د الفت نثري کليات

(دوهم ټوك)

د

عبدالرحیم بختاني

په زيار

۱۴۲۲ هـ ق

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	ښاغلو ورونو(میرویس الفت)	۱
۲	یو څو خبرې (عبدالرحیم بختاني)	۵
۳	غوره نثرونه	۱۰
۴	وینې زلمیان	۱۳
۵	ستاینه	۱۵
۶	د مرغلرو امیل د ښاغلي الفت په نظر کښې	۱۷
۷	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښې	۲۰
۸	د اورلمبې	۲۱
۹	پښتو نثرونه	۲۲
۱۰	منتخب شعرونه	۲۴
۱۱	د زړه بخرې	۲۶
۱۲	کلیمه داره روبی	۲۷
۱۳	د پښتو ادبیاتو تاریخ (دویم ټوك)	۲۸
۱۴	د افغانستان د خینو ژبو او لهجو قاموس	۳۰
۱۵	پلوشې	۳۲
۱۶	پښتانه شعراء (دریم ټوك)	۳۵
۱۷	پښتانه شعراء (دریم ټوك)	۳۷
۱۸	راز	۳۸
۱۹	نومیالی غازي (چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه)	۳۹
۲۰	سید غلام حیدر (رحمة الله علیه)	۴۲
۲۱	اژدهای خودی	۴۴
۲۲	شریعت یا رهبر سعادت	۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳ د افکارو تعمیم او تکامل ۴۹
۲۴ ویښ زلمي څوك دي؟ ۵۷
۲۵ پښتانه وګوري؟ ۶۰
۲۶ د حقایقو اظهار ۶۲
۲۷ ازادیء ګفتار ۶۵
۲۸ پاك کور ۶۷
۲۹ زما دعا ۷۰
۳۰ د پښتو او پښتونولۍ دنیا ۷۲
۳۱ خپله ژبه ۷۵
۳۲ هسې خوشحاله یم ۸۰
۳۳ د ژبې خدمت ۸۲
۳۴ د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا ۸۵
۳۵ د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه ۱۰۱
۳۶ د شورا اوومه او دولسمه دوره ۱۰۵
۳۷ د ښاغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحي ۱۱۰
۳۸ شخصي ۱۱۵
۳۹ سخاوت نه دی قرباني ده ۱۱۹
۴۰ کیست؟ ۱۲۱
۴۱ شوری ۱۲۲
۴۲ د اشنای په یاد ۱۲۷
۴۳ جریده نګاري ۱۳۰
۴۴ د خط مشي په رڼا کښې ۱۳۳
۴۵ ګریز ماهرانه ۱۳۷
۴۶ د پښتو انکشاف او تقویه ۱۳۹
۴۷ میدانید چه میخواهد؟ ۱۴۳
۴۸ د اساسي قانون مطالعه او مقایسه ۱۴۴
۴۹ هنر کجدار و مریز ۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۰. رشوت څنګه ورکیږي؟ ۱۷۷
۵۱. پرسش و پاسخ ۱۷۹
۵۲. کابینه ۱۸۰
۵۳. شنده دیموکراسي ۱۸۱
۵۴. قانوني اصل ۱۸۲
۵۵. الحق للقریب ۱۸۵
۵۶. تصور او واقعیت ۱۸۷
۵۷. ښاغلی ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ۱۹۲
۵۸. پرسش و پاسخ ۲۰۶
۵۹. د اوسني حکومت ښه او بد ۲۰۸
۶۰. د اولسي جرګې د څلوپښتو وکیلانو مطالبه ۲۱۳
۶۱. تجرید ۲۲۵
۶۲. د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزیدو... .... ۲۲۹
۶۳. تبعیض او امتیاز یعني څه؟ ۲۴۰
۶۴. بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟ ۲۴۸
۶۵. د قانون د حاکمیت وعده ۲۵۱
۶۶. د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی ۲۵۴
۶۷. د سیاست سراب ۲۵۸
۶۸. ګونګه روژه ۲۶۳
۶۹. متېتی ۲۶۷
۷۰. دیني تبلیغ ۲۶۹
۷۱. حقوقي مساوات ۲۷۱
۷۲. د سیاست بوالعجبي ۲۷۶
۷۳. استیضاح او توضیح ۲۸۱
۷۴. حکومت او اولسي جرګه ۲۸۹
۷۵. څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟ ۲۹۵
۷۶. د ژبو فیصله ۳۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو ورونو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو دڅېړلو اکاډمي ده. د هغې د وظیفې د همدې نوعیت له مخه، د بهرنیو هیوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکادمي) په نامه پېژندل شوې ده. وروسته بیا د همدې ټولنې (اکادمي) په چوکاټ کښې د ټولنیزو پوهنو د څېړلو څانګه هم جوړه شوه او دیونسکو په فیصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بین المللي مرکز هم تاسیس شو. په پای کښې، له پښتو ټولنې او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکادمۍ د ژبو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیـاتو پـه مرکـز کـښې، پښتـو ټولنـه د پښتـو ژبـې او ادبیـاتو د انسیتیتوت په نامـه هـم یـادیږي.

اسـتاد ګل پـاچـا "الفـت" د هـېواد ویـاړلی ادیـب، منلـی شـاعر، ښاغلی دانشمند او غښتلـی ملـي ټولنیز سیاسـي شـخصیت دی، چـه پـه سـیمه او نـړۍ کـښې د پـوره شـهرت او وجـاهت خـاوند دی. هغـه د خپـل رسـمي مـاموریت پـه پیـل کـښې لـس کالـه د پښتـو ټولنـې علمـي غـړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲هـ ش کـښې) اوه کالـه د هغـې ټولنـې مشـر (رئیس) و. د هغـه دریاست پـه دغـه مـوده کـښې د هغـه پـه هلـو ځلـو د پښتـو ټولنې د مسلکي غـړو د علمـي مدارجـو لایـه تصویـب او عملـي شوه، دې ټولنـې پـه کمـي او کیفـي تـوګه پراختیـا وموندلـه او د یـوې علمـي ژبنۍ او ادبي اکـادمۍ پـه بڼه یې حیثیت نـور هـم لـوړ او شـهرت یې لا پسې زیات شـو.

د اسـتاد الفـت علمـي، تحقیقـي او ادبـي آثـار زیـاتره د پښتـو ټولنـې لـه خـوا چـاپ او خپـاره شـوي دي او پـه دې صـورت لـه (اکـاډمۍ) سـره د (الفـت) نـوم او بـالعکس نـږدې ارتبـاط لـري او د همداسـې روابطـو پـه اسـاس، اوس (الفـت اکـاډمي) د اسـتاد الفـت د آثـارو د راټولولـو او خپرلـو، د اسـتاد د کـارونو او کارنـامو د معرفـي کولـو او خپرولـو لپـاره هلې ځلې کـوي او د افغـاني ادب پـه کـرښه کـښې د هغـه ویـاړلي اسـتاد پـه پل، پل اخلـي.

الفـت اکـاډمي ویـاړي چـه لـه ۱۹۹۲ کـال نـه راپـه دې خـوا، پـه وچـو ډډو، تشـو لاسـونو او سـپېره ډاګ کـښې، بیـا هـم توفیـق موندلـی دی چه د اسـتاد الفت دغـه آثـار چـاپ او ټولنـې تـه وړانـدې کـړي:

۱ـ د الفـت مرغلـرې. شـعري کلیـات، دښاغلـي شـهرت ننګیـال پـه زیـار، یـو زر ټوکـه.

۲ـ د الفـت نـثري کلیـات، د ښاغلـي محمـد اسـماعیل یـون پـه زیـار، یـو زر ټوکـه.

۳ـ د ټولنـې پـه جـوړښت کـښې د اسـلام نقـش، د اسـتاد وروسـتی تحقیقي اثر، یـو زر ټوکـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ زمـا اسـتاد الفـت، د محـترم سـرمحقق عبـدالله بختـاني خدمتگار ليکنـه، يـو زر ټوکـه.
۵ـ ادبـي سـوغات، د سـرمحقق بختـاني خدمتـګار پـه زيـار، يـو زرټوکـه.

ـ ډېر خوشـحاله يـو چـه وتوانـېدو د اسـتاد الفـت د هديـري ګيـرچاپېره ديوالونـه پـه پاخـه ډول لـه سـره جـوړ او ترميـم او د نومـوړي مزار جـوړ کـړو. چـه د سـږ کـال د حمـل پـه ۲۷ نېټه د قـرآن کريـم د ختـم نـه وروسـته، د ننګرهـار د اطلاعـاتو او کولتـور درياسـت پـه مرسـته او برخـې اخيستلو افتتـاح او بيـا د اسـتاد پـه کـور کـښې ادبـي غونـډې او مشـاعرې تـر مـازيګره پـورې دوام ومونـد او پـه همـدې مناسـبت د ښاغلي اسـتاذ عيسـى پـه ابتکـار د هغـه او د جـلال آبـاد د ښار د نـورو خطاطـانو هنري نندارتـون پـه هماغـه کـور کـښې پرانيسـتلى و.

ـ اوس پـه ډېره خوشـحالۍ درنـو لوسـتونکو تـه زېرى ورکـوو، چـه د اسـتاد الفت د نـثرونو د کليـاتو د بشـپړتيا پـه لاره کـښې دغـه دى يـو بـل ګام پورتـه شـو او د الفـت نـثري کليـات، دوهـم ټوك هـم ترتيـب او چاپ شو.

ښاغلـى عبدالرحيـم "بختـانى" د اسـتاد سـرمحقق عبـدالله بختـاني خدمتـګار کشـر زوى، پـه دې بريـالى شـو چـه لـه ممکنـو منـابعو څخـه، د دې کليـاتو مضـامين پـه ډېر زيـار او دقـت راټول کـړي او يـوه خوږه مقدمـه پـرې وليکـي.

بـې شـکه چـه اسـتاد الفـت د ادبـي منظومـو او منثـورو آثـارو يـو مبتکر ليکـوال دى، مـګر لکـه څنـګه چـه ګورو د کليـاتو پـه دې دوهـم ټوك کـښې د اسـتاد داسـې آثـار هـم زيـات شـوي دي، چـه لـه ادبـي خوند او رنـګ سـره سياسـي، حقوقـي او قـانوني اړخ يـې ډېر قـوي دى او د اسـتاـ پـه پـوره قـانونپوهنۍ او فقـاهت پـوره دلالـت کـوي. د کتـاب ښاغلي ټولوونکـي، چـه پخپلـه د تـاريخ او ټولنـيزو پوهنـو ماسـتر دى، د تـاريخ او ټولنپوهنـې لـه نظره، د اسـتاد دغـښې ليکنـو تـه لـوړ ارزښت ورکـړى دى او د دې پوهنـې د څېړندويـانو لپـاره يـې د څېړنـې ښه منبـع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼلي ده. مونږ ښاغلي عبدالرحیم بختاني ته کوروداني وایو، د هغه زیار او زحمت ستایو او د علم او فرهنګ په لاره کې ورته زیات توفیق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډیر ویاړ د استاد الفت د زیږیدو د دوه نویمې کالیزې په درناوي او د هغه د وفات د څلیریشتم تلین د نمانځنې په موقع (د الفت نثري کلیات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

اللهم زد فزد

په درناوي

میرویس "الفت"

الفت اکادمي، د کب د میاشتې لسمه، ۱۳۸۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ښو خبرې

استاد ګل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې يو ځلانده ستورې دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې ديني، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنيزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړينې وروسته دهغه يو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوو او ځينې چاپ شوي کتابونه يې بيا او بيا چاپ شول. په افغاني ټولنه ، په تېره بيا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه بايد د هغه د نثرونو او نظمونو کليات هم چاپ شي. (د الفت مرغلرې) د هغه د منظومو شعرونو کليات دی چه د ښاغلي شهرت ننګيال په زيار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دويم چاپ يې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلياتو د راټولولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړي ښاغلي عبدالحسيب حکيمي موظف شوی و، هغه ډېر زيار وايست او د يو غټ کتاب په حجم يې د استاد منثور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مګر د وروستيو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکيمي صاحب خوارې اوبه او که د زماني بادونو وړې ده؟ حکيمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې يې وبخښي.

وروسته بيا خوان محقق ښاغلي محمد اسماعيل يون، دې ارزښتمن کار ته ملا وتړله او د (الفت نثري کليات) د هغه په زيار راټول او د نوموړي له سريزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بيا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلياتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوره بې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسـامانو شـرايطو كښېږ د ښاغلـي يـون لاس تـه راغلـي وو، راټول شـوي دي.

زه ډېر خوشـحاله يـم چـه زمـا ګران او مـهربان پـلار، سـرمحقق عبـدالله بختـاني خدمتـګار دا وظيفـه ماتــه وسـپارله، لاربنودنـه يـې راتـه وكړه او يـو لـړ ماخذونـه يـې راتـه وسپارل. د ژوندانـه لـه درنـو پيـټو او نااوزګاتيـاوو سـره هم زه د الله پـاك نـه شـكر ګذار يـم، چـه پـه تـېرو دوو كلونـو كښې پـه دې بريـالى شـوم، چـه د استاد الفت يـو لـړ نـوري نـثري ليكنې لـه هغـو منـابعو نـه چـه زمـا لاس تـه رسـېدلي دي راټولـې كړم.

دا كتـاب د هغـو ليكنـو مجموعـه ده چـه د هـېواد پـه جرايـدو، مجلـو او ادبـي مجموعـو كـښې چـاپ شـوي دي. پـه دې كتـاب كښې د استـاد الفــت يـو لـړ ادبـي، اجتمـاعي، حقوقـي او سياسـي ليكنـې راغلـي دي. پـه ډېرو ليكنـو كـښې د وخـت د اساسـي قـانون پـه بـاره كـښې توضيحـات او پـه حكومتـي او دولتـي موسسـو بـاندې سـالم انتقادونـه دي. كـه څوك د افغانسـتان معـاصر تـاريخ ليكـي، كولـى شي له دغسې ليكنو څخه د يـو معتبر مـاخذ پـه تـوګه استفاده وكړي. همدارنګه د پښتو ژبـې د انكشـاف پـه برخـه كـښې هم څو ليكنې شته. د استاد الفت هغـه نظريـې، تقريظونـه او سـريزې چـه تومـوري د نـورو ليكوالـو او شاعرانو پـه كتـابونو بـاندې ليكلي دي هم پـه دې مجموعـه كـښې راغلـي دي.

ډېره مهمـه موضـوع چـه د اسـتاد الفـت پـه دې ليكنـو كـښې د توجـه وړ ده دا ده چـه د وخـت د حكومـت د ځينـو كـارمندانو بـې بنـد وبـاري، انارشـي او رشـوت خـوري پكـښې رسـوا شـوې ده چـه پـه دې بـاره كـښې پـه ډېرو ادبـي الفـاظو او كلمـاتو بـاندې او كلـه پـه طـنزي پيرايو كـښې ليكنې شـوي، د وخـت ظالمـان، رشـوت خـواره او خاينـان افشـا شـوي او دغريبـانو او مظلومـانو د ژونـد دبنه كـېدو د پـاره ډېر څه او ډېر ښه ليكلي شـوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـاید وویـل شـي چـه دغـه یـوازې انتقـادي لیکنـې نـه دي، بلکـه اصلاحـي بڼه هـم لـري، پـه ځینـو مـواردو کـښې ډېرشـدید انتقادونـه شوي دي او پـه ځینـو مـواردو کـښې پـه نرمـه ژبـه اصلاحـي لاربښودنـې شـوي دي او د ځینـو ښو کـارونو پـه برخـه کـښې تـائیدي او تشـویقي لیکنې هم شته.

د الفت صـاحب نـثر هـم د هغـه نظـم غونـدې ډېر تـاثیر نـاك دی او کلـه چـه سړی د کـوم مطلـب پـه لوسـتو شـروع وکـړي، نـو ترآخـره پـوري یـې لولـي او د یـوې لیکنـې پـه لوسـتو د بلـې د لوسـتو شـوق ورتـه پیـدا کېږي او پـه ځینـو ځایونـو کـښې یـې همدغـه نـثر د نظـم نـه ډېر خونـدور او اغېزنـاك دی.

پـه دې لیکنـو کـښې د وخـت د اعـلان شـوي دموکراسـۍ او د هغـه پـه اسـاس د تدویـن شـوي اساسـي قـانون نیمګړتیـاوې تحلیـل شـوي او ښودل شـوي او پـه دې کـښې د هغـه اساسـي قـانون او دیموکراسـۍ د نـه تطبیـق پـه بـاره کـښې صریـح شـکایتونه او انتقادونـه لوسـتې شـوو، چـه لـه هغـه ځخـه هـم د لیکـوال سـمه دقیقـه څېرنـه او ژور نظـر څرګنـدېږي او هـم د وخـت سیاسـي-اجتمـاعي وضـع د سـړي سـترګو تـه درېږي او دا هـم ښکـاره کـېږي چـه پـه هغـو نمایشـونو کـښې دومـره خـو وو چـه یـو لیکـوال، د دموکراسـۍ لـه اعـلان څخـه دومـره اسـتفاده کـولای شـوای چـه پـه ډېر ښکـاره او بربنـډ صـورت پـه ډېر وضـاحت او صراحـت سـره دومـره آزاد وغـرېږي او پـه همدغـه انـدازه د قلـم د آزادۍ د حقیقـت معیـار تـاریخ تـه وسـپاري.

لکـه چـه ګورو د کلیـاتو پـه دې ټوك کـښې هـم مونـږ لا پـه دې بریـالي شـوي نـه یـو چـه د اسـتاد الفـت د نـثرونو ټولـې لیکنـې راټولـې کـړو. کـېدی شـي د دریـم ټوك د پـاره هـم هلـې ځلـې وشـي او د نـورو مدارکـو پـه موندلـو د کلیـاتو د بشـپړتیا پـه لـور نـور ګامونـه هـم اوچـت شـي.

د کتـاب د ترتیـب پـه بـاره کـښې بـاید ووایـم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د استاد الفت د هرې ليکنې په پای کښې د هغې ماخذ ښودل شوی دی.

ـ د کتاب په سر کښې، د نورو ليکوالو او شاعرانو پر کتابونو، ادبي او څېړنيزو اثرونو د استاد الفت هغه نظريې او تقريظونو ته ځای ورکړ شوی دی چه د نومړو کتابونو په سريزو کښې او يا په ځينو جرايدو کښې چاپ شوی دی. په دې لړ کښې مونږ ته دا هم ښه ښکاره شوه چه د ټولو سريزو په سر کښې د استاد د (غوره نثرونه) سرليك راواخلو په داسې حال کښې چه مونږ د نورو پر کتابونو د استاد ليکنې را اخيستې دي او د ده پرخپلو کتابونو د هغه له سريزو څخه تېر شوي يو د دې سرليك اخيستلو لپاره دوه دليلونه لرو:

الف:ـ د غوره نثرونو سرليك پخپله هم يو غوره ادبي نثر دی، چه په هغه کښې د ليکوال د ليکوالۍ، هلې ځلې او کړاوونه هم منعکس شوي دي او د يو واقعي مسلکي ليکوال سرشت او سرنوشت پکښې ځلېدلی دی.

ب:ـ استاد الفت د ذکر شوي کتاب د مضامينو په باره کښې ليکلي دي چه "زه يې خپل غوره نثرونه بولم" يعنې په هغه کتاب کښې هغه نثرونه راغلي دي چه استاد پخپله غوره کړي دي، او زمونږ په نظر کښې د استاد ټول يا اکثره نثرونه غوره نثرونه دي او د غوره نثرونو د کتاب د سرليك مضمون ورسره توافق او تناسب لري.

ـ مونږ به ډېر خوښ وو اوسو چه په دې کښې ځينې داسې نثرونه هم شامل وي چه که هغه وخت د استاد ګوتو له ورغلي وای، هغه به يې هم غوره ګڼلی وای او په غوره نثرونو کښې شامل کړی وای، چه هغه ليکلي دي: "زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و، مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمګړی غوندې شو" مونږ وايو چه خدای دې وکړي چه دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمګړتیـا اوس یـو څه پـوره شـوي واوسـي او پـه راتلونکـي کـښې لا تکمیـل شـي.

ـ دې سرلیك پسـې نـور تقریظونـه او نظریـات چـه زیـاتره د اسـتاد الفـت د پښتـو ټولنـې د ریاسـت د دورې دي د هغـو د چـاپ د نـېټې پـه ترتیـب راغلـي او بیـا پـه مختلفـو موضوعـاتو کـښې د اسـتاد نـوري لیکنې دي چه بیا هغـه هـم د چـاپ د نـېټو پـه ترتیـب اوډل شـوي دي. پـه دې بـاره کښې مونږ پـه دې نظر یـو چـه کـه دیـو ادبـي لیکـوال یـا شـاعر منظوم او منثـور آثار د هغـو د نـېټو لـه مخـه ترتیـب شـي نـو دي سره هـم د نومـوړي لیکـوال د ژوندانـه دبـهیر او ورسـره د هغــه د فکـر او لیکنـې د تحـول او تکـامل دپړلـه پسـې بـهیر څه نـا څه څرګندونـه کـېږي او د ادب یـو مـوزخ او د ټولنـې یـو مـوزخ او ټولنپـوه تـه د دغـو آثـارو څخـه د تـاریخ او ټولنپوهنـې پـه رڼا کـښې د اسـتفادې کـار اسـانېږي او عـام لوستونکو تـه هم دغسـې یـو فکـر ورکولـی شـي.

ـ مـاد استـاد الفـت د آثـارو پـه رانقلولـو کـښې د هغـه فـاضل ادیـب او دانشـمند استـاد د خپـل لیـك دود رعـایت کـړی دی.

ـ د استـاد الفت ځینې لیکنـې د هغـه پـه مستعارو نومونـو چـاپ شـوي دي. د هغـو پـه ښودنـه کـښې زمـا محـترم پـلار سـرمحقق خدمتـګار مرستـه کـړې ده.

پـه هـر صـورت زه سمدسـتي ویـاړم او خوشـحاله یـم چـه ګرانـو درنـو لوسـتونکو او د اسـتاد د آثـارو مینـه والـو تـه د هغـه د کلیـاتو دا دوهمـه مجموعـه وړانـدې کـوم. د دې آثـارو د راټولولـو پـه چـارو کـښې زه د خپـل محـترم دانشـمند پـلار د مرسـتو او لارښودنـو او د هغــه د چـاپ لاملـه (د الفـت اکـادمې) څخـه مننـه کـوم او دې سـره محـترم او درانـه لوسـتونکي د کتـاب مطـالعې تـه رابولـم.

په مینه او احترام

عبدالرحیم "بختانی"

کابل ـ خیرخانه مینه

د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره نثرونه

څه د پاڅه شل کاله کیږي چه زه د څه لیکلو او فکر کولو په رنځ اخته یم. همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بېل کړم او په ګوښه ځای کښېنې ئې له خلقو نه لرې کښېنولم. ډېرې شپې یې راباندې په ویښه تېرې کړې او ډېرې ورځې ئې له دوستانو او ملګرو نه بېل وساتلم.

په دغه موده کښې ما له خپلو بچیو او د کاله خلقو سره ډېر لږ وخندل او هر چاته بې مینې غوندې ښکاره شوم. کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښېناستم چه د څه لیکلو په فکر کښې راته لمونځونه هم قضا شوه، مګر هېڅ مې ونشو لیکلی. کله به نیمه شپه لکه سودایي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حېران حېران کتل. یو وخت به مې څو کرښې ولیکلې بیا به مې هغه څېرې کړې، بل وخت به مې خپل څیرې کاغذونه راغونډ کړه او یوه کلمه به مې له بابې سره نښلوله.

ډېر ځله راته خپل فکر او خیال ډېر ښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو لیکنو ته په ډېر حقارت کتلي دي او له ځانه مې زړه تور شوی دی.

ډېرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی یم او چېرته لرې د غره په لمن کې په کومه هدیره کښې ناست یم یا مې د سیند په غاړه یوازې ورځ تېره کړې او یوازیتوب مې ډېر لوی نعمت ګڼلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر ليکلی چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې ښکاره دي.
د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه گڼم.
زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و مگر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمگړی غوندې شو.
دا پاڼې چه تاسې لولئ په ليکلو کښې ئې ډېر زيار ايستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.
لکه چه يو کور څو ځله جوړ او وران شي، دا مضامين هم څو ځله يو راز او بل راز شوي دي چه د ترکيب او تاليف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پيدا کړي او کېدی شي چه ځينې به يې له اوسني حاله ښه هم و.
د ليکلو فن ډېرې جگرخونی لري او ډېر ځله داسې کېږي چه يو ليکوال يوه شپه په ويښه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه ليکه هم ونشي ليکلی.
د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيا ئې په ښه ډول بيانول هغه گران کار دی چه نورو ته ئې گرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي.
په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښائی چه د خپلو آثارو قيمت له ځانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.
زه هم پدغه ټکي پوه شوی يم او له هيچا نه پرې هيڅ نه غواړم.
ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.
يو وخت ماپه ځان ډېره ښه عقيده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارك گاڼه. هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين سره ډېر ښه ښكارېده او ډېره ښكلا به مې پکښې ليدله، مگر اوس هغه د يقين سرمايه په شك بدله شوه او پخپل فكر او نظر راته بدگماني پيدا شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه بـه اوس ډېر خـوښ يـم کـه دا پـانګې لکـه د تمبـاکو پـانې د چـا د فکـر صحـت تـه زيـان ونـه رسـوي او څه زهـر پکـښې ګډ نـه وي، هـر څه چـه وي او هـر څنګه چـه وي، مـګر لـه مـا سـره بـده اراده تـه ده موجـوده او په بد نيت دغه کار نه کوم.

دا فکرونـه ښه وي او کـه بـد، مـګر د بيـان او اظهار طـرز ئـې بـد نـه دی او د ښه نـثر ښېګڼې پکـښې شـته. کـه نـور څه نـه وي نـو د عبـارت په لحاظ دا کتاب د يوه ادبي متـن په حيث يـوه سـاده انشـاء بللی شـو چه له نورو ليکوالو او پښتـو لوسـتونکو سره کومـك کـوي.

پـه دغـه وخـت کـښې دغـسې کتـابونو تـه ضـرورت موجـود دی او دغـه ضـرورت مـاتـه هغـه وخـت پـوره څرګنـد شـو چـه زه د حقوقـو پـه پوهنځي او د ادبيـاتو پـه پوهنځي کـښې د پښتـو اسـتاد شـوم او دا دوه کاله د پښتو درس را پـه غـاړه شو.

پـدې انشـاء کـښې کـه زه يـو څه ښکلېتـوب وينـم هغـه سـادګي او آسـانې ده چـه پـه لفظ او معنـی کـښې ئـې ډېر لحـاظ سـاتل شـوی دی او دا اسـانې پـه ډېرو مشـکلاتو لاس تـه راغلـه.

پـدې انشـاء کـښې کـه د فکـر او معنـی څه ښايسـت شـته هغـه پـه سادګی کښې پټ دی او څه ايـغ نـېغ حسـن پکـښې څوك نشـي ليـدی.

کـه دا نـثر رواج ومومـي او ځينـې نـوي ليکـوال دغـه سـبك غـوره کـاندي مـا بـه د خپـل زيـار او زحمـت ډېر ښه اجـر موندلـی وي او خـوښ بـه يم چه د پښتو نثر تـه مې يو څه خدمت وکړی شو.[1]

---

[1] د "غوره نثرونه" د کتاب سرليك، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويښ زلميان

په دې نامه يو کتاب راورسيد چه ويښو زلميانو يې په ليکلو کښې برخه اخيستې ده او پښتو ټولنې له خوا د نباغلي فاضل او با درده پښتون عبدالروف خان بېنوا په زيار او کوښښ د کابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې کتاب کښې موږ د مملکت مهم رجال، مهمي مفکورې، عالي شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او مليت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بيداري وينو او پوهيږو چه زمونږ په هيواد کښې يو څه زلميان او ځوانان پيدا شوي چه د مملکت حقيقي سعادت غواړي او په ټينګه په اجتماعي خير او بهبود پسې ګرځي. د دوی غايه او مرام خودپسندي او خود نمايي، تظاهر او تمايش نه دی، له خودخواهۍ او ټيټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دې وطن د پاره خدمت کول غواړي.

هو! د دوی عزم و همت د ځان او شخصي ګټې د پاره نه، بلکه د لوړو اجتماعي مطالبو او مبارکو مقصدونو د پاره صرفيږي. د دوی له نشراتو او ويناګانو څخه سړی د زړه په ګواهۍ او تصديق پوهيدی شي چه دوې خپل خدای، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت کښې ډېر صداقت لري او غواړي چه د دين او دنيا د اجتماعي خير او سعادت د پاره کار وکړي او د حقيقي اسلام او صحيح مدنيت په رڼا کې د دنيا او اخرت نيکي وغواړي. لکه چه يو مسلمان ته د دې دعا تلقين شوی دی (اللهم ربنا اتنا فی الدنيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسنة و فـي الاخرة حسـنة وقنـا عـذاب النـار) عمـلاً هـم دواړه جهانـه پـه نظر کښې ونيـول شـي.

هو! دوی لکه لـه مذهبه نـا اشـنا ځوانـان يـوازې دنيـا نـه غـواړي او د آخرت سـودا هـم ورسره شـته، مـګر دنيـا هـم نـه هـېروي او رهبـانيت ښه نـه ګڼي. د دوی آرزو مونـږ تـه ځان داسـې راښوولـی دی، چـې دوی يـوه داسـې رڼا لـټوي، چـه د جـهل و نـاپوهـۍ، د بـدو رسـومو او مزخرفـو خيـالاتو د نـاوړو عقـايدو تورتـم ورك کـړي او حـق و حقيقـت، صحيـح افکار او صحيح اعمـال، صحيـح اشـخاص او رجـال وپـېژنـدل شـي.

هغـه کسـان چـه آخرت د پـاره هـېڅ نـه کـوي، لـه اخلاقـو او انسـاني فضـايلو محـروم دي. بـې د دنيـا لـه عيـش او عشـرته بلـه آرزو او بلـه غايـه نـه لـري. يـا هغـه اشـخاص چـه د خدای اطـاعت او عبـادت د دنيـا د پـاره دام ګڼي بـې لـه ريـا او تزويـر څخـه نـور څه نـه لـري او پـه هغـو چارو چـه اخرت ګټيل کيـږي دوی دنيـا پـرې ګټي.

مونږه بـايد دغـه دواړه طـايفې د صحيـح پوهـې او حقيقـي بصـيرت پـه رڼا کـښې وپـېژنـو او د مملکـت صحيـح خدمتـګاران او د ديـن رښتيـاني غمخـواره لـه نـورو نـه بيـل کـړو.

د ويـښو زلميـانو همدغـه کـار دی او د دنيـا او آخـرت ګټه هـم پـه همدغـو کـارو کـښې مضمـره ده.

دغـه کتـاب چـه زمونـږ لاس تـه راغلـی دی، دغـه شـان رهنمـايي پکښې شـته او د بيـا لوسـتلو دی چـه مونـږ بـه پـه وروسـته ګڼو کـښې څه مضـامين د اختصـار او اقتبـاس پـه ډول تـرې واخلـو.[1]

---

[1] اتحاد مشرقي، جريده. جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه. د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینه

ګمان مه کوئ چه زه د کوم شخص صفت کوم چه هغه به له یو ښه خوی سره سل بد خویونه هم لري.

د چا د ښه باغ، ښکلي قصر ستاینه هم له مانه پوره نه ده.

په دې ګرانه او حقه روژه کښې که هر څومره وږی او تږی شم، د چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شربتونه او میوې نه ستایم او نه دغه تیټ شیان د ستایلو وړ بولم.

که څه هم جلال آباد ته روان یم او د زړې کرایي لارۍ انتظار لرم، بیا هم د چا دبیوك او شورلیټ ستاینه د ځان د پاره عار ګڼم.

هو! زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شیانو نه اوچت دی او یو عالي حقیقت او حقه وینا ستایم چه هغه له یوه خوږه، خوندور او پرکیف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنیا نه هغه خوا. په معنوي جهان کښې له دغو ټولو شیانو نه لوړ قیمت لري.

دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان کښې بیا د ننګرهار د ډېر مشهور شاعر او فاضل ادیب ښاغلي قیام الدین خادم اثر دی چه د کابل، مجلې په ۲۱۹مه ګڼه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو له کلیشې لاندې چاپ شوی او (وا وا مسلماني) یې عنوان دی.

دې شعر په ما باندې ډېر زیات اثر وکړ. د ریا او تزویر عالم او هغه کسان چه اسلام غوندې یو لوړ او مقدس شی د خپلو شخصي او نفسي اغراضو د پاره وسیله کوي، د دغه شعر په لوستلو ماته نور هم تور او بد په نظر راغله. زما په زړه کښې چه له دوی سره کوم، دخدای د پاره، بغض پروت دی، دا شعر یې زما په نظر کښې ډېر محبوب او مقبول وګرځاوه.

زما دا مفکوره نوره هم قوي شوه، چه باید مونږ حضرت مجدد الفت ثاني علیه الرحمه او هغه کسان چه په دروغو مونږ ته، لکه دغه لوړ جناب خان ښیي، بېل کړو او د صبح صادق او صبح کاذب فرق او تمیز وکړو.

دا شعر علاوه په حقیقي او انتقادي قیمت شعري او ادبي سرمایه هم ډېره زیاته لري او ملاحت و مصلحت دواړه پکښې جمع شوي دي.

کوم کسان. چه دا شعر وجدانا خپل وصف الحال بولي او په زړه کښې پوهیږي چه خدایږو نه یې پیژندلي یو، هغه شاید دا شعر بد وګڼي، مګر د حق او حقیقت طرفداران او د حقیقي اسلام مینان به یې ډېر خوښ کړي.[1]

---

[1] اتحاد مشرقي. دیرشم کال. ۲۵مه ګڼه
د ۱۳۲۷ د سنبلې ۱۴ مه
د ۱۳۶۷ د ذي قعدې دوهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرغلرو امیل

د ښاغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره لږ او بېره، پښتونخوا نه اشنا ده او بیرون دنیایي هم پېژني. ده په خپله نویسندګۍ او شاعرۍ دنیا خبره کړې ده چه له خصوصیاتو څخه یې یو جذابیت او حق ګویي ده. د ښاغلي الفت په قلم د ډېرو دولتمندانو اصحاب جاه بیځایه صفت هم موږ نه دی لیدلی، نو د یو شاعر خو لا څه کوې!!

نو دغه نامتو او نقاد لیکوال چه د مرغلرو امیل په کتاب څه لیکلی دي باید په غور وکتل شي. (زیري)

د مرغلرو امیل

د مرغلرو هغه امیلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅیږي که د ښکلو او خوبانو په غاړه نه وي نو د ښاغلي مولانا خادم د مرغلرو له امیل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هیڅ نسبت نلري. هغه مرغلري چه د جواهرو په تول خرڅیږي او یا د پادشاهانو په خزانو یا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندي ښی معلومیږي. مونږ ډیري قصې اورېدلي او په کتابونو کښې مو لیدلي دي چه ډیرو پادشاهانو په یوه بیت یا دوه بیتونو شاعرانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځتې ځتې سره او سپین زر بخښلي او ډېر ځله ئې د دوی خولې له جواهرو نه ډکې کړي دي. دا دی د شعر قیمت چه ډېره موده پخوا ئې په دې ملکونو کښې درلود او غیر له سلاطینو نه بل چا د دغه ګران او قیمتي څیز قیمت نه شو پوره کولی، ځکه وایم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنی د خاوندانو په نظر کښې ډېر قیمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهیدلی دی، ځکه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحیه قصائد نه جوړوي، که څه غواړي هغه یوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! ښاغلی خادم د قام خادم او د قام شاعر دی، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دی. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوګانې یې په شعر کښې له ورا ځلیږي. پښتانه باید د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو امیل" یې نوم دی. ډېر قیمتي څیز وګڼي او په ډېر قدر ورته وګوري. دا اشعار د یوه ډېر حساس او متجسس دماغ د شلو کالو محصول دی چه له ډېرو جګرخونیو سره لاس ته راغلی دی او د یوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هدیه ده. په دې مجموعه کښې داسې اشعار شته چه د انسان فکر او خیال ډېر هسک ځای ته خیژوي او هغه څه ورښیي چه هر فکر نه ور رسیږي.

د دنیا مالونه، ځمکې، پټي، باغونه، قصرونه، له ډېرو خلقو سره شته چه یو یې له بل نه اخستلی او پیرودلی شي، مګر څه چه د ښاغلي خادم په برخه رسیدلی دی خاص د ده مال دی او له ده سره به وي یعنې پس له مرګه یې هم ترینه څوك نه شي اخیستلی او خادم ته د پښتنو په تاریخ کښې ښه حق ورکوي. د ده شاعري د فکر او معنی شاعري ده. که دلته د علم او ادب زیاته قدرداني موجوده وای، او د خیال او فکر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده وای، دا سړی به دغسې نه و پاتې او د ده استعداد به ډېر بروز کړی وی.

د خادم په اشعارو کښې د پښتونولۍ جذبات، د پښتون مینه، فلسفي افکار، شاعرانه خیالات په ښه قوت لیدل کیږي، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرات یې ډیر خوندور او خواږه دي د یوه مطلب تصویر په ډیر ښه شان ایستلی شي او د خیال د تسلسل په ساتلو یې لاس بر دی، په غزلو کښې یې ډیر نازك ادبي تشبیهات او خوږې استعارې وینو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي یا ډیر جوش و خروش نه دی غوره کړی، مګر متانت او ادبي قوت یې پکښې ډیر ښه ساتلی دی، شعرونه یې ډېر روان دي، مګر پخپله ورو، ورو ځي او خپلو آرزوګانو ته نه دی رسیدلی. د بداعت له جنبې نه یې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعرۍ نه یې ډیره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په امیل کښې د عروج رمز، د توري بریښ، د شاعر مسلك، دا څکه چې پښتون یم، بې تهذابه تعمیر، واوا مسلماني، سپین غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حیات، د چمن سیل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادۍ عصر، د جرار جواب، اه و فریاد زورور نظمونه دي.

زه ښاغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دی او هر وخت مو د ده له اشعارو ډیر خوند او کیف اخیستی دی، د دغه برجسته او ډیر قیمتي اثر تبریك وایم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنیا کښې د ده په برخه رسیدلی دی دومره ګنجایش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو![1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۷ مه ګڼه
د ۱۳۳۳ هـ ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خودي، خودشناسي او خودبيني که د فرد د پاره ښه نه وي د جماعت د پاره خو ګټور معلوميږي او ملتونه په همدغسې احساساتو ژوندي دي. ځيني صفات شته چه د يوه شخص د پاره عيب وي، مګر د يوه ملت د پاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پيدا کولو د ستاينې وړ بلل کيږي. علامه اقبال د يوه ملت د پاره ځان منته او ځان کتنه ډيره ښه ګڼله او د خودئ درسونه يې ورکول.

مرحوم اقبال د پښتنو په ښته او فطرت کښې څه ليدل او دغه قوم ته ئې ډيره لويه هيله درلوده. ځکه ئې دوی له نورو نه ډير ستايلي دي او دوی ته ئې ځيني زياتي هيلي ښکاره کړيدي. دده د شرق د نهضت او د اسلام د اعتلاء په باب د اميد سترګي د پښتنو خوا ته نيولي وې او افغاني ملت ته ئې په ډيري اعتنا کتل. د همدي لامله د پښتنو مشاهير د ده په اشعارو کښې ډير ياد شوي دي او د دغه قوم ملي شهامت او شجاعت ته په درانه نظر کتل شوي دي. ښاغلي بختاني ډير ښه کار کړی دی چه دغه يادوني ئې د ده له آثارو راغونډې کړيدي او د يوه کتاب په صورت د پښتو ټولنې له خوا د ښاغلو پښتنو حضور ته وړاندي کيږي چه دوی هم د دغه حکيم او فيلسوف شاعر په نظر ځانته وګوري او خپل حيثيت او مقام بيا بيا د هغه په نظر کښې ووينې. پښتو ټولنه د دغه کتاب چاپول د ملي احساس په روزلو او پاللو کښې ډير موثر ګڼي او هيله لري چه ښاغلي پښتانه به ئې په غور او دقت ولولي. د ښاغلي بختاني په کتاب د پښتو ټولنې له خوا يوه برخه له دې عنوان لاندي زياته شوه (اقبال د افغاني شاعرانو په نظر کښې) او دغه زياتوالی مفيد معلوميږي.[1]

---

[1] د ډکر شوي کتاب سريزه، پښتو ټولنه. ۱۳۳۵ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اور لمبې

د انګلیس او افغان هغه جنګ چې په (۱۸۴۲ع) کښې یې د انګلیسانو په شکست خاتمه وموندله، نتیجه یې څرګنده ده او باخبره خلک خبر دي چې ډېر پرنګیان، ځینې ووژل شوه او ځینې د پښتنو په لاس بندیان شوه. کپتان جانسن یو تن له دغو بندیانو څخه دی چې په خیبر کښې نیول شوی او بناغلي خیبري یې تاسو ته قصه کوي

په دې قصه کښې علاوه د پښتنو په توره او ننګ و غیرت د دوی اخلاقي رویه او انساني سلوك هم یو داسې فضیلت دی چې دښمن هم پرې اعتراف کړی او نه دغې ستاینې ته یې ځان نه دی ژغورلی.

پښتو ټولنه د دغسې آثارو نشرول، د پښتو او پښتنولۍ په لحاظ مفید ګڼي او ارزو لري چې د بناغلو لوستونکو خوښې څه نه څه حاصله کړي، ځکه چې هر څوك د خپل شهامت او شجاعت قصې په مینه اوري او د خپل تاریخ دغه برخه په ډېر شوق لولي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل: پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د قوس میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلوميږي، دا کتاب د پښتو نثرونو مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولوونکي او خوښوونکي ښاغلي ژواك دى چه د مضامينو تنوع او د نثر ښېګڼې يې په نظر کښې نيولي دي، مګر نظر يې محدود نه دى او له خيبر نه هغه خوا پښتو نثرونه يې هم لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کښې د سبك او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په لفظي او معنوي لحاظ ځو ډوله نثرونه پکښې موندلي شوو.

زه دا نه وايم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د يوه انتخاب له بل نه ارومرو څه قدر توپير لري، مګر دا ويلې شم چه هر څوك پکښې د خوښولو وړ، يو څه پيدا کولي شي او دغه راز منثور اثار د پښتو لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو ځينې کتابونه چاپ کړي دي چه د يوه ليکونکي غوره او ښه مضامين پکښې درج دي، مګر دا کتاب د ډيرو ليکوالو د نثر نمونې تاسې ته ښيي او راز راز افکار، چه د يوه ذهن او دماغ محصول نه دي، پکښې موندلی شئ.

له مونږ سره دا فکر شته چه په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نثر ته زياته توجه په کار ده او د پښتو ادب دغه برخه زياته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو ليکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو ليکوالو د پاره به يو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنګ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چه د ځينو استاذانو د نثر نمونې چه د ژبې د اصلي سبك او اسلوب په لحاظ ادبي قيمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چه نوي ليکوال په شعوري او غير شعوري ډول ترينه استفاده وکړي او دغه راز آثار سربيره د ليکلو په طرز او طريقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په أذهانو کښې ښه څه پيدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندې کوو او هيله لرو چه مفيد او ګټور به ثابت شي. انشاء الله تعالی.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سريزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب مياشت

منتخب شعرونه

دا اشعار د بيتونو د شمېر په لحاظ کم دي، مګر د کيف په لحاظ ډېر زيات قيمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډېره غوره برخه ورته ويلی شوو.

د يوه شاعر لويوالی، په ډېرو يا لږو اشعارو پورې نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شيانو په څېر تول او تله لري، چه د تورو زياتوالی او لږوالی پرې سنجول کيږي، مګر بيا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه ګوري، کيف ته يې ګوري.

يعنې ښه شاعر، لوړ شاعر، ستر شاعر هغه چاته وايي چه اشعار يې د معنی او ادبي ښېګڼو له خوا لوړ وي او د فن او هنر په لحاظ هسک مقام ولري.

خيام د شعر په نړۍ کښې يو څو رباعۍ لري چه په ډېرو لږو کوچنيو پاڼو کښې يې ځای موندلی، مګر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کښې ډېر لوی قدر او قيمت لري.

د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي دي چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د اشعارو پېړل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکړه د یوه شعر د بل کېدلی. ما به خپل څو شعرونه د ده په یوه شعر ورکړي وو او ډېر به خوښ وم چې د ده غوندې اشعار زما وای.

مګر زه اوس هم، د دې لامله چې خان ده ته ډېر نږدې ګڼم، د ده په اشعارو وياړم او خپل يې ګڼم. همدغه وجه ده چې له یوې خوا ته مې د اشعارو خوند او ښکلا په ستاینه مجبوروي او له بلې خوا راته دغه ستاینه لکه د خان ستاینه ښکاري او مخه مې نیسي. که دغسې نه وای ما به په دغو اشعارو، په ډېرو پاڼو کښې، ډېره لویه مقدمه لیکلې وه او له نیا ته به نمسي غځېدلې وه.

په هر حال دا اشعار پخپله خپل ځان ښيي او زما ستاینلو ته څه ضرورت نه لري. زه همدومره وایم، چې پښتو ټولنه، د دې اثر په چاپولو او خپرولو، د ذوق او سلیقې خاوندانو ته د پښتو د لوړ ادب یوه ښه او غوره نمونه وړاندې کوي.

کاشکې د ښاغلي مجروح صاحب، نور اشعار هم لاس ته راغلي وای او غونډي لاغونډ وای![1]

[1] د ذکر شوي کتاب سرلیک. کابل. پښتو ټولنه. د ۱۳۳۷ حمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه بڅرې

د ښاغلي پرهېز "د زړه بڅرې" چې د ده د اشعارو مجموعه ده، ما ټول ونشو کتلی، مګر ډېر ښه ښه شعرونه مې پکښې ولوستل چې په ربښتيا ئې شعري کيف درلود او شعري محاسن پکښې وو.

د پرهيز په شعر کښې سربېره په سلاست او روانۍ هغه شی هم موجود دی، چه شعر ورته ډير ضرورت لري، چه هغه احساسات او عواطف دي. څنګه چه ښاغلی پرهيز يو سپېڅلی او پاك زړی پښتون دی چه د حق او حقيقت په مقابل کښې نورو شيانو ته څه ډيره اعتنا نه لري او هر کله جرئت او صراحت نه کار اخلي، شعر ئې هم د همدغې جذبې له تاثير لاندې هغه جذابيت پيدا کړی دی چه په زړونو ډير اثر لري.

د وطن مينه، د مليت احساس، انساني عواطف او د يوه دردمند زړه اغېزې پدې اشعارو کښې ډير ښه ځای لري او د زړونو خاوندان ورته په ډير ښه نظر ګوري، زه دا کتاب د چاپولو وړ ګڼم او ډير ښه ادبي اثر ئې بولم.[1]

---

[1] د ډاکتر ښوي کتاب په سر کې نظريه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلیمه داره روپۍ

دا یوه خوږه ډرامه ده چه ښاغلي عبدالرحمان پژواك د پښتو ټولنې افتخاري غړي، تقریبا شل کاله پخوا لیکلې ده. په دې ډرامه کښې پښتني احساسات، د وطن مینه، افغاني شجاعت، دیني جذبه ډیر ښه تمثل شوی دی چه د افغان ملت د نرو او ښځو میړانه او ناړینتوب ترې په ښه ډول څرګندیږي.

په کلیمه داره روپۍ کښې مادي او معنوي دواړه قیمتونه موجود دي او د دین او دنیا د وصال ډیره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کلیمه داره روپۍ د ښکلو پیغلو له اوربل سره ډیر ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پټه ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قیصې سره ډیر ښه تړون لري او لیکونکی د خپلې کیسې اساسي تکی ګڼلی دی...[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۷ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو تاریخ

دوهــم ټوك

دا د پښتـو د ادبیـاتو د تـاریخ دوهـم ټوك دی چـه پـه ۱۳۲۴ هـ ش کـال کـښې پیـاوړي مولـف عبدالحـي "حبیبـي" پـه لومـړي ټوك پسـې لیکلـی او پـه ۱۳۲۹ هـ ش کـښې د کـابل مجلـې پـه ګڼو کـښې پرلـه پسـې خپـور شـوی دی.

د پښتـو ټولنـې د ادبیـاتو د څانـګې ښاغلـی مدیـر محمـد حسـن ساپی لـه کابل مجلو نه راغونـډ کړ او اوس د کتـاب پـه صـورت ښاغلـو لوستونکو تـه د استفادې د پـاره وړانـدې کیـږي.

د دې کتـاب لومـړی ټوك پـه ۱۳۲۰ کـښې د ادبیـاتو د پوهنـځي لـه خوا د درسـي کتاب پـه حیث چـاپ او پـه درس کـښې شـامل شـو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښائي چه د دې ټوك په څېړېدو هغه درسي سلسله پراختيا ومومي او د ادب محصلينو ته هم ډېر ګټور ثابت شي.

دا ټوك د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پورې د پښتو ادب رنګ او ډول ښيي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا کښې ليکل شوی دی.

د تاريخي څېړنو او پلټنو په لحاظ دا کتاب ډېر مهم دی او په ډېرو مهمو ټکو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چه مولف پکښې د ښه حق خاوند او حقدار ګڼلی شو، مګر تاريخي څېړنې ئې پر ادبي څېړنو درنې او مهمې دي.

په اوسني وخت کښې چه د ماخذونو او مدارکو نيمګړتيا ته ګورو او دغه حال په نظر کښې نيسو، بايد ووايو چه د مولف څېړونکي طبيعت او د ډېرې مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليکلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق ورکړی او د پښتو په علمي او ادبي پالنه کښې ئې د ډېرې ښې برخې خاوند کړی دی.[1]

---

[1] پر ذکر شوي کتاب سريزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ځينو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولنې د خپل تاسيس له وخته تراوسه ډير کتابونه چاپ کړيدي چه د ضرورت او اهميت په لحاظ ځينې ښه او ځينې ډېرښه دي

دا کتاب له هماغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولنې له مرام سره ټينګ او نږدې تعلق لري او د کيفيت په لحاظ ورته ډيرښه ويلی شوو

په دې کتاب کښې د افغانستان د اريائي ژبو (پښتو، فارسي، شغني، سنګليچي، واخي، اشکاشمي، منجي) ډير لغتونه راغونډ شويدي چه لوستونکی د دې هېواد له څو ژبو سره اشنا کوي او سربيره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو تيلې او ريښې پلټي او په ژبنيو څيړنو بوخت دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موثر د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملګرو ته په ډېر ښه او درانه نظر ګورو چه دغه ښه او مهم اثر ئې موږ ته پریښی دی. د دې کتاب په بشپړتیا او تکمیل کښې د پښتو تولنې د لغاتو دځانګي او ځینو نورو غړو څه موده زیار ویوست چه د پښتو ژبې لغات ئې ورسره زیات کړه او د دغې اضافې په وجه د کتاب قیمت او اهمیت نور هم زیات شو.

څنګه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې لیکلي دي د پامیري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځینې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په لیکلو کښې په کار شوي دي او د دغو تورو وجود دابښيي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نږدې دي او غړونه ئې یو بل ته ورته دي، ډېر ښه وشوه چه د پښتو تولنې له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زیات کړی شوه او د ژبو د مقایسې او پرتلې د پاره زمینه ښه مساعده شوه.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۹ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوشې

اوس په افغانستان او پښتونستان کښې د پښتو ژبې ځينې ډير ښه شاعران پيدا شويدي چه د ډير لوی او ستر حق خاوندان دي. که اوس د پښتو أدب ځينې برخې د دنيا په نورو ژونديو ژبو ترجمه شي باور لرو چه ځينې پښتانه شاعران به جهاني شهرت پيدا کړي او پردي به هم ورته په درانه نظر وګوري.

په دغسې شاعرانو کښې يو تن عبدالغني خان غني د باچا خان مشر زوی دی چه پښتو ټولنه ئې د ديوان چاپول په پښتو ادب کښې ډيره ښه اضافه بولي او د شعر علاقه مندانو ته ئې ډير ښه ادبي سوغات ګڼي.

د فخر افغان خان عبدالغفار خان په لوی کور کښې چه هم غني شته او هم ولي شته د دغسې شاعر پيدا کيدل څه عجيبه خبره نده.

کله کله د غني قصه هم واوره
دا هم ده وروره د لويې ونې څانګه

زه د پښتو په اوسنيو شاعرانو کښې څو تنه د ګوتو په شمار پيژنم چه هر يو د خپل ادبي سبك او د خپلو افکارو او خيالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بيلو بيلو لحاظونو يو له بل نه او بل له بل نه ښه دی، يعنې يو د غزل استاد دی. بل د ملي او وطني احساس په راويښولو کښې د لويې برخې خاوند دی، د چا اجتماعي افکار او خيالات ډير عالي دي او د چا رندانه سندرې ډيرې ښکلې او په زړه پورې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غني خان په اشعارو کښې چه څه شي زما ډير خوښيږي هغه د فکر او خيال ازادي او د تقليد له تلقيناتو څخه سرکشي ده.

د ده رندانه مقام ته هر څوك نشي رسيداى او هغه څه چه دى ئي د خپل ښاغلي ليونتوب له برکته ويلى شي د نورو خوله پرې سوزي.

غني د شعر او شاعرى په دنيا کښي په رښتيا غني دى او ډير څه ئې په برخه رسيدلي دي. د ده په اشعارو کښې، عشق او محبت، پښتو او پښتونولي، رندي او خيامي فلسفه، ټوکې او مسخرې هر څه شته او له کارغانو او مارغانو سره ئې هم په شاعرانه ژبه ډيرې د خوند خبرې کړيدي.

د ده په مستانه ليونتوب کښې شاعرانه هوښياري او بيداري پته ده او په ملندو کښې ئې ډير د مقصد ټکى نغښتي دي ځکه ورته ليونى فلسفي هم وايي.

ده له مچ او ميږي، له چرګ او ملاچرګك،له اوښ او له نورو لويو ورو ځناورو سره ډير څه ويلي او په دغسې پيرايو کښي سياسي او انتقادي مطالب بيان کړيدي.

څه کـه خلق ليونى غني ته وايي
ډير ښه پيژني خپل يار او د نور يار

دغه د مينې ليونى، د مينې په حقيقت ډير ښه پوهيدلي او همدغه پوهه د شاعرى ډيره لويه پانګه ده. دى د مينې او محبت په باب خپله عقيده داسې ښکاره کوي:

محبت د خداى صفت د زړه طاقت دى
هر طاقت د ده غلام د غلامانو
مينه حقيقت حسن سايه د حقيقت ده
حسن له زوال شته مينه نلري زوال

غني د ډيرو نوو خيالاتو خاوند دى او زاړه خيالونه هم په نوې جامه او نوي رنګ کښې ښيي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيي زوړ خيال نوې جامه کښي د غني دی دا صفت
خيـال مـې د سبـا دی پيدا شـوی پـرونی يمـه

دغه بې پروا او بې قيده شاعر کـه څه هـم ډېـر نـاويلی "مـه ګويـات" ويلـی دی او خپـل زړه ئـې ښه يـخ کـړی، مـګر بيـا هـم خپـل ځان مقيـد ګڼي او د زړه ځينـي خبرې پـه زړه کـښې سـاتي.

غني وايي کـه د زړه خبرې وکـړم
پښتانه به مې په سر لرګي کړي مات

دغـه د سـر ډار کـه د ده پـه سـر کـښې نـه وای، ښائـي چـه دغـه ازاد خيالـه شـاعر د فکـري ازادۍ حق نـور هـم ډېـر ښه پـه ځا ی کـړی وای او د جرئـت او جسـارت ډېـرې لـوړې څوکـې تـه ختلـی وای. د ده د اشـعارو نمونه چـه لومـړی ځل مـا وليـده او پـه لوسـتو ئـې نـه مړيـدم هغـه د ده دا بيتونـه دي:

چـه خـازې شـنې مـې پـه قـبر وې ولاړې
کـه غـلام مـې يـم راځئ تـو کـړئ پـرې لاړې
کـه پخپلـو وينـو نـه يـم لمبيدلـی
پـه مـا مـه پليتـوئ د جومـات غـاړې
چـه قطـرې قطـرې مـې فـوځ د انګريـز نکـړې
مـورې مـا پسـې پـه کـوم مـخ بـه تـه ژاړې
يـا بـه دا بـې ننـګه ملـك بـاغ عـدن کـړم
يـا بـه کـړم د پښتنـو کـوځې ويجـاړې

دا بيتونه څه د پاخه شـل کالـه پخـوا د پښتـون مجلې پـه لومـړي مـخ چاپيدل او پـه هر ځا بـه ئې ډېره اغيزه کولـه.[۱]

[۱] د غني پلوشې بر کتاب مرغلـ. پښتو ټولنه، ۱۳۳۹ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دریم ټوك

د پښتو ژبې ډېر شاعران او پوهان د تیرې زمانې په تورتم کښې ورك دي چه اوس ئې چاته پته نشته او د اشعارو او اثارو نمونې یې نه موموو. د دغسې کسانو پلټل او د ورکو اثارو پیداکول د پښتو ټولنې وظیفه ده. دا کار پښتو ټولنې ډېر پخوا شروع کړی او څو کاله پخوا ئې په دغه نامه دوه کتابونه لومړی او دوهم ټوك چاپ کړه چه د پښتو ژبې ډېر ښه ښه مشهور او غیر مشهور نوم ورکي شاعران پکښې معرفي شوه.

د دغې سلسلې دریم ټوك دغه دی اوس د یوه مهم اثر په صورت خپرېږي چه د پښتو ټولنې د ادبیاتو په څانګه کښې له ډېرې مودې نه دغه لټون شروع و او په دې وروستیو وختو کښې د طبع دپاره اماده کړی شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدې توک کښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شویدي چه په ادبي لحاظ ډیر قیمت لري اوبیو ښه خدمت ورته ویلی شوو. د دې توک په تکمیل کښې ښاغلی عبدالشکور "رشاد" د پښتو ټولنې مرستیال د ادبیاتو له څانګې سره ډیره ښه مرسته کړیده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي کړیدي چه ځینې پکښې د دیوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دې توک په لیدلو کتلو کښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د یادولو حق لري.

ښاغلي حسن "ساپي" د ادبیاتو څانګې کفیل د کتاب په تدوین، مقابله او د ځینو شاعرانو په پیداکولو او لیکلو کښې ډیر زیار کښلی دی.

د دغسې کتابونو په چاپولو او خپرولو کښې دا فایده هم په نظر کښې ده چه ښاغلي لوستونکي به ئې په غور او دقت وګوري او کوم شاعران چه په دغو تذکرو کښې نه وي راغلي او دوی ته معلوم نه وي نو د هغوی په باب به کافي معلومات د کلام له نمونو سره پښتو ټولنې ته د یوې ادبي مرستې په حیث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وکړي.

پښتو ټولنه د دغه زیار او خدمت په مقابل کښې د دغسې کسانو معنا او مادتا قدر کوي او په ښه نظر ورته ګوري.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د لومړي چاپ سریزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دريم ټوك

په ۱۳۳۷ کښې د پښتانه شعراء دريم ټوك د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو، مگر پخوا تر دې چه دغه کتاب له دولتي مطبعې څخه راووزي او خپور شي په مطبعه کښې اور ولگيد او دا کتاب هم له ځينو نورو کتابو او مجلو سره وسوزيده.

يوازې درې څلور جلده ترينه په لاس راغلل او بس.

کله چه د دې کتاب د بيا چاپولو اراده پيدا شوه کتاب د دوهم نظر د پاره ښاغلي او فاضل ليکوال عبدالشکور "رشاد" ته وسپارل شو چه ځينې نيمگړتياوې او اشتباه گانې يې رفع کاندې.

دغه محترم ملگري دا کار په ښه شان وکړ او وروسته تر دې چه په کتاب ئې د تزئيد، تنقيص، اصلاح او تعديل په لحاظ يو ښه بدلون راووست کتاب بيا چاپ شو چه له پخوا نه د کم او کيف په لحاظ ډير ښه شو او د رشاد صاحب د زيار او کار يادونه پکښې د حق منښه ده.

په دې کتاب کښې سربيره پر دې چه د ځينو شاعرانو په پيژندگلوی کښې ډيره ښه اضافه راغلې ده او د اشعارو نادرې نمونې ئې راغونډې شويدي ځينې مهم اشتباهات رفع شويدي.

په دې طبع کښې د صفحو نومره هم د لومړي او دوهم جلد په تعقيب په مسلسل ډول راغلې ده او د شاعران هم د تيرو جلدونو د شمېر په اعتبار مسلسله نومره لري چه په دغه دريم ټوك د ۳۳۹ تنو شاعرانو په پيژندگلوی ختميږي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د دوهم چاپ سريزه. پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش.

راز

"راز" چه د ښاغلي بختاني د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوښه شوه او ځيني اشعار ئې د ډيرې ستاينې وړ دي. د بختاني په شعر کښې ساده ګي، رواني او له ژوندانه سره ښه ارتباط شته ځکه ئې ښه ګڼم او په ښه نظر ورته ګورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترګو ته خلې ورورل ستايم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مينه، د مليت احساس، په خوار غريب باندې زړه سوی پکښې ډيره اغيزه لري. د دې اشعارو يو ښه اړخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنګ پرې غالب دی او اصلاحي جنبه ئې زوروره ده. که بختاني د چا په عقيده له ګلونو نه ښکلي دسته د نمود او د نظر د خوشحالي د پاره نه وي جوړه کړې، نو د دردمنسو زړونو د علاج د پاره خو ئې ګل قند جوړ کړيدی

د اشعارو معنوي ښايست په ظاهري ساده نوب کښې پټ دی ځکه ئې ډير ظاهر بين خلق حقيقت ته نه ملتفت کيږي.

د بختاني اشعار ساده دي. مګر د ساده ګانو له فکر او فهم نه لوړ دي. بختاني پخپله هم خپلو اشعارو غوندې دی چه ظاهري لباس او وضع ئې نظر رانښکونکې نه معلوميږي. مګر چا چه د ده په باب سمه مطالعه کړېده د ده اخلاقي او ادبي شخصيت ته په ښه نظر ګوري او قدر ئې کوي.[1]

[1] ... [illegible] ... تقريظ ... ۲۴۲ ... [illegible]

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوميالي غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله عليه

هغه شخصيتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصايلو په وجه په خلکو کښې نيك شهرت او ښه اعتبار پيدا کوي، د هيرولو نه دي.

مونږ بايد د دغسې رجالو په حالاتو ځان خبر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړي دي؟ ملايان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځينو به له ده نه کتابونه هم زيات لوستي وو.

د ده په شيخانو او مريدانو کښې به هم ځيني زاهد او عابد کسان وو چه حتى له ده نه به ئې هم زيات نفلونه کول مگر شاوخوا خلك به ده راټوليدل او د ده وعظ و تبليغ. د ده خبرې او نصيحتونه له نورو نه زيات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانيت تاثير ورځ په ورځ په خلکو باندې کميږي او هغه اثر چه د هډې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس ئې کوم پير او فقير نه لري.

اوسني تعليم او د دې عصر ذهنيت له پخوا نه ډير فرق کړى دى. مگر له دى خبرې سره دا هم منم چه د هډې صاحب په وخت کښې هم ځيني نوى لوى ملايان وو چه علمي مطالعه به ئې له ده نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياته وه بلكه زهد و عبادت به ئې هم له ده نه زيات و، مګر د ده پيرو ي ئې كوله او د ده په طريقه كښې داخل وو.

د دغه معنوي نفوذ او رسوخ علت او سبب تشخيصول ډيره مهمه خبره ده، چه بايد د تحقيق خاوندان او سوانح نګاران ئې درك كړي او خلكو ته ئې وښيي.

پخوا وختونه پريږدئ، دغه زمونږ زماني ته نژدې وختونو كښې دلته ډير علمي او روحاني شخصيتونه پيدا شوي او خاورې شوي دي چه د خلكو په افكارو او عقايدو ئې تسلط درلود او ډير خلك ئې په ځان پسې روان كړي وو.

كه څوك دا فكر كوي چه دغو كسانو محض په ظاهري وضع يعنې جاى نماز او تسبو او په نفلونو دريدو خلك په ځان راټول كړي وو دا فكر ډير سطحي او سرسري فكر دى ځكه چه ډير خلك ډيره موده په محض ظاهري نمايش نه غوليږي.

كه چا دا تصور كړى وي چه يوازې د خولې فصاحت او بلاغت او په وعظ و تبليغ كښې مهارت ډير موثر دى دا قضاوت هم كاملا صحيح نه دى.

همدغه اوس به زه تاسو ته يو بې عمله ملا او مولانا دروښيم چه په خوله به ډيرې ښې خبرې او په منبر به ډيرې ښې مسئلې كولې شي مګر د هغه بل شار وار او بې الايشه ملا د خبرو تاثير به د ده په خبرو كښې نه وي.

همدارنګه خلك يوازې په تش زهد او عبادت دومره ډير نه غونډيږي لكه چه د چا په اخلاقي او عالي صفاتو راغونډيږي.

چكنور ملا صاحب په باب زه څه خاص معلومات نه لرم چه د ده د شهرت او اعتبار، د روحاني نفوذ او رسوخ هغه اصلي ټكي تشخيص كړم مګر دا راته معلومه ده چه دغه د خير او بركت خاوند په ازادو سرحدونو كښې، په ننګرهار او كابل كښې ډير ارادتمندان لرل او ډير وران ويجاړ كارونه په ده سميدل، ډيرې بدئ او دښمنئ ده اوارولې شوې، ډير خلك ئې د غزا لپاره له ځان سره روانولي شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډېرو خلکو لوني او خويندي ئې بې ولوره په ډېر لږ مهر خپلو ميړونو ته ودولې شوې، ځکه چه هيڅوك ئې مخې ته نه درېدل او هر چا ورته د عقيدې له مخې ارادت درلود.

هغه كار چه ده د ازاد سرحد په مومندو او شينوارو كولى شو اوس ئې يو رياست قبايل په ډېرو پيسو نشي كولى، هغه غزا چه ده په تش لاس د خلكو د جذباتو په راوېښولو كوله، يوه عصري فرقه ئې په توپونو او ماشيندارو نه شي كولى.

هغه لويې دښمنۍ، جګړې او دعوې به چه ده په يو خو خبرو فيصله كولې، يوه ستره قضايي تولنه ئې هغسې نه شي حل كولى.

دا دومره كارونه چه يو سړي په يوه سر كوي، هغه سړي بې څه نه وي او د دغسې سړيو پيدا كول څه اسانه كار نه دى. مونږ بايد دخپلو عرفاني او روحاني رجالو څيړنه او پلټنه يوازې ددې لپاره ونه كړو چه دوى به د شپې څو ركعته نفل كول او څومره اوراد او وظايف ئې لرل، بلكه د دوى هغه اجتماعي خدمتونه چه د خلكو دتربيت او پوهولو په لاره كښې ئې كړي دي څرګند كړو او د دوى د فوق العادګۍ سر اوراز ولټوو او دا ځانته معلومه كړو چه زمونږ د خلكو روحيات څنګه دي؟ څنګه خلك په دوى باندې تسلط او نفوذ پيدا كولى شي او د تبليغ له لارې څنګه خلك څه راز خدمت كولى شي؟ زه د ښاغلي سيال صاحب دغه پلټنه او د چكنور په ملا صاحب باندې څه ليكل د قدر وړ كار ګڼم او نمانځنه ئې كوم. سيالان بايد همدغسې وكړي، سيالي په همدغسې كارونو كښې ښه ده.[1]

د جدي ۲۹مه.۱۳۴۵

---

[1] پر ذكر شوي كتاب تقريظ .د كتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ ځخه، ۵/۱۵مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر بو ځلې لیدلی دا به بیشکه ومني چه د خلقت لورینه پر ده باندې ډیره زیاته وه او بل کور سړی و.

د ده وجود داسې نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارك الله احسن الخالقین) ویلې.

هغه وجاهت چه په ډیرو ګنو خلکو کښې د هر چا نظر ځانته جلبوي د ده ممتازه برخه وه.

زه نادیده سړی نه یم مګر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده ساری نه دی لیدلی.

دی د معیشت په لحاظ ازاد مشربه، قلندر صفته سړی و چه هر څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینګیده او د سبا ورځې غم به ورسره نه و.

قرار در کف ازادګان نګیرد مال ـ په ده باندې ډیر ښه صدق کاوه.

د دې پخلي به اکثر د کور نه دباندې و او د ميلې بنه به نې درلوده، مگر کله کله به سره سناوه او هيڅ به نه و.

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سيند په هسکه غاړه و، چه بمونه او ديوالونه نې د ختو وو مگر چته محقر نه معلوميده او د سر معتبر خلك به هم ور روان و.

زينة المكان بالمكين. د همدغه ځای وصف الحال و ځکه چه د دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په اماني دوره کښې د کابل له منورينو سره اشنا او په دولتي چارو کښې شامل و.

کله چې اعليحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له مينځه لاړ او پخوانی ننګرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنيو جګړو صحنه شوه، سيدغلام حيدر د اولس ځينې مشران په يوه عهد او پيمان متفق کړه چه د يوې مقاولې په امضاء کولو په ۱۳۰۸هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر منسوبين د خان په پټولو او د خپل پله په ورکولو مجبور و، دغه کار خرق العاده کار و.

که څوك کله د افغانستان سياسي تاريخ ليکي او د مشروطيت او جمهوريت مستقيمې او غير مستقيمې مبارزې يادوې باور لرم، چه سيد غلام حيدر به هيڅکله هير نکړي او دغه د کالو سياسي بندي او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق خاوند وګڼي[1]

د سنبلې ۱۸ _ ۱۳۵۲

---

[1] د استاد الفت د خپل ليك فوټوکاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اژدهای خودی

د تورو تیارو په خمځو او غارونو کښې لاس تپول او تپړېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول. هیڅ نه لیدل او له نا اشنا غیر مریي محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول. هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي ئې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (یخرجونهم من الظلمات الی النور).

نوي عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل، داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ظواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرارو او خفایاو تل ته ښکته کېږي چه هلته بینا او ړندې سترګې یو حکم لري. بلکه لیدونکي سترګې د تورتم احساس لا ډیر کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس ځخه، په انساني شعور کښې منعکس کېږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات یې نه شي افاده کولی او د تعبیر له حدودو ځخه لېرې وي، ځکه ئې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمز وایما کېږي. یعنې شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چه د ابهام تفسیر په ایهام ورته ویلی شوو. مجاز او حقیقت په همدغسې ځایونو کښې خپل ځان یو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور یو کوي. د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم نه ننوتل ډیر مشکل سفر دی او د "سراعظم" کشف د هر چا کار نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي سيد بهاءالدين دغه ابتکاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډېره ښه سفرنامه ده. زه نه شم ويلی چه زه به ځنګه او څومره پرې پوه شوی يم. مګر دا په يقين ويلی شم چه په خوند يې پوهيدلی يم.

په دې اثر کښې نفسياتي ښامار له افسانوي ښامار او سياسي ښامار سره تلميحي ارتباط لري چه ضمني مطالب يې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوك غواړي په ځان او جهان کښې د اژدها د مرګ په راز او رمز پوه شي او د سيه پوش قهرمان په ضد د سبزپوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښايي چه په دغه وسيله، لکه د نيمې شپې لاروی "رهګذر نيمه شب" د لاشعورئ د مغارې تل ته پريوزي او بيا له ځان سره د عشق ډېر مهم پيغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلك ورته ليونی ووايي. داسې ليونی چه د سراعظم د ښکارولو جرءت او شهامت ورسره وي او په ډاګه ووايي:

ستاسو قهرمان بادار اژدها دی چه په ټول جهان نه مړيږي او په دريابونو نې تنده نه ماتيږي. که غواړئ دغه ښامار مړ کړئ نو اول په خپل ځان کښې د ښامار وژلو هڅه وکړئ او هغه اشوب طلبه ازادګان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنځيرونو تړلي پراته دي خوشې کړئ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کيږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کيږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصيت ابن عمران ماتوي [1]

---

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ د هغه په سر کښې، انجمن تاريخ و ادب افغانستان اکادمی. کابل ۱۳۵۲ هـ ش، ۱۸-۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت یا رهبر سعادت

بنی ادم علاوه ازینکه مثل سایر حیوانات. بواسطهٔ حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به اریکهٔ برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده اتش را سوزان و اب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحهٔ دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت ان کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوایف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقهٔ شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حبوبات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانهٔ گلولهٔ اتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه و میدان تهلکه هر روز از دست مشاطهٔ حرص و هوس بسهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبو اشیا و هو شرلکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فسده و میل مفرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گرداند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جملهٔ ایهٔ مبارکه "ولا تمدن عینیک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

درفته خواهشات و مشتهیات خود را که منجربه ضرر مادی و معنوی بسد برادر همنوع اوست جلوگیری نموده. بدون اجازه شریعت غرا گاهی میل و اراده اش را پیروی نمیکنند. بل هر وقت مصلحت عمومی و منافع اجتماعی را در نظر داشته سعادت و رفاه خویش را مربوط و متعلق بر فاهیت عامه میداند. پس همین شریعت است که ارتباط بشری و انتظام نوع انسانی را محافظه و نگرانی کرده روح اتفاق و اتحاد را در نفوس عداوت شعاران دمیده. عداوت را به اخوت. نفاق را به وفاق. شقاوت را به سعادت مبدل میسازد. و در مقابل شمشیر خود خواهی و خودپسندی. روابط دوستی و پیوستگی را قطع میکند. سپرداری مینماید.

شریعت است که از یک طرف انسانرا به سعی و عمل مکلف گردانیده. به موادای "و ان لیس للانسان الا ماسعی" تنبلان و بیکاران را از جمیع فضایل معنوی و منافع مادی و لوازم حیاتی محروم نشانداده و از دیگر طرف قرار فرموده: "ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها" فعل و عمل را به خوب و بد تقسیم نموده از بدی ممانعت و بخوبی اقدامش را بسرعت خواهانست.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشد احتیاج خودرا باین قانون متین اسمانی دیده. طوعا و رغبتا این کافل سعادت بشری و منتظم جمعیت انسانی و رهبر راه ترقی را بحکمرانی و حاکمیت خود قبول نمودند و حسب امر او در امور معاشی و معادی کوشیده قوای خود را کاملا در مواقعیکه شرعا محمود و مستحسن بوده صرف مینمایند. فرس شهوات را در میدان مشروعات و مباحات تا حدی که برای جولان او مقرر شده سرداده بعد از ان که مزرع حقوق دیگر ها پامال میشود لگام اراده اش را گردانیده مراجعت مینمایند. پس استعمال این قوه را که از

(c) ketabton.com: The Digital Library

افـراط و تفریـط خـارج و بحـد اعتـدال تقـرر گیرد عفـت و یکـی از محـامد شرعی گفتـه میشود.

هکـذا قـوهٔ غضبـی را در جلب حقوق و دفـع اضرار خـرج کـرده و در مواضعیکـه متعـدی محسـوب میشـوند، اب سـرد حلـم و تحمـل را نوشـیده نـایرهٔ غضـب را منطفـی و خـاموش میسـازند. تـا صفـت مستحسـن شـجاعت را برناصیـه خـود مرتسم گرداننـد.

قـوهٔ فکـری را نـیز نـه عـاطل گزاشته کـه جـاهل بمـانند و نـه در چیزی صرف کـرده کـه علـم ان بـذات اقـدس الهـی مختـص اسـت. تـا موجـب ضـلال و گمراهـی گردد، بـل در جسـتجوی اسـباب برتـری خویـش و بـهبود جامعـه از وی کـار گرفتـه و در علومیکـه بـاعث منـافع دینـی و دنیـوی بـوده از وی اسـتفاده مینمـایند. تـا فضیلـت علـم و حکمـت را در سـوانح عمـری خـود درج نمـایند.

شـریعت در هـر امـر کمـال تحقیـق را نشـانداده. از افـراط و تفریـط ممـانعت و طـرف اعتـدال را ارشـاد و هدایـت فرمـوده پـس ایـن شـریعت حقه که در ترقی و ترفیـع نـوع انسـانی از مثـل و نظیر عـالی تـر و شـمار جمیـع محاسـن او یکـایک از وسـع قلـم نـاتوان و فکـر خـام مـن بلنـد تـر است. کسـیکه قـدری بنظـر غـور و تحقیـق سـوی او نگریسـته سـر اطاعت و انقیـاد را بـه اسـتان عـالی او نـهاده و خواهـد گفت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون بـــه فتوی بریزی رواست[1]

---

[1] الفلاح. جمعیت العلمائی افغانستان. وزارت عدلیه. کابل. شماره‌ء هفتم. سال هفتم. دوم رجب ۱۳۵۵، ۲۷ سنبله ۱۳۱۵، ص ۵۵-۵۹. با امتنان از جناب قاری مولوی محمد یاسین از قلعهء میران قاسم یکه
این مقاله با انکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در ادارهء جریدهء انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع، منطق، استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسندهء ان میباشد (مدون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکـر:

پروسږ کـال د عقـرب پنځلســمه شـپه وه چـه پـه روداتــو کـښي مېلمانــه وو، او ســاز غــږېده. يـو ســاعت وروسـته دښاغلـي پــاچـا ګل نيـازي دا غـزل شـروع شـو:

عالم مې مجنون بولي څوك مې خوا ته نه پرېږدي

د دې خـواږه غـزل دې بيــت:

صياد په بې رحمۍ کړه رانه دواړه وزر غوڅ

ظالـم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

پـه مـا زښت ډېر اثـر وکـړ. ځکـه چـه زه د اتحـاد مشـرقي د عقـرب د پنځمې پـه ۳۱ مـه ګڼه کـښي د "ديني تبليغ" پـه شعر کـښي دې بيتونـو:

مـال کـښي د مـيراث د خوينـدو برخـې چـا ليدلـي دي؟

ميـل د خـور و لـور تـه پـه واده کـښي چـا کتلـي دي؟

مونـږ تـه چـا د کونـډو پـه بـاب کلـه څه ويلـي دي؟

دا رنــګ مســئلې مونــږ ډېرې لــږې اوريدلــي دي

ډېـر چـه پـه وعظونـو کـښي يادېـږي ســخاوت دی

يـا پـه ډېر اخلاص د کوم صاحب مخ کـښي خدمـت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو بد احوال او مظلوميت ته ملتفت کړی وم، زه پوه شوم چې د نيازي دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

د يوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نيازي دغه غزل د ننګرهار په حجرو کښې ډېره موده په کراتو مراتو لوستل شوی و. مګر څوك ورته نه ملتفت کېدل او په دغه شپه يې د اخبار يو ليکونکی له حده زيت خپل تاثير لاندې راوست او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه ګڼه کښې نشر شو. دا شماره چه راووتله په ډيرو کسانو يې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن غوټۍ په نامه يو بل خوږ غزل اداري ته د نشر د پاره راورسيد چه هغه دا دی

بادونه د خزان غوټۍ خندا ته نه پرېږدي
ظالم صياد بلبله د ګل خوا ته نه پرېږدي
اختيار مې د ځان نشته دی د جبر په مذهب يم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پرېږدي
هېڅ نه شمه ويلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لاليه! څوك مې تا ته نه پرېږدي
پر چا وکړم عرضونه چې ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وينا ته نه پرېږدي
وهل که تکول وي چاته هېڅ نه شم ويلی
"ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي"
د جهل په تياره کښې به اوسېږمه تر کله؟
ما څوك د علم و فن پوهې رڼا ته نه پرېږدي
له منه تربيت د پوه اولاد غوښتل خطا دی
تعليم ته مې چه څوك د مکتب خوا ته نه پرېږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شعر چه د اتحاد مشرقي په ۳۹ مه گڼه کښې نشر شو، ډېر اشخاص يې متحسس کړه او ډېر ښه استقبال يې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بيا نشر شو او په تعقيب کښې يې د ميرمن ليلی په نامه يو ډېر موثر مکتوب له يوه شعره سره راورسيد چه د اتحادمشرقي په ۴۵ مه گڼه کښې نشر شو او له ميرمن غوتۍ سره يې پوره همغږي ښکاره کړې وه. څو ورځې وروسته بيا ددغه شعر اقتفا د ميرمن بي بي جانې له خوا وشوه (چه د دغې ميرمنې ډېر شعرونه د کابل په مجله کښې د ميرمن حميدي په نامه. چه بي بي جان يې لقب دی، نشر شوه) د ميرمن بي بي جانې له درد و سوزه ډک شعر، هم د اتحادمشرقي په ۵۰ مه گڼه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بيا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د ميرمنو شکوې او گلې نشرېدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د ميرمن الف جانې يو پوخ او قوي معنی دار شعر وليدل شو چه د ښځو په احوال يې د احساس او شعور خاوندان ژړول او د نارينه و سلوك يې له دوی سره ډېر ظالمانه او بېرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډېرې بدبختۍ تصوير شوې وې او ډېر زيت شکايتونه پکښې وو. دا شعر پروسږ کال د اتحادمشرقي په ۴۱ مه گڼه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سږ کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه، د ښځو په باب کښې يوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډېر ليکونکي يې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرايدو کښې تعقيب کړه چه بايد ښاغلی صافي ته د دې د مقالې په دغومره اثر تبريك وويلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل په ادبي مجلــه کښې هم سرکال په ډېره اعتنــاد ښځو موضوع د اقــتراح په ډول نشر شوه او د پښتو لــه مهمو ليکونکو څخه خواهش وشو چه په دې باب کښې څه وليکي. نو د کابل مجلې دغې اقتراح چه ډير اهميت يې درلود او پښتانه ليکوال طبعاً له پښتو تولنې او د کابل مجلې سره مخصوصه علاقه لري د وطن په لېري او نږدې ځايو، لکه کابل، قندهار او مشرقي کښې ليکوال راجلب کړه او ګټورې مقالې پکښې وليکل شوې.

دا موهنسدع چه څو تنو په اتفــاق تعقيب کړه او د مملکت ليکونکو پکښې تبليغي کوښښ وکړ په محيط کښې يې هم تاثيرات وليدل شوه او په محافلو کښې يې ذکرونه وشوو.

د ښځو د نکاح په باب کښې چه بايد له شرعي اصولو سره په موافق ډول وي او له بدو رواجونو نه پکښې کار وانه خستل شي، د جلال آباد د مرافعې قاضي مولوی محمد شريف خان، چه يو منور او حقاني عالم دی، هم وخت په وخت ښه ښه تبليغونه، په مختلفو ځايونو کښې کړي دي او خپله غاړه يې خلاصه کړې ده. يوه ورځ د لغمان په چهارباغ کښې، دوی په دې باب کښې، ډېر ښه امر معروف وکړ او حاضرين يې دې خوا ته ملتفت کړه. په دغه ورځ ده ته چا د يو ملك د لور د واده قصه کړې وه چه د شريني خوړئ په مجلس کښې يې علاوه په نقلونو دوه درې زره روپۍ هم په خلقو ويشلې وې او يو نوی بد رواج يې هم زيات کړ. دا حکايت يې د منبر په سر بيان کړ او په ديني او شرعي لحاظ يې هغه سړی ډير ګرم او ملامت وباله. د هغه نوم که څه هم وانه خستل شو، مګر خلقو ته يې قصه معلومه وه او ورته ملتفت شوه. ځکه هغه له خجالته سرنه شو جګولی او په خپل عمل پښيمان معلوميده.

دغه مجادله چه د ازدواج له بدو رسومو سره د څو تنو پوهانو له خوا وشوه، د لغمان په عمرزيو کښې دوه درې تنو خپلې لورګانې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي ډول بې د رواجونو له مراعاته ورکړي او عملي اثر يې په خپنو خانو کښې وليدل شو.

سږکال هم په اتحاد مشرقي کښې د جبري نکاح ګانو، د ولور او خوړې په نسبت متعددې مقالې نشر شوې او تراوسه پسې نشريږي چه په دې قسمت کښې زمونږ د محترم او ښاغلي ملګري قيام الدين خان خادم مرسته او د ښاغلي محمد طاهر خان، ګلشاه خان، ميراجان خان او نورو مقالې د يادولو او تشکر حق لري.

دوهم فکر:

پروسږ کال چه د جلال آباد په باغ شاهي کښې مطبوعاتي کنفرانس د (اجتماعي حس) له عنوان لاندې، د جدي په مياشت کښې ايراد شو او مجلس خاتمه وموندو، وروسته تر هغه، څو تنو پوهانو چه د اجتماعي درد او وطني احساس خاوندان وو، د اجتماعي شعور او احساس په باب کښې بحث کاوه چه دا حس به څنګه په خلقو کښې پيدا شي او دا د چا کار دی؟ په دغه وخت کښې چه په اجتماعي حيات بحث کيده او خپلې بدبختۍ مو شميرلې، يوه به ويلې زمونږ د بدبختيو اساسي او اصلي علت ناپوهي او بې علمي ده، بل به ويل په مونږ کښې د ملي او وطني درد خاوندان نشته. چا به ويل مونږ له انفراديت او شخصي اغراضو نه، نه يو راوتلي او اجتماعي شعور او احساس مو نه دی پيدا کړی. په آخره کښې وويل شوه چه مونږ په اکثرو مجالسو کښې ډير خلق وينو چه دغه راز اعتراضونه کوي او خپل تاثر ښکاره کوي، مګر د عمل خاوندان بيخي نشته او هيڅوک دا نه وايي چه زه د خپل مملکت او ملت په مقابل کښې څه مسئوليت لرم او څه بايد وکړم؟

زمونږ مامورين هر يو وايي چه وظيفه شناس او صحيح اشخاص لري. په مامورينو کښې دا حس نه دی پيدا شوی چه د وطن او مملکت د پاره صحيح کار وکړي او له خپلو نفسي يا شخصي اغراضو نه تير شي. مګر هيڅوک دا نه وايي چه زه خو هم يو مامور

(c) ketabton.com: The Digital Library

یم، باید اول خپل ځان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کوښښ وکړم چه مسلکي ملګري پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملګری شم. څوك چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مینه ولرم او ښه یې ووایم، که څوك خیانت کوي او ښه نه چلیږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرئت نه کار واخلم.

دا خبرې په هغه وخت کښې، د دې لامله چه اجتماعي درد ورسره و، ښې لګېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو څوك وي؟ او دا امید باید له څنګه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د ویښو زلمو کار دی او هغه څوك دا راز کارونه کولی شي چه له نوې دنیا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنیا کومې خوا ته روانه ده.؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنې هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري، د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړی وی، هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي، بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعې ګټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ د دلو په ۴۶ مه ګڼه کښې د ویښ زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د ښاغلي محمد طاهر خان صافي یو شعر نشر شو. چه لومړی بیت یې دا دی.

د جامعې د خیر د پاره ویښ زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنګ په څیر ځان سوزي عاشقان غواړو مونږ

وروسته تر دې په بله ګڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې یو شعر نشر شو چه دوه بیته یې دا دي:

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بیدار کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن او ملت درد یې چه راویښ کا
داسې ویښ زلمیان به ملك ګل و ګلزار کړي

دا شعرونه نشر شوه او څو ورځې پس ته، په (۵۰ مه) ګڼه کښې د ښاغلي خادم له قلمه، یوه لنډه معناداره او جذابه مقاله نشر شوه چه (ویښ زلمیان) یې عنوان و او د حساسو او باشعوره زلمیانو وظیفه یې څه نه څه ښودلې وه.

دا عادت دی چه افکار او خیالات هم سیر او انتقال، نشو او ارتقا، تحول او تکامل لري. د علم او ادب په دنیا کښې شاید داسې فکر یا داسې خیال پیدا نه شي چه په ډیرو دماغونو کښې ګرځېدلی نه وي او سل رنګه تغیر و تحول یې نه وي لیدلی او دغه شان د حساسو او ویښو زلمو فکر په اتحاد مشرقي کښې، کله په شعر او کله په نثر کښې د یو او بل له خوا ښرګند شو او دا خبره میدان ته راووتله چه باید با درده او حساس زلمیان خپلو وظایفو ته ملتفت شي او کوم انتظار چه دوی ته کیږي په دوی دا لازموي چه د مملکت په خدمت کښې پوره برخه واخلي.

سږکال په دې نږدې وختو کښې، د (اصلاح) پر نوموړې روزنامه کښې د ښاغلي غلام حسن خان صافي له قلمه د (جوانان ما) له عنوان لاندې یوه مقاله نشر شوه چه ډیر لیکونکی یې د دې موضوع اهمیت ته ملتفت کړه او ډیرې مقالې یې په ځان پسې نشر کړې او علاوه د اصلاح په روزنامه د (انیس) په خوږه روزنامه او د (کابل) په مجله کښې د ځوانانو په نسبت ډیر څه ولیکل شوه او متعددو مهمو نویسندګانو دا موضوع له حده زیاته وڅیړله او ښاغلی خادم او ښاغلی رښتیا پکښې ډیر څه لیکلي دي. له دې دومره لیکلو او عمومي التفات څخه دا رامعلومه شوه چه په دومره اقوالو او وینا ګانو پسې ارومرو عمل هم وي او په دغه اندازه تلقین هېڅکله بې اثره نه وي. سړی باید خوشبین وي چه زمونږ حساس او ویښ زلمیان به که حدای کول، خپل وظایف په ډیر ښه شان سرته ورسوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا مملکت به پاك خدای زمونږ د ګران او محبوب زلمي اعليحضرت په قيادت او رهنمايي او امامت د حساسو او با دردو زلميانو په کوششونو او فعاليت د عروج او ترقی لوړ معيار ته ورسوي، ځکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوګانې چه دغومره عموميت پيدا کړي، هيڅکله بې نتيجې نه وي او ارومرو اثر او عمل پرې مرتبيږي او سعدلاسه يې يو قابل اميد او قابل اعتنا اثر د معارف د لوړ وزارت دغه د نږدې ورځو مهم اقدام دی چه د زلميانو د ملي تربيې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح يوه بنه نتيجه بللی شوو.

ځکه چه د اوبو له څاڅکو نه، لوی لوی سيندونه پيدا کيږي، دغسې د افکارو او نظرياتو له اتفاق، تزئيد او تعميم څخه هم مهم کارونه پيدا کيږي او کېدای شي چه له يوه زړي نه غټې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.[1]

---

[1] اتحادمشرقي جريده. ۲۹ م کال، ۳۶مه ګڼه. د ۱۳۲۶ د قوس اتمه. د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله او وريسې ګڼه. ۳۷ مه ګڼه. د قوس ۱۵ مه د دسمبر اتم

ویښ زلمی څوک دی؟

خوبونه یو راز نه دي او بیداري هم ځانته اقسام لري.

له یوه خوبه سړی د چرګ په نارو، د ملا په آذان یا د لمر په ختو راویښیږي. مګر ځینې خوبونه اسرافیلي شپېلۍ غواړي. د یر ځله زلزله وشي، زمکه وخوځیږي، کوټې ونړیږي. مګر ځینې کسان هماغسې ویده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنیا څو بغرۍ ده.

په دنیا کښې عجیب و غریب خوبونه شته او ډیر رنګونه لري. ځینې کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وایي، ځینې نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له ځایه پاځیږي او د یوه بل شان شعور په مرسته ځي. او به څکې، بیرته راځي، په خپل ځای پریوزي، مګر ویده وي. نو مطلق کار کول یا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.

دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې ګرځي او یا په ادارو او کورونو کښې کارونه کوي، ټول ویښ نه دي. دوی له بړستنو او بسترو راپاڅیدلي وي. مګر ویښ شوي به نه وي.

د غفلت له خوبه پاڅیدل بل شان وي. د شعور او احساس وینوالی دغه نه دي او د فکر بیداري بل راز ده. انسان یو قسم خوب لري چه د طفولیت له وخته د رشد او بلوغ، یعنې زلمیتوب تر وخته وي او ډیر زلمیان لا په دغه وخت کښې هم نه ویښیږي. یو بل خوب دی چه هغه بې علم او پوهې نه لیرې کیږي او ډیر کسان لا په خوب کښې ملایان شوي وي او ډیره موده وروسته ویوهیږي چه مونږ

ویده وو. په حسنو کتابو کښې شته چه عالم ټول ویده دی او پس له مرګه ویښیږي.

مونږ باید ویښ ښوازي هغه چاته ونه وایو چه چوری یې په لاس کښې ده او له خانه مچان شړي. ځکه چه دا کار ویده هم کوي او په خپله پوزه مچان نه پریږدي.

ویده ښوازي هماغه څوك نه دی چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه یې قلاروي، بلکه هغه اشخاص هم ویده بویه چه د مظلومانو او بیوزلو ژړا او فریادونه نه شي اوریدلی او نه متاثر کیږي. کوم خلق چه سترګې غړوي، مګر غیر له ځانه او بې له خپل مفاده نور څه نه شي لیدلی، غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو نورې خبرې نه اوري، په ګوګل کښې یې زړه وي. مګر په زړه کښې یې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو که دوی ته مړه نه شوو ویلی او څوك یې فاتحه نه اخلي، په خوب کښې یې خو هیڅ شك او شبهه نشته.

موږ ویښ هغه ته وایو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه پاڅولی وي. د قام غم او د وطن درد ځکه وایو چه د غاښ یا غوږ درد مو مطلب نه دی او دردشکم هم مراد نه دی.

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بیدار کړي

***

دغسې چه د ویښ له ټکي نه مونږ یوه خاصه معنا اخلو، زلمی هم هر ځوان ته نه وایو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد هم د ځوان او زلمي فرق کړی دی چه (زلمی) د ذوي العقولو، یعنې انسانانو د پاره استعمالیږي او (ځوان) او (جوان) نورو حیواناتو ته هم ویل کیږي لکه: ځوان اس، ځوان غویی.

مونږ علاوه په دغه خصوصیت، د (زلمي) په کلمه کښې اصطلاحا په نورو خصوصیاتو هم قایل یو او هر انسان ته هغه څوك چه په بریتو اس وهي زلمی نه بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه واړه يې غـــولــوي په هغه دغه
که په بريتو لاس وهي هم صغيران دي

زلمـي دا نـه دی چـه د بلـوغ سـن تـه رسـيدلی وي او شـيطان يـې وغولـوي. بلکـه زلمـی هغـه دی چـه پـه نفـس و شـيطان، دواړو بـاندې غـالب وي او د هلکتـوب لـه خويونـو او خواهشـاتو تـېر شـوی وي.

مونـږ لـه زلمـو نـه د نـوي نـهضت، نـوي تـهذيب او تمـدن اسـتقبال غـواړو او انتظـار لـرو چـه دوی د جديـد عصـر فضـايل، علـم او مدنيـت دلتـه راولـي او پـه ترويـج کـښې يـې کـوښښ وکـړي نـه دا چـه تـش پـه نـوي فيشـن، نـوي مـود پسـې وګرځي او يـوازې څه عصـري اداب يـا کلمـات يـې زده کـړي وي، يـا د جديـد عصـر نـه غلـط تعليم واخلـي او د حريـت او ازادۍ ګومان پـه بـې قيـدۍ او بـې مبـالاتۍ وکـړي.

مونـږ د زلميـانو پـه مغـزو کـښې نـوي افکـار، تـازه نظريـات، د نـوو علومـو رڼا، د نـوي عصـر معـاني او د جديـد قـرن عشـق لـټوو. د جديـد قـرن عشـق، يعنـې د وطـن مينـه او ملـي محبـت، مـګر تـش پـه خولـه نـه، بلکـه هغـه مينـه او محبـت چـه پـه کـار او عمـل کـښې ظـاهرېږي. دا عشـق هـم لـه يـو زلمـي نـه فرهـاد جوړولـی شـي او د دنيـ پـر متمدنـو اقوامـو کـښې يـې ډيـر غرونـه سـوري کـړي دي او د ايثـار و قربـانۍ فـوق العـاده عقيـدوي قـوت يـې زلميـانو تـه ورکـړي دی.

زلمی بايد صحيح عقيده، صحيح فکر، صحيح عمل او مقدسه غايه ولري.

هـو! هغـه ځوان چـه پـه يـوه لـوړه او صحيـح مبـدا عقيـده نـه لـري، کومـه عـالي غايـه او لـوړه ارزو ورسـره نـه وي، د فکـر او عمـل صـاحب نـه وي، هغـه کـه پـه غـابنو هـر څومره ځوان وي او لـه هـرې کورنـۍ څخـه وي، مونـږ ورتـه ويښ زلمـی لاڅه چه زلمـی هـم نـه وايـو.

زلمـی هغـه دی چـه غـير لـه مـېز و چوکـۍ، عيـش و عشـرت، زمکـو او پيسـو، اشـخاصو او رتبـو څخـه نـور څه هـم پيژنـي او معنـوي افتخـاراتو، حـق او حقيقـت، وطـن او ملـت، خـير او سـعادت سـره عشـق او مينه لـري.[1]

---

[1] ويښ زلميان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه وګورئ؟

دغه خړ پړ پښتانه چه په زړو او شلېدلو کالیو کښې ګورئ، که تاسې د دوی ژوند د سر په سترګه ووینئ که ستاسې زړونه له تورو کاڼو نه کلک نه وي ورته به وژاړئ او ډېر به خوابدي شئ. دوی اوس په غرونو او تورو ځمځو کښې اوسي او په داسې ځایو کښې ژوند کوي چه هلته د لېوانو او پړانګانو کورونه هم وي.

دوی له دغو هسکو غرونو څخه نه راښکته کېږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډېر وېرېږي او د غرو له لېوانو او پړانګاسو دومره ډار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه رښتیا وایم. هغومره چه دوی په رڼا ورځ او په ښارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډارېږي، په توره تیاره شپه کښې د غرونو په تالو او خوړونو کښې له پېریانو او ښیشکو او له زمریانو نه په وېره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې توریالي او زړه ور پښتانه دومره بې زړه کړه؟ ولې مو له ځانه وترول؟ ولې دوی ځانته نه رانژدې کوو او د دوی د ښې ورځې او ښه والي د پاره زیار نه کاږو.

تاسو ته به څرګنده وي چه دوی په ډېره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ وروڼه دي، دوی زمونږ مټ او مرونند دي. مونږ باید دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسېزو. دوی په داسې تورو کوټو کښې له خرو او غویو سره شپې تېروي چه هلته سل رازه خزندې ځای لري او د ښاروېو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او وروڼه نه لري او د لوګي له لاسه پکښې یوه هم شپه نشي تېرولی. دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغسو کوټو کښې له کوچنيتوب نه تر زړښته اوسي او مړينه او. ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړی ئې په خپلو زړو او خيرنو کالو کښې ښخيږي، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپيرو خاورو کښې رغړي. ښځې ئې درانه پيټي د غرو له جګو څوکو رابښکته کوي، د سرو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وږي او بربنډ دي. دوی په پوزکو او د وژغنو په تغرو پريوزي. د اوبنانو خلان په ځان اچوي او خپل مړونه ئې سر ويږدي دي. د دوی په کورونو کښې دزرنو ډيوي بلېږي او رڼا ئې له تورو لوګو نه ډکه وي.

دوی جواري ترخه کوي او بيا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخوړل شي. د دوی نکولي هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نری وريجې په اخترونو کښې هم نه مومي او د نرئ په خوږو او خوندونو کښې هيڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېواد په ساتلو کښې خپلې وينې تويوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله ميرمنې له کورو نشو وتلای او د هيواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له ځانه سره وژړوو. که دا ژړا رښتيا وي او له زړه څخه وي مونږ به يو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره يو شي. د هلمند زوږ به د اباسيند غوږ ته ورسيږي څه چه د ايلم غره ليدلي دي، هغه به سپين غره او د کوږک او سليمان غره ته پخپلو ورمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بيا لر او بر نه وي او تور او سپين ګوندونه به لکه د يوې سترګې کسي هرڅه په يو راز ګوري. او به په ډانګ نه سره بيليږي.[1]

---

[1] د پښتو مناظره. په کابل راډيو کښې. د پښتو ټولنې له خپرونو څخه. کابل ۱۳۲۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقایقو اظهار

په هر هېواد کښې، په هر ولس کښې، په هر عصر کښې بعضې اشخاص په کار دي، چه د حقایقو اظهار خپل فرض وبولې او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقایق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زیات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په یوه محیط کښې نه وي، هلته داسې تیاره او تورتم وي چه د حق او باطلو فرق نه شي کېدلای. خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کښې یو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص باید له سرو او سپینو سره وتلل شي، چه د زور و قوت یا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقیقت پسې درومي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرگه منزل مقصود ته رسیدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي، عدالت نشته. انصاف نشته، حقيقت نشته او انسانيت هم بل راز شي دی.

هر يو بايد په دې پوه شي چه حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لويه گناه ده. دا گناه په دنيا کښې هم انسانان په سل رنگه عذابونو گرفتاره کوي او په ژوندوني بنيادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقيقت ظاهر نه شي او لکه مستوره ميرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندی نه شي پاته کيدلی او حقيقت مري. دا مرگ د ملت او ولس مرگ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسي وپيژنئ چه د حقايقو اظهار ته په نفرت او عناد گوري او حق ويونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وايي چه دغه اشخاص چه د حق او حقيقت سندرې وايي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنيت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وايي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له يوه او بل نه دا هم اورو چه د حقايقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محيط اقتضاءات په نظر کښې نيول واجب او لازم بولي او دا هم وايي، هغه حقايق چه ويل يې زيان او ضرر رسوي او نتايج يې بد دي، بايد ونه ويل شي. دوی ته اول دا وايو، راشئ تاسي بيغرضه او بې مطلبه، په يوه پاك نيت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقيقت د پاره حق ووايات او د جرءت نه کار واخلئ. بيا يې په دې خبره پوهوو چه د حق او حقيقت شون له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپيژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قيود ومنسي.

حقيقي امور بايد اعتباري امورو غونډي ونه بولو او په دې باور ونرو چه د حقايقو د پاره حدود معلوم ول او نه قيد و شرط لاندې يې راوستل له حقايقو سره مجادله او مبارزه ده. حق او حقيقت هر کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

'و هر چيرته. د هر چا له خولې د اوريدلو او منلو شي دي. د حقايقو پيروي، په هر كار كښې، په هر حال كښې، د هر چا د پاره په كار ده.

تر هغه وخته پورې چه يو قوم او ولس په حقيقي لاره روان نه شي او حقيقي اساسونه قبول نه كاندي، تو ره شپه به يې صباح نه شي او پيشرفت به يې په نصيب نه شي. يو مملكت هله سعادت، قوت او شهامت پيدا كولاى شي چه حقايقو ته نژدې شي، په حقايقو پوه شي. په حقيقي اساساتو استناد او اتكا ولري.

حقيقت يو داسې شي نه دى چه سحر يو رنګ او ماز يګر بل رنګ وي. د شپې يو شى ته او سبا بل شى ته شي، په يو مجلس كښې مناسب او په بل كښې نامناسب وي، چه يو يې ووايي حقيقت وي او چه بل يې ووايي باطل شي.

هو! حقايق د فيشني خلقو جامو غوندې نه وي چه سحر يو شان، غرمه بل شان، ماز يګر بل شان او بيګا ته بل شان وي يا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

يوه سمه او مستقيمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا كښې د پلي او د سپاره د پاره سيخه ده او هر يو هماغه يوې نقطې ته رسوي.

كه چېرې دا ومنو. چه د حقايقو تبليغ، كله مفيد او كله مضر دى، يو وخت يې پيروي فايده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضايلو لوى اساس ورانوو او حق او باطل مخلوط كوو. خداى دې نه كا.'

' ولس، جريده، لومړى كال، دوهمه ګڼه. د ۱۳۳۰ د سرطان ۴مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادیء گفتار

عنوان بالارا نوشتم ولی پیش از انکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشتهء افکار و تصوراتترا برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از ان رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بس اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهای او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکند و در بیانات او غرابتی موجود است.

من همه حرفهای اورا مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در ازادی و لاقیدی باماهمسری وبرابری کرده نمیتواند .

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در انجا دیموکراسی برخود میبالد ، کسی جرءت انرا ندارد که در حضوربزرگان به تملق و چاپلوسی اغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید ، ولی درینجا این جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و زیان هم از ان ندیده اند .

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقا ممنوعست. اما بعضی از امرین محترم چه ناگفتی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند ، مگر پر گویان ما زیاد میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان اورده و رانده میتوانند و اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت بدنامیء شان از بام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار اورد و فرمود: اگر تنها درحق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسیء ما خللی وارد کرده نمیتواند و این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.[1]

---

[1] ولس، جریده. سال اول. شماره دوم. ۴ سرطان ۱۳۳۰

این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخفف (ظ یف) یک نام مستعار استاد الفت است

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاک کور

هغه ډیر پاك او پاکیزه کوردی.

د سود مرداره ګټه هیڅکله هلته نه ده ننوتلې.

حرام مال او د رشوت پیسې پکښې نشته.

میړو او پسونو هلته بچې نه دي کړي.

خرو او غویو هغه کور نه دی مردار کړی او د چرګانو په ګنګیو نه دی ناولی شوی.

هغه په خپل کور کښې پیسې نه ساتي، د لیوه یا ګیدړ وېرد ورسره نشته، غوا او خوسی نه لري چه تبك ئې وښیسي یا ټکو ورته راشي.

چرګان نشته چه توغکي ئې یوسي.

په هغه کور غدی نه لویږي.

چیرته چه د دنیا خیري او لړپه نه وي مردار خواره نه ورځي.

خن او ملك هلته نه میلمه کیږي او تکلیفي میلمانه پسته نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته مزدور دبادار په مخکښې نه دی ولاړ او خدمتګره د میرمنې په لاس اوبه نه اچوي.

ته به وایې دې جومات یادوي، مګر زه د خدای کور له ستایلو بې نیازه ګڼم.

زما په نظر کښې یو بل کور دی، هغه کور چه پاك خدای هم ورته په مینه او محبت ګوري.

له هغه کور سره که هر څوك احسان او نیکي وکړي د خدای رضا او خوشحالي حاصلولی شي.

دا کور د خان کور نه دی، د ارباب کور نه دی، د حاکم کور نه دی، د خوار او غریب کور نه دی چه هیڅ نلري او د خپل کار او زیار پاکې او حلالې ګټې ته منتظر دی.

هغه چه لاړې او سرکونه جوړوي او په شا باندې درانه پنډونه وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پیدا کوي.

هغه چه له غره نه غنمي راوړي او تیږې چلوي.

هغه چه هر چاته خوار او حقیر معلومیږي مګر خدای ورته په رحم او مهربانۍ ګوري.

هغه چه پخپله په جونګړو او کنډرو کښې اوسي مګر نورو ته قصرونه او ماڼۍ جوړوي.

د خانانو کلاګانې، د سرکار چونۍ، د حاکمانو کوټۍ، د بزرګانو زیارتونه، د خدای جوماتونه، دسیتانو بنګلې دوی سرته رسولي دي.

هغه چه ناسته او ملاسته ئې په پاکو خاورو باندې ده او لکه ګلونه یا لعلونه په خاورو او ایرو کښې اوسي.

هغه چه کټونو، توشکونو، بالښتونو، تغرونو او قالینو د مادر وطن له اصلي غیرې نه، نه دي لرې کړي او د وطن له خاوروسره نژدې تماس او مستقیم تعلق لري.

همدغه خلق دي چه د عيش او عشرت خاوندانو ته ئې دا جهان
گل و گلزار کړ، مګر هغوی د دوی د پاره په دنيا کښې دوزخونه
جوړ کړل.

د دوی له لاسه ډيرو خلقو ډير ډير کاروونه واخستل مګر دوی ته
ئې ډير لږ څه ورکړه.

صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کيښوده او حرص ئې
بډايانو ته ورکړ.

د دوی جامې ډيرې زړې او ډيرې شکيدلې دي مګر خپله پرده
ئې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نژدې دي چه
بې پردې شي.

دوی وږي دي مګر چاته طمع او اميد نلري، نور ماړه دي او له
دوی استفاده کوي.

د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، ګيدړان نه راځي
مګر ماسلان راځي او د حاکمانو اميد ورته کيږي.

دوی يوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کلنه
کلك وتړي او څه ترينه غواړي.

په دغه حال کښې د دوی له لاسه هيڅ نه کيږي او هيڅ نه شي
کولی مګر اه و فرياد کولی شي. دا فريادونه که هيڅوك وانه وري
پاك خدای ئې اوري او په رحم او مهربانۍ ورته ګوري[1].

---

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۸ مه ګڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هرڅه کولی شې د هر چا امید تاته کیږي او هر څوك هر څه له تا غواړي، ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا باغونو کښې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهیږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کښې نه ځائیږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډۍ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي. ځینې وایي چه مال او دولت راکړه

یو وایي جنت مې په کار دی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوك د حورو شوقمند دی او د چا غلمانو ته زړه نښته.

مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي. کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او دنیا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې. مرګ او ژوند ستا په اختیار کښې دي.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کیږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالۍ خلقو ته ته ورکوې.

زه پوهیږم چه تاسره هر څه شته.

مګر هر څه نه غواړم.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال او د بډایانو او مسکینانو سوال ډیر فرق لري.

نه غواړم چه عزت مې ډیر او رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه اوعمارتونه نورو ته ورکړه.

پټې او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړیږي.

په بانکونو کښې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستاپه اطاعت او عبادت له خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کیږي.

زه له دې ټولو نه تیر یم او نور څه نه غواړم.

زه هغه څه غواړم چه ستا رضا وربانديې حاصلیږي.

او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کښې پوهه او علم ډیر کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خیر مینه واچوه، ظالمانو ته هدایت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه.[۱]

---

[۱] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، د ۱۳۲۳ د دلوی ۱۷ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو او پښتونولۍ دنیا

که د سر په سترګو وګورو نو قندهار هم له ننګرهاره ډېر لرې دی. که د زړه سترګې وغړوو نو پېښور او قندهار هم نږدې معلومېږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلته هم د پښتنو بابا دی او هلته هم، ځکه وایم چه قندهار او پېښور لرې نه دي، نږدې دي او عزیزولۍ ډېر نږدې کړي دي. د پښتو او پښتونولۍ دنیا بیله ده او د سیاست دنیا بیله ده

په سیاسي لحاظ نن د ننګرهار او دوربابا شینواري د لواړګي او خیبر له شینوارو نه دومره لرې دي چه لندن او کراچۍ هم دومره لرې نه دي، مګر په پښتني لحاظ دغه شینواري او هغه شینواري یو تبر او یو کهول دی چه وینه، رګونه او هډونه یې سره شریك دي او ډېره ټینګه عزیزولي لري.

په حقیقي لحاظ هم د دوی هم فاصله ډېره لږه ده او یو بل ته ډېر ژر رسېږي. همدغه شان د ننګرهار مومند، د غره مومند او د پېښور مومند هیڅ فرق نلري او لکه سکني ورونه ډېر نږدې دي.

زه سیاسي سړی نه یم. زما خبرې په سیاست اړه نلري، زما جهان بیل دی، ما یو ملي سړی وګڼئ، زه یوازې پښتو او پښتنواله پېژنم او په همدغه اساس خبرې کوم. زه د هرات او میمنې پښتون د اباسین او اټك پښتون ته ډېر نږدې ګڼم او پنجاب راته د میانوالي له پښتنو نه ډېر لرې معلومېږي، د دې خبرې سند همدغه دی چه د رحمان بابا په ژبه د پنجاب خلق نه پوهېږي او هغوی ورته بابا نه وائي مګر پښتانه چه هر چېرته وي د ده په باباتوب فخر کوي او د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اشعارو نه ډیر خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قیامته چلیږي، مګر په سند او پنجاب کښې ئې څوك د کتاب پاڼه نه اړوي. پښتون که د دنیا په یو سر او بل سر کښې وي دغه راز لرې تسوب د دوی اصلي او حقیقي قرابت ته څه زیان نه رسوي. ځکه چه دوی پاك خدای د ازل په ورځ نژدې کړیدي او فطرت د دوی رابطه ټینګه ساتي.

ورور له وروره او پلار له ځویه په دغسې لریوالي نه لرې کیږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سیندونه او سیاسي حدود مانع کیدی نشي.

ځنګه چه هیڅ قوت او طاقت عزیزان له عزیزانو نه شي پردی کولی دغه راز پردی له پردو سره عزیزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلې خبره ده پردی که هرڅومره نژدې شي او د سرې کاله ته راشي بیا هم لرې دي او د خپلو ځای نشي نیولی.

د ډیورنډ خط د ښینوارو او مومندو په سینه تیر شو او پښتانه ئې د پښتنو له کوره ایسار کړه، مګر وروري او عزیزګلوي قطع نشوه.

د خیبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره یوځای د برطانوي هند له حکومت لاندې راغله. مګر پښتانه او پنجابیان یو نشوه

ملي او قومي تعلقات پیدا کول د فطرت کار دی او د فطرت اړول د انسان کار نه دی پردی حکومت او د نورو سیاست دغه شان اقدامات کوي. مګر له خدای سره د چا زور برابر نه دی او د فطرت قانون څوك نشي اړولی. وګورئ! د هوا کوترې او چنچنې یوځای نه الوزي، د غرونو په حیواناتو کښې هم د جنس او نوع تمیز شته یعنې یو جنس له بل سره ګډ نه ګرزي.

دهقانان غنم او اوربشې یوځای نه کري. د دنیا قومونه او ملتونه د ترك او ایران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بیل بیل حکومتونه لري

دین او مذهب ته رجوع وکړئ، چه د محرم او نامحرم ترمنځ څومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کښې هم د ورور میراث ورور ته رسیږي او پردی ترینه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پدې خبره باندې غور وکړئ، چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو سره ئې ګډول څنګه کار دی؟.

ایا داسې قوت په دنیا کښې شته چه ملي احساس او ملي شعور محوه کړي یا د خپل پردي تمیز له قومونو او ملتونو نه واخلي یعنې پردي خپل کړي او خپل پردي کاندي. یو حکومت دا کولی شي چه زمریان د وسپنې په پنجره کښې ایسار کړي، انسانان په جیلونو کښې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کښې وساتي، مګر فطرت نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پېښور د رادیو یو غیر طبیعي اواز ته نه ګورم ځکه چه ما د هغه ځای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډیرو کلونو راهیسې اوریدلي او په رمز و اشاره باندې پوه یم. زه پوهیږم چه د یو حساس او رښتیاني پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري، ماته دا هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوریت په ځینو کسانو باندې څه کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو یووالي او نږدیوالي یو حقیقت ګڼم چه فطرت او قومي عادت ئې شاته ولاړ دی او مرسته ئې کوي. په دغه حقیقت باندې زه ټینګه عقیده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه ګورم د تکامل سیر ته ګورم او د فطرت غږ ته غوږ، ږدمه. که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او مملکت ترینه جوړ شوي وي، که د اجتماع له یوه زړي نه ونې او باغونه پیدا شوي دي د پښتنو له قبایلو نه هم ارومرو د پښتونستان په نامه یو دولت جوړیدونکی دی او دلوی خدای په مرسته جوړیږي. که زه او ته ئې نشو جوړولی قدرت ئې جوړوي او ملي جاذبه ئې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.[1]

---

[1] زیری جریده. دوهمه دوره. دریم کال. ۳۹ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۰ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ژبه

دا مقاله د حق په رڼا کښې په قوي ادبیت او د اجتماعي حرارت له تاثیر لاندې لیکلی شویده.

"خادم"

د انګلستان مشهور لیکونکی کارلایل وایي: "که مونږ مجبور شوو چه یا هندوستان نورو ته پریږدو او شکسپیر زمونږ وي یا شکسپیر د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، مونږ شکسپیر له هندوستان څخه غوره او مهم ګڼو."

دا خبره یو انګلیس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه یو مملکت و. سړی چه اوس یوازې هند په نظر کښې ونیسي او له نورو ملکونو سره ئې مقایسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ یو لوی مملکت دی او ډیر لوی قیمت لري.

کارلایل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډیر ښه معلوم و اوپه دې پوهیده چه په هندوستان کښې لکه ټاګور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخوانې شاعران هم په شعر او ادب کښې کم شهرت نلري.

سړه له دغې خبرې او سره له دې چه انګلیس یو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کښې فرانسویانو غوندې نه دی بیا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپیر نه ښکته ګڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړیدی له یوه ډیر لوی مملکت سره نه برابروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کله چه د ژبې يو اديب او ليکونکی د يوه انګليس په نظر کښې دغومره ارزښت لري نه وواېه چه انګليسي ژبه به د کارلايل په نظر څومره اهميت لري.؟

فرانسويان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زيات متوجه دي د هغوی په نزد به ئې قدر او قيمت څومره زيات وي؟

هغوی پريږدئ او ايران ته راشئ چه فردوسي، سعدي او حافظ هلته څه قيمت لري او په څه نظر ورته ګوري؟ همدارنګه عربو ته وګورئ چه خپله ژبه څنګه ګڼي او نورو ته ولې "عجم" وايي؟.

که هر ځای ته لاړ شئ او هر چاته لاړ شئ د هر چا په نظر کښې خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډير ستر قيمت لري. که يو انګليس خپل شکسپير په ټول هندوستان نه ورکوي ايران هم هيڅکله خپل سعدي او خپل فردوسي په شکسپير نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او ليکونکي ځکه ښه ګڼي چه د دوی په خپلې ژبې پورې ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فيض منبع ده. که د چا په ژبه کښې علم او معرفت ځای ونيسي او هنر پکښې پيدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو، په عواطفو او احساساتو باندې عميق اثر کوي او اثر ئې حقيقي او دايمي وي. د هر ملت د انسانيت او مدنيت معيار ژبه ده. که په ژبه کښې هر څومره معنی پرته وه، په ملت کښې هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې نه و هلته د وحشت او جهالت سرمايه ډيره زياته ده

ژبه له زړه او دماغ، له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقياتو اساس دی. که په ژبه کښې وسعت موجود و. د هغه ملت نظر هم وسيع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعريف په نطق او بيان باندې په غلطه نه دی کړی، هغوی د ژبې په اهميت او قيمت باندې ډير ښه پوه شوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنیا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي، که یوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کښې ځای ونیسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرګه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابدیت له پرتوه ئې استفاده کړیده. که په ژبه کښې د عرفان رڼا موجوده وه، نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقیقت کښې ژبه ده بل شی نه دی، هغه پښتانه چه دوه سوه یا درې سوه کاله پخوا ژوندي وو اوس یو هم نه دی پاته، که مونږ ملت د یوې محدودې خاورې افرادو ته ووایو، چه له یوه نظام لاندې ژوند کوي او خیر و شر ئې شریك وي، نو هغه ټول افراد په یوه قرن یا دوه قرنو کښې له منځه ځي او نور ئې په ځای درېږي. هغه نظام هم بدلیږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کښې باید سړی ووائي چه ملت قرن په قرن بدلیږي او د ملت عمر له یوه قرن څخه زیات نه دی، مګر مونږ وینو او ګورو چه هر ملت خپل تاریخ زرګونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدلیږي. نسلونه نوي کېږي، سیاسي حدود تغیر کوي، مملکتونه یو له بل سره ګډیږي یا تجزیه کیږي. مګر ملتونه باقي وي ځکه چه ملت د یوې معنی نوم دی چه په زرګونو کالو کښې ډیر لږ تغیر قبلوي او د دوام او بقا زړمه پرې ډیره زیاته لګیدلې ده.

هو! ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت اساسي خدمت دی چه فیض او برکت ئې ټول ملت ته رسیږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او مباني، دا فابریکې او کارخانې، دغه لارې او سړکونه، دغه بندونه او نهرونه چه نن جوړیږي بې ارزښته نه دي او د وطن په خدمت کښې حسابیږي. مګر د ژبې احیاء او ترقي ډیر ستر او مهم خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مولفین او مترجمین چه په یوه ژبه کښې علم او معنی پړدي او ادب ژوندی کوي، د شکسپیر پیروان دی او ډیر لوی کار سرته رسوي.

پښتانه پوهان باید دې خبرې ته ښه ملتفت شي چه پښتو په اوسني وخت کښې هیڅ نلري او د خپلو پوهانو فکري او قلمي مرستې ته ډیر زیات احتیاج لري. د پښتنو معنوي مرګ او ژوند په پښتو پورې ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دی.

نور خلق په دې فکر کښې دي چه افراد د علم او سواد خاوندان کړي او په سلو کښې یو تن هم بیسواده نه وي، مګر مونږ لاژبه د پوره سواد خاونده کړې نه ده او ډیر ابتدائي حال کښې ده. که یو پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډیره علاقه لري او د ژبې اهمیت پیژني، که څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې مینې نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت ورکړي. د پښتو له خدمت نه باید ځان محروم پرې نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته علمي او ادبي خدمت وکړي.

که یو پښتون سره له یو څه پوهې یوازې د خپل عیش او راحت د پاره کار کوي او د ژبې د پاره هیڅ نه کوي سبا به ښه نه معلومیږي او نن به ئې هم په څیره باندې بل شان ګرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دی او د پښتنو علمي او ادبي حیات ور پورې تړلی دی. که دپوهې او سواد خاوندان پښتنو ته دخیر رسولو فکر لري. پښتو ژبه دې نه هیروي او د پښتو علمي او ادبي خدمت دې په ځان فرض وګڼي.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري که په هر کار کښې وي او په هر ځای کښې وي مونږ نه وایو چه خپله ګټه. خپل مقام او منصب دې پریږدي او خاص د پښتو خدمت ته دې ځان وقف کړي. ځکه چه دغه راز تکلیف یو نیم سړی په ځان باندې ایښودلی شي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه بـل چـا بـاندې، مـګر د پښتـو د پـاره د علـم او ادب اعانـه غوښتـل او پـه کـال کښې کوم اثر لیکـل کوم ډیر لـوی تکلیـف نـه دی.

مونـږ وینـو او ګورو چـه ځینې پښتانـه چـه پښتـو ئـې مورنـۍ ژبـه ده لـه لـوړو مدارسـو نـه راوتلـي دي یـا د مطـالعې لـه لارې د علمـي معلومـاتو خـاوندان دي او پـه یـوه خـارجي ژبـه هـم پوهیـږي، مـګر د دوی د علـم او پوهې هیـڅ اثـر پـه پښتـو کـښې ځـوك نـه وینـي او پښتـو تـه د خپـل فضیلت لـه ګنجـه څخـه څه نـه ورکـوي، ځکـه چـه دوی تـه نـور رسـمي وظـایف ور پـه غـاړه دي او پـه مـهمو (؟) کـارونو مشـغول دي.

مونـږ جرئت نشـو کولـی چـه داسـې خلقـو تـه ووایـو چـه تاسـې خپلـې چـارې پریـږدئ او شـپه ورځ د پښتـو خدمـت وکـړئ مـګر کـه دا امیـد وکـړو چـه کلـه کلـه دې د پښتـو پـه لمـن کـښې څه اچـوي او د خپلـې پوهې زکات دې پښتـو تـه ورکـوي ډیـر جسـارت بـه نـه وي.

لـه خپـل حکومـت نـه هـم ارزو لـرو چـه د پښتـو د پیشـرفت او ترقـۍ وسـایل پـه زیاتـه اعتنـا ولـټوي او دا ژبـه علمـي او ادبـي ژبـه وګرزوي ځکـه چـه خپـل حکومتونـه خپلـه ژبـه روزي او پـردي حکومتونـه ئـې محـوه کـوي یعنـې د خپـل او پـردي حکومـت اصلـي او اساسـي فـرق همدغـه دی.[1]

---

[1] د زیري جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۷ مه نیټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې خوشحاله یم

یوه ملګري راته وویل:" زه چې نا وینم هسې خوشحاله یم!" ما په خواب کښې وویل: کـه دلته سړی هسې خوشحاله نه شي نو د خوشحالۍ د پاره خو عقلي او منطقي دلیل نه شي پیدا کیدی.

هغه چه مونږ یې د خوشحالۍ اسباب ګڼو، په حقیقت کښې د غم او تشویش اسباب وي او خلق پرې هسې خوشحاله وي.

هغه ماشومان چه په لارو او کوڅو کښې په ماتو کودړو او خاورو ګټو باندې لوبې کوي، څومره خوشحاله دي.؟ آیا دا خوشحالي بې سببه نه ده؟ که د دغې خوشحالۍ اسباب همدغه وي چه له دغو ماشومانو سره یې ګورو، آیا هیڅ ورته ویلی نه شوو؟ د عقل په نظر کښې خو دنیا هم هیڅ ده او یو فیلسوف ژوندون او دنیا هرڅه هیڅ ګڼي. که زه او ته یا یو بل څوك کله په څه شي خوشحالیږي په حقیقت کښې هسې خوشحاله دي او نیك بخت هماغه دی چه هسې خوشحاله وي.

که سړی سوداګر مزاجه وي او بې د دنیا له ګټې نه، په بل شي نه شي خوشحالیدلی، که دروازې یې د سرو او سپینو هم وي، په کور یې د غم کاڼي پریوزي او په خوب کښې هم خوشحالي نهویني.

که یو سړی هر څومره لوی شي او په لوی کور کښې کښېني هغومره له خوشحالۍ نه لیرې کیږي او له اندیښنو سره یې تعلقات زیاتیږي.

پخوا زه په بل فکر کښې وم، مګر له یوه وخته راپه دې خوا، په دې عقیده یم چه خوشحالي د ماشومانو مال دی او د بلوغ اصلي علامه له غم سره آشنا کیدل دي. د عقل او هوښیارۍ علامه هم بې غمي نه ده غم دی، پوهان او هوښیاران هر چیرته بروس ناست وي او غمونه تلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چه دلته له هر چا سره غم او اندیښنه زیاته وینم او خوشحالي نه وینم، نو خوشحاله شم چه ښه ده دا خلق د صغارت له مرحلې نه تېر شوي دي. ځکه دنیا وربانديې داسې تنګه ده چه افلاطون یا دیوجانس هم په خپل غم کښې دغومره په تنګ نه و.

چیرته چه د خوشحالۍ قحط وي، که یو سړی هسې بې زیار و زحمته خوشحاله وي باید نیکبخت یې وګڼو او تبریك ورته ووایو

وروسته له دغو ځو خبرو، زه خپل آشنا ته وایم، زه هم تا غوندې یم چه آشنا ووینم هسې خوشحاله شم او زماد خوشحالۍ سرمایه هم تش لیدل او کتل دي. دا سرمایه د مالیاتو د قانون لاندې نه راځي او حساب و کتاب ته یې ضرورت نشته، ځکه چه خلق یې هیڅ او هسې ګڼي. زه همدغه خوشحالي چه په هیڅ او هسې بنا وي، په هیڅ شي نه ورکوم، دا متاع زما په نظر کښې ډیرقدر لري. ته ورته هیڅ یا هسې مه وایه. که ته زما په لیدو خوشحاله یې زه هم ستا په لیدو خوشحاله یم، ځکه وایم چه ته هسې نه یې خوشحاله. ښایي ما ډیر زیار ایستلی وي چه ته زما په لیدو خوشحالیږې او د یوه بل په لیدو نه شي خوشحالیدلی. که نور هیڅ نه وي، هغه مینه چه زه یې له تا سره لرم تا خوشحالوي او په تا باندې اثر لري.

دا ټولې خبرې ما هغه وخت ونه کړې، زما جواب یوه جمله وه او بس.

نه پوهیږم ښاغلي بختاني زما په خبرو کښې څه ولیدل چه په دغه باب کښې یې مضمون رانه وغوښت. ماته د فرمایشي مضمون لیکل ډیر ګران وي او یوازې د زړه په فرمایش څه لیکلی شم، مګر ځینې اشنایان په زړه کښې ځای لري، ځکه یې خبره په ډاګ غورزول آسان کار نه وي.[1]

---

[1] زیری، جریده، دوهمه دوره، دریم کال. ۴۱ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبې خدمت

د ځان خدمت یا د خان خدمت هر څوك كولی شي، مګر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لایقو خلقو كار دی.

كوتك او تویك هر څوك په لاس كښې نیولی شي، مګر قلم په لاس كښې نیول د هر چا كار نه دی.

هغه چه له زړه او دماغ نه كار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظیفه اجرا كوي یو شانته نه دي.

په یوه ژبه كښې علم او معنی پیدا كول د خیال او احساس تصویر ایستل، ذوق او شعور تربیه كول، هغه عالي هنر دی، چه د ادیب او لیكونكي په برخه رسیدلی دی.

دا هغه كار نه دی، چه مزدوران او نوكران ئې كوي یا په مامور پیشه خلقو پوري اختصاص ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کار د پاره هغـه اشخاص پـه کـار دي، چـه ډېـره عـالي غايـه او عـالي نظر لـري يعنـې لـه دنيـا نـه معنـی تـه ډېـر مـايل وي او د علـم و ادب پالنـه خپلـه مسـلکي وظيفـه ګڼې. هغـه څوك چـه د ژبـې علمـي او ادبـي خدمـت سـره عشـق او علاقـه لـري هغـه بيـا د تعطيـل او رخصتـۍ ورځې نـه پېژني او د ورځې نـه د شپې ډېـر کـار کـوي.

هغـه کـه پـه محبس کـښې هـمّ وي خپلـه وظيفـه نـه هـېروي او لـه خپـل کـاره لاس نـه اخلـي د "دشـتـي" "ايـام محبــس" د زنـدان محصــول دی، مـګر لـه نـورو آثـارو نـه ئـې ډېـر غـوره معلومېـږي يـا "حسين کوثـر" چـه د حبس پـه مـوده کـښې ئـې د پښتـو ژبپوهنـې پـه بـاره کـښې نـوې نظريـې ورکـړې. پښتـو پالنــه او د پښتــو علمـي او ادبــي خدمـت لــه پښتنـو ليکوالـو او پوهـانو نـه همدغـه راز عشـق او علاقـه غـواړي چـه پـه هيـڅ حـال او پـه هيـڅ ځاى کـښې تـرك نشـي او څوك ئـې د محـض پيسـو د پاره ونګـړي او نـه دڅـا امـر او فرمـايش تـه منتظر وي.

هـو! دغـه راز ملـي او اجتمـاعي نهضتونـه ملـي اومسـلکي اشـخاص غـواړي اود عشـق او عقيـدې خـاوندانو تـه ضـرورت لـري.

زه نـه وايـم چه پـه پښتنـو کـښې داسـې خلق بيخـي نشـته څکـه چـه يـو نيـم سـړی پيژنـم چـه د پښتـو خدمـت محـض د معـاش او شـخصي ګټې د پـاره نـه کوي او لـه ژبـې سـره ئـې علاقـه رسـمي نـه ده قلبـي او حقيقـي ده.

لـه دينـه هـم انکـار نـه کـوم چـه يـو نيـم سـړی بـه پښتـو پالنـه د خپـل معيشـت وسيلـه ګڼي مـګر ټـول ليکـوال کـه هغسـې نـه دي دغسـې هـم نـه دي. پـه دوی کـښې ځينـې داسـې اشـخاص هـم شـته چـه پښتـو سـره علاقـه لـرل يـو ملـي او اجتمـاعي هـدف ګڼي او پـه همدغـه تلـه خلـق تلـي. يعنـې حب او عـدم حب ئـې پـه همدغـه اسـاس بنـا دی. کـه څوك يـو څه علمـي او ادبي اقتدار لـري او د پښتـو پـه خدمـت کـښې برخـه نلـري هغـه لـه پښتـو سـره بې علاقې ګڼي او خپلـه علاقـه ورسـره ټينـګه نـه سـاتي.

د دوی پـه نـزد همـاغــه سـړی ډېـر نـاغلـی او منلـی دی چـه د پښتـو پـالنې فکر او اراده ورسـره شـته او پښتـو د پـاره يـو څه خدمـت کـوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډېر ضعیف او نحیف غوندې معلومیږي بیا هم د امید وړ دی او هیله لرو چه نه دې زړي نه به سمسور باغونه پیدا شي.

پوهان او ادیبان دې خبرې ته ښه ملتفت دي چه په دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اولیت حق لري اوپه نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډېر محتاج یو او د پښتنو لیکوالو ضروري او لازمي وظیفه همدغه ده.

مونږ باید یو پاك، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغواړو او نور هر څه نورو ته پرېږدو.

سیاسي نهضت او اداري تحول د سیاستونو او د حکومت کار دی پوهان او ادیبان باید ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره. دریم کال، ۴۷ گڼه. د ۱۳۳۴ د سرطان ۳ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثریت په لحاظ په عملي دنیا کښې ډیر بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډیر کم دي.

په همدغه وجه ډیر شاعران په عشقي یا تصوفي خیالاتو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډیره لږه ده څکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظریات ډیر لږ موندلی شو.

که دتیرو وختو شعر و شاعرۍ ته وګورو دا حقیقت ډیر ښه څرګندیږي چه پخوا به په شعر کښې یا داسې شاعرانه خیالاتو ځای درلود چه په واقعي دنیا کښې به ئې مصداق نشو پیدا کولی یا به د عشق داسې رمزونه او رازونه پکښې و چه نور خلك به پرې ښه نه پوهیدل او یوازې شاعرانه شعور به ئې درك کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره یوازې رزمي او حماسي شعرونه ویل کیده چه خلك به ئې غزا یا ملي جهاد ته تحریکول.

اخلاقي نصایح که څه هم له ډیر پخوا وختو په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډیرې ښکلې معلومیدې مګر له انساني فطرت سره به ئې ډیر اړخ نه لګاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آخره زمانه کښې چه شعر او شاعر د زمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات کړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډيره ټينګه شوه

زما په عقيده دغه کار په پښتو شاعرۍ کښې خوشحال خان خټک آغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی.

خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او کړاوونو او د اجتماع له شور و شره ګوښې پاتې وي او له تشو شاعرانه خيالاتو سره مشغول وي.

دی د شاعرانه ذوق او قريحې له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړيدو، يو کيدو او لوړيدو لوی فکرونه ورسره ملګري و.

دی د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر کښې و.

ده د يوه معلم او مربي په حيث خلکو ته لارښوونه کوله او خپل اجتماعي افکار ئې په شعر کښې وړاندې کول. د ده د شعر اجتماعي خوا تر ډيره حده د مليت او افغانيت په بنياد اتکاء لري او دشعر ډير ستر امتياز ئې په همدغه برخه کښې موندلی شو چه زه د مضامينو د تقسيم په وجه په دغه مورد کښې د څه ويلو حق نلرم ځکه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بيله شوې ده او د مستقل مضمون په حيث يوه محترم شخص ته د څيړنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنی په نظر کښې نيسم او ځان مقيد ګڼم چه د ده په اشعارو کښې سوا له دينه نور اجتماعي او اخلاقي مضامين ولټوم.

خوشحال خان د يوه مفکر او صاحب نظر شاعر په حيث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډيرو اجتماعي مسايلو کښې خپل افکار او نظريات ښکاره کړي دي چه په ځينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښي لـه خپـل عصر نـه ډيـر وړانـدې دی او پـه ډيـرو خبرو کـښې د خپـل محيـط او مـاحول او د پښتنـي ذهن او عقـايدو ډيـر ښه ترجمـان دی.

که څوك دا سـوال طرح کړي چه تاسو څنګه سرې تـه پـه شـخصيت او رجليـت قـايليـږئ يـا پـه بـل عبـارت د خپـل ايډيـالي شـخص د تشـخيص د پاره څه صفتونـه او څه راز خويونـه لازم او ضـروري ګنـئ؟

ښائـي چه دغـه سـوال تـه هـر څوك د خپـل فکـر او نظـر مطـابق بيـل بيـل جـواب ووائـي او مختلـف نظريـات راپيـدا شـي. دی پـه دغـه مـورد کـښې د پښتنـي شـعور او احسـاس پـه بنـا هغـه چاتـه پـه سـرپټوب او حيثيـت قـايل دی چـه مـردي او مردانـګي ولـري او د ننـګ او غـيرت خـاوند وي. دی لـه دينـه چـه سړی لـه نـامرد سـره مکـنې تـه ورسـيږي دا بـهتره ګني چـه لـه مرد سره پـه بيديـا او بيابـان کـښې ورك شـي او پـس لـه مرګه هـم د مـرد ترنـوم لانـدې ښخيـدل غـوارې نـه د نـامرد لـه څنـګه.

د همدې لامله وايـي:

د نـــامرد ســـره مکـــې تـــه رســـيدلی
ښه د مـــرد ســـره پـــه بيـــدې بيديـــا ورك
پـس لـه مـرګه ښخ د مـــرد تـــر قـــدم ښه دی
ګور مـــې مشـــه د نـــامرد لـــه ګوره ســـم

اوس بـه ګورو چـه د خوشـحال خـان پـه نظـر کـښې مـرد څوك دی او د مـردئ صفـات د ده پـه نظـر کـښې کـوم کـوم دي؟ دا صفتونـه د ده پـه دغـو بيتـو کـښې وګورئ:

مـــرد بـه نشي په ګفتار	خو پيـدا نـه کـړي کـردار
چـه دې وکنځي مرد نه تې	کـــه لـه تانـــه وي پـــه ډار
چـــه څه دی خو انتقـام دی	د مـــــردانو کـــاروبار
چـــه عزت ورڅخه نـه وي	هغـه مـرد نـه دی پـه کـار
هـم مـهره لـــري هـم زهر	ښه مـــردان دي لکـــه مـــار
چـــه هم تندر هم باران وي	تـــر هغـــو مـــردانو خار
مـــرد به غم د خپل هنر کا	نـــه درز نـــه د دينـــار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـــرد به غم کا د خپل شرم　　د عــــــــزت د اعتبــ
نــــــامرد فخر په نسب کا　　مـرد نـه مـور لـري نـه پـلا

* * *

مـــرد هغـــه چـــه همــت نـــاك برکتنـــاك وي
د عالمـــه ســره خــوږ پــه زيســـت و ژواك وي
مـخ ئـې مـخ قـول ئـې قـول عـهد ئـې عـهد
نـه دروغ نـه ئـې فريـب نـه تـش تپـاك وي
لـږ ويـل ډيـر ئـې کـول پـه خاموشـئ کـښې
د غنچـې غوندې خولـه ډکـه سـينه چـاك وي
چـــه خـــبره د پســـتئ د بلنـــدئ شـــې
پـه لويـې لکـه اسـمان پـه پسـتئ خـاك وي
په تمکيـن کـښې لکـه سـبز پـه پسـتئ کـښې
پـه هـر لـور ځانـګې زنـګوري لکـه تـاك وي
لکـه ګل شـګفته روی تـازه پـه بـاغ کـښې
هميشـــه د ښو بلبلـــو پـــري بلغـــاك وي

* * *

په نورو متفرقو شعرونو کښې وايي:

مـــرد بـــه غيـــور وي مـــرد بـــه صبـــور وي
هـــم بـــه پـــه عفـــوه پـــه کـــرم مشـــهور وي
نــــامرد هغـــه دی پـــه حقيقـــت کـــښې
چـــه ئې خو توکـــه نـــې لـــه دلـــه دور وي

* * *

کـــه د مردانـــو پـــه ديـــن آئيـــن ئـــې
نـه بنـد پـه سـره ئـې نـه بنـد پـه سـپين ئـې
کـه نـه دې تخـت شـته نـه دې افسـر شـته
قيصـــر د روم ئـــې ففغـــور د چيـــن ئـــې

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردان هغه دي چه همت ناك وي
په هره چار كښې چست و چالاك وي
كه غم پرې راشي پروا د غم نه كا
خواره له هر چا په زيست و ژواك وي

* * *

ځو وانخلي له غليمه انتقام
مرد نه خوب كا نه خوراك كا نه آرام
چه د ننګ او د ناموس اند وه ئې نه وي
د هغه سړي به نه وي احترام
چه د بل ترلاسه ورغي د بل شو
مرد به خپل لري د خپل فكر زمام

* * *

په جهان كښې كه مردان دي هم هغه دي
چه و سختې و ته ونيسي ځانونه

* * *

واړه زړونه فراغت دي په ښادۍ كښې
چه په غم كښې مردانه شي زړه هغه

* * *

كه په توره ئې جواب وركړې مردي ده
كه وجود دې ځوك ازار كاندي په چوب

* * *

له دې بيتو څخه معلوميږي چه دی هغه چاته په درانه نظر ګوري چه له ګفتار سره كردار هم ولري او د عمل جنبه ئې ډيره درنه وي.

هغه څوك چه د چا سترګه ترينه نه سوزي او خپل انتقام په لوړه پيمانه نشي اخيستلی يا ئې د خپل فكر زمام په خپل لاس كښې نه وي او په پت او عزت باندې د سر او مال ښندلو ته نه وي تيار د ده په نزد د احترام وړ نه دی.

دی مرد له مار سره تشبيه كوي چه بايد هم زهر ولري او هم د مهر موره، هم لكه د آسمان وريځ د رحمت بارانونه ورسره وي او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماني تندر چه د لرګي خواب په تـوره ورکـړي او پـه سـختو حـالاتو کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په خيـر لويـي او بلنـدي او د زمکـې پـه شـان فروتنـې دواړه ديو لـوی شـخصيت د پـاره ضـروره ګڼي.

پـه عـهد و قـول ټينـګار، لـه چـل ول او ټګۍ بـرګئ نـه خان سـاتل د مـردئ شـعار بولـي. کـه څوك د مردانـو پـه ديـن او آييـن ټينـګ وي هغـه تـه دروم قيصر او د چيـن ففغـور وايـي. د خوشـحال خـان ايديـالي شخص بـايد د تمکيـن او وقـار خـاوند وي. ډير ويـل او ډيـر خنـدل ده تـه د شـخصيت سـپکاوی معلوميـږي او سـره لـه دې چـه پـه اجتمـاعي ژونـد او معاشرت کښې شګفته رويـي او خلاصـه تنده سـتائي بيـا هـم وايـي:

همیشــه اوســه خولــه پــټه لکــه نــاوي
چــه ضـرور شـي بيـا هالـه کـړه دوه حرفونــه
تـر هغـه بـه نـا معقـول پـه جـهان څوك وي؟
چـه همېش پـه خنـدا سـپين لـري غاښونـه
کـه خـبره کـه خنـدا کـړي جـګي جـګي
هـره چـار تـر حسـاب مـه کـوه بيرونــه
درتـه وايـم چـه پـه کـوم توکـي بـه درونـد شـي
چــه د هــر چاســره نکــړي خوابونــه

خوشـحال خـان د ښو او بـدو معيـار د جـامعې د خدمـت او منفعـت پـه اساس تعينـوي، هـر شـي چـه پـه مدنـي دنيـا کـښې د خلکـو د پـاره نـافع او مفيـد وي هغـه ښه ګڼي او کـه مضـر وي پـه بـده سـترګه ورتـه ګوري.

پـه شرقي ممـالکو کـښې سپي او خـر لـه نـورو حيوانـاتو نـه پـه سـپك نامـه ياديږي او زمري ته پـه احـترام کتـل کيـږي. د همـدې لامله پـه شـعر و ادب کـښې د زمـري سـتاينه وينـو او دا شـان تشـبيه لـه زمـري سـره لوی صفت دی مـګر خوشـحال خـان بـالعکس وايـي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپی به ښه کړم تر مزري نه
سپی د کور مزری د غره دی
خر که بد دی بیا وری وړی
بد سړی بستر تر خره دی

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډیر اهمیت قایل دی او د جامعي شعور له هر دلیل او حجت نه قوي سند بولي. لکه چه وائي:

هیڅ حجت له هیچا مه کوه خوشحاله
هر چه تا و ته څوك وایي ته هغه

* * *

د ده له یوه بیت څخه معلومیږي چه دی کمیت ته په کم نظر نه ګوري او اکثریت ډیر محترم او معظم ګني، څکه یو تر سلو او سل تر زرو قربانوي لکه چه وایي:

بندوبست د کاینات دی په خبرو
یو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دې چه د کایناتو بندوبست په خبرو پوري موقوف ګني او د ده نبوغ هم په خبرو کښې دی بیا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت نه دی قایل او کار و عمل ته په ډیره درنه سترګه ګوري څکه وائي:

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
که اسمان ته الوأته شوای په خبرو

* * *

په خالي کیسه به نه رسي تر کامه
څه حاصل که بوعلي شي په کیسو

* * *

و ګفتارو ته ئې مه غروه سترګې
په کرده په عمل ګوره کس ناکس

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو کښې دا نکته هم ډير جلب نظر کوي چه دی د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډير اهميت قايل دی او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې ته دومره نه دی قايل لکه چه په دې لاندې اشعارو کښې وائي:

چه بنياد ئې پيدا شوی په نفاق
د هغه نه طمعه مکړه اتفاق
چه اودلې وي په ذات توره شرې
سپينول ئې و هر چا و ته دی شاق
د عسل سره ئې خوره خوږه به نشي
مرغونې چه ترخه ده په مذاق
که اخلاق ناصري په ياد ووائي
په اخلاق کښې به ښه نشي بداخلاق
* * *
صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوی د خوی علاج ملك الموت دی
نه په دې علاج خبر حکيم حاذق
که کارګه غوندې ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نکړي ناطق
* * *
تعليم د زاغ و زغن که ډير وکړي
ښکار به پرې کله د باز په څير وکړي
د ترخې او سپينې توره که کړې سازه
غزا به کله په هغه شمشير وکړي
دا دود هش لري دين و دانش لري
نه ئې ښتياوي نه يې تميزه
* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار د عفوې د کرم ښښتن ښه دی
د جنګ ترکاره په آشتی مین ښه دی
ډېر هنرونه د سردارۍ دي
چه واړه تیر شي تیغ مسبرهن ښه دی

✵ ✵ ✵

سرداري لره بویه دا درې توکه
یو همت دویمه توره بل اخلاق

✵ ✵ ✵

سره له دې چه خوشحال خان د سردارۍ د پاره لوړ اخلاق عالي صفتونه او ډېر هنرونه لازم او ضروري بولي بیا هم وائي:

د مار که نه وي په تن زهر
سردار که نلري خنجر و قهر
دا دواړه توکه زما پېښه پوهه
نه یاد په کلي وي نه یاد په ښهر

خوشحال خان که د یوې خوا دسردارۍ په کم و کیف ښه پوه شوی او ټول هنرونه ئې ورمعلوم دي له بلې خوا د ملګرتیا او رفاقت په مفهوم او معنی هم ډېر پوهېدلی دی. که څوك د سردارۍ په فکر کښې نه وي او ځانته د لارې مل او ملګری لټوي نو خان د ملګرتیا اصل و اساس مساوات او ورورولي ګڼي او په دې عقیده دی چه بادار او نوکر هیڅکله ملګری کیدی نشي څکه وائي:

چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چې په لاره درسره سم ځي مله هغه

د سردارۍ او ملګرۍ په باب خو مو د ده فکر او نظر ولید که غواړۍ چه د انسان په باب د ده نظریه ځانته معلومه کړۍ چه دی انسان او انساني مقام ته په څه نظر ګوري او څنګه ئې ګڼي، نو دا بیتونه ئې واورۍ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهـــانونه څه لږ نه دي | تـسـه ئـې نـه وينـې نـادانه
ګوره څو دي هـسـې زمکې | ګوره څو هـسـې آسمـانـه
واړه ځای ستا په زړه کنبې | ای تـر عـرش لويـه انسـانه
آئينه د زړه صيقل کـره | چـه ئـې ووينـې ای جانـه
کـه دې دا ننداره وشي | جـدا نـه ئـې لـه سبحانـه

✲ ✲ ✲

ځای او مسـکن دې د کـارګه ګلشـن نشـي
کمـذات سـړی دې د جـاه ځبنتـن نشـي
حسـن هغـه دی چـه اصـل ذات لـري
د سـپاندې ګل بـه کلـه سـمن نشـي

✲ ✲ ✲

سره له دې چه دی بې لـه ذاتـي او فطري استعداده تعليم او تربيت ته په څه اثر نه دی قـايل بيـا هم بې ادبه بـې علمه بې هنره او بې اخلاقـو کسانو ته پـه داسې نظر ګوري:

چـه نـه ادب لـري نـه عقـل رای لـري
دوپـای ليـده شـي خـوی د چـار پـای لـري
چـه بـې ادبـه وي آدم ئـې مـه ګنه
څه شـو کـه شـکل آدم نمـای لـري

✲ ✲ ✲

اصيـل تـوب پـه نـور څه نـه دی
اصيـل تـوب دی پـه خويونـو
پـه مريونـو کـښې اصيـل شـته
پـه اصيلـو کـښې مريـمـو نـه

✲ ✲ ✲

خوشـحال خـان د سـرداري، زمـامداري او مملکتـداري د پـاره ځينـې صفتونـه او خصلتونـه لازم او ضـرور بولـي چه بايد د ولس مشر او واکمن ئې ولري او عمل پرې وکړي. لکه چه وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــا ســردار لـــــره خپل عقل   یــــــا وزیــر صــاحب تدبـیر
کــه هـــر څو ئې عقل ډیر وي   بیــــا هــم بـــویه ښه وزیــر
کــه دا نـــه وي نـــه هغه وي   پـــه ژونـدون ئـې بویـه ویـر
ښه ســردار لـــره دوه کــاره   دایـــم بویـــه پـــــه ضمـیر
یو دې هسې رنګ بخشش کا   چـــه پکـښې نـه وي تبذیـر
بـاز د چرګ، چرګ د دانو دی   ښه دې پـوه شـي پـه دا څیـر
بـل چــه ننګ تـه تیاری کا   پـــه دښمـن دې شـي خبـیر
کــه په صلح کښې روزګارشي   څه حـاجت د تیـغ و تـیر
پــه دنیــا د ســر ښندل شي   یـــا چـه حـکم وي د پـیر
یـا چه کار د ناموس پیښ شي   هـوډ تـــه هـم نشي تقصـیر
کــه نه څوك نیسي ځان تیغ ته   نـــه شلـسغم دی نـه پنـیر

❊ ❊ ❊

سردار ته بویه دا یو څو څیزه   چـه مرتـی وي زمـا عزیـزه
په بل ځای کښې وائـي:
مــاهیت یې مونده نشي   چـه څه څیـز دی دابشـر
کــله اور کــله اوبه شي   کــله تـسوره کلـه سـپر
کـــله څورب شي له باده   کلـه بیـا پـه هیـڅ ډنـګر
لکه دی دی په جهان کښې   بـل بـه نـه وي دیـده ور

❊ ❊ ❊

د عقل او پوهې پـه بـاب هم خـان یـو خـاص نظر لري چـه کـاغذونو و کتـابونو پـورې ئـې نـه منحصروي او ناقصـه یـا عـادي پوهـه چـه کـوم تـوی خطر ورسره ملګری نـه وي بـې اهمیتـه بولـي.

دی هغـه دانـایي سـتائي چـه پـه انسـان بـاندې پـه نفسیاتي لحـاظ ښه اغـیزه وکـړي. هغـه مـیرزائي دانـش چـه سـړی پـرې د بـل مـال شـماري او حسـاب و کتـاب ئـې برابـروي سـپك ګڼي او خـواره حقـیره پوهـه ئـي نـه ده خـوښه.

د ده په اشعارو کښې د عقل او پوهې یادونه په دې ډول شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقـــل د مزکـــې یـــا د اســـمان دی
چـــه دومـــره نـــه لـــري هغـــه حیـــوان دی
عقـــل د مزکـــې د مـــور لـــه نـــه دی
چـــه د اســـمان دی د دبســـتان دی
چـه عالمـان ئـې پـه تـور پـه سـپین وینـي
چسه درویشـان ئـې پـه علییین وینـي
د عارفـانو علـم څه نـوردی
تـر عرشـه فرشـه پخپـل یقیـن وینـي

* * *

پـه کـاغذو کـښې خوانـا یـې ولولـي
چـه کښلـی نـه وي هغـه څوك څه لولـي
هسـې مـردان شـته پـه دا دنیـا کـښې
تختـې د وچولـې تختـې د زړه لولـي

* * *

دانـا ئـې مـه گڼه چـه صـبر نلـري
چـه صـبر نلـري حکمـت بـه څه لـري
سـړی د صـبر پـه کـار کـښې وازمیـه
چـه صـبر نـاك وي هـر څه بـه ښه وي

* * *

د نـاقصې پوهـې بـدل پـه کـار نـه دی
د دانـا فکـر خطـر لـري خطـیر

* * *

د لوئیـدو اولوړیـدو پـه بـاب خوشـحال خـان د ښه غـور و دقـت خاوند دی او پـه محـض لوړتیـا او پورتـه ختلـو هیڅکلـه نـه غولیـږي. پـه دي بـاب کـښې تاسو د ده هغـه شعر واورئ چـه د چنـار او کـدو دبـوټي سـوال و جـواب پکـښې پـه دي ډول درج دی:

چـه کـدو مـې د چنـار پـه ونـه وخـوت
و چنـار تـه ئـې اغـاز کـړ دا مقـال

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه تــه ئــې د ځو کــالونو ای چنــاره
راتــه ووايــه خپــل عمــر خپــل احــوال
چنــار ووې د دوه ســوو کــالو زه يــم
په حساب کښې ګونـدې کم وي يو نيم کال
کـدو ووې هـای خو تـه په مـدت لـوی شوې
دايــم زه درســره ســم شــوم دم در حــال
چنـار ووې چـه وخـت سـخت د ځلـې راشـي
زه او تــه بــه ســره زده کــړو هالــه حــال

هغـه شان و شـوکت چـه پـه خپلـه د انســان پـه وجـود کـښې نـه وي موجـود او محـض د نـورو د اطـاعت او فرمـان بـرداریٔ پـه وجـه ځاتـه حاصل وي خوشحال خـان يـې هيڅ بولـي او پـه دې ډول ورنـه ګوري:

چه دې ځوك د ورانـدې وروستو ځي دا څه شي
پــه تنــها وجــود چــه شــان دی شــان هغــه

خان د آزادۍ په باب وائي:

آزادي تــــر پادشــــاهيه لاتــــيری کــــا
چــه دبــل تــر حکــم لانــدې شــي زنــدان شــي

مـګر يـوازې همدغـه سياسـي آزادي کـافي نـه ګڼي او تـش پـه همـدې نه دی قانع چه سړی د چا لـه حکم لانـدې نـه وي او لـه شـخصي غلامـۍ نـه خـلاص وي، بلکـه پـه اقتصـادي او اخلاقـي لحـاظ هـم د آزادۍ غوښتونکـی دی او د طمـع بنـده يـا د احتيـاج او مجبوريـت بنـده لـه آزادۍ نـه محـروم ګڼي. څکـه وائـي:

آزاده بــه لــه چــا طمــع اميــد نــه کــا
چــه بــه طمــع لــه چــا کــا کلــه عتيــق شــه

✼ ✼ ✼

پــه جــهان بــه هيــڅوك نــه وي چــه آزاد وي
ځينــې عشــق، نــدوه بنــده کــړه ځينــې لــوږه

✼ ✼ ✼

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د چا نوکري هم بندګي ګڼي او له ملازمت نه ئې آزاده پیشه ډیره خوښه ده څکه وائي:

نوکر ژوندی نه وي کار ئې د مړه وي
خپل زړه ئې نه وي د صاحب په زړه وي
چه ورته حکم د خپل صاحب وي
که څو ګران وي هم ئې په وړه وي

خوشحال خان د صبر و تحمل ډیر زیات طرف دار دی او دغه توصیه په مکرر ډول په مختلفو پیرایو کښې کوي. دی وایي سړی باید خپل غمونه او خپلې پریشانی چاته ښکاره نکړي او په هر حال ځان خوښ او خوشحاله وښئي خصوصاً خپلو غلیمانو او بدخواهانو ته دا مطلب تاسې د ده په دې څلوریزه کښې ډیر ښه لیدلی شئ:

غم و غلیم ته له دله دور کړه
خانده هوس کړه ښادي سرور کړه
که مخ دې زیړ وي په دلګیرئ کښې
ته ئې په دواړو څپېړو سور کړه

❊ ❊ ❊

دی په سعیه او عمل ټینګه عقیده لري او هر څه چه په دنیا کښې له هر ځایه لاس ته راځي له آسمانونو نه وي که دریابونونه هغه د انسان د جدوجهد محصول بولي لکه چه وائي:

لعل له کهسانه په بدخشان کښې
لوء لوء له بحره په لوی عمان کښې
په ځیګر خون خیژي دا دواړه توکه
که فکر وکا سړی په ځان کښې

❊ ❊ ❊

لکه په کښې شته نشته په چا کښې
نه په کانونو نه په دریا کښې
دریغه خوشحاله څټکه دریغه
چه تل به نه وي په دا دنیا کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د خاني په تقاضا د جود او کرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد ګڼي. سره له دي چه د مال او ثروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولي چاري ورپوري مربوطي ګڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عاربولي او په دې فخر کوي چه زړه ئي په مال او دولت پوري نه دی تړلی او سره و سپین ئي په لاس کښي نه ټینګیږي.

په دغه باب کښي د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښي وګورئ:

د دنیا په پریشاني کښي جمعیت دی
د دنیا په جمعیت کښي پریشاني ده

لکه چه خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئي هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئي نه خوښیده. ده نه غوښتل چه څوک د چا د منت او احسان خواړه وړیا وخوري یا دچا په پاتي شونو ژوند وکړي او جوته خور ورته وویل شي. په ظلم او ناروا باندي ډوډۍ پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، څکه ئي ویل:

څوک چي ډوډیه د دهقانئ خوري
خواړه د حورو د میهمانئ خوري
چه ئي په ظلم خوري واړه دې زهر شي
که سالنونه د سلطانئ خوري

✲ ✲ ✲

طباخ چه ووزي تریو څو لاسه
ورځني وخوري د پاسه پاسه
پاتي خوراک يې خوراك د سپیو دی
په دا خبرشه سخن شناسه

✲ ✲ ✲

که پند زما مني نمك حرام مشه
تر نورو پاتي جوته طعام مشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته طعام مې خوراك د سپيو دی
غصه په زړه کښې په دا کلام مشه

✲ ✲ ✲

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل کشکاب د خپل محنت خوره په سر راوړه پشتاره

✲ ✲ ✲

چه په هره کوڅه ګرځي هرزه کار شي
تر دا هسې ګشت ځنځير ښه دی په پښو
د هغو برخه خواري ده تل تر تله
چه زکات خوري د کتاب په مسئلو

✲ ✲ ✲

هر ساعت چه په چا ځي هسې بيکار
تر هغه نه زه لا ښه ګڼم بيګار
رنځوران که کاروبار نه کا معذور دي
روغ سړی به ولې نه کا خپل روزګار

✲ ✲ ✲

خان که څه هم شعرونه زيات ويلي مګر په خبرو کښې يې د لږ ويلو ډيره زياته توصيه کړې ده څکه زه هم په دغه توصيه عمل کوم او خپله وينا د دغه ستر او لوی شاعر په دې بيت ختموم:

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نيشته
پس له مرګه به ئې ياد کاندير عالم

✲ ✲ ✲

دا دی زمونږ د مړو او ژوندو حال[1]

---

[1] تنګيالی پښتون، پښتو ټولنه. د خوشحال خټک د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه. د ۱۳۴۵ هـ ش کال چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه

د ښاغلي رئیس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکیل خپله نظریه داسې څرګندوي:

د پارلمان د غړي په حیث زمونږ د هر یوه مهمه او لومړئ وظیفه دا ده چه د مملکت د قوانینو او مخصوصا د اساسي قانون تطبیق او تعمیل په ټینګه وغواړو او پخپله یې هم له نورو نه زیاته پیروي وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم یا قباحت بلل کیږي او د هر جرم مخنیوی که په قانوني طریقه ونه شي هغه هم جرم دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوك کوي مسئول دی، فرد وي که جمعیت، شورا وي که حکومت، مونږ هیڅکله نه غواړو چه د قوانینو په تطبیق کښې له اهمال او مسامحې نه کار واخیستل شي، یا د یو غیر قانوني عمل جلوګیری په غیر قانوني عمل وشي.

که فرضا یو سړی د جرم مرتکب شي، هغه باید قانوني جزا ووینې، مګر دغه جزا باید هغه څوك ورکړي چه قانون دغه صلاحیت ورکړی دی. که یو ښکاره قاتل بسې له دینه چه یوې محکمې ته وړاندې شي، د چا له خوا، ې د محکمې له حکمه ووژل شي، هغه هم قاتل ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه قانوني مملكت كښې، بايد هر څه د قانون مطابق، په قانوني طريقه، د هغه چا له خوا اجرا شي چه قانون دغه صلاحيت او حق وركړى دى.

مونږ د اساسي قانون مطابق، درې قوې لرو (شورا، حكومت، قضائيه قوه). د دې درې قوتونو حقوق او وظايف مشخص او معين دي. لكه چه حكومت او قضائيه قوه، هيڅكله د شورا په وظايفو كښې د مداخلې حق نه لري، دغه راز شورا هم د حكومت يا د قضائيه قوې په وظايفو كښې قانونا مداخله نه شي كولى.

په ديموكراسي نظام كښې، د قواوو تفكيك يو مهم اصل دى. شورا بايد هميشه د دغه اصل پيروي وكړي. كه شورا كله د حكومت په وظايفو، يا قضايي چارو كښې مداخله كوي دغه عمل يې غير قانوني بلل كيږي او حكومت هم كه كله د اولسي جرگې فيصله په خپلو وظايفو كښې مداخله وگڼي، نو ځان د اولسي جرگې د حكم په تعميل مكلف نه گڼي چه يو مثال يې د اولسي جرگې هغه فيصله ده چه په دې نږدې ورځو كښې يې د انفرادي سرويسونو په باب وكړه او حكومت ورته هيڅ اهميت ورنكړ، بلكه په رسمي مكتوب ئې د رد ځواب وركړ.

اوس به راشوو د خلق د جريدې موضوع ته. كه دا جريده د خپلو نشراتو په لحاظ، له اساسي قانون يا نورو قوانينو نه مخالفه راوتلې وي او قانوني مسؤليت ورته متوجه وي، نو د مطبوعاتو په قانون كښې دا د حكومت كار گڼل شوى چه د اطلاعاتو او كولتور وزارت يې، د څارنوال په ذريعه، يوې صلاحيت لرونكي محكمې ته وړاندې كړي او د محكمې په حكم قانوني جزا وركړي. كه چيرې مونږ دا ومنو چه حكومت په دغه باب كښې د قانون په تطبيق او تعميل كښې له اهمال او مسامحې نه كار اخيستى، نو بيا دغه راز حكومت د اولسي جرگې د اعتماد وړ نه معلوميږي او يو لوى مسئوليت پخپله حكومت ته متوجه كيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه فرضـا د خلـق جريـده، قانونـا څه مسـئوليت ونـه لـري او حکومت هم پـه همدغـه وجـه تراوسـه پـورې څه اقدام نـه وي کـړی نـو پـه شورا کښې دغـه موضـوع طرح کـول. داسـې معلوميـږي چـه حکومـت د ديموکراسـۍ او د فکـر وبيـان د ازادۍ پـه بـاب وسـيع نظـر او پراخـه حوصلـه لـري، مـګر شـورا يـې مجبـوروي چـه لـه ديموکراسـۍ نـه خـلاف اقدامـات وکـړي او د ازادو جرايـدو مخـه ونيسـي.

بنايې ځينې کسـان داسـې هـم ووايـې چـه حکومـت غـواړي شـورا د لاس پـاکي پـه حيث استعمال کـړي او ځانتـه يـوه داسـې بهانـه پيـدا کـړي چـه هغـه د دوی پـه ګټه وي. زه د يـوه وکيـل پـه حيـث، دغـه راز انعکاسـات، د شـورا د حيثيـت او شـان د پـاره نامناسـب ګڼم او وظيفتـا ځان مکلف ګڼم چه دغه ټکـي مجلس تـه عـرض کـړم.

زه د حکومت د شان او حيثيـت سـاتلو د پـاره هـم دا لازمـه ګڼم چـه پـه ډيـر شجاعت او شـهامت خپـل وظـايف پخپلـه بې لـه هيـڅ انديښنـې او تشـويش څخـه، پـه زغـرده اجرا کـړي او چاتـه د دغسـې خبرو موقـع ورنـه کـړي.

کـه چيرې حکومـت لـه خپـل قـانوني صلاحيـت نـه کـار واخلـي او پـه جنـتل مينانـه صورت لـه قـانون سره سم اجـراات وکـړي شـورا ئـې پـه تمـام قـوت شاته ولاړه ده او مرسـته يـې کـوي. مـګر پـه داسـې ډول نـه، چـه خلق دا ګمـان وکـړي چـه شـورا دحکومـت پـه اشـاره د يـوې الـې پـه ډول اسـتعماليږي.

زه پـه ډيـر صراحـت وايـم چـه زه د اساسـي قـانون پـه ټولـو ارزښـونو، کـامل اعتقـاد لـرم او هـر هغـه حرکـت تـه پـه کرکـه ګـورم چـه لـه اساسـي قـانون سـره حقيقتـا تصـادم کـوي. حکومـت بـايد پـه دغسـې مـواردو کښـې خپلـه وظيفـه پـه ايمـانداري اجـرا کـړي او ديتـه ونـه ګـوري چـه د دوی وظيفـې بـل څوک اجـرا کـړي. يعنـې څنګه چـه پـه ځينـو نـورو مسـايلو کښې حکومت شـورا تـه دا حق نـه ورکـوي چـه د حکومـت پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـارو کـښنې مداخلـه وکـړي، پـه دې موضـوع کـښنې هـم بـايد همدغـه رويـه تعقيب کړي او لـه بوسو لاندې اوبـه تـيرې نـه کـړي.

زه د خلـق د جريـدې، يـا د هغـې د کـارکوونکو د حمـايت او طرفدارئ د پاره دا خبره نه کوم او نه لـه هغوی سره پـه دغـه کـار کـښنې کومـه رابطـه او علاقـه لـرم. بلکـه د يـوه اصـل او پرنسـيپ لـه لحاظـه وايـم چـه پـه دغـې جريـدې بـاندې د خـلاف قـانون حکـم کـول يـا يـې محکمـې تـه د وړانـدې کولـو سـفارش د اولسـي جـرگې کـار نـه دی.

مونـږ بايد هغـه کـار ونکـړو چـه قانونـا پـه حکومـت او قـانوني محکمـې پورې تعلق لـري.

زه يوازې په دغـه مـورد کـښنې دا نـه وايـم چـه مونـږ بـايد د حکومت پـه وظـايفو کـښنې لـه مداخلـې نـه ځان وسـاتو، بلکـه هـر کلـه چـه پـه اولسـي جـرگه کـښنې کومـه داسـې موضـوع لـه بحـث لانـدې راغلـې چـه د حکومـت پـه وظـايفو کـښنې مداخلـه معلوميـده، مـا خپـل مخـالفت ښرگند کړی او د قـواوو تفکيـک او اسـتقلال تـه مـې هـر وخـت پـه احترام کتلي دي، زه د خپلې دغې ادعـا پـه صـدق مطمئـن يـم او د چـا لـه هيـڅ راز تـا ويـل او تعبـير څخـه انديښنـه نـه لـرم. زه پـه ځان دا بـاور لـرم چـه د اساسـي قـانون پـه مقتضيـاتو د اولسـي جـرگې حيثيـت او شـان د ساتلو د پاره خپلـه دغـه نظريـه وړانـدې کـوم، نـه د کـوم شـخص يـا د کومـې جريـدې د طرفـدارئ د پـاره.

پـه اخره کـښنې بيـا وايـم: دا زمونـږ کـار نـه دی. مونـږ بـايد د حکومـت وکـيلان نـه شـوو او د محکمـې پـه وظيفـه کـښنې مداخلـه ونـه کـړو.[1]

پـه احترام

[1] افغان ملت. جريده، کابل، سه شنبه. د ۱۳۴۵ د غبرگولي لسمه. د ۱۹۶۶ د مې ۳۱ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دورې د فکر د ازادۍ او د ديموکراسۍ د ځينو مظاهرو په لحاظ يو له بله شباهت لري چه بايد مشترك او متمايز اړخونه يې لږ څه وڅيړو:

د هغې دورې له شروع کيدوسره هم يو څو ازادې جريدې چه چا به ملي او چا به شخصي بللې راووتلې، لکه: انگار، نداى خلق، وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځينې جريدې، لکه: پيام امروز، افغان ملت، خلق... يو په بل پسې خپرې شوې. په هغو جريدو کښې هم د ځينو عمر لنډو چه ډير دوام يې ونه کړى شو، مگر د دې جريدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځينې د خلقو د ډير تاوده هرکلي په اثر او ځينې د ډيرې سړې وضع په وجه ډير ژر له منځه لاړې، او يوازې افغان ملت وکولى شو چه تراوسه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خدای دې لـه بـدو سترګو وساتي) خان وساتي. بنايي چه دغه د عمر لـړوالي او ډېروالـي، د دې حکومت او د هغـه حکومت د تحمـل او حوصلې په اندازه وي. يـا دا چه وايي پخـوا د خلکـو عمرونـه، لکـه د نـوح (ع) ډيـر زيـات وو او پـس لـه هغـه وار پـه وار د هـر چـا او د هـر څه عمر مـخ پـه کميـدو شـو. کـه څه هـم طبابت ورځ پـه ورځ ترقـي وکـړه. دا بحـث پـه همـدې ځای پريـږدم. ځکـه چـه پـه دې مقالـه کـښې اصلـي مقصـد د دې وخت او د هغـه وخت پـه غيرسـرکاري جرايـدو بـاندې بحـث نـه دی، بلکـه د شـورا پـه دغـه دوره او هغـه دوره او پـه دغـه حکومت او هغـه حکومت يـوه لنـډه تبصـره ده.

پـه اوومـه دوره کـښې والاحضـرت سـردار شـاه محمـود خـان غـازي (خدای دې وبخښي) د صدارت پـه مسند ناسـت و او پـه دولسـمه دوره کـښې ښاغلـي محـترم محمـد هاشـم خـان ميونـدوال د هغـه پـه ځای کښېناسـت. څنـګه چـه ميونـدوال صـاحب د نـرم طبيعـت او متواضـع وضـع خـاوند دی، مرحـوم والاحضـرت هـم سـره لـه لـوړ نظـامي او فاتحانـه حيثيتـه، چـه د وطـن د نجـات او استقلال پـه معرکـو کـښې ئـې سـتر خدمتونـه سرته رسـولي وو بيـا هـم متواضـع او مهربانـه شـخصيت و چـه لـه خلکو سره ئې ډير ښه سـلوك درلـود.

پـه هغـه وخت کـښې ديموکراسـي يـوازې د دغـه مرحـوم پـه شـخصي سـلوك او اراده اسـتناد درلـود او پـه دې دوره کـښې، لکـه اساسـي قـانون يوه لويـه ملي وثيقه هم پـه لاس کښې لـري چـه دا پخپلـه ډيـر لـوی فـرق دی، مګر لـه دغـه ښکاره تـوپير سـره دا فـرق هـم موجـود دی چـه پـه هغـه وخت کـښې د ديموکراسـۍ پالنـه او روزنـه حکومت خپـل ابتکـار او خپلـه کارنامـه ګڼلـه او اوس دغـه حکومت لـه ديموکراسـۍ سـره دغـه راز علاقـه او رابطـه نـه لـري، بلکـه لـه يـو مشـکل او انجـام شـوي کـار سـره مواجـه کيـدل يـې ګڼي.

د دولسـمې دورې اولسـي جـرګه کـه د اوومـې دورې لـه ملـي شـورا نـه د اخلاقـي جرءت او د فکـر و نظـر د ازادانـه اظـهار پـه لحـاظ زياتـه نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي کمه خو هيڅکله نه ده. په دې دوره کښې هم ډير زړه ور بې پروا وکيلان شته چه په حکومت باندې واضح او صريح انتقادونه کولی شي او د چا له هيڅ راز تاثير لاندې نه راځي، لکه چه په هغه دوره کښې هم ايمانداره او باشخصيته کسان موجود وو چه د حق ويلو جرءت او شهامت يې درلود. دا بېله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډير فرق لري. لکه چه په دې دوره کښې ښې لاس او کيڼ لاس خلك شته. په هغه دوره کښې هم دوه متباين جمعيتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دی چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زياته وه او اوس د متهو زور او شر و شور ډېر کار کوي.

په دې دوره کښې د سوال او استيضاح غونډو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتياز ورکړی او د اوريدونکو ګڼه ګونه يې ډيره زياته کړې ده. همدارنګه د اعتماد د رايې اخيستلو چه د حکومت د تشکيل د پاره د اساسي قانون له مخې يو اساسي شرط ګڼل شوی دغې دورې ته يې لوی اهميت وربخښلی دی.

په اوومه دوره کښې ملي شورا حکومت ته څو مهمې مطالبې وړاندې کړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو يې ډير لوی تاثير درلود، لکه د غلې د اجباري خريدارۍ منع کول، يا د بيګارونو مخنيوی او داسې نور چه هم ئې د حکومت د پاره قبلول ډير مشکل کار معلوميده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډير ګران و. په هغه وخت کښې د غلې خريداري په عمومي ډول په ولاياتو باندې په ډير نازل قيمت تحمليده چه د حقيقي قيمت او رسمي قيمت تفاوت کله کله په ځينو ځايو کښې په منه کښې شل يا پنځه ويشت افغانۍ وې. راز راز بيګارونه هم د خلکو په اوږو يو مستقيم درونند بار و چه ټول يې له حده زيات ستړي کړي وو. هر کله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لېرې کولو کوښښ کاوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مگر تراوسه پورې دغې دورې په دغسې مهمو ټکو گوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډېر قوت ځان ته راجلب کړي.

په دې دوره کښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسې جرگې وخوځوله، هغه د دولتي ادارو او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی څرکند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکینو او لوی مامورین د ځان مخالف کړل. بلکه د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لا بیخي په اغاز کښې پاتې ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرگې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرگې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او څوك ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرگې کړی دی.

کوم یوه شي چه د دولسمې دورې د اولسي جرگې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډېر ښکته کړ هغه دا دی چه که هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې وارد یده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مگر په دې دوره کښې چه ځینې جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خپر په غونډۍ ناست و او اولسي جرگې د مشرانو د جرگې په پیروۍ د قضائیه قوې او اجرائیه قوي وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسۍ او فکري ازادۍ مرسته کوله نو څه موده یې په ځنګ کښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه څوك ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مگر په دې دوره کښې تراوسه لا هغسې کومه اتحادیه منځ ته رانغله. په هغه دوره کښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توګه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابلې ته دومره چمتو نه وو. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغـه وخت د مطبوعـاتو د مسـتقل رئيـس پـه بـاب پـه يـوه شـعر كـښي ويـل شوي و. (... چونـش جلوبگيــرد؟)

پـه دې دوره كــښې پـه وكيلانــو پسـې د راز راز اسـتفادو خـبرې هـم ډيرې كيـږې او وايـي چه پـه يـو نيـم وزارت كـښې ډيـر رټل كيـږي هـم چـه پـه هغـه دوره كښي دغسـي نـه كيـده.

پـه اخره كښې انصافـا وايـم چـه دا حكومـت لـه هغـه حكومـت نـه، پـه سياسي فنونو كـښې ډيـر مـاهر دى.

پوهيـږئ چـه سياسـي فنـون څه تـه وايـي او دسياسـت تعريـف څنـگه شـوى دى؟:

برتراند راسـل د انگلسـتان لـوى فيلسـوف وايـي:

حاكمـه طبقـه پـه سياسـي فنونـو، يعنـي د خلكـو د احمـق كولـو پـه علم كښې ډير مهارت لـري او سياست د حاكمـه هئيـت پـه نـزد د خلكـو د احمقولـو علـم دى.[1]

---

[1] افغان ملت، جريده، د ۱۳۴۵ د وږي ۱۵ مه د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۶مه، ۲۲ مه گڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروګرام یو نظر

ځینې نوي ټکي چه په دغه پروګرام کښې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملوك الطوایفۍ سره مجادله ده). ښایي چه دغه ټکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کښې په داسې ډول موجود وي، لکه چه یو ابشار کښې بالقوه برېښنا موجوده ده، مګر څوك یې په سترګو نهویني.

د دغو ټکو تعمیل او تطبیق یقینا په مملکت کښې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوك او حتی په هغو دوستانه علایقو کښې چه له افرادو او شخاصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وایي:

مونږ تصمیم نیولی چه د اسلامیت، مشروطه شاهۍ، دیموکراسۍ او سوسیالیستۍ په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو او د ملي ژوند په اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي، مدني، اخلاقي او معنوي جهاتو کښې اصلاحات راولو له هر ډول تبعيض، خودپرستئ، قبيله پرستئ، منطقه پرستئ، استبداد، ارتجاع او استفاده جويئ سره مجادله وکړو او اجتماعي بې عدالتي، بېسوادي، ناداري، ناروغي او ملوك الطوايفي له منځه يوسو.

د حکومت دغه تصميم چه وايي مونږ يو وسيع او عميق تحول په اذهانو کښې راولو چه د جبر او فشار د حاکميت ځای د قانون تسلط ته خالي شي او هر ډول نفوذ او قدرت، چه د ازادئ او مساوات په لاره کښې خنډيږي، له منځه يوړل شي، په ربنتيا چه ډير لوی جهاد دی

هغه اجتماعي، اقتصادي او خانداني قدرتونه چه دلته په خلکو باندې مسلط دي، بلکه يوازې په خلکو نه چه په حکومتونو باندې مستقيم او غير مستقيم نفوذ لري، مقابله ورسره څه اسانه کار نه دی.

همدارنګه د ارضي اصلاحاتو خبره دومره درنه ده چه ډير زړه ور او فداکار حکومت، دغه راز اواز اوچتولی شي، مګر بې د عامو خلکو او د منوري طبقې له صادقانه او صميمانه مرستې يې سرته نه شي رسولی.

که چيرې حکومت د دغه پروګرام په عملي کولو شروع وکړي، ګمان کوم چه ترقي غوښتونکي عناصر به يې تر هغه وخته ډير ښه استقبال وکړي ترڅو چه د حکومت په رويه او اجراءاتو کښې تناقضات نه وي ليدل شوي او مايوسه شوي نه وي.

د دغسې پروګرامونو موفقيت او کاميابئ د پاره، يوازې د پروګرام ښه والی او دخلکو له ارزوګانو سره مطابقت کافي نه دی، بايد هغه اشخاص چه د دغه پروګرام تمثيل او نمايندګي کوي د خلکو د اعتماد وړ وي او عمومي خوشبيني ورته موجوده وي.

مثلاً د يوه داسې جمعيت غړي که ملاکان او د ملوك الطوايفئ بقايا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چه مرام او هدف يې سوسياليستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي کولی. همدارنګه که د يوه جمعيت په پروګرام کښې دا عقيده موجوده وي چه د افغاني جامعې د پيشرفت لازم شرط دا دی چه خلك مقدسو ديني شعايرو ته سوق شي، نو که بيا په دغه ډله کښې داسې کسان شامل وي چه په دغه عقيده نه وي نو هر چاته يو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې کوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروګرامونو کښې دا خبره ډيره ضروري ده چه د مرام او پروګرام ټول اساسي ټکي يو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره يې عقيدتا موافق وي.

که فرضا يو حزب داسې يو عام او شامل پروګرام جوړ کړي چه هر څه پکښې وي او د هر چا د ذوق يو څه پکښې پيدا شي نو شاملين به يې داسې کسان وي چه په ځينو احکامو به يې عقيده لري او په ځينو نه دغه راز پروګرام ته د ځينو کسانو په اصطلاح چره ئيز پروګرام ويل کيږي چه يوه يوه پښا چه هرخای او هرچا ته رسيږي او يو مشخص هدف نه تعقيبوي.

د بناغلي ميوندوال صاحب اصلاحي پروګرام په درې برخو ويشل شوی دی:

۱ ـ سياسي، اداري او مدني چارې.

۲ ـ اقتصادي او مالي چارې.

۳ ـ اجتماعي او فرهنګي چارې.

په لومړۍ برخه کښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلوميږي:" د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تيره بيا د ګاونډيو او د دې منطقې د هيوادو سره د نېه ګاونډيتوب د مناسباتو او همکارۍ ساتلو د پاره بايد زيار وايستل شي. د دنيا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نه قوي نه د کار د نه اخیستلو او په داخلي چارو کښې دمداخلې نه کولو اصل باید رعایت شي.

زمونږ د پښتونستاني ورونو د سرنوشت د حق د تامین د پاره د افغانستان مسالمت امیزه زیارونو ته باید په ټینګه دوام ورکړ شي او زیار دې وایستل شي چه یو داسې د تفاهم او اعتماد او واقع بینۍ فضا پیدا کړه شي چه د دې مسئلې، چه د استعمار له بقایاوو څخه ده، د حل لارو ته د رسیدو زمینه مساعده شي."

په دغو جملو کښې اول دا ویلی شوي چه باید له ګاونډیو ملکونو او له هغو هیوادو سره چه په دغه منطعه کښې واقع دي د همسایه توب او همکارۍ ښه مناسبات قایم شي، چه پاکستان هم په همسایه او په منطقوي ملکونو کښې شامل دی.

د منطقوي همکارۍ کلمات، چه په دغه بیانیه کښې شته، ډیر خله له ایراني جرایدو څخه هم په یوه غرض اوریدل شوي دي او هغوی ته بیا د تفسیر او تعبیر مجال ورکوي.

دوهم وایي چه د دنیا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د شخړو دحل د پاره له قوې نه کار نه اخیستل کیږي، چه طبعا د پښتونستان مسئله هم پکښې شامله ده.

دریم دا چه وایي د پښتونستان د سرنوشت د حل د تامین د پاره دې مسالمت امیزه زیار ته ادامه ورکړه شي او زیار دې وایستل شي چه اول د تفاهم او اعتماد فضا موجوده شي او بیا د دې مسئلې د حل لارې ته د رسیدو زمینه مساعده شي.

نو هر کله چه د دغې وینا له مخې پاکستان ته دا اعتماد حاصل شي چه په مطلق ډول د هیڅ راز قوې استعمال د پښتونستان په مسئله کښې، د افغانستان منظور او مطلوب نه دی او د اعتماد د فضا پیدا کولو د پاره طولاني وخت په کار دی، چه د پښتونستان مسئله تر هغه وخته طبعا معطله پاته ده، نو څنګه کیدی شي چه هغوی په دغه باب کښې یو څه مجبوریت احساس کړي او زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقف جدي وګڼي. زما په عقیده په دغه برخه تجدید نظر په کار دی، چه که دا پروګرام اولسي جرګې ته وړاندې کیږي، نو په دې برخه کښې باید یو څه تعدیل راوستل شي چه د قناعت وړ وي.

په دې پروګرام کښې دوه ځله د اداري او عادي مصارفو لږولو او سپما ته اشاره شوې ده او دا ښيي چه حکومت په اداري مصارفو او عادي مصارفو کښې څه کمول غواړي، ځکه ایي:

"مونږ په ټولو برخو کښې د هیواد د اداري نظام بهبود، د مقرراتو په ساده کولو، د چارو په ژر اجرا کولو. دا اداري مصارفو په لږولو او د دولت د دوایرو ترمنځ د همکارۍ په ټینګولو او د انسجام په پیدا کولو کښې بولو. د دولت مصارف باید په عادي مصارفو کښې د سپما د خیال ساتلو سره سره په داسې قطاعو کښې وشي چه نتیجه یې د اقتصادي پرمخ تګ متضمنه وي."

وروسته له ځینو تذکراتو او اظهار نظر څخه وایم:

په دې پروګرام کښې ځینې داسې مهم ټکي شته چه زه قلبا د حکومت موفقیت پکښې غواړم او هیله لرم چه عملي نتایج یې د قناعت وړ وي.

زه به د یوه فرد په حیث خپله فردي مرسته د هغو ټکو په عملي کولو کښې ونه سپموم چه زه ورسره عقیدتا موافق یم.[1]

---

[1] افغان ملت. جریده. کابل. د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه. د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه. ۲۳ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي

دا کلمه چه له هري کلمي سره يو ځای کړو د هغي رنګ داسي بدکانډي چه بيا ځوك ورته په ښه نظر نه ګوري.

وګورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه يادېږي، مګر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پيدا کړي، نو شخصي سړی تړي جوړ شي.

همدارنګه د "کار" کلمه ده، که سړی چاته د کار سړی ووايي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مګر کوم کار ته که شخصي کار ووايو نو وزن يې ډير ښکته کيږي.

خير او مصلحت يا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي تکي ورسره ملګري شي، نو بيا خپل تقدس بايلي او شخصي مصلحت، شخصي خير او شخصي خدمت ډير ټيټ مقام پيدا کوي.

د يوې جريدې يا ورځپاڼي معنوي قيمت څومره لوړ دی، مګر که دغه شی حقيقتاً شخصي شو، نو بيا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه درواخله چه د شخصي کلمي په يوځای کيدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلك شخصي حکومت ته په سپکه ګوري.

شخصي حکومت يعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کښې ملي حکومت يا قانوني حکومت يادېږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د ځمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خو ارومرو شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شخصي او ملي حکومت په تعریف کښې وایي:

شخصي حکومت د یوه شخص یا څو تنو حکومت وي چه د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو اجرا کیږي.

ملي حکومت هغه دی چه د ملت د نمایندګانو (پارلمان) اعتماد حاصل کړي او پارلماني مسئولیت ته غاړه کښېږدي.

دغه راز تعریفونه که صحیح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډیره نیمګړتیا پکښې موجوده ده.

کیدی شي چه یو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په اعتماد منځ ته راشي، مګر اجراءات یې شخصي وي، یعنې: شخصي حب و بغض، شخصي آشنایي او شخصي انتقام، شخصي روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سیاسي یا مدني حقوقو کښې ډیر دخل ولري.

پارلمانونه چه هر چیرته وي، د حکومتونو له ټولو اجراأتو، نه خبریږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانین هم هیڅکله داسې نه جوړیږي چه د حکومت ټول اختیارات له خپلو صریحو احکامو لاندې راولي او ټول کلي او جزءي اجراءات په خپل لاس کښې ونیسي.

په کومو هیوادو کښې چه اصول او قوانین په ډیر ابتدایي او نیمګړي حالت کښې دي، هلته خو د کاردارانو او زمامدارانو لاس ډیر آزاد دی او هر څه کولی شي. مګر چیرته چه پارلماني او قانوني حکومت ډیره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل یې طی کړي وي، هلته هم که اجرائیه قوه د تعلیم او تربیت په لحاظ او د اجتماعي تقوا له حیثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له خلاګانو او له قانوني تاویل او اهمال څخه ډیرې شخصي استفادې کیدی شي. که نور هیڅ نه وي. هغه قدرت چه د دولتي شاغلو او مقاماتو او د اقتصادي تشکیلاتو له ناحیې د اجر او مزد، د معاش او انعام، د عزت او اعتبار او د اختیاراتو د ورکړې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت په لاس کېښې شته. هغه خو ارومرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علایقو اتکا لري. د مثال په ډول سړی ویلی شي چه د ماموریت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړی چه یوه مامور ته د کفالت په ډول د یوه لوړ مقام چوکۍ ورکړي او د ټیټې رتبې خاوند نه لوی سړی جوړ کړي. نو که څیرې په قانون کښې د دغه کار د پاره د تعلیم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کیدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځینې له ځینو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضایلو په وجه استحقاق ولري، مګر حکومت ترینه هغه څوك انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامینیږي، که څه هم له نورو نه ټیټ او ښکته وي. بلکه کیدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه یو سړی په شخصي وسایلو او روابطو د مستحقینو ځای ونیسي، دغه راز شواهد سړی په هر وخت او هر ځای کښې ښودلی شي، مګر د دې لامله چه مقاله او مضمون شخصي رنګ پیدا نه کړي او شخصي تعرض ونه ګڼل شي، له یادونې نه یې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کښې د رتبې په لحاظ مساوي چوکۍ او مقامونه شته چه د کار د نوعیت او اهمیت په لحاظ ډیر تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه یوه سړي ته په هماغه یوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډیر ښه کار په ښه ځای کښې وسپاري او هغه بل ته په یوه مشکل ځای کښې مشکله وظیفه تعین کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کښې چه د ماموریت مهم مقامونه او واره دار منصبونه په شخصي روابطو او علایقو ورکول کیږي، هلته بیا په لیاقت او فعالیت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوك ځان مجبور ګڼي چه په هره وسیله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کښې استعدادونه عاطل پاتې کیږي او دشخصیتونو د جوړیدو، لوییدو او ښکاره کیدو لاره بندیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حریت او آزادئ، یا د انساني کرامت ساتنه په دغسې نظام کښې له امکانه وتلې خبره ده، ځکه چه په دغسې حال کښې د بادارئ روحیه حاکمه وي او حکومت د اجبار په حکم خلك خپلې غلامۍ او بندګئ ته رابولي او ماموریت د شخصي نوکرئ رنګ اخلي.

په کوم هیواد کښې چه ماموریتونه د یوه شخص په بدلون ګډوډ شي، څوك بې له څه جرم او جنایته له لوړو څوکیو ښکته راولویږي او څوك بې له کوم ښکاره خدمته آسمان ته وخیږي، که د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد ورکړي او که له پامه یې ښه راغی نو د تقاعد مړی بیرته ژوندی کړي یعنې (یحیي و یمیت. تعز من تشاء و تذل من تشاء) خپل کار او صلاحیت ګڼي، هلته به څوك څنګه له شخصي نوکرئ نه ځان خلاص کړي او دقانون په حاکمیت باور وکړي. په دغه راز شخصي نظام کښې صداقت، فعالیت، لیاقت او کار داني له موده لویږي، چاپلوسي، سرټیټول، ذلت قبلول، د چا په دروازه کښې دریدل او د چا دپاره پروپاګندونه کول د ترقۍ او پیشرفت وسیله ګڼل کیږي.

په کوم هېواد کښې چه د حکومت له دستګاه نه، شخصي اغراض، شخصي تمایلات او د خپښۍ او خپلوئ نفوذ او تسلط طرد شوی دی او یوازې لیاقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموریت اصل و اساس وي نو بیا به رښتیا خلك دا ویلی شي چه مونږ د شخصي حکومت محکوم نه یو، بلکه د ملي او قانوني حکومت خاوندان یو.[1]

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
پــه نطفه کښې یې لا وژني که د چا وي

---

[1] افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د ... ۲۹مه، ۱۹۶۶ د ستمبر ۲۰مه، ۲۴ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخاوت نه دی قرباني ده

وایي چه په صدر اسلام کښې اسلامي وروروليي ډیره ټینګه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډیر ښه مثالونه قایم کړي دي چه یو مثال ئې د څو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په میدان کښې د تندې له لاسه د مرګ په انتظار کښې وو او یوه صحابي په ډیر مشکل دوی ته لږې اوبه راورسولې چه ټولو ته نه بسیدې. دا اوبه چه په دغسې تنده کښې یوه ته ورانددې شوې هغه د پېرزوینې او لورینې له مخې اشاره وکړه چه هغه بل ته یې ورکړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وګاڼه او دغه کار تسلسل پیدا کړ، کله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه څو تنه جل وهلي په حق رسیدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پېرزوینې څو تنه یو له بله قرباني کړه، مګر د قربانۍ او لورینې ډیر ښه یادګار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پرېښوده او دوی ته ئې هم ابدي حیات وباخښه.

پوهیږئ! دا قصه څنګه رایاده شوه؟

سږکال په افغانستان کښې اوبه یېخې لږې وې او د تندې ډیر لوی خطر موجود دی چه د کربلا یاد تازه کوي.

له دې تندې سره لوږه هم ملګرې ده. زمونږ څاروي د وچکالۍ په وجه وابه نه مومي او په ځینو ځایو کښې د څکلو اوبه هم نشي پیدا کولی. په همدغه وجه حکومت او شورى د اجبار له مخې دا قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپارې، په همدغه حال کښې چه وابه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کښې ډیره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایراني ورونو ته اجازه ورکړې چه زرهاو غواګانې او غوائې د څر د پاره د افغانستان ورشو ته راولي او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کښې له ایراني ورونو سره دغه راز مرسته مونږ ته دصدراسلام د تږو او جل وهلو قصه رایادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډیره وه.

په داسې وخت کښې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د ګدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډیره لویه قرباني ده.

په رښتیا چه مونږ د خودخواهۍ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهۍ درجې ته رسیدلي یو.

خپل څاروي له لاسه ورکول او د یوه ګاونډي هیواد څاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایثار او فداکاري ده چه مونږ ئې کوو. مګر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنې خیر غوښتل نه پټوو او خیر رسول پټوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیک کار څوك انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه ګڼي[1]

---

[1] افغان. جریده، لومړی کال، لومړۍ ګڼه
۱۳۵ د ورږي لومړۍ
۱۹۷۱ د اګست ۲۳ مه
دا لیکنه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار، نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.

آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب سلوک هست.

آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مؤدب.

آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست وبین المللی است.

آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر فروتنی مامور را نگهدارد.

آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نهر اسد و از افتخار بترسد.

آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره کافی و وافی داشته باشد.

جواب:ـ معتبر و باب دندان روز.[1]

---

[1] افغان. جریده. لومړی کال. دوهمه گڼه.
د ۱۳۵۰ دوړي ۸مه
د ۱۳۷۱ د اگست ۳۰مه
این نثر به نام مستعار (نو آور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـوری

اوس مونـږ دواړه مجلسـونه (ولسـي جـرګه او مشـرانو جـرګه) شـوری بولـو پخـوا يـوازې ولسـي جـرګه د ملـي شـورئ په نامـه يـادېده او مشرانو جرګې ته مـو "اعيـان" ويلې. د اعيـانو پـه مجلس کـښې د ملـت انتخـاب څه برخـه نـه درلـوده او ټول اعضـاء ئـې انتصـابي و. د اساسـي قـانون نـوم هـم اصـول اساسـي و چـه تطبيقـي جنبـه ئـې ډېـره خـواره وه. هغـه حقونــه او صلاحيتونــه چــه اوس اساســي قــانون، شــورئ او مخصوصـاً ولسـي جـرګې تـه ورکـړي دي اصـول اساسـي شـورئ او اعيـان تـه نه و ورکـړي.

هغـه وخـت د ملـي شـورئ او د اعيـانو رئيسـان د وزيرانـو پـه مجلـس کـښې پـه ښکـاره شـامل و او د کـابينې د غړيتـوب افتخـار ئـې درلـود.

حکومـت هغـه وخـت د يـوه رسـم پـه حيـث هـم د ملـت د نمـايندګانو اعتـماد تـه څه حـاجت نـه درلـود بلکـه وکيلانـو بـه شـورئ تـه د حکومـت لـه خـوا اعتمـاد نامـه يـا اعتبـار نامـه راوړلـه او د شـورئ غـړو بـه د اصــول اساســي پــه موجــب د حکومــت پــه نسـبت د صداقــت او وفـادارئ لـوړه کولـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چه حکومت د دغسې شوری خاوند و او په همدې معنی ورته پارلماني حکومت ویل کیده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه یو جز ئې و.

د دغسې پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلویښتو کالو نه اوړي.

وایي چه وړي ته سړي هم غوښنه وي، ځکه مونږ په دغسې شوری هم شکرونه ایستل او لویه عطیه مو گڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ایجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانۍ شوری نه ئې د کم و کیف په لحاظ ډیر فرق وموند حتی چه هویت او ماهیت ئې تغیر وخوړ او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه گوري نو دا شوری او هغه شوری په یوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستۍ تقنیني دورې دولسمه او دیارلسمه وبولو باید لومړی او دوهمه دوره ورته ووایو او نوې شروع ئې وگڼو. اوسنۍ شوری چه یوه دوره ئې تیره شوه او بله ئې نیمائي ته ورسیده بلاتشبیه لکه مې عیب او هنر دواړه لري.

کوم وظایف او صلاحیتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړي دي تراوسه ترینه شوری صحیح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تیرو حکومتو څخه په اساسي قانون زیات معتقد معلومیږي او د قانون شکنی الزام لا پرې نه دی لگول شوی بیا هم د حکومت په ترکیب باندې د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پته ولگیده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د ځینو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د امید سترګي لیچني شوي. اساسي قانون که په عمل کښې هرڅنګه وي په نظر کښې خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وینا کښې خو مقدسه ملي وثیقه ده او د اصلاحاتو غوښتونکی ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سیاسي لحاظ مونږ ته ډیر ارزښت لري. همدغه ملي دستګاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا ښیئ چه حکومتونه د ملت د نمایندګانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئي له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصویب اړه لري، قوانین شوری تصویبوي، مقاولات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نیسي او خارجي سیاست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرګي ته خط مشي وړاندې کوي، د وکیلانو راډیو ئي ازاد نطقو نه په داخل او خارج کښې د سیاسي دیموکراسئ او دبیان د ازادئ ډیره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظیر به ئي په نوره دنیا کښې نه وي، مګر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډیره د ستاینې وړ نه ده.

د شوری ډیره مهمه وظیفه د قوانینو تدوین او تصویب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئې همدغه دی مګر په دیارلسمه دوره کښې چه دوه کاله ئي تیر شوه د قانون یوه مسوده هم د اولسي جرګي عمومي مجلس ته نه ده وړاندې شوې او په دې برخه کښې ئې فعالیت د صفر په درجه کښې دی.

په دوولسمه دوره کښې چه لس قانونه د اولسي جرګي په عمومي مجلس کښې تصویب شوه یوازې د اولسي جرګي اصول وظایف داخلي، د رسمي جریدې قانون، د بین المللي موافقت نامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانین: (د احزابو قانون، د ولایت جرګو قانون، د ښاروالیو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

(c) ketabton.com: The Digital Library

قـانون، د زمکـو د سـروې قـانون، د مدافــع وکیلانــو قــانون) تراوســه نـافذ نـه شوه او شوي کارونـه بـې ثمره پـاتې شـوه. کـه سړی داسـې فکـر وکـړي چـه شـوری یـوازې د نمـایش د پـاره نـه ده، بلکــې یــوه فعالــه تولیدي دستگاه ده چه بـاید هـر کـال یـو څه قوانیـن صـادر کـړي نـو بیـا یقیناً دغسـې شـوری تـه غـیر اقتصـادي ویلـی شـوو.

هغـه څو سـوه ملیونـه افغانـی چـه وکیـلان ئـې پـه استهلاکي ډول پـه انتخابـاتو کـښې مصرفـوي او هغــه د کــال تقریبــاً څلویــښت ملیونــه افغـانۍ چـه د شــوری پـه بودجـه کـښې پـه ملـت تحمیلیـږي نــوره گټه نلـري یــوازې د بودجــې تصویــب او د خــارجي قرضونــو د منظورولــو دپاره دا دومـره پیسـې مصرفـوو او بـس.

دغـه راز پارلمـان داسـې مثـال لـري لکـه چـه سـړی د اوبـو ډنډولو دپاره ډیر لوی بند پـه ډیـر زیـات لـگښت جـوړ کـړي مـگر د آبیـارۍ کـار ترینه نـاخلي بلکـه د یـوې شـاعرانه منظرې پـه حیـث ئـې ننـداره کـوي او پـه تش لیـدو ئــې خوشـحاله وي.

پـه اجتمـاعي لحـاظ هـم دغسـې شـوری ډیـره مفیـده نـه معلومیـږي، پـه کـوم هیـواد کـښې چـه سیاسـي فعالیتونـه او سیاسـي احـزاب موجـود نـه وي او خلـك د خانـانو، ملکـانو، صاحبـانو او سـرمایه دارانــو پـه بنـد کښې وي او حکومتونـه هـم پـه همدغـه اشـرافي طبقـه اتکـاء لـري شـوری تـه هـم اکـثر همدغـه اشــخاص یــا د دوی مخلصــان راځي چـه د مــترقي قوانینو او اساسي اصلاحـاتو امیـد لـه دغسـې شـوری نـه هیڅکلـه نشـي کیـدی بلکـه د ممتــازې طبقـې طبقـاتي امتیــاز نـور هـم تقویـه کیـږي او غـوړي لاغـوړ شــي.

اوس سـړي پـه شـوری کـښې داسـې اشـخاص وینـي چـه پخـوا بـه ئــې د خان یـا بـډای پـه حیـث یـوازې د ولسـوال یـا والـي پـه ښه نظـر افتخـار کـاوه، مـگر اوس ئـې د شـوری لـه برکتـه پـه وزیـر یـا صدارعظم سـترگې نه ډکیږي او غـرور ئـې یـو پـه لـسـه زیـات شـویدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دي دشوري حال چه په ډېر اجمال او اختصار د يوې لنډې مقالې په چوکاټ کښې وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مګر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم يې ښه دی، بلکه صحيح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه بايد فعاله او مجهزه شي او د ديموکراسۍ ايجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لبيک ووېل شي. يعني سياسي بهره برداري ترينه ونشي بلکه د ملي سياست او ملي قدرت د منبع په حيث وګڼل شي. که اوسني حکومت لکه چه ګومان کيږي د ديموکراسۍ او اساسي قانون د تطبيق رښتيانۍ اراده لري او خپل تاريخي مسئوليت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سياسي احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولايت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د مياشتو او ورځو په ځای دقيقې او ثانيې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سياسي احزابو او د ولايت جرګو قوانين د اساسي قانون په نظر کښې دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کښې ئې انتقالي حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کښې د انتقال د دورې له ختميدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کښې ورانديې کړي او د ځنډيدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعيت او ماهيت پيژندلو د پاره معيارونه ټاکي د سياسي احزابو مسئله د يوه شاخص په حيث ګڼي او په هغه دغه نه قانع کيږي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه.
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بیا به خلکو جناب عالي بالی.

دی اول د خان سړی و بیا د ځان سړی شو، مګر خلکو ته ئې ځان ملي سړی ښووی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقۍ تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له ځانه د ځان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

د ده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعنې له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملك او خوجه یین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لاره پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بډایانو پېژندګلوي خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون ګنج ته ورنږدې کی.

دی بډای شو مګر بډای او بډایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار ته بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرګانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه! له سرمایه دارۍ سره سره د اولس په خوارۍ او غریبۍ ځان خپه خپه کوه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو ځان لیډرۍ ته جوړ که.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي کار کښې هم سړی بریالی وختی او د دي لامله چه وریجې او غوښې ئې په کاله کښې ډیرې وې نو د ځوانانو ټولنه به اکثره د ده پرخای کیده.

په ظاهره خو به دی په کوم منور او فاضل سړي پسې په لاره تی، مګر خلکو ته به ئې داسې ښوولـه چه دا راز خلك ده دمخه کړي دي او هرې خوا ته ئې چه بیایي بیولای ئې شي. دی یو جامع سړی و او له مختلفو طبقاتو سره ئې تار درلودی.

د ورځې ملګري به ئې بیل و او د شپې یاران به ئې نور وو.

له وګړو سره ئې همدردي او عشق و علاقه ډیره ښکاره وه مګر د بزم مجلسونه ئې له نورو سره وو.

د ورځې د قام خدمتګار و او د شپې د حسن غلام.

د ده په شخصي ژوند او اجتماعي نظریاتو کښې ډیر فرق لیدل کېدی.

دی د اجتماعي عدالت ډیر طرفدار و مګر په کاله کښې ئې د خپلو ماینو ترمنځ د عدالت نوم هم نشو اوریدلای.

ده به کله کله د ظرافت په ډول ویل: جماعي عدالت څه کوئ په اجتماعي عدالت پسې وګرزئ.

سړی باید اجتماعي وي او علاقه ئې یوازې د کاله میرمنې پورې منحصره نه وي. ده پخپل حیات کښې د فیضه ډك مختلف ماموریتونه وکړه او بې له دینه چه رشوت واخې یا خیانت وکې د ډیرو شتو او جایدادونو خاوند شو.

ده به چه هر ماموریت کاوی غرض او مطلب به ئې د کام خدمت و مګر سړی طالعمن سړی و او په هر کار کښې به چه و په کاله به ئې د پیسو لښتې راسم و او دنیا به ورپسې د سپي غوندې منډې وهلې.

دی ډیر فعال او نه ستړی کیدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظایفو ئې په نورو پټو خـ ـا ـ ـ ـتي کـارونو کښې هم ډیره لویه برخه درلوده.

د ده مصروفیت ډیر زیات و، چه کله کله به ئې د چـ ـ د ملاقـات دپاره وخت نه درلودی. یوه ورځ چا ویل ډیره ارزو لرم چه له ده سره وګورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وږغیږم، خو دا یوه هفته وریسې سرګردانه ګرزم او نه ئې شم لیدلای.

نن هم دی مازیګر د امریکې د سفارت له یوه غړي سره ګوري او بیګا ته له کوم روسي سره وعده دار دی، د ده په خارق العاده صفاتو کښې یو صفت دا و چه په ځینو لویو مقتدرو کسانو به ئې په مجلسونو کښې په ډیر جرئت انتقاد کاوی او د سر سړو ته به ئې بد ویل مګر سره له دې به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کښې ځای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبریدی.

سړی چه په حقه وي هیڅوك څه زیان او ضرر نشي وررسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غریبانو باندې ډیر زهیر و مګر خوار و غریب ته ئې هیڅ نه ورکول چه تربیه ئې خرابه نشي او په مفت خوارۍ عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او ممیزات چه د ده د شخصیت د معرفۍ په غرض بیان شوه خدای دې پر ورحمیږي.[1]

[1] افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه ګنه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه
دا لیکنه د [چیستان نویس] په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جريده نګاري

دا هم مهمه ده چه سړي د چا کار او عمل ته وګوري چه څه کوي او څنګه ئې کوي؟ مګر تر دې دا لا ډيره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غايه لري؟ د کار په ښه والي او بدوالي کښې غرض او غايه ډير دخل لري بلکه د کار ماهيت بدلوي.

وګورئ! د پاك خداى اطاعت او عبادت څومره ښه کار دى مګر که دغه کار څوك د ريا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بيا له دينه لوى مصيبت بل نشته. يو عارف شاعر وايي:

د ريا تر ناقبوله عبادته
د ساقي په ميو مست او خراب خوښ يم

جنګ او جګړه څومره بد او ناوړه کار دى مګر که د حق او عدالت د قيام دپاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بيا د مقدس جهاد مفهوم پيدا کوي او ماهيت ئې بدليږي.

همدارنګه حکومت د حکومت دپاره بې له باداري او حکمرانۍ بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بيا د وطن د خدمتګارۍ ښه پيدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده نګاري او لیکوالي که د یوه عالي منظور د پاره په یوه مقدسه ملي او اجتماعي غایه او پایه بنا وي او د خوف او طمع له اغیزو لاندې رانشي نو ډیر مبارك کار دی چه جهاني او دایمي ارزښت لري، مګر که د تجارت وسیله او یا د شخصي سیاست او قدرت د لاس اله وي نو بیا له دې نه خبیث شغل بل نشته.

په دغه صورت کښې لیکوالي او نګارندګي حقایق نه منعکس کوي مسخه کوي ئې او د افکارو د تنویرپه ځای د بصیرت سترګې ړندوي.

دغه راز جریده نګار د اجیر په حیث استخدامیږي او د شخصي اغراضو بار ورونکی یابو ترې جوړیږي، یو لیکوال او جریده نګار باید تر هر څه دمخه پخپل حیثیت او شخصیت ایمان ولري چه ځان په هیچا او هیڅ شي خرڅ نکړي او د فکر او عقیدې آزادئ ته په ډیر لوړ قیمت قایل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره باید عشق ولري. خپلو عقایدو او نظریاتو د پاره هر راز قرباني ته تیار وي او هغې ته په ډیر اهمیت وګوري.

جریده نګار باید هیڅکله خپلو شخصي عقدو او تمایلاتو ته اجازه ورنکړي چه د مسلکي انحراف موجب شي او وظیفه ئې متاثره کړي.

په دې کار کښې یوازې فني او هنري مهارت هم کافي نه دی که د لیکلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بیا هم د لیکوال شخصیت ډیر موثر دی.

لکه چه یو وزیر او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري یو ملي لیکوال او جریده نګار د خلکو اعتماد او حسن نظر ته لا ډیر محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه ځوك نشي ګټلی او په ډیرو فداکاریو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم ګران کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د ځلورمې قوې په حیث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي.

دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نګاران حکومت کوي چه خلکو ته د حق پرستئ او وطن دوستئ امتحان ورکړي او د آزادئ علمبرداران وي.

جریده نګاري ډیره مقدسه وظیفه ده چه باید په ډیر اهتمام ئې تقدس وساتل شي او دا مبارك شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نګاران باید کوښښ وکړي چه دغه څلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادئ مین نه ویریدونکي خلك په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هو! څوك چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لا وژني که د چا وي
چوکسئ نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دریمه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه.
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خط مشي په رڼا کښې

کله چه یو حکومت د تشکل په حال کښې وي او خپله خط مشي ترتیبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چه د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولی شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ یو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چه د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرګه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسئولیت له احساس سره د خطمشي په ترتیبولو کښې له ډیر غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعیتونو په اظهار کښې ډیر محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوښښ کوي چه د خلکو امید په یاس بدل نه شي او د تیرو حکومتونو اعتبار ئې نه څه وساتل شي ځکه چه ددوی اعتبار ورپورې تړلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقادي او د حقایقو افشاء کول د حکومتونو کار نه دی بلکه لمر په ګوته پټول سیاسي مصلحت دی.

هغه وخت چه واقعیتونه د عصري میرمنو په شان بیخي بې پردې شي نو دوی ورته مخ لوڅي وایي او د نهضت نوم پرې ږدي.

غرض دا چه حکومتونه ترڅو چه ډیر مجبور نشي رښتیا نه وایي.

رښتیا نه ویل دا معنی نلري چه حکومتونه دروغ وایي، بلکه پټه خوله پاتې کېدل او نه ویل ئې معنی ده.

په دغه اساس هغه څه چه باید په خط مشي کښې د اداري نارسایي او بې نظمي ګڼل شوي وي په حقیقت کښې انارشي وي.

د اوسني حکومت خط مشي په نسبي ډول د رښتیا ویلو پانګه لږ څه زیاته لري. د دې حکومت واقعبیني او اخلاقي سجیه او د دې وخت د مجبوریتونو تقاضا غوښتنه کوله چه خلک د وطن له حال او مآل نه نسبتاً زیات خبرشي او د مشکلاتو تحمل او مقابلې ته آماده شي.

په دې خط مشي کښې د حکومت دغه اعترافات د ملاحظې وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو اړخونو کښې د قوانینو نشتوالی، له ډیرې بې نظمۍ څخه انارشي ته نږدیوالی، اقتصادي رکود او دملي عوایدو په سلو کښې له درې څخه کموالی، د باقیاتو د تحصیل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنګه د دولتي عایداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالی، د اداري سیستم نارسایي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار ورځ په ورځ زیاتوالی او بالاخره سر په سر وچکالي چه لوږه او تنده ئې لازمي نتیجه ده..." دا دی د مملکت حال چه د حکومت په رسمي ژبه رسما خلکو ته اعلامیږي او هرڅوک د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغــه رښتیــا ویــل پــه عیـــن حــال کــښې دا هــم ښیــي چــه حکومــت د خپلــو اسـلافو نــه د مملکــت اداره پــه څنــګه حــال کــښې لــه څومــره نیمګړتیــاو سره پــه لاس کــښې اخلــي؟ کلـه چـه دا حکومـت د افغانســتان اداره بل تــه تسـلیموي ښایــي چــه هــېڅ بــاقیداري بــه ونــه لــري، بلکــه څه قدر بـه لا فـاضل شــي.

پـه دغسـې وخـت کـښې چـه یـو حکومـت د دغـو ټولــو مشــکلاتو لــه فـهم سره پـه دغسـې شـرایطو کـښې د راتـګ جرئـت کـوي او قربـانۍ تــه حــاضر یږي دا نــه ده معلومــه چــه د ســمون او بــهبود پــه لاره کــښې څه کولـی شــي.؟ د وچکــالۍ رفــع کــول او د رحمــت بارانونــه ورول خــو د خـدای کـار دی او لــه حکومــت نــه ئــې توقــع نشــي کېدی، د قرضونــو درونـد بـار خـو هـم څوك نشـي سـپکولی، بلکـه د مجبوریـت پـه تقاضــا دا پېټي بـاید نـور هـم درونـد شـي.

قـانوني خلاګانـې ډکول هـم څه اسـانه کـار نـه دی. هغـه شـوری چـه پـه شپږ کـالو کـښې د احزابـو ډېر مـهم او ډېـر عـاجل قـانون پـه کرسـۍ نشـي کښېنولـی او حکومتونـه یـې لـه نامـه څخـه ویریـږي لـه دغسـې شـنډې دسـتګاه نـه د قوانینـو د تولیـد امیـد نشــي کیــدی. د اقتصــادي حــالت د ښه کولـو د پـاره دمعدنـو اسـتخراج هـم لـه تصـور نـه وتلـی کـار دی، څوك چـه خپـل مالیـات او محصـولات د ځینـو مقتـدرو اشـخاصو لـه جیـب نـه نشـي راویسـتلی هغـه بـه څنګه پـه تـش لاس د حـاجي ګك اوسپنه د غرونو لـه تـل څخـه راوباسـي.؟

څه شـی چـه نسـبتا ممکـن معلومیـږي هغـه د نارسـا اداري سیسـتم سـمون او فعـال کـول دي. دا کـار کـه هـر څومـره مشـکل دی مـګر غـیر ممکـن نـه دی. کـه حکومـت پـه ټینـګ عـزم او هغـه جرئـت چـه پـه حکومـت قبلولـو کـښې ئـې وښوده عمـلا دا کـار شـروع کـړي ښائـي چـه د یـوه لـوی مـادي او معنـوي بدلـون اسـاس کـښېښودل شـي او پـه مملکـت کـښې نـوې سـا وچلیـږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا اداره په عمل کښې ښکاره شي چه حکومت په رښتیا د اداري قدرت خاوند دی او د خلکو ژوند ښه کولو ته ئې په ایمانداریځ ملا تړلې د مملکت سیاسي حیثیت به له دې نه ډیر لوړ شي او جهاني اهمیت به ئې ډیر زیات شي. ځکه چه یو ژوندی حکومت به منځ ته راشي او ملي قدرت به ورسره وي، په دغه صورت کښې به خارجي امدادونه بې له استرحامه په دواطلبانه ډول افغانستان ته متوجه شي او هرڅوك به ورته په اعتنا وګوري.

د قاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار معیار به ډیر راټیټ شي او د باقیاتو د تحصیل خنډونه به له منځه لاړ شي چه اقتصادي بهبود ورسره تړلی دی.

دا کار د خولې په خبرو نه کیږي او داسې اقداماتو ته ضرورت لري چه په مفسدانو زلزله راولي او ټکانونه ئې ځینو لویو کورو ته صدمه رسوي.

دغه راز کارونه محتاط او محافظه کار حکومتونه نشي کولی او یوه مقدس عشق ته ضرورت لري.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، خلورمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه
د ۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گریز ماهرانه

هستند کسانیکه به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. یعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد.

روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و ان را جلب نمود ویکی از دوستان از من پرسید ایا میدانید فلان مضمون مال کیست.؟

نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص انرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم:

گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلیکه گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که اشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟

غرض از این مختصر انست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن انچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر اشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب ان اهمت اساسي دارد و نوع افاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدراعظم خط مشی خود را به ولسی جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسی و رموز ان بهرور باشد خوبتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن استین خالی بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض انکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغی میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میرود و جنبهء مثبت ان در حقیقت منفی میشود.

برای خنثی ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بی حساب بکار است که سخن سازان در ان مهارت بسزا دارند.

از همین جاست که اساس اجراات دولتی و حکومتی بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتیکه پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوهء نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانیکه گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمی ایند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره‌ء چهارم.
۲۴ سبله ۱۳۵۰
۱۳ سنتمبر ۱۹۷۱.
این اثر به نام مستعار "نو اور" نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو انکشاف او تقويه

د پښتـو ژبـې د احيـاء، تعميـم او انکشـاف پـه بـاب چـه کـوم فرمانونـه وخت پـه وخت صادر شوي دي هغـه بـه پريږدو. خبره بـه لـه اساسـي قـانون نـه شروع کړو چه د پښتـو پـه بـاب ئـې څه مکلفيـت پـه حکومت بلکـه د دولـت پـه ذمـه کيښود او حکومتونـه د پښتـو سره څه وکړه.؟

اساسي قانون پـه پنځه ويشتمه مـاده کښې د پښتـو پـه بـاب دولـت تـه دا وظيفـه ورکـړه.

(دولـت موظف است پـروگرام موثـری بـرای انکشـاف و تقويـه زبـان ملی پشتو وضع و تطبيـق کنـد) د دغـه حکـم د انفـاذ اوه کالـه وشـوه او پـه دغومـره وخـت کـښې تراوسـه لاد دغـه موثـر پـروگرام درك نـه دی معلوم.

د حکومتونـو دکـار او فعـاليت د سـرعت انـدازه لـه همدينـه معلومولـی شـوو.

د چـا بـه هير نـه وي چـه د ښاغلـي داکتر محمـد يوسف پـه انتقـالي حکومت کښې دغه کار داساسي قـانون لـه انفـاذ سره سم شروع شـو او يـو لـوی انجمـن وټاکـل شـو چـه د پښتـو تولنـې اعضـاء، د پوهنتـون غـړي، د مطبوعـاتو او د پوهنـې وزارتونو اراکيـن د وزيرانـو پـه شـمول، د عدليـې وزير او د قبـايلو رئيـس پکـښې گډون درلـود.

دا لـوی انجمن پـه ورو کميټو د وظـايفو د تقسيـم پـه اساس وويشـل شـو او د پښتـو ژبـې پـه مختلفو اړخونـو مطالعـات شـروع شـوه چـه پـه نتيجه کـښې دغـه پروگرام د وزيرانـو عـالي مجلـس تـه د وړانـدې کيدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره اماده شو. مګر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت ته؛ وباخښه او دا کار نورو ته په میراث پاتې شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راته قانونا مکلف و چه د خط مشي په نامه د خپل کار او فعالیت پلان او پروګرام ولسي جرګې ته وړاندې کړي او ملت ته یو څه وعدې ورکړي چه دوی څه کوي او اساسي قانون ترڅه حده تطبیقوي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښې داخله او شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت پخپله خط مشي کښې دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او تقویې وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي کښې پښتو پالنه شامله ده، یعنې هغه مشترك ټکی چه د دغو حکومتونو په ټګ لارو کښې متفق علیه ګڼل شوي دي یو له هغه څخه د پښتو ژبې انکشاف او تقویه ده چه په ولسي جرګه کښې ئې ټولو وکیلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائید و تاکید کړیدی.

د اعتماد د رایې له جریاناتو نه داسې معلومیږي چه که یو حکومت پخپله خط مشي کښې د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او سقوط سره به مواجه شي مګر سره له دغه اهمیته چه پښتو ژبه ئې د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښې دغه حکم تراوسه نه دی عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کمیټو کارونه یعنې د پښتو دوسیه بیا روی کار کړه او دوهم ځل غور او مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په راډیو کښې خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښې که څه هم د افغانستان د اکاډمی په نامه یوه نوې موسسه بې پرسونله منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلـه مـگر د اساسي قـانون مطـابق كـوم پـروگرام د پښتـو د انكشـاف او تقويې د پـاره وضـع او تطبيـق نشـو.

اوسـنی حكومـت هـم تراوسـه د دغـه موثـر پـروگرام د وضـع كولـو څه اقدام نـه دی كـړی. كـه څه هـم د فلمونـو پـه جوړولـو كـښې ئـې پښتـو تـه برخـه منلـې او دا كـار د قـدر وړ دی.

حكومـت بـايد د اساسـي قـانون پنـځه ديرشـمې مـادې تـه د عمـل جامـه واغونـدې او دغـه پـروگرام د خلكـو د اطـلاع او اقنـاع د پـاره بـې ځنـډه تصويـب او نشـر كـړې او هغـه علمـي او تربيـوي اهميـت چـه دغـه موضـوع ئـې پـه ملـي لحـاظ د افغانسـتان پـه حـال او مسـتقبل كـښې لـري ښه درك كـاندې.

هغـسې پښتـو پالنـه چـه تعصبـي او عنـادي رنـگ ولـري هيـڅوك هيڅكلـه نـه خـوښوي، پښتـانـه پوهـان د پښتـو تقويـه د افغانسـتان د معنوي تعمير د پاره د اساسـي قـانون لـه منظـور سـره سـم يـو عرفـاني ضـرورت گڼي او د حكومتونـو مهمـه وظيفـه ئـې بولـې.

لكـه څنگه چـه پښتـو غولـول او هـيرول گنـاه ده دغسـې پښتـو پـه سياسي غـرض استـعمالول او د تفرقـې پـه بنـاء ئـې پـه تعصبـي رنـگ كـښې وړاندې كول هـم جـرم دی.

پښتـو غوښتنـه بـايد پـه علمـي اساسـي او ملـي غايـه تقوئـه شـي او فاشيسـتي صبغـه ورنكـړه شـي، پښتانـه د پښتـو ژونـد غـواړي نـه د افغانسـتان د نـورو ژبـو وژل. هغـه څوك چـه ځانتـه پـه دې حـق قـايل وي چـه پخپلـه مورنـۍ او پلارنـۍ ژبـه ليـك او لوسـت وكـړي چـه د دوی د زړه او دمـاغ صادقـه او كاملـه ترجمـاني كولـی شـي هغـه بـه ولـې د افغانسـتان د دري ژبـې پـه حـق سترگې پټوي؟

د دې مدعـا ډيـر ښه شـاهدان هغـه پښتـو ويونكـي وكيـلان دي چـه پـه ولسـي جـرگه كـښې ئـې د ازبكـي او تركمنـي ژبـې تدريسـي او نشـراتي حق تـائيداوه او دا ئـې يـو ضـرورت گاڼه، د پښتـو ژبـې ناكـامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنايي چه له لومړئ ورځې پـه همدغـه اسـاس شـروع شـوې وي چـه دا ژبه د نورو افغـاني ژبـو دښمنـه او مخالفـه وګڼل شـوه.

پښتانـه نـه يـوازې وچـه کلکـه پښتـو نـه غـواړي بلکـه پـه اولـه درجـه د ملـي اتحـاد او افغـاني وروروليئ سـاتنه د ملـي او اجتمـاعي عدالـت پـه اساس غواړي او خپلـه بقـاء د افغانسـتان پـه بقـا کـښې ګڼي.

د پښتـو ژبې ملـي کـول، رسـمي کـول او ادبـي ذخيـره پکـښې زيـاتول دا معنـی لـري چـه دا ژبـه د تعليمـي وسـيلې او کلتـوري ضـرورت پـه حيـث د علـم او پوهـې د تعميـم او د ادب او هـنر د انکشـاف د پـاره حيـاتي اهميـت لـري.

د افغانسـتان پښتانـه (د پښتـو ويونکـو پـه معنـی) بې د دغـې ژبـې لـه انکشـاف او تقويـې څخـه لـه معـارف او مطبوعـاتو نـه اساسـي او عمومـي اسـتفاده نشـي کولـی او بـې لـه دغـې وسـيلې لـه جـهل او بېسـوادئ سره موثره مجادلـه امکـان نـه پيـدا کـوي.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، پنځمه ګڼه

د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه

د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۲۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسیء بی حزب.
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازیء کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیاقت چاکرانه.
چوکیٔ ارام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضهء بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنائت علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویلدار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین.. بر هوشیاری ات![1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰ . ۲۰ سنتمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نواور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون مطالعه او مقايسه

د افغانستان اساسي قانون په يوولسو فصلونو کښې، يو سلو او اته ويشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کيږي.

له لومړي فصل څخه دمخه يوه ديباچه لري او تر ديباچې دمخه يوه صفحه د اعليحضرت معظم همايوني په توشيح محتوي ده.

په پخواني اصول اساسي کښې ديباچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعليحضرت شهيد محمد نادر شاه صحه هم د اصول اساسي په پای کښې جلب نظر کوي.

په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مګر د اعليحضرت د توشيح په متن کښې ليکلي دي: "سرله نن ورځې د افغانستان هغه اساسي قانون (يعني اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لويې جرګې له خوا تصويب شوی او ترننه پورې په هيواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمايمو سره لغوه شوی اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصويب نيسته په ۱۳۰۹ هـ ش کښې ښودل شوی او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوکانه منظورئ نيته د ۱۳۱۰ هـ ش کال د عقرب اتمه ده چه طباعتي سهوه به وي.

د اساسي قانون ديباچه د اساسي قانون له يوولسو فصلونو نه علاوه د کتاب د خطبي په حيث جلب نظر کوي د پنبتو متن په فهرست کبني ورته مقدمه ويل شويده.

دلته بنايي دا سوال پيدا شي چه ديباچه يا مقدمه په اساسي قانون کبني داخله ده او که نه؟ يا په بل عبارت زمونږ اساسي قانون هماغه ۱۲۸ مادي دي او که ديباچه هم قانوني ماهيت لري.

ديباچه د لغاتو په کتابونو يو ډول وربنميـنه جامه ده چه په جواهرو جړاو شوې وي او د شاهي لباس له لوازمو څخه دی.

د کتاب خطبه هم د ارايش په مناسبت ديباچه ويلل شوه.

ځينو ديباچه د مخ او ځيرې په معنی ګڼلي او په دې وجه چه د کتاب خطبه هم د کتاب د مخ او ځيرې حيثيت لري نو ديباچه ورته وايي.

مقدمه هم په لغت کبني د لښکر هغه ټولي ته وايي چه له لښکر نه دمخه وي.

د کتاب مقدمه د کتاب لومړی فصل ته ويل کيږي او د وچولي معنی هم لري.

د معنی او مفهوم په اقتضاد اساسي قانون ديباچه بايد د اساسي قانون د منظر په حيث ګڼل شوی، حکومت مکلف کوي چه يوازې په سياسي ديموکراسۍ اکتفاء ونکړي او هغه سوسيالستي چه اقتصادي او اجتماعي ديموکراسي ورته ويلی شو په وطن کبني عملي کړي.

دا د هر حکومت وظيفه ده چه پخپله خط مشي کبني دغه ديموکراسي داخله کړي او دا وبنيئ چه اساسي قانون په اول قدم کبني ناکامه نه دی او د تطبيق په لحاظ تبعيض پکښي نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې څوك دا ووايي چه ديباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداءاً له لومړئ مادې څخه شروع کيږي نو بيا له دې مشکل سره مخامخ کيږو چه د لويې جرګې د تصويب متن همدغه ديباچه ده چه بايد د ملت د نمايندګانو امضاء پرې اخيستل شوی وی ځکه چه د ديباچې متن په دې عبارت شروع کيږي او ختميږي:

(*بمنظور حيات ملی افغانستان... بمنظور تامين عدالت و مساوات، بمنظور ديموکراسی سياسی، اقتصادی و اجتماعی... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاريخی که در زندګانی ملی ما بحيث يک ملت ويک جزء جامعه بشری ميدانيم بقيادت اعليحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پيشوای زندګانی ملی افغانستان اين قانون اساسی را برای خود و نسلهای آينده وضع کرديم*.)

نو که چيرې ديباچه قانوني اعتبار ونلري اصل تصويب له منځه ځي او اساسي قانون ته څه نه پاتې کيږي.

د اساسي قانون د لومړئ مادې لومړئ جمله* دا ده:

افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غيرقابل تجزيه است" په دې جمله کښې د دولت نوعيت ښودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ويلی شوو په اغاز کښې د يوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هرڅوك په دې پوهوي چه د افغانستان په تاريخ کښې نوی باب افتتاح کيږي چه ورپسې دوهمه جمله ئې داسې تفسيروي: "*حاکميت ملی در افغانستان به ملت تعلق دارد*" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زوړ ذهنيت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د ځوی زيری دی.

يو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولی خيژول کيده او چا ئې نوم په خوله نشو اخيستلی او اوس د ملي وثيقې ډير ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکرشويدی، يعنې وروسته تر دې چه "واحد" ويل شوی دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه شوي چه (غير قابل تجزيه است) دلته د تجزيې کلمه په هغه معنى نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ويشل کيږي او ولايتونه او ولسوالۍ نلري بلکه مطلب دا دى چه انفکاك نه قبلوي او بيليږي نه.

په دوهمه ماده کې وايي:

(*دين افغانستان دين مقدس اسلام است. شعاير ديني از طرف دولت مطابق به احکام مذهب حنفي اجراء ميگردد آن افراد ملت که پيرو دين اسلام نيستند در اجراى مراسم مذهبي خود در داخل حدوديکه قوانين مربوط به ادب و اسايش عامه تعيين ميکند آزاد ميباشند.*) په دې ماده کښې د افغانستان دين اسلام دى او ديني شعاير د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء کيږي مګر هغه افغانان چه د اسلام د دين پيرو نه وي کولى شي چه د مربوطو قوانينو په حدودو کښې خپل مذهبي مراسم اجراء کړي.

په دې ماده کښې که څه هم د اسلام د پيروانو په برخه کښې يوازې همدومره ويل شوي چه د حنفي مذهب د احکامو مطابق ديني شعاير د دولت له خوا اجراء کيږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دى ورکړ شوى مګر عقلاً دا ترينه فهميږي چه افراد هم دغه کار کولى شي.

همدارنګه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه ورکړ شويده چه د اسلام پيرو نه وي مګر د اسلام په پيروانو کښې غير حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته يعنې داسې نه دي ويل شوي: (*آن افراد ملت که پيرو دين اسلام نيستند و يا پيرو مذهب حنفي نيستند در اجراى مراسم مذهبي خود .... آزاد ميباشند*) مګر دلته هم عقل او قياس دا حکم کوي چه غير مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء کوي نو غير حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء کوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده کښې د پادشاه حقوق او وظايف لکه د اردو اعلى قيادت، د حرب او متارکې اعلان، د شورى

(c) ketabton.com: The Digital Library

افتتـــاح او انحـــلال، د قوانينـــو توشـيح، د تقنينـي فرامينـو اصـــدار، د صدراعظـم او وزيرانـو تعيـين او اسـتعفى قبلـول، د مشـرانو جـرگې د رئيـس او غـير انتخـابي اعضــاو تعييـــن، د قــاضي القضـــات او د سـتري محكمـې د اعضـــاو تعييـــن، د اضطـراري حـالت اعلامـــول او ختمـول د مجـازاتو تخفيفـول او عفـوه كـول او داسـې نـور ښودل شـوي.

دا حقـوق او وظــايف د پوهـانو او ليكوالـو پـه نظـر كـښې دوه ډولـه تعبير شـوه.

چـا وويـل اساسـي قـانون دغـه حقـوق او صلاحيتونـه پـه تشـريفاتي او سـمبوليك ډول پادشـاه تـه وركړي دي چـه د حكومـت پـه خـوښه تـرې كـار واخيسـتل شـي چـه دغـه مطلـب پـه دې عبـارت افـاده شـويدی: (*وظـايفی را كـه قـانون اساسـی بـه دوش پادشـاه گذاشـته اسـت يـک قسـمت آن تشـريفاتی و يـک قسـمت غـير تشـريفاتی ميباشـد ولـی همـه آن جنبـه سـمبوليک دارد.*

در حقيقـت ايـن وظـايف را نـيز پادشـاه بمشـوره يـا پيشـنهاد حكومـت وقـت اجـراء مينمـايد ... پادشـاه فرامينـی را كـه امضـاء ميكنـد نطـق هـائيرا كـه بعمـل ميـاورد پاليسـی هائيراكـه اعـلان ميكنـد مذاكـرات يـا تعينـاتی را كـه بعمـل ميـاورد و يـا فيصلـه هـای محـاكم را كـه امضـاء مينمـايد مسـول هيچكـدام آن نمـی باشـد و مسـئول همـه آن در نـزد پارلمـان حكومـت وقـت ميباشـد) بـل چـا وويـل دا ټول حقـوق او وظـايف پـه مطلـق ډول د پادشـاه پـه اختيـار كـښې دي او حكومتونـه پكـښې د مداخلـې حـق نلـري.

لومـړی نظريـه پـه ملـي مصلحـت او معقوليـت بنـاء ده او د ديموكراسئ او مشـروطيت اصلـي او صحيـح غوښتنـه همدغـه ده.

اساسـي قـانون چـه پـه آغـاز كـښې مشـروطه شـاهي اعـلام كـړه او ملـي حـاكميت ئـې د ملـت حـق وگاڼه او بيـا ئـې مسـئوليتونه هـم د حكومـت پـه غـاړه واچـول بـې لـه دې بلـه معنـی نلـري چـه پادشـاه بـه خپـل صلاحيتونـه پـه مطلـق ډول د ځان نـه گڼي، بلكـه د حكوسـت مسـئوليت او خپـل عـدم مسـئوليت بـه پـه نظـر كـښې نيسـي. كـه داسـې

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بيا د ديموکراسۍ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکميت څه معنی نلري. د دوهمې نظريې د ترديد او د لومړۍ نظريې د تائيد د پاره دا دليل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظايفو له جملې څخه ځينې وظايف د دواړو جرګو د رئيسانو په مشورې او د يو شمير اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځينو مواردو کښې ئې د ستري محکمې موافقه شرط کړيده.

وګورئ! د اردو اعلی قيادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړی دی، مګر په (۶۴) ماده کښې چه د شوری صلاحيتونه ښيي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شوری صلاحيت ګڼل شويدی.

همدارنګه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تماميت ساتونکی ګڼل شوی، مګر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تماميت دفاع د حکومت وظيفه ده نو که چيرې د اردو د اعلی قيادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تماميت به څنګه وساتي؟.

همدارنګه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظيفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفيف او عفوه کول دپادشاه حق دی. که چيرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمين بخښي حکومت به څنګه نظم او امن عامه وساتي؟. دلته بايد دا هم ووايو چه په اساسي قانون کښې "تخفيف او عفو مجازات" په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا ترديې د اصول اساسي په (۷) ماده کښې ليکلي و: "عفو و تخفيف مجازات تعزيری مطابق شرع شريف از حقوق جليله پادشاهی شمرده ميشود." يعنی هلته (تعزيری) قيد وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يو بل قيد هم وضع شوى يعني "مطابق شرع شريف" د پادشاه حقوق او وظايف چه اكثراً د حكومت په خوښه اجراء كيږي او په هغو مواردو كښې چه په شورى يا قضائيه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابديد عملي كيږي مسئوليت ئې هم د حكومت او نورو په غاړه لويږي چه په دغه اساس د شورى د څو تصويب شوو قوانينو (لكه د احزابو، ښاروالیو او ولايت جرګو قوانين) دنه توشيح كيدو او د دغومره ځنډيدو مسئوليت حكومتونو ته راجع دي او اجرائيه قوه د تقنينيه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبيقولو او اهمالولو محكوموي، كه كوم حكومت ووايي چه د قوانينو توشيح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظيفه ده يا د پادشاه حق دى او د دې معنى دا ده چه د قوانينو ردول يا ځنډول حكومت ته څه مسئوليت نه متوجه كوي ځكه چه توشيح او انفاذ حتمي نه دى، اختياري دى، دا استدلال صحيح نه دى او حكومت ته برائت نه وركوي.

د قاضي القضات او د سترې محكمې د اعضاو تعيين همدارنګه د صدراعظم او د وزيرانو تعيين د مشرانو جرګې د رئيس او د غير انتخابي اعضاو تعيين د پادشاه وظيفه يا حق دى، مګر قانوناً دانشي كيدى چه بيخي تعيين نشي يا ئې تعيين ډير وځنډيږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په "۱۸" ماده كښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظيم شويده چه كه پادشاه استعفى وكړي يا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر ځوى ته انتقال كوي او كه هغه د پادشاهي د شرايطو فاقد وي نو دوهم ته ثم فثم انتقال كوي. كه پادشاه دغه راز خوى ونلري نو بيا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال كوي او چه مشر ورور د شرايطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتيب نقليږي او د زامنو او ورونو د نشتوالي په صورت كښې د اعليحضرت شهيد محمد نادر خان له پسرى بازماندګانو څخه يو تن د هغه مجلس له خوا انتخابيږي چه لويه جرګه او د حكومت او سترې محكمې اعضاء پكښې راغونډ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا موضوع په اصول اساسي کښې د پنځمې مادې په آخر کښې په دې ډول ده:

"... *ملت نجیب افغانستان متعهد میشوند که سلطنت افغانستان بخاندان این پادشاه ترقیخواه مملکت بانتخاب اعلیحضرت پادشاهی و اهالی ملت افغانستان انتقال میکند*" دلته د سلطنت انتقال د اعلیحضرت شهید په خاندان کښې بې له څه تعین او خاص ترتیب څخه په مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب ته محول شوی و چه د ملت د انتخاب شکل او صورت نه دی توضح شوی.

په اصول اساسي کښې د پادشاه خاندان هم داسې نبودل شوی *:خاندان عبارت است از اولاد ذکور کبیر و برادر*" مګر په اساسي قانون کښې په ۲۴ ماده کښې دغه کسان په خاندان کښې شامل دي:

(*پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و بنات شان عم و ابنای عم پادشاه خانواده پادشاهی را تشکیل میدهند*) په دغه ماده کښې که څه هم تر اوښې او خوريې پورې د خاندان ساحه اوږده شویده مګر د پادشاه پلار او مور په دغه جمله کښې نه دي یاد شوي خو عقل او قیاس حکم کوي چه والدین باید لومړنی حق ولري او هیڅ دلیل نشته چه دوی د خاندان په سر کښې رانشي.

یو بل ټکی چه په دغه ماده کښې جلب نظر کوي هغه دا دی چه وراره او وریره، خوریې او خورزه، نمسې او نمسی ازواج او زوجات "مذکر او مونث" یو شان په خاندان کښې شامل شویدي مګر یوازې د ترونو په برخه کښې د تره ځوی او د تره لور یو شان ندي ګڼل شوي یعنې ابنای عم په دغه جمله کښې راغلی دی او بنات عم هیر شویدی. د دغې مادې په اخر کښې لیکلې دي (*اعضای خانواده پادشاهی حیثیت خود را بصفت عضو خانواده پادشاهی مادام الحیات حفظ میکنند*) د دې عبارت معنی دا ده چه دغه حیثیت لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموريت لـه چانـه نـه سلبيږي او سـلب و عـزل نـه قبلـوي يعنـي د ژونـد تـر آخـره ملـگرى دى چـه څوك ترينـه مسـتعفى كيـدى نشـي او نـه جـزاءاً لـه چانـه اخيسـتل كيـدى شـي مـگر يـو سوال پيـدا كيـږي او هغـه دا دى چـه د يـوه پادشـاه د تـره څوى پـه هغـه صـورت كـښي چـه دپادشـاه د تـره څوى وي د عمـر تـر آخـره د پادشـاهي خـانواده د غـړي حيثيـت لـري مـگر كـه يـو پادشـاه فرضـاً مسـتعفى شـي او څوى ئـې پادشـاه شـي نـو بيـا خـو دغـه شـخص د پادشـاه د تـره څوى نـه دى او د سـلطنت د انتقـال پـه ورجـه ښايـي چـه يـو بـل شـخص د نـوي پادشـاه د تـره څوى پـه صفـت د پادشـاهي خـاندان د غـړي حيثيـت پيـدا كـړي او هغـه لومـړى شـخص پـه دې وجـه چـه اوس د پادشـاه د تـره څوى نـه دى دغـه حيثيـت لـه لاسـه وركـړي.

دا سـوال د غـور وړ دى چـه د حقوقپوهـانو اظـهار نظـر غـواړي او لكـه د اساسي قـانون ځينـي نـور مسـايل د اختـلاف نظـر مجـال لـري.

دريـم فصـل: د خلكـو اساسـي حقونـه او وظيفـي:

پـه دې فصـل كـښي د افغانسـتان د خلكـو حقـوق او وظـايف تنظيـم شـوي دي او پـه لومـړي سـر يعنـي ۲۵ مـاده كـښي وايـي: (*تمـام مـردم افغانسـتان بـدون تبعيـض و امتيـاز در برابـر قـانون حقـوق و وظـايف مسـاوى دارنـد*) دا مـاده كـه څه هم پـه مطلـق او قـاطع ډول د افغانسـتان ټولـو خلكو تـه پـه مسـاويانه ډول بـې لـه تبعيـض او امتيـاز څخـه اساسـي حقونـه او وظيفـې وركـوي چـه نـه پكـښي كومـه اسـتثنى شـته او نـه تعليـق يـا قيـد و شـرط مـگر وروسـته تـر دې مـادې چـه ځينـې نـورې مـادې پـه نـورو فصلونـو كـښي يـا پـه همدغـه فصـل كـښي گورو معلوميږي چه دغـه وركـړه بې قيد او شـرطه نـه ده او بـايد چـه نـه وي.

مثـلاً د همدغـه فصـل پـه ۳۲ مـاده كـښي د جمعيتونـو تاسـيس او د احزابـو تشـكيل د خلكـو اساسـي حـق گڼل شـوى مـگر يـو څه شـرايط ورتـه وضـع شـوي دي چـه ځينـې اشـخاص بلكـه تـر دې وختـه ئـې ټول خلك محـروم كړيـدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه دغـه مـاده کـښې وايـي د افغانســتان اتبـاع حـق لـري د قـانون د احکامو مطابق سياسي حزبونـه تشـکيل کـړي پـه دې شرط چـه حزبـي مفکوري او فعاليتونـه د اساسـي قـانون د ارزښتونـو منـاقض نـه وي او د حزب تشـکيلات او مـالي منـابع علنـي وي.

دا حق پـه دې وجـه چـه د احزابـو قـانون نـه دی نـافذ شـوی د اساسـي قـانون لـه نـافذ کيـدو نـه تراوسـه چـه اوه کالـه کيـږي هيڅـا تـه نـه دی ورکړ شوی او چه د احزابو قـانون نافذ شي نو بيا بـه هـم هغـه کسـان لـه دغـه حق څخه محروم وي چه افکـار او عقـايد ئـې لـه اساسـي قـانون سره مطابقت نلري، عـلاوه پـه دې هغـه کسـان چـه عمـر ئـې لـه پنـځه ويشتو کالو نـه کم وي هغه به هم لـه دغـه حقـه محـروم وي يعنـي نتيجـه بـه ئـې دا وي چـه د افغانســتان ټول خلـك پـه دغـه اساسـي حـق کـښې مساوي نـه دي او دا بـه معقولـه هـم نـه وي چـه مسـاوي وي خـو بـايد چـه د اساسي قانون پـه **۲۵** مـاده کـښې دغسـې استثنی يـا تعليـق تـه يـو څه اشـاره شـوې وای.

دلتـه بلـه د ملاحظـې وړ خـبره دا ده چـه حکومتونـو د افغانسـتان د خلکـو دغـه اساسـي حـق پـه دې دليـل څو کالـه وځنـډاوه چـه تـرڅو د احزابـو قـانون خپلـه نـهايي مرحلـه طـی نکـړي د احزابـو تشـکيل قـانوني جواز نلري، مـګر د اساسـي قـانون ځينـې نـور احکـام چـه پـه همدغـه فصـل کـښې درج دي او د خلکـو پـه اساسـي حقوقـو پـورې ارتبـاط او تعلـق لـري لکـه د اشـخاصو د مسـکن مصئونيـت، د ملکيـت مصئونيـت، د مخـابراتو مصئونيـت نـو هلتـه هـم لکـه د احزابـو موضـوع پـه فرعـي قوانينـو حوالـه ورکـړ شـويده چـه پـه دغـو مـواردو کـښې هـم لا قوانيـن ندي وضـع شـوي مـګر حکومتونـه دلتـه هغـه دليـل تـه اعتنـا نـه کوي چه د احزابو پـه مورد کـښې ئـې معتـبر ګڼي.

سـره لـه دې چـه د کورونـو تفتيـش او د ملکيـت استملاك اساسـي قـانون فرعـي قوانينـو تـه محـول کړيـدي چـه بـايد لـه اساسـي قـانون وروسـته دغـه قوانيـن د اساسي قـانون لـه ايجابـاتو او مقتضيـاتو سـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم راوتلي وای مگر حکومتونه بې د دغو قوانینو له وجود څخه کورونه لټوي او ملکیتونه استملاك کوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده کښې وايي: (*مسکن شخص از تعرض مصئون است هیچکس بشمول دولت نمیتواند بدون اجازه ساکن یا حکم محکمه با صلاحیت و بغیر از حالات و طرزیکه در قانون تصریح شده بمسکن کس داخل شود یا آنرا تفتیش نماید. در موارد جرم مشهود مامور مسئول میتواند بمسکن شخصي بدون اجازه او یا اجازه قبلي محکمه بمسئولیت خود داخل شود یا آنرا تفتیش کند. مامور مذکور مکلف است بعد از دخول یا اجرای تفتیش در خلال مدتیکه قانون تعین میکند فیصله محکمه را حاصل نماید*) د دې مادې په حکم باید د کورونو تفتیش یو قانون ولري چه د کور د تفتیش حالات او طرز تصریح کړي او د مشهود جرم په صورت کښې هغه موده هم معینه کړي چه که یو مامور پخپل مسئولیت د چا کور لټوي نو بیا په معین وخت کښې د محکمې فیصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلی هیڅوك حق نلري چه د چا کور ولټوي لکه چه بې د احزابو له قانونه څوك حق نلري چه حزب جوړ کړي.

همدارنګه د اساسي قانون په ۲۹ ماده کښې لیکلي دي:
(*ملکیت از تعرض مصئون است ملکیت هیچ شخص بدون حکم قانون و فیصله محکمه با صلاحیت مصادره نمیشود. استملاک ملکیت شخصی تنها بمقصد تامین منافع عامه در بدل تعویض قبلی و عادلانه بموجب احکام قانون مجاز میباشد. هیچکس از کسب ملکیت و تصرف در آن منع نمیشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملکیت به منظور تامین منافع عامه توسط قانون تنظیم و رهنمونی میشود...*) دلته هم اساسي قانون یو فرعي قانون ضرور او لازم ګڼي چه بې له هغه نه "د اشخاصو ملکیت و تصرف در آن منع نمیشود" به منظور تامین منافع عامه" هماغسې چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حزبونه بې له خپل قانون څخه نشي جوړيدی دولت دچا ملکيت هم بې له دغسې قانونه چه اساسي قانون ئې په دغه مورد کښې ايجابوي اخيستی نه شي او نه ئې تصرف محدودولی شي مګر حکومت دا کار کړی او کوي ئې.

په ۳۰ ماده کښې هم د اشخاصو د مخابراتو تفتيش د صلاحيت لرونکې محکمې او د قانون په احکامو پورې مربوط او موقوف ګڼل شوی چه د قانون وضع ته ضرورت لري او بې له دغه قانونه دا کار قانوني نه دی.

څلورم فصل (۵۱) ماده:

(هيچ عضو شوری به علت رای يا نظريه ايکه هنګام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از آن ابراز ميدارد مورد تعقيب عدلی قرار نميګيرد.

هرګاه يک عضو شوری به جرمی متهم شود مامور مسئول از موضوع به جرګه ای که متهم عضو آن است(۱) مذکور به اکثريت دو ثلث اعضاء اجازه بدهد متهم تحت تعقيب عدلی قرار ميګيرد... هرګاه تعقيب عدلی قانوناً توقيف را ايجاب کند مامور مسئول مکلف است موضوع را بلا فاصله باطلاع جرګه مربوط برسوانلو.صورتيکه جرګه مذکور اجازه بدهد متهم توقيف شده ميتواند در صورتيکه اتهام در هنګام تعطيل جرګه صورت بګيرد اجازه توقيف از هئيت اداری جرګه حاصل ميګردد. فيصله هئيت به نخستين جلسه اينده جرګه جهت اخذ تصميم ارايه ميشود) په دغه ماده کښې دا عبارت(هنګام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از ان) د تامل وړ معلوميږي که مطلب دا وي چه د شوری غړي په هغه نظريه چه په جلسه کښې ئې د بحث په وخت کښې ښکاره کوي

---

۱ *دا عبارت د ماخذ په متن کښې همدومره دی. ښايي دلته يو څه عبارات د چاپ په رخت کښې سهوا غورزيدلي وي چه بايد په دې مفهوم وي:(اطلاع بدهد و در صورتيکه جرګه،) که د کوم ځپرندوی سودا نه ووزي نو کيدی شي چه د نوموړي اساسي قانون متن ته مراجعه وکړي.(ټولوونکی)*

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه عدلـي تعقيـب لاندې نـه راځي او د وظيفـې اجـراء همدغـه وخـت تـه ويـل کيږي نو بيا لـه شورى نـه خارج د وظيفـې اجـراء څه معنـى لـري؟
کـه د شورى غـړى د کـوم جـرم پـه اتـهام پـه شـورى کـښې دننـه او دباندې يـو راز مصئونيـت لـري او د وظيفـې د اجـراء څه قيـد او شـرط پکښې نـه وي نـو پـه اظـهار نظـر کـښې دغـه قيـد د څه د پـاره دى؟ يـو بـل ټکـى چـه پـه دې مـاده کـښې دقـت جلبـوي هغـه دا دى چـه د شـورى غړى کـه پـه جرم متـهم شي مسئول مـامور بـه مربوطـې جـرګې تـه اطـلاع ورکـوي کـه جـرګه د دوه ثلثـو پـه اکثريت د عدلـي تعقيـب اجـازه ورکـړي عدلـي تعقيـب صـورت نيسـي او چـه عدلـي تعقيـب قانونـاً توقيـف ايجـاب کـړي مسـئول مـامور بـه بيـا جـرګې تـه اطـلاع ورکـوي او چـه جرګه اجازه ورکـړي متـهم توقيـف کيـږي.
د توقيف پـه اجـازه کـښې اساسي قـانون دوه ثلثـه نـه دي يـاد کـړي مګر د تعقيب په اجازه کښې ئـې دوه ثلثـه تعيـن کـړ دي.
دلته دا سوال پيدا کيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دى؟.
يـا دا چـه پـه تعقيـب کـښې دوه ثلثـه ټاکـل د توقيـف پـه بـاب هـم معتبر ګڼل شوي او تکرار تـه ئـې ضـرورت نـه دى محسـوس کـړى.
بلـه دا چـه د شورى د تعطيـل پـه وخـت کـښې ئـې د توقيـف اجـازه د جرګې په اداري هئيـت پـورې مربـوط ګڼلې، مګر د عدلـي تعقيـب پـه بـاب هيـڅ نـه دي ويـل شـوي يعنې کـه د شورى يـو غـړى د تعطيـل پـه وخت کښې پـه جـرم متـهم شـي او عدلـي تعقيـب تـه ضـرورت وي نـو اساسي قـانون په دغـه مـورد کـښې سـاکت دى مګر د توقيـف اجـازه ئـې د اداري هئيـت حـق ګڼلـى البتـه قياسـاً سـړى دا ويلـى شـي چـه توقيـف خـو لـه تعقيـب نـه وروسـته وي نـو چـه د توقيف اجـازه پـه اداري هئيـت اړه لـري د تعقيـب اجـازه هـم د همدغـه هئيـت کـار دى.

۶۰ مـاده:

پـه دې مـاده کـښې د دوارو جـرګو د اداري هئيـت د انتخـاب او تعيـن موضـوع تنظيـم شـوې چـه يـوه فقـره ئـې دا ده: (هئيـت اداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسـي جـرگه در اغـاز دوره، تقنينيـه انتخـاب ميشـود) دا جملـه د تعبير او توجيه په لحاظ د اولسي جرگې په دوه دورو کښې د اختلاف باعث شوه، ځينو ويل شوری د ميزان په ۲۲ مه افتتاح کيږي او د تقنينيه دورې آغاز همدغه دی چه بايد د اداري هئيت انتخاب وروسته له افتتاح او آغاز څخه وي ځکه چه که دمخه تر دې انتخاب شي نو په آغاز کښې به نه وي تر آغاز به دمخه وي.

ځينو نورو ويل د اداري هئيت انتخاب بايد له افتتاح څخه دمخه وي او کله چه شوری افتتاح کيږي بايد دواړه مجلسونه د اداري هيئتونو لرونکي او د کار د پاره آماده وي که دغسې نه وي او اداري هئيت وروسته له افتتاح او آغاز څخه انتخاب شي نو بيا دغه انتخاب په آغاز کښې نه بلکه وروسته له آغازه صورت نيسي.

د دې لامله چه دلته قبل از آغاز يا بعد از آغاز نه دي ويل شوی او در آغاز ويل شوي نو په دولسمه دوره کښې د اولسي جرگې رئيس د ميزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو کښې انتخاب شو او په ديارلسمه دوره کښې وروسته له دغې نېټې دا کار وشو.

چې د دې دوو نظريو په تائيد او ترديد کښې ډير دلايل وويل شوه او ډير بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

(اعضـاي ولسـي جـرگه ميتوانـد از حکـومت استيضاح نمـايند مباحثـه در مـورد توضيحـي کـه از طـرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميم جـرگه منـوط ميباشـد) دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډير وضاحت لري او څوك به گمان نه کوي چه د اختلاف نظر مجال به پکښې وي، مگر بيا هم په ديارلسمه دوره کښې د شاغلي اعتمادي د حکومت او د اولسي جرگې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته کړه اصل اختلاف په دې باندې و چه ولسي جرگې غوښتل چه هر وکيل به پخپل نوبت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت نه استیضاح کوي او حکومت به هغه ته سمدلاسه توضیعات ورکړي.

حکومت ویل هر وکیل دي خپله استضاحیه وینا کوي او کله چه د ټولو وکیلانو ویناوي خاتمه وموميي حکومت به خپل توضیحات ټولو ته يو ځل ورکوي او که دغسي نه وي يعني حکومت هر وکيل ته منفرداً توضيح ورکوي، نو د استیضاح جلسه د سوال په جلسه بدلیږي او ماهیت ئې تغیر خوري.

حکومت د همدغي مادي په استناد د اولسي جرګي غوښتنه له اساسي قانون نه مخالنه ګڼله او اولسي جرګې خپله مطالبه د همدي مادي په حکم قانوني بلله او حکومت ئې د قانون په مخالفت محکوم کاوه.

حکومت په دغه مورد کښي داسي استدلال کاوه چه په دي ماده کښي استیضاح کسول د وکیلانو کار دی او توضیحات ورکول د حکومت وظیفه ده نو حکومت کولی شي چه خپله وظیفه څنګه چه وغواړي هغسي تنظیم او اجراء کړي.

دا و د حکومت استنباط چه له دغي مادي نه ئې کاوه او ولسي جرګې صحیح نه ګاڼه.

۷۰ ماده:

(پیشنهاد وضع قانون از طرف حکومت یا اعضای شوری و در ساحه تنظیم امور قضایی از طرف ستره محکمه صورت گرفته میتواند، پیشنهاد وضع قانون در مورد بودجه و امور مالی تنها از طرف حکومت صورت میگیرد) په دي ماده کښي چه د قانون د وضع پیشنهاد په مطلق ډول حکومت او د شوری اعضاو ته ورکسړ شوی یوازې د قضایي چارو د تنظیم په ساحه کښي د قانون وضع د ستري محکمي په صلاحیت کښي هم ګڼل شویده مګر د بودجي او مالي چارو په باب د قانون دوضع پیشنهاد یوازې په حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري تخصيص موندلـي دي چـه شـوری هـم د دغـسـې قـانون د وضـع پيشنهاد نشـي کولـی.

د دغـه مفـهوم پـه نظر کـښې نيولـو سـره اوس (۷۲) مـادې تـه راځو چه لـه (۷۰) مـادې سره څنـګه ارتبـاط او مطـابقت پيـدا کـوي؟.

۷۲ مـاده:

(هـر ګاه پيشـنهاد وضع قـانون از طـرف اعضـای يکـی از دو جـرګه صـورت بګيـرد بعـد از تـائيد ده نفـر از اعضـای جـرګه ايکـه بـه آن ارائـه شـده در فهرسـت کـار داخـل ميـګردد. هـر ګاه پيشـنهاد وضـع قـانون حـاوي تکليف جديـد يـا تنقيـص در عـايدات دولـت باشـد بشـرطی در فهرسـت کـار داخـل ميشـود کـه در متـن پيشـنهاد مـدرک جـبران پيـش بينـی شـده باشـد ايـن حکـم بـر پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف سـتره محکمـه تطبيـق نمـی شـود) پـه دې مـاده کـښې قـانوني مشـکل دا دی چـه دلتـه اصـلاً د هغـه قـانون د وضـع کيـدو ترتيـب ښودل کيـږي چـه د جرګې د اعضـاؤ لـه خـوا ئـې پيشـنهاد شـوی وي چـه بـايد د جـرګې لـس تنـه تـائيد کـړي او بيـا د کـار پـه فهرسـت کـښې ونيـول شـي. پـه دې پسـې دا وايـي کـه د قـانون د وضـع پيشـنهاد د دولـت پـه عـايداتو کـښې تنقيص راولـي يـا پـه نوي تکليف حـاوي وي نـو د کـار پـه فهرسـت کـښې پـه دې شـرط نيـول کيـږي چـه د پيشـنهاد پـه متـن کـښې د جـبران د مـدرك پيشـبيني شـوی وي.

لـه دينـه معلوميـږي چـه دا راز پيشـنهاد د يـوې جـرګې غـړی هـم کولـی شي چه هم ئې بـايد لس تنه تـائيد کـړي او هـم پـه پيشـنهاد کـښې د جبران مـدرك وښودل شـي.

پـه آخر کـښې بيـا وايـي چـه دغـه حکـم يعنـي پـه پيشـنهاد کـښې د جـبران مـدرك ښودل پـه هغـه صـورت کـښې بيمـورده دی چـه د دغـه قـانون د وضـع پيشـنهاد د سـترې محکمـې لـه خـوا وي.

يعنـې دغـه راز پيشـنهاد سـتره محکمـه هـم کولـی شـي او پـه دغـه صـورت کـښې د جـبران مـدرك ضرور نـه دی حـال دا چـه پـه (۷۰) مـاده کـښې د بودجـې او مـالي چـارو پـه بـاب د قـانون د وضـع پيشـنهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یسوازې د حکومت مختص حق دی او دوه نوري قوي دغه راز پیشنهاد نشي کولی.

۷۸ ماده:

(*لویه جرگه مرکب است از اعضای شوری و روسای جرگه های ولایات...*) د لویې جرګې ترکیب دلته داسي ښودل شوی چه د ولایاتو د جرګو رئیسان پکښې اساسي اهمیت لري ځکه چه په دغه ترکیب کښې د ولایاتو د جرګو رئیسان له دوه برخو یا دوو جزو څخه یوه برخه یا یو جزء ګڼل شوی یعنې د شوری اعضاء په مجموعي ډول یو جزء ګڼل شوی نو کله دغنه جزء اصلا وجود ونلري د ترکیب مفهوم له مینځه ځي او د مرکب اطلاق پرې نشي کیدی.

د اساسي قانون د ایجاباتو او مقتضیاتو له مخې په اوسنیو حالاتو او شرایطو کښې د مترقبو او غیر مترقبو اوضاعو په لحاظ د لویې جرګې انعقاد یو داسي مهم ضرورت دی چه باید په هر وخت کښې ئې د تشکیلیدو امکان موجود وي. مګر د حکومتونو بلکه د دولت د عدم اعتناء په وجه کله اوس په افغانستان کښې د لویې جرګې انعقاد ته فوري ضرورت پیدا شي نو د دې لامله چه د ولایاتو جرګې وجود نلري بلکه د موجودیدو د پاره ئې قانوني زمینه نه ده مساعده شوې مونږ نشو کولی د اساسي قانون مطابق لویه جرګه جوړه کړو.

۸۴ ماده:

(*لویه جرگه دارای صلاحیت هایی میباشد که درین قانون اساسی تعیین گردیده است*) د دې مادې په اساس د افغانستان هره لویه جرګه چه له اساسي قانون نه وروسته جوړیږي هماغومره صلاحیت لري چه اساسي قانون ورکړی یا په بل عبارت هغې لویې جرګې ورکړی چه دغه اساسي قانون ئې تصویب کړیدی. دلته طبعا دا سوال پیدا کیږي چه د اساسي قانون لویه جرګه باید له راتلونکو لویو جرګو نه د قانوني ماهیت او صلاحیت په لحاظ برتري ولري.

کـه داسـې نـه وي نـو څنـګه يـوه لويـه جـرګه د نـورو لويـو جـرګو صلاحيـت محـدودوي.

که مونږ لـه اساسي قـانون نـه دمخـه لويـه جرګه د ترکيـب پـه لحـاظ لـه دې لويـو جـرګو نـه معتـبره او قـوي وګڼو او هغـه پـه کـوم بـل نامـه يـا بـل حيثيـت لکـه د موسسـانو مجلس فـوق العـاده وبولـو او دغـه لويـې جـرګې چـه اساسـي قـانون ئـې قـانوني ګڼې عـادي لويـې جرګې وشـميرو نو بيـا دا سـوال مينځ تـه راځي چه کـه کـوم وخـت بيـا پـه هماغـه پخوانـي ترتيـب هماغسـې لويـه جـرګه جـوړه شـي هغـه بـه هـم همدغـه محـدود صلاحيـت لـري او کـه د عـام و تـام صلاحيـت خـاونده بـه وي؟ ايـا دهغسـې جـرګې بيـا جوړيـده کريـدي. دلتـه طبعـا داسـوال پيـدا قـانوني للـي شـو او کـه نـه؟[1] کـه چيرې د هغسـې لويـې جرګې جوړيـده قانونـا جـايز نـه وي او د قـانوني لويـو جـرګو صلاحيـت هـم پـه هغـه انـدازه نـه وي نـه پوهيږم چـه دا کـار بـه څنـګه تعبير شـي او د عقـل و منطق پـه لحـاظ بـه څنـګه وي؟

که داسې فکـر وکړو چـه د اوسنې قـانون مطـابق لويـه جـرګه عينـا هماغـه صلاحيـت لـري چـه د اساسـي قـانون لويـې جرګې درلـود نـو بيـا څنګه کيـدی شـي چـه هغـه لويـه جرګه دې د دې لويـې جرګې صلاحيـت محدود کړي او پـه ځينو مـواردو کـښې ئـې صلاحيتونـه سـلب کـاندي.

۸۶ مـاده:

(*هـر شـخصيکه بـر طبق احکـام ايـن قـانون اساسـي اهليـت انتخـاب شـدن را بعضويـت ولسـي جـرګه دارا باشـد ميتوانـد بحيـث رئيـس يـا عضـو حکومـت تعييـن شـود. رئيـس حکومـت بـايد افغـان تولـد شـده باشد* ...) پـه دې مـاده کـښې هغـه اهليـت چـه د وکيـل کيـدو د پـاره پـه کـار دی د وزيـر کيـدو دپـاره هـم کـافي دي يعنـې هـر څوك چـه وکيـل شـي هغـه وزيـر کيـدی هـم شـي او څوك چـه د وکيـل کيـدو حـق نلـري.

---

[1] د (هغسې جرګې) له عبارت نه ترديږ خايه عبارات مختل دي او سمه معنا نه ښندي. ښايي چه زما په ماخذ کښې طباعتي سهوه وي.(نولوونکی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده کښې د وکالت اهليت دا دي:

۱ ـ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې بايد د افغاني تابعيت لس کاله پوره شوي وي.

۲ـ د اساسي قانون له نافذ کيدو وروسته بايد د محکمې له خوا د سياسي حقوقو په محروميت محکوم نه وي(که پخوا تر دې محکوم شوی وي پروا نشته).

۳ـ لوستل او ليکل دې وکړی شي (يعني بيسواده دې نه وي).

۴ـ د انتخاب په وخت کښې دې له ۲۵ کالو نه کم نه وي.

دا دی هغه اهليت چه د وکيل کيدو او وزير کيدو د پاره په کار دی.

سربيره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده کښې وايي: (رئيس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افراد اردو، مامورين و ديگر کارکنان اداری نميتوانند در هنگام تصدی وظيفه بعضويت شوری تعيين يا انتخاب شوند). د دې مادې په حکم يو قاضي، يو مامور، يو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظيفې نه مستعفي نشي وکيل کيدی نشي او څوك چه په يوه حالت کښې وکيل کيدی نشي په هغه حالت کښې وزير کيدی هم نشي.

د دې حکم په موجب يو عسکري او نظامي شخص په کابينه کښې هغه وخت شامليدی شي چه د استعفی په صورت کښې خپل نظامي حيثيت ته خاتمه ورکړي او غير محارب شي يعني د کابينې ټول اعضا، بايد ملکي خلك وي چه په جزيي ډول هم نظامي رنګ ونلري

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصيکه از طرف پادشاه بحيث صدراعظم موظف شده تشکيل ميگردد. اعضاء و خط مشی حکومت توسط صدراعظم به ولسی جرگه معرفی می شود و جرگه پس از مباحثه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید) په دې ماده کښې د حکومت د جوړيدو دپاره درې مرحلې تاکل شويدي.

لومړئ مرحله هغه ده چه يو شخص د پادشاه له خوا د کابينې په تشکيل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرگې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

دريمه مرحله ئې دا ده چه له ولسي جرگې نه د اعتماد رايه واخلي او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ويل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډيره مناسبه او په ځای ده.

کوم تکی چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرگې ترمنځ په دولسمه تقنينيه دوره کښې د شديد اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) تکی و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلا په حکومت باندې دی او حکومت صدراعظم ته منسوب دی نو په دغه اساس اعتماد په حقيقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزير يا هر وزير باندې او د دې لازمي نتيجه دا ده چه يو ځل حکومت د اعتماد رايه واخلي نو پس له هغه که څينې نوي وزيران د تغير او تبديل يا د کابينې د ترميم په صورت مينځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرگې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنی نلري چه اعتماد اصلا په شخص صدراعظم باندې وي او وزيران طفيلي حيثيت لري ځکه چه د حکومت تعريف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړيدی. "*حکومت افغانستان متشکل*

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسـت از صدراعظـم و وزراء صدراعظـم رئیـس و وزراء اعضـای حکومـت میباشـد " نـو هـر کلـه چـه د حکومـت اطـلاق پـوازې پـه صدراعظـم نشـي کیـدی بلکـه د وزیرانـو او صدراعظـم مجموعـي هئیـت تـه حکومت ویـل کیـږي نـو کابینـه بـاید پـه کلـي او مجموعـي صورت د ټولـو وزیرانـو پـه شمول د اعتمـاد وړ وګڼل شـي.

کـه چیرې موتـږ دا ومنـو چـه د اولسـي جـرګې هغـه اعتمـاد چـه د حکومـت د تشـکیل پـه وخـت کـښې څرګندیـږي تـر اخـره کـافي دی کیـدی شـي چـه څه مـوده وروسـته د حکومـت ټول غـړي پـه نـورو بـدل شـي او یـوازې صدراعظـم پخپـل حـال بـاقي وي نـو پـه دغـه صـورت کـښې بـه اعتمـاد یـوازې پـه صدراعظـم پـورې تعلـق پیـدا کـړي او معنـا بـه یې دا وي چـه وزیـران بـې اعتمـاده مقرریدلـی شـي.

د اولسـي جـرګې پـه دلایلـو کـښې یـو دلیـل دا هـم و چـه د اساسـي قـانون پـه (۹۶) مـاده کـښې وایـي:

"*صدراعظـم و وزراء از سیاسـت عمومـي حکومـت مشـترکا و از وظـایف مشـخصه خـود منفـردا نـزد ولسـي جـرګه مسـئولیت دارنـد ...*"

هـر کلـه چـه پـه مشـترك او انفـرادي مسـئولیت کـښې د وزیـر او صدراعظم ترمنځ څه فـرق او تفـاوت نشـته پـه اعتمـاد کـښې هـم وزیـران بې برخـې نشـو ګڼلی. کـه چیرې اعتمـاد یـوازې پـه صدراعظـم بـاندې وای، د حکومـت هـر مسـئولیت بـه هـم شـخصا صدراعظـم تـه متوجـه و، نه هر وزیر ته.

د حکومـت او ولسـي جـرګې دغـه اختـلاف کـه څه هـم پـه دولسـمه دوره کـښې پـه عملـي لحـاظ بـې نتیجـې و، مـګر پـه دیارلسـمه دوره لـه یـوه وزیـر څخـه سـلب اعتمـاد پـه عمومـي مجلـس کـښې مطـرح شـو او رایګیـری پـري وشـوه یعنـې د شـورایي تعـامل پـه حیـث پـه یـوه وزیـر بـاندې د سـلب اعتمـاد مطـرح کیـدل ومنـل شـوه او پـه همدغـه وجـه یـو وزیر لـه کابینې نـه وایسـتل شـو.

پـه اساسـي قـانون کـښې اعتمـاد او سـلب اعتمـاد دواړه پـه حکومـت پـورې تعلـق لـري (اعتمـاد بـر حکومـت سـلب اعتمـاد از حکومـت) چـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو که چيرې له يوه وزير څخه سلب اعتماد مطرح کيدی شي په يوه وزير باندې د اعتماد رايه هم مطرح کيدی شي.

۱۰۱ ماده:

(*تمام فیصله های قطعی محاکم واجب التعمیل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعمیل حکم محکمه مشروط بتوشیح پادشاه میباشد*) دلته د مرګ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سياستا بې د پادشاه له توشيح څخه اجراء کيدی نشي.

په اساسي قانون کښې که څه هم د مجازاتو تخفيف او عفو د پادشاه حق ګڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کښې د توشيح قيد نه وای ايښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرګ جزاء په حبس يا بله جزاء بدله کړي يا ئې عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(*ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعیین میشود ...*) په دې ماده کښې د سترې محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهيږو قانونګذار به په دغه عدد کښې څه ملحوظ درلوده، مګر دومره معلوميږي چه د دغه عدد تعين اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزيرانو شمير يعنې د کابينې اعضاء نه دي معين کړي بلکه يو قانون ته حواله کړي دي. همدارنګه د دوارو مجلسو د غړو شمير ئې نه دی ښودلی او د تشکيلاتو په تغير د زياتوالي او کموالي امکان پکښې موجود دی، مګر د سترې محکمې غړي مشخص او معين دي چه نهه تنه دي او يو هم پرې نشي زياتيدی.

څنګه چه له نهو تنو نه يو هم نه زياتيږئ دغه شان بايد له نهو تنو نه يو هم کم نه وي. په دې ماده کښې د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندې دی يعنې اساسي قانون دا نه وايي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وايي له نهو غړو نه مرتبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو که چیرې دغه محکمه نهه غړي ولري هغه ترکیب چه اساسي قانون ئې په نظر کښې لري له مینځه ځي او د عدد تعین بې اهمیته کیږي. که یوه جمله له څو کلمو نه مرکبه وي نو یوه کلمه چه ترینه لرې شي په ترکیب کښې ئې خلل یا نقصان راځي او هغه ترکیب پخپل حال نه پاتې کیږي.

پخوا رواج و چه ځینو کلاګانو به نهه برجونه لرل او (نه برجه) به ئې ورته ویلی او دا اطلاق به هاغه وخت صحیح و چه برجونه به ئې نهو څخه نه زیات و او نه کم. که فرضا یوه دوا کوم مریض ته تجویز شوې وي چه پنځه اجزاء ولري نو که په دغه دوا کښې یو یا دوه جزء موجود نه وي طبي خاصیت به ئې هغسې نه وي. که د یو شاعر له رباعي څخه یوه مصرع لرې شي نو بیا به څوک ورته رباعي نه وایي. په حقوقي لحاظ ستره محکمه د افغانستان نهایي قضایي مرجع ده چه ځینې وظایف ئې پخپله اساسي قانون معین کړي دي.

مثلا په ۳۲ ماده کښې وایي: *"حزبیکه مطابق با حکام قانون تشکیل می یابد بدون موجبات قانونی و حکم ستره محکمه منحل نمی شود"* نو که په یوه حزب باندې د انحلال حکم د سترې محکمې له خوا کیږي چه اعضا یې پوره نه وي بنایي چه دغه حکم په قانوني او حقوقي لحاظ د چا د قناعت وړ نه وي.

په همدغه ماده کښې وایي: *"پادشاه میتواند بر تعیین قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بعد از مرور هر ده سال تجدید نظر نماید. با رعایت این حکم و حکم ماده یکصدوششم قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوسیله دیگر از وظیفه شان برطرف نمیشوند ..."* د سترې محکمې قاضیان چه یو ځل تعین شي نو بیا تر لسو کالو له وظیفې څخه نه منفک کیږي او پادشاه هم وروسته له لسو کالو دغه کار کولی شي. دا ځکه د سترې محکمې غړو ته همدغه راز اطمینان په کار دی چه په خپل حکم کښې له هیڅ راز تاثیر لاندې رانشي او د عزل خطر ئې تهدید نه کاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په دغه مصئونیت اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو ټول ژوند په دې ډول تامین کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښېني ناست وي او هیڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضویت د وخت ټول امتیازات به ئې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتیازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړی.

دا تامینات او تضمینات د دې د پاره دي چه دغه قاضیان د نورو ناجایزو استفادو په فکر کښېني نه وي او احتیاج او ضرورت ئې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتیازاتو په مقابل کښې دوی له ځینو اساسي او سیاسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظیفې په وخت کښې یا وروسته تر وظیفې په سیاسي احزابو کښې شامل شي. همدارنګه وروسته د قضاء له لس کلني دورې څخه هم د ستري محکمې غړي مامور کیدلی، وزیر کیدلی او د شوری غړی کیدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که دستري محکمې غړو ته دا لارې وروسته تر وظیفې خلاصې وي کیدی شي چه په وظیفه کښې د کوم حزب او جمعیت یا د کوم شخص په ګټه منحرف شي او د اینده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنایي څوك ووایي چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شوری د غړیتوب شرایط بیانوي د ستري محکمې عضویت وروسته تر وظیفې د شوری د غړیتوب مانع نه ګڼي بلکه وایي "... *بعد از انفاذ این قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سیاسی محکوم نشده باشند*" او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د ستري محکمې غړي وروسته تر وظیفې له دغه حق څخه محرومه وي دغه حرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه چـیرې د اساسـي قـانون منظـور دا و چـه د سـترې محکمـې اعضـاء وروسته تـر وظیفـې هم د شورئ غړیتـوب نشـي کولـی نـو لکـه چـه پـه (۴۷) مـاده ویلـي دي چـه قاضیـان، مـاموران، وزیـران او عسکري صاحب منصبـان د وظیفـې د تصدئ پـه وخت کښې د شـورئ په عضویت نـه ټاکـل کیـږي دا بـه ئې هم ویلي و چـه د سـترې محکمـې غړي د تصدئ پـه وخت کـښې او پـس لـه هغـه هـم وکیـل کیـدی یـا سناتور کیـدی نشـي.

بنایـي د دې خـبرې ځواب دا وي چـه اساسـي قـانون کـه څه هـم د ځینـو اساسي یـا سیاسـي حقوقـو حرمـان د محکمـې پـه حکـم پـورې مربوط کړیدي مګر پـه ځینـو مـواردو کـښې ئې پخپلـه هـم دا کـار کړي او قـانون کولـی شـي چـه ځینـې حقـوق لـه چانـه سـلب کـړي مـګر دا چـه د شـورئ د غړیتـوب اهلیـت او اوصـاف بیانیـږي او د دغـه حـق د محدودولـو شـرایط او قیـود ښودل کیـږي د سـترې محکمـې اعضـاو تـه څه اشـاره نـه ده شـوې لکـه چـه نـورو قاضیـانو تـه شـویده دا بـه د اصـول الفقـه او د ادبـي او کلامـي احکـامو پـه لحاظ د تـامل وړ خـبره وي.

هغـه څوك چـه د سـترې محکمـې غړیتـوب قبلـوي هغـه پـه دې پوهیـږي چـه اساسـي قـانون ده تـه څه امتیـازات ورکـړي او څه ئې ترینـه سـلب کړیـدي نـو پخپلـه د دغـې وظیفـې قبـول د یـوه قـرارداد پـه حیـث یـوه قـانوني معاملـه ده چـه د معـاوضې او مبـادلې مفـهوم پیـدا کـوي.

د سـترې محکمـې د اعضـاو پـه مـورد کـښې چـه کومـه مسـئله د اختـلاف بـاعث شـوه هغـه د استعفی موضـوع ده چـه د اولسـي جـرګې د تقنیـن پـه انجمـن کـښې د قضـایي تشـکیلاتو او صلاحیتونـو د قـانون پـه مطالعه کښې مینځ تـه راغلـه او ډیـر جنجالونـه پـرې پیـښ شـو.

ځینـو وویـل: اساسـي قـانون د سـترې محکمـې د اعضـاو د اسـتعفی پـه بـاب هیـڅ نـه دي ویلـي او دغـه لاره ئې د دوی پـه مـخ نـه ده تړلـې نـو کـه چـیرې یـو قـاضي د داسـې مریضئ پـه وجـه لـه وظیفـې نـه اسـتعفی کـوي چـه د وظیفـې د اجراء امیـد ورتـه نـه وي پـاتې یـا پـه کـوم بـل علـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه غواړي چه لس کاله په ستره محکمه کښې پاتې شي هغه باید لکه محبوس ونه ساتل شي او د استعفی حق ترینه سلب نشي.

ځینو نورو ویل: اساسي قانون د سترې محکمې د اعضاو د کناره کیدو ټولې لارې ترلې دي او په دغه مورد کښې ئې دوه لارې خلاصې پرېښې دي. یو دا چه پاچا لس کاله وروسته په دوی تجدید نظر کولی شي او کیدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعین شي یعنې د لسو کالو په موده کښې ئې پادشاه هم نشي برطرف کولی.

بل دا چه د اولسي جرګې له خوا په وظیفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاکمه کیدو تقاضا تائید کړي.

غیر له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وایي "*قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوجه دیګر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*" اوس به وګورو چه غیر له دغو دوو صورتونو څخه د برطرف کیدو بله کومه وسیله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفي کړې. طبیعي او غیر اختیاري حوادث خو مستثنی دي یعنې مړینه په دغه جمله کښې نه راځي او بې له استعفی نه د برطرف کیدو او کناره کیدو د پاره بله کومه وسیله نشته چه د اساسي قانون دغه حکم ورته متوجه شي او که فرضا بله وسیله هم وي نو اساسي قانون خو وایي (*بهیچوجه دیګر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*) چه استعفی هم د برطرف کیدو د وسیلې په حیث له دغه حکم لاندې راځي.

ځینې ګمان کوي چه برطرف کیدل په لغوي یا اصطلاحي لحاظ باید حتما د بل چا له خوا وي یعنې پخپله څوك ځان نه برطرف کوي او په دغه اساس استعفی د برطرف کیدو وسیله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب کښې وایي اول خو برطرف کیدل داسې یوه کلمه ده لکه کناره کیدل چه یو موظف شخص کولی شي. د استعفی په وړاندې کولو له وظیفې نه کناره شي او ځان پخپله برطرف کاندي، یعنې د برطرف کلمې سره که کول یوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او که کیدل ورسره یوځای شي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برطرفي د خان لـه خـوا وي چـه پـه دري ژبـه كـښې برطـرف كـردن او برطرف شدن همدغـه معنـى لـري.

كـه فرضـاً (برطـرف نميشـوند) قـانوني مفـهوم همدغـه وي لكـه چـه دوى گمـان كوي او استعفى پـه دغـه مفـهوم كښې نـه وي شـامله نـو بيـا دا مشـكل مينـځ تـه راځي چـه غـير لـه عـزل، محـاكمې او اسـتعفى نـه بلـه كومـه وسيله د برطـرف كيـدو د پـاره شـته چـه اساسـي قـانون ئـې نفي كـوي.

عــلاوه پــه دې كــه بــالفرض اساســي قــانون د ســترې محكمــې د اعضـاو د اسـتعفى پـه بـاب سـاكت وي او پـه دغـه مـورد كـښې صراحـت نـه وي موجـود نـو بيـا د اساسي قـانون منظـور او روحيـه پـه نظر كښې نيول پـه كـار دي.

سـړى بـايد فكـر وكـړي چـه اساسـي قـانون د څه د پـاره د سـترې محكمـې اعضـاو تـه ځينـې امتيـازات وركـړي او ځينـې اساسـي او سياسي حقوق ئې ترينـه سـلب كـړه؟

ولـې د سترې محكمـې غـړي وروسـته تـر دې چـه لـس كلنـه دوره ئـې تيره شي او د سـترې محكمـې عضويـت هـم لـه لاسـه وركـړي پـه سياسـي احزابـو كـښې شـامليدى نشـي، صدراعظـم يـا وزيـر كيـدى نشـي او د شورى غړيتـوب نشـي حـاصلولى.

ځكـه چـه كـه دغـه لاري ده تـه خلاصـې وي كيـدى شـي چـه پـه دغـه اميـد د كـوم جزب د كومـې كـابينې يـا د كـوم شـخص پـه گټه پـه وظيفـه كـښې د انحـراف مرتكـب شـي او د دغسـې مقـاصدو دپـاره د قضـا مقدسـه وظيفـه متضرره شي نـو كـه چـيري دغـه قـاضي تـه تـر هغـه وختـه چـه لـس كالـه ئـې پـوره نـه وي د استعفى لاره خلاصـه وي او وروسـته لـه استعفى نـه د صـدارت، وزارت، وكـالت، مـاموريت او حزبـي فعـاليت امكـان موجـود وي د سـترې محكمـې قـاضي كولـى شـي چـه څو كالـه د قضـا وظيفـه د ځينـو سياسـي او اداري اغراضـو او ملاحظـاتو لـه تـاثير لانـدې د چا پـه اشـاره اجـراء كـړي او بيـا پـه اتـم، نـهم يالسـم كـال

(c) ketabton.com: The Digital Library

أستعفى وكړي او كومه بله لوړه څوكۍ ونيسي يعني قضايي وظيفه اصلي ونه ګڼي بلكه د نورو چارو وسيله ئې وبولي.
په دغه صورت كښې د اساسي قانون غرض او غايه له مينځه ځي او معنا د قضائيه قوې استقلال له سقوط سره مواجه كيږي.
د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحيه وساتله شي بايد د استعفى لاره تړلې وي يا اقلا وروسته له استعفى نه هم دغه راز كارونه ونكړي شي يعني استعفى بسايد د بل رسمي كار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلكه د رسمياتو سره رښتيانې وداع او كنارګي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(*ستره محكمه مرجع نهايي قضايي افغانستان است...*) د دې حكم په اساس ستره محكمه چه قانونا له نهه تنو نه كمه او زياته نه وي يعني يو قاضي القضات او اته غړي پكښې حتمي دي يوه محكمه ده چه له دې نه پورته بله محكمه نشته او نهايي محكمه همدغه ده.
د دې محكمې ټول غړي د قاضي القضات په شمول د يوې نهايي محكمې حيثيت لري چه دغه مجموعي حيثيت قانونا تجزيه او انفكاك نه قبلوي.
كه چيرې د سترې محكمې غړي په خو قضايي ديوانونو وويشل شي چه هر يو په يوه ديوان كښې د رئيس په حيث څو نور غړي ولري چه هغه د سترې محكمې غړي نه وي نو دغه هره يوه قضايي څانګه د سترې محكمې صلاحيت او حيثيت نلري او حكم ئې هم نهايي نه ګڼل كيږي ځكه چه دغه تقسيم او تجزيه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره محکمه د محاکمو په تشکیل او د قاضیانو په تعیین کښې د صلاحیت خاوند ده او حق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا یکښې تنوع راولي په دې شرط چه د سترې محکمې هویت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایي محکمې په حیث په خینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادرې کړي.

۱۲۰ ماده:

(*اصل پیروی از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسي جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگردد.*) په دې ماده کښې درې اصله یعنې د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهۍ اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل ګڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي ښودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرګه دا حق ولري چه ځینې اساسات او اصول لاینتغیر وګڼي او نورو لویو جرګو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل ښودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل ګڼل شویدي په عملي صورت ئې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تامین شویدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرګه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د سترې محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرګې ته به ئې وړاندې کوي که لویه جرګه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شورى منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیټه اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوى شورى مینځ ته راشي او نوى حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرګه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرګه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به ئې ردوي.

وګورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه ئې په مخکښې دي یوه شورى او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرګې باید درې تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړۍ لویه جرګه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرګه ئې رد کړي یا ئې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبتي اکثریت تصویب کاندي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستۍ لویه جرګه په لومړۍ جرګه څه تفرق لري چه د دوى درد په صورت کښې د لومړۍ لویې جرګې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

ښایي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع د پاره نشر شي خلك د همدغه کار د پاره خپل نمایندګان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیدونکو ته به معلومیدى شي او د ملت اراده به تمثیلیږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تامینیدلى شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرګه ئې تصویب کړي د خلکو داطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندګان ئې انعکاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانته معلوم کړي او بيا د لويې جرګې په يوه تصويب د اساسي قانون عادي تعديلات امکان پيدا کړي.

که سړی په دې عقيده وي چه د اساسي قانون نور محتويات او هغه حقوق چه خلکو ته د ديموکراسۍ او ملي حاکميت په اساس ورکړ شويدي تر ډيرو وختونو کافي او کاملا د قناعت وړ دي نو بيا به د تعديل دغه راز مخنيوی د اعتراض وړ نه وي.

که داسې نه وي او زمونږ جامعه د فکري تحول او اجتماعي پيشرفت په حال کښې وي نو بايد د خلکو د غوښتنو او د انکشافاتو مطابق په اساسي قانون کښې د تعديلاتو مجال موجود وای.

د اساسي قانون دوام او بقاء لکه چه ثبات او مقاومت ته ضرورت لري د تکامل د پاره ئې هم بايد لازه خلاصه وي چه د جمود په حال کښې پاتې نشي او د عصر مقتضياتو سره وخت په وخت توافق وکړی شي.

افغان جريده، لومړی کال اوومه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه
نهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه
اولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر کجدار و مریز

شاغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افگند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کاری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلاً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتواند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکتاتوری را بیک کرسی بنشاند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیائید ا برای حل این مشکل چون اقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در اورد.

تطبیق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیر ها گوش ها را کرنسازد واحدی جریحه دار نشود.

فیرهائیکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در ان شهید نشود و همه غازی شوند.

هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را اغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود اوریم.

فضائیکه در ان تضاد های اشتی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله ئیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجوزهء سیاست را عروس هزار داماد میسازد.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره هشتم.
۱۹ میزان ۱۳۵۰
۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱
این اثر بنام مستعار «نوا» نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشوت څنګه ورکېږي؟

ورکول د (نابود ساختن) او (ګم کردن) په معنی او (ورکول) د ورکړې او عطاء په معنی خطي تجنیس لري. یعنې دواړه مصدره یو شان لیکل کیږي مګر په تلفظ کښې یو راز نه دي.

هغه چه رشوت ورکوي او هغه چه چاته رشوت ورکوي ډیر فرق لري. ورکول د لومړي حرف په سکون دوه معنی لري یو محوه کول او له مینځه وړل بل د مفقودئ په وجه یو شی له لاسه ورکول.

که یو ووایي زما د سترګو دید ورك شو او بل ووایي زما دسترګو عینکې ورکې شوې دا ورکیدل یوه معنی لري او هغه ورکیدل بله معنی لري.

یوه شي ته بل رنګ ورکول او یو شی چاته په نورو شیانو کښې پټول هم ورکول ګڼلی شو لکه پل ورکول.

رشوت ورکول یا قاچاق ورکول چه هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې خلکو ته وعده ورکوي ډیر اقسام لري چه ځینې ئې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کښې حاکمه طبقه له ځان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنګ ورکړي دا هم رشوت ورکول اورشوت ورکول دي یعنې دلته دواړه مصدرونه یو کیږئ او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کښې ورك شو او هم د تجارت په نامه ورکړ شو.

وايي چه يوه لوی سړي له خپلې عملي او فعلي سره په یوه هوټل کښې ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مګر په بل کښې ډیر لږ څه لیکلي وُ چه دغه راز ارزانې چا په خوب کښې هم نه وه لیدلې.

وګورئ! دلته رشوت په ارزان فروشي کښې ورك شو او هیچا رشوت ونه ګاڼه، که څوك په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغانۍ په قمار کښې قصدا بایلي دا هم رشوت ورکول دي ځکه چه رشوت په قمار کښې ورك شو.

هغه څوك چه د قاچاقي لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښې د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیږې پرتې وي دا هم قاچاق ورکول یا ورکیدل ګڼلی شوو.

که چیرې د ډیرو خاینانو دوسیې له دفتر او دیوان څخه ورکې شي یا ئې په دارالامان کښې په اوروسیزي دلته هم خیانت ورکیږي او خاین هم.

اوس نو تاسې انصافا ووایاست چه په دې هیواد کښې رشوت، قاچاق او خیانت څومره ورك شویدی او حکومتونه په دې باب څومره موفق دي؟[1]

---

[1] *افغان جریده. لومړی کال. یولسمه ګڼه*
د ۱۳۵۰ د لړم ۱۰ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س ـ کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟
ج ـ اطاعت کور کورانه.
س ـ چیست که هیچگاه سالم نیست؟
ج ـ انتقاد.
س ـ چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟
ج ـ خیانت.
س ـ ناشکن چیست؟
ج ـ قوانین پلاستیکی.
س ـ ازدواج خوب کدامست؟
ج ـ که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.
س ـ فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟
ج ـ فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.
س ـ عدالت و انصاف چیست؟
ج ـ حصه بقدر جثه.
س ـ شهرت چگونه بدست می آید؟
ج ـ از آن وکیل محترم بپرس که در هفته سه شب نام نامی او را از کابل رادیو میشنویم.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره ۱۴
۸ قوس ۱۳۵۰
۲۹ نومبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نونویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابینه

لکه چه یو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز سراو صورت لري.

د کابینې په راس کښې چه څوك واقع وي هغه د سر په شان وي او وزیران د اعضاوو مثال لري. ځکه چه د یوه شخص د وجود په ساختمان کښې د اعضاوو تناسب ډیر مهم دی، په کابینه کښې هم عضوي تناسب ډیر اهمیت لري.

هماغسې چه د یوه وجود غټ سر او کوچنې اندامونه یا بالعکس کوچنی سر او غټ اندامونه غیر طبیعي معلومیږي، د یوې کابینې په رئیس او غړو کښې هم باید غیر طبیعي غټوالی او کوچنیتوب موجود نه وي.

که صدراعظم ډیر غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډیر ضعیف او کوچنی وي له هغه بلستي سړي سره شباهت لري، چه سر ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچني هلك وي. که بالعکس صدراعظم ضعیف او وړوکی وي مگر اعضاء ئې تر ده مقتدر او قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې کوچنی او نور وجود ئې ډیر غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان جریده د "خمیر خان" په نامه تمثیلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابینه د رئیس او اعضاوو په لحاظ متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار یا د اریستوکراتئ په وجه ځینې ډیر غټ او ځینې ډیر واړه نه وي یا پکښې سکه او ناسکه نه وي پیدا شوی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، پنځلسمه گڼه
د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه
دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنډه ډیموکراسي

یو ځلمی ډېر خوشحالیږي چه یوه ښکلې پیغله په نکاح کړي یعنې د تجرید له حالته واوزي، اهل و عیال پیدا کړي، د کور خاوند شي او کورنۍ تشکیل کاندي، مګر کله چه ناوې کور ته راولې او یو دوه کاله تېر شي نه د ځوی پلار شي او نه د لور نو یوه لویه مایوسي ورته پیدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنیاده ښکاره شي.

په دې هم نه پوهیږي چه دی شنډ دی که ښځه، ځکه د بل واده په فکر کېږي شي او په بلې ښځې پسې ګرځي.

زمونږ ځوانان او ځلمیان هم دیموکراسۍ ته ډېر خوشحالیدل، دوی ګمان کاوه چه له دینه به حزبونه او سیاسي فعالیتونه وزیږي او ملي حاکمیت به د حزبي اکثریت له لارې تامین شي، مګر دیموکراسي شنډه وخته او د هیچا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا کېږي دی او چیرته دی؟ کابینه شنډه ده که شوري؟ چه دیموکراسي څه نه زیږوي.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، شپاړسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه
دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني اصل

د دې لامله چه اتفاق نظر يوازې په دکتاتوري او استبدادي حکومتونو کښې خپله کاذبانه څيره ښيئ او په ديموکراتيک نظام کښې د فکر توافق ډير نادر او نايابه وي. نو قوانينو د ضرورت په وجه د شورايي فيصلو او تصويبونو د پاره اکثريت معتبر وګڼل او د يوه قانوني اصل په حيث د اکثريت نظر حکماً د ټولو نظر وګڼل شو.

زمونږ اساسي قانون د شورا او د لويې جرګې فيصلې عموماً په ساده اکثريت (يعني له نيم نه زياد) قانوني وبللې او په ځينو مهمو مسايلو کښې ئې دوه ثلثه د قاطع اکثريت په حيث معتبر وګڼه.

د اولسي جرګې د مجلس نصاب هم په اصول وظايف داخلي کښې دوه ثلثه دي، د دې جرګې ټول اعضاء د اوسني تشکيل په اساس (۲۱۶) تنه دي چه دوه ثلثه ئې (۱۴۴) تنه کيږي که دغه دوه ثلثه اعضاء په مجلس کښې حاضر وي، مجلس قانوناً افتتاح کيږي او دغه مجلس عيناً هماغه حکم لري لکه چه ټول وکيلان حاضر او ناظر وي.

د مشرانو جرګې چه د اساسي قانون له مخې ئې يو ثلث په انتصابي ډول د پادشاه له خوا تعيينيږي، يو ثلث ئې د ولاياتو د جرګو له خوا انتخابيږي او يو ثلث ئې د د ولاياتو اوسيدونکي د آزاد، عموم سريې او مستقيم انتخاب له لارې انتخابوي. له درې مساوي اجزاو څخه مرکبه ده چه که هر جزء ئې کم شي دغه مثلث شکل له مينځه ځي.

زمونږ شورې په دغو دوو تقيننيي دورو کښې يعنې په دولسمه او ديارلسمه دوره کښې دا توفيق ونه موند چه کامله مشرانو جرګه پخپل اصل شکل د اولسي جرګې په څنګ کښې ولري. بلکه يوازې په دې ئې اکتفاء وکړه چه دوه ثلثه ئې کلاً يا قسماً موجود وي او په يوه ثلث سترګې پټې کړي يعنې جمع په تثنيه بدله شي. بنايي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل حکم لري او دريم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنګه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مګر دا څو کاله چه ګورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له يو څه مودې راهيسې څو د يوه مرحوم او مفغور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کيږي او بنايي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي ګڼل شوي وي.

په دغه اساس بنايي قياساً داسې فکر وشي يا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي ئې کړو نو په حقيقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړی وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نيسي.

همدارنګه هغه حقوق او وظايف چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او يو ترينه سلبوي قانوناً ئې درې حقه ورکړيدي.

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظيفه ده.

همدغه شان هر افغان بايد دولت ته ماليه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په دريم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو او وظايفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او يو بل حق چه اساسي قانون وايي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سياسي تشکيل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محروميت نه ګڼل کيږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د يوه ثلث فقدان څه تاثير نلري لکه د مشرانو په جرګه چه د يوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بناء کيدی شي چه په درې ګونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د يوه قوت له وجود څخه بې نيازه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې کـه اجرائيـه قـوه او قضائيـه قـوه وجـود ولـري او مقننـه قـوه نـه وي موجـوده قانونـاً دوه ثلثـه يعنـې دوه قـوې کفـايت کـوي او دا ضـرور نه ده چه د دولـت دريـواړه رکنـه حتمـاً موجـود وي.

کـه دا منطـق صحيـح نـه وي او پـه دغـه اسـتدلال کـښې غلطـي موجـوده وي يعنـې د دولـت د پـاره د دريـواړو قـواو وجـود حتمـي او لازمـي وي نـو بيـا بـايد د مشـرانو د جـرگې دوه ثلثـه اعضـاء او د سـترې محکمې دوه ثلثـه غـړي کـافي ونـه گڼل شـي. ځـکه چـه دولـت لـه درې قوتونـو نـه متشـکل دی. مشـرانو جـرگه هـم لـه درې جـزو څخـه متشـکله ده او ستره محکمـه هم لـه نـهو تنـو مرکبـه ده.

کـه د اولسـي جـرگې د دوه ثلثـه اعضـاو حضـور د مجلـس د انعقـاد د پـاره قانونـاً کـافي وي دا د دې دلیـل نـه دی چـه مونـږ وجـود او عـدم پـه حضـور او غيـاب قيـاس کـړو او پـه دغسـې غلـط قيـاس اسـتناد وکړو. د مشـرانو د جـرگې دريـواړه برخـې بـايد قـانوني وجـود پيـدا کـړي او بيـا د دوه ثلثـو حضـور د مجلـس د نصـاب د پـاره کـافي او شـافي وگڼل شـي.

همدارنـگه د سـترې محکمـې ټول غـړي بـايد تکميـل وي او وجـود ولـري نـو کـه بيـا د دوه ثلثـه يعنـې د شـپږو تنـو حضـور معتـبر وگڼو قـانوني اصل بـه مراعـات شـوی وي.

دا و هغـه واقعيتونـه چـه زمونـږ د قوانينـو او مخصوصـاً د اساسـي قـانون د تطبيق او تعميـل کـم و کيـف ښيـي او ډيره جـدي توجـه غـواړي.

کـه د دولـت دوه قـوې (مقننـه- قضائيـه) نيمـگړې وي او اجرائيـه قـوه دومره مکمله وي چه کله کله لـه اصـل تشـکيل نـه هم زيـات پرسـونل او مشـاورين ولـري د قـواو تـوازن لـه مينـځه ځي او موازنـه خرابيـږي. و اقيموالـوزن بالقسـط.[1]

[1] افغان جريده. لومړی کال، دیارلسمه گڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحق للقریب

تغیر رنگ را نباید تغیر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر دربرنج بودن ان شکی نیست.

حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.

خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب مغایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.

اگر به بازیء الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

(c) ketabton.com: The Digital Library

میتواند یعنی "الحق للقریب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغیری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارابا دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پوستهای بلند رسانیده و همه را زیر بال هما صفت خود گرفت.

نامبرده "خدایار جانش" لست تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده وبه اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربی" و کلمه "والاقربین" چندین جا در قران کریم ذکر شده که مارا بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صله رحم همین است که به ذوی الارحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: "چه خان ئی په یاران نی" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، دیارلسمه گنه
د۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه.
این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور او واقعیت

زمونږ خوښۍ او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او رویاو سره هم نژدې ارتباط لري.

انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني او بل واقعي یا خارجي بللی شو.

د واقعي جهان واقعیتونه یو راز او د ذهني جهان تصورات بل راز وي.

کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.

په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتین یا ذو حیاتین ویلی شو او د رحلة الشتاء والصیف یوه معنی به همدغه وي.

که چیرې انسان ځینې ښه ښه خوبونه په ویښه نه لیدلی او پخپل تصور کښې ئې ځانته خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل به ډیر ګران و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیری ډیر ښه ځای دی.

د واقعي جهان د دوهي ملنګ هم په ذهني جهان او د تصور په عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي.

په تصور مې ځان پاچا کړ
چه سر مې جګ کړ نو ملنګ د دوهي ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سر و کار لري. څکه رحمان بابا وايي: "پټ د درست جهان پادشاه ظاهر ګدام یم" دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته
د دوهي په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسې د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې استوګنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او تاسې استوګنه لرو همدغه مونږ غوندې خلك هم د خیال او تصور له دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه ځیر شو د ذهني تصوراتو ډیرې اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه خوبونه چه په ویښه ئې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او خرکار مساوي دي.

خان او دهقان. جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون د اجتماعي عدالت ضامن دی. مګر کله چه د واقعیت په رڼا کښې سترګې غړوو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه واقعيتونـه ښكاره شوي څکه ئې مونږ خوشحاله کړي او په نه څه قانع کړي يو

همدارنګه پـه قـانون كـښې د دفـترونو كـاركوونكي د دولـت دمـامورينو پـه حيـث د ثـابت حـق خـاوندان دي او حكومتونـه نشـي كولـى چـه د دوى پـه قـانوني حقوقـو لوبـې وكـړي يـا د امرانـو شـخصي حب و بغض دغه حقه حقـوق متـاثر كـړي مـګر واقعيـت تـه چـه ګورو نـو امـران خـو لاڅه كـوي چـه د هغـوى خـاص شـخصي خدمتـګاران هـم د مـامورينو پـه سرنوشـت او مقدراتـو مسـلط دي يعنـې قـانوني احكـام هماغه ذهني تصـورات دي چه واقعـي او خـارجي وجـود نلـري.

له ټولـو نـه مهمـه موضـوع د ملـي حـاكميت مسـئله ده چـه د اساسـي قـانون ډيـره لويـه عطيـه ورتـه ويلـى شـوو او د ديموكراسـئ اسـاس او بنيـاد ګڼل كيـږي.

د ملـي حـاكميت معنـى دا ده چـه حكومـت د ملـت لـه خـوا د اولسـي جـرګې پـه غوښتنـه او منلـه مينـځ تـه راځي او پـه سـلب اعتمـاد ئـې لـه مينـځه ځي.

لـه اساسـي قـانون نـه دمخـه حكومتونـه يـوازې د اعليحضـرت معظم همـايوني پـه فرمـان راتلـه او د افغانسـتان ملـت د پخوانـي اصـول اساسـي پـه تصويبولـو دا حـق يـوازې پادشـاه تـه وركـړى و او چـه شـورى يـكښې د رد او قبـول حـق نـه درلـود يعنـې قانونـا د پادشـاه اعتمـاد د ملـت اعتمـاد ګڼل كيـده مـګر اوس پـه قـانوني لحـاظ د پادشـاه تعييـن كـافي نـه دى او د ملـت د وكيلانـو اعتمـاد د حكومـت پـه تشـكيل كـښې اصلـي عـامل دى.

پـه ذهنـي لحـاظ خـو د اساسـي قـانون فـهم همدغـه دى چـه لـوى تحـول ورتـه ويلـى شـو مـګر د واقعيـت پـه صحنـه كـښې چـه ګورو وكيـلان پـه ډيـر صراحـت لـه حكومتونـو نـه خپـل تنفـر او انزجـار ښكـاره كـوي او وائـي پـه تاسـو قلبـا اعتمـاد نشـو كولـى، مـګر د خپـل ګران او محبـوب پادشـاه د تعييـن او اعتمـاد پـه احـترام اطاعتـا د اعتمـاد رايـه وركـوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه مـونږ واقعیت نـه انکـار ونکـړو نـو اوس هـم د پادشـاه انتخـاب او اعتمـاد د حکومتونـو اصلـي عـامل دی چـه د وکیلانـو اعتمـاد د شـاهانه اعتمـاد دسـیوری پـه حیـث پـه حکومـت پریـوزي او اوسـني حکومتونـه لـه پخوانیـو نـه یـوازې پـه ذهنـي او تصـوري لحـاظ فـرق لري، نه د ماهیت او واقعیـت پـه لحـاظ.

مونږ کله کله دومره لـه ذهنـي او تخیلـي اغـیزو لاندې راځو چـه پـه واقعیتونو نه قانع کیږو او قـانوني اعتبـار تـه ډیر اهمیـت ورکـوو.

مثـلا د احزابـو مسـئله چـه تراوسـه ئـې قـانوني وجـود نـه دی پیـدا کړی مګر د واقعیـت پـه لحـاظ سیاسي جمیعتونـه چـه حزبـي مـاهیت او هویت لـري علنـا موجـود دي چـه هـر څوك ئـې پیـژني او مرامنـامې ئـې هـم خپـرې شـویدي، اخبارونـه او بیرغونـه ئـې هـم معلـوم دي او عـاطل هـم ندی فعـال دی او څوك ئـې مخـه نـه نیسـي یـا ئـې نشـي نیولـی مګر مونـږ د احزابـو پـه دغـه واقعـي وجـود نـه یـو قـانع او در ګرده نـارې وهـو ولـې د احزابـو قـانون نـه نـافذ کیـږي؟ ولـې پـه شـوری کـښې حـزب اکثریت نلري؟ ولې احـزاب پـه رسمیت نـه منـل کیـږي؟ او داسـې نـور... مـګر ديتـه نـه ګورو چـه حزبونـه خـو بـالفعل موجـود دي چـه پـه مرکـز او ولایـاتو کـښې مظـاهرې، مجـادلې، نطقونـه او سیاسـي فعالیتونـه کـوي حتی چه په شوری کـښې هـم د حکومت لـه خـط مشـي سره خپلـې خـط مشـي اعلانـوي. نـو کـه هغـه قـانون نـه نـافذ کیـږي چـه لـه ۲۵ کـالو نـه ښکتـه د پوهنتـون محصـلان لـه حزبـي غړیتـوب څخـه محرومـوي یـا د ځینـو ایډیـالوژیـو مخـه نیسـي ایـا دا د اوسنیو احزابـو پـه ګټه ده کـه پـه ضـرر؟ ښایـي چـه وروسـته د قـانون لـه انفـاذ نـه پـه واقعـي صحنـه کـښې هغـه محدودیتونـه. قیدونـه او سـدونه مشـاهده کـړو چـه دغـه قانون وضع کړیـدي او پـه دې پـوه شـوو چـه اوسنۍ بې قـانوني ډیـره ښه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دغو نولو خبرو بیا هم قوانین د ذهني قناعت او تسکین دپاره بې تاثیره نه دي که څه هم د واقعیت په لحاظ هیڅ تاثیر ونلري او وجود و عدم نې مساوي وي.

وګورئ! په اساسي قانون کښې د اولسي جرګې د کار موده په کال کښې ۷ میاشتې او د تعطیل د پاره پنځه میاشتې ټاکل شویدي، مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله یو چه د کار وخت له بیکارئ نه زیات دی که څه هم په واقع کښې د جلسو په حساب ددغې جرګې د کار ټولې ورځې درې میاشتې هم نه کېږي او په دغو درې میاشتو کښې هم چه د کار میاشتې ئې بولو بیا هم څه کار نه کېږي او واقعي تعطیل ورته ویلی شوو که څه هم قانوني تعطیل ورته نشو ویلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، اوولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه
دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر
د اولسي جرګې د رئیس په حیث

په دولسمه تقنینیه دوره کښې چه پخوانۍ شوری په نوې بڼه د ولسي جرګې په نامه جوړه شوه نو ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې د ریاست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چه په تیره دوره کښې هم دی د شوری رئیس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربیره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کمیټه کښې د رئیس په حیث او بیا په لویه جرګه کښې د نایب رئیس په حیث په بحث او مطالعه کښې ګډون درلود او په دغه وسیله د نوي اساسي قانون په کم او کیف او اصلي منظور ډیر ښه پوهیدلی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جریان کښې واقع کېدل او دغه مطالعه حاصلول ډېر ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړ.

د ده صبر و حوصله او نه تودیدونکي طبیعت هم د دې کار د پاره ډیر مناسب و. سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نود ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډیر ښه مثال وي.

ښاغلی داکتر د اولسي جرګې په ریاست کښې په معنوي لحاظ هغه څه وګټل چه پخوا ئې نه درلوده او په همدغه وجه د ده په شخصیت کښې ډیره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوك چه په ابتداء کښې د ده دریاست ډیر مخالف اوله ده سره ډیر چپ و هغه هم څه موده وروسته د ده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډیر ښه ښکاره کاوه.

ښاغلی خادم د کاروان په ورځپانه کې (دریم کال ۲۱۵ ګڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي:

(د ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې ریاست د دیموکراسۍ کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرګې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښې په شوری کښې دیموکراتیك نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي.... او زمونږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسۍ ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایدیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شوری د مصئونیت اساس ئې وباله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلك ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابل کښې ولاړ دي. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یا به دا وي چه د ده پخواني خدمتونه به هم او به یوسي څکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو ګټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و دیوه مشهور سابقه دار لیکوال نظر چه د دغه ښاغلي په باب څرګند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرګې د جلسو په جریان کښې وګورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه ښاغلي داکتر عبدالظاهر ئې لري بیا هم په اولسي جرګه کښې په ده باندې د وکیلانو له خوا ځینې انتقادونه کیدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ځینې نمونې یې وړاندې کوو، یعنې یوازې د ده هنر او مهارت نه ستایو نیمګړتیاوې ته ئې هم ګوته نیسو.

پخوا له وخته اعتماد:

کله چه ښاغلي داکتر محمد یوسف د شوری له افتتاح سره سم قانونا مستفي شو او د کابینې په جوړولو بیا موظف کړی شو نو په ولسي جرګه کښې د ده په تیر حکومت اعتراضونه کیدل. ځکه ښاغلي داکتر محمد یوسف پخوا تر دې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د میزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغی او پخپله مفصله وینا کښې ئې ځان دیته اماده ښوده چه که څوك په ده باندې څه انتقاد لري دی به له ځانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته ځان وسپاري ضمنا ئې له وکیلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه که تاسې ما غواړئ زه خپله کابینه جوړوم او تاسې کولی شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاو په ډیر جرئت خبرې وکړئ. زه یې ستاسو له خوښې څوك په کابینه کښې نه نیسم هماغه و چه ډیرو وکیلانو شخصا ده ته خپله خوشبیني ښکاره کړه او اطمینان ئې ورکړ.

په دغه وخت کښې د مجلس رئیس ده ته داسې وویل:

(*بشما اعتماد است شما کابینه خود رابیاورید حالا رخصت هستید*) وروسته د ښاغلي داکتر محمد یوسف له رخصتیدو نه یو شمیر وکیلانو په موظف صدراعظم او په ښاغلي رئیس شدید

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقادونه وکړه او دغه راز راتګ او پخوا له وخته اعتماد غوښتل او اعتماد ورکول له قانون او پارلماني روش نه مخالف کار وګاڼه.

د اعتماد غونډه:

ښاغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې کابینې سره د اعتماد اخیستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو سره معرفي کړه، نو ښاغلي رئیس وروسته تر دې چه ۲۰ تنو وکیلانو خپل نظر څرګند کړ نورو ته ئې د څه ویلو موقع ورنکړه او د اعتماد په باب رایګیري شروع کړه چه په بل مجلس کښې د رئیس په دغه رویه ډیر اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرګې ناطق ښاغلی صداقت و چه د کابینې په یوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه وکیلانو غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. ښاغلي رئیس هم د هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د یوه وکیل د خبرو ازادي سلب شوه.

د لومړئ استیضاح غونډه:

د ښاغلي میوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته د اعتماد له اخیستلو څلور تنه نوي وزیران مقرر شوه او یو وزیر له یوه وزارته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه حکومت د استیضاح مجلس ته راوغوښتل شي.

په دې مجلس کښې ۷ تنو وکیلانو له ښاغلي صدراعظم څخه استیضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضیحات ورکړه. په توضیحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډیرو وکیلانو د خبرو د پاره خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.

ښاغلي رئیس وویل: *(ایا بحث کافی شده بالای این یا نه)*

ښاغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وویل: *(ره د ښاغلي رئیس صاحب توجه د اصول وظایف داخلي دې مادې ته جلبوم چه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښې خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چه ځینو وکیل صاحبانو خپل نظریات نه دي ښکاره کړي. بل ځوك د هغو حق نشي تلفولی. باید دا رایګیري ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او ښاغلي رئیس بیا وویل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ایا بحث کافي شویدی په دې موضوع کښې؟) دلته د وکیلانو له خوا بیا هلهله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره ښاغلي رئیس د حکومت توضیحاتو باندې داسې رایګیري وکړه چه اقلیت پکښې اکثریت وښودل شو چه تفصیل ئې دا دی:

د استیضاح او توضیحاتو په جریان کښې څلور پیشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر یوه خلاصه دا ده:

۱ـ استدلال حکومت و اعضای ولسي جرگه شنیده شد برای اتخاذ تصمیم ولسي جرگه موضوع را در جلسه اینده خود طرح کند. (د دې پیشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲ـ از طرف شوری و حکومت هئیت مختلط قانون دانان تعیین گردد که قناعت طرفین را حاصل دارد. (د دې پیشنهاد طرف داران ۴۶ تنه).

۳ـ حکومت باید د اولسي جرگه د اعضاوو دلایلو او اعتراضاتو په مقابل کښې خپل قانوني دلایل تحریري راولیږي چه په مجلس کښې پرې رایګیري وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴ـ توضیحات ښاغلی صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزیر شنیده شد رایگیری شود که طرف قناعت مجلس واقع میشود یا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رایګیري په نتیجه کښې رئیس وویل د مجلس اکثریت د صدراعظم په توضیحاتو قناعت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته سرې پوهیدی شي چه درې لومړنـي پیشنهادونه پـه دې تکـي کښې کـاملا اتفاق لـري چـه پـه دې جلسـه کـښې دې د صدراعظـم پـه توضیحاتو باندې د قناعت او عـدم قناعت پـه بـاب رایګیـري نـه کیـږي او د دې معنـی دا ده چـه دوی پـه دغـه توضیحـاتو قـانع نـه دي یـوازې څلورم پیشـنهاد دا غـواړي چه د قناعت او عـدم قنـاعت پـه بـاب دې سمدستي رایګیـري وشـي، چـه ۶۵ تنـه دغـه پیشـنهاد تـائیدوي او ۱۲۲ تنـه نـور ئـې مخـالف دي مـګر ښاغلـي رئیـس سـهوا یـا عمـدا د نجیبـي د اروزګان د وکیـل پـه دغـه پیشـنهاد یعنـې پـه څلـورم پیشـنهاد داسـې رایګیـري کـوي: (کسـانیکه بـه توضیحـاتی کـه از طـرف صدراعظم درینموضـوع داده شـد قنـاعت دارنـد انـها لطفـا دسـت خـود را بـالا کننـد) او بیـا وایـي: (د اقـای نجیبـي پیشـنهاد قبـول شـو تصویـب شـو.)

د دې رایګیـري اصلـي او اساسـي عیـب دا دی چـه د اروزګان وکیـل پیشـنهاد وکـړ چـه د قنـاعت پـه دغـه مجلـس کـښې چـه د رایګیـري لـه مخـې ۱۸۷ تنـه حـاضري دي ۶۵ تنـه اکـثریت هـم وي چه څلـورم پیشـنهاد ئـې تـائید کـړی دی. بیـا هـم د دغـه پیشـنهاد تـائید دا ایجابولـه چـه دقنـاعت او عـدم قنـاعت پـه بـاب رایګیـري شـوې وای، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نـه دي قـانع. نـه دا چـه د دغـه پیشـنهاد پـه تـائید د ۶۵ تنـو لاسـونه جـګول د قنـاعت او نـه قنـاعت رایګیـري وګڼل شـي.

نـه پوهیـږم چـه ولـې ښاغلـي رئیـس د دې پـه ځای چـه ووایـي *(څوک چـه د اروزګان د وکیـل صـاحب پیشـنهاد تـائیدوي لاسـونه دې جـګ کـړي)* داسـې وویـل: (کسـانیکه بـه توضیحاتیکـه از طـرف صدراعظـم درینموضـوع داده شـد قنـاعت دارنـد انـها لطفـا دست خـو را بـالا کننـد) کـه فرضـا ښاغلـي رئیـس صـاحب د اروزګان د وکیـل صـاحب پیشـنهاد بـې رایګیـري د اکـثریت لـه خـوا تـائید شـوی ګڼلـی وی او پـه هماغـه اسـاس لـه مجلس نـه پوښتنـه کـوي چـه پـه توضیحـاتو بـاندې قـانع اشـخاص بـاید خپـل لاسـونه جـګ کـړي، نـو ۶۵ تنـو خپـل قنـاعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څرګند کړي وباید فورا ئې دا ویلي وای څوك چه قناعت نلري هغه دي لاسونه جګ کړي او وروسته تر دې ئې ویلي وای چه اکثریت په کومه خوا دي؟ هرڅه چه و بناغلي رئیس په هغه ان کښې په دغسې رایګیري له حکومت سره ډیره لویه مرسته وکړه. یعنې اصل رایګیري ئې په فرعي رایګیري کښې ورکه کړه او ولسي جرګه ئې ورته راوپرځوله مګر کله چه په بله جلسه کښې د دغه جریان تصویب لیکل کیده هلته دغه مشکل تبارز وکړ چه که تصویب ولیکل شي چه اکثریت د حکومت توضیحات د قناعت وړ وګڼل نو د (۶۵) تنوپه مقابل کښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء کوي او یوه قانوني معضله مینځ ته راځي ځکه د تصویب له لیکلو صرف نظر وشو او په عوض کښې ئې داسې تصویب مینځ ته راغی:

(در ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استیضاح نوشته شده است اعضای ولسي جرگه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحیکه از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد. از این ماده معلوم میشود که مباحثه به تصمیم جرگه منوط است و در باب تصویب و فیصله تذکری نرفته و ان نیز به تصمیم جرگه منوط است اما به سببیکه بعضی مشکلات قانونی در باب نوشتن تصویب موجود است که از طرز رایگیری بعمل امده لذا بهتر است از نوشتن تصویب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصویب چه د جلال اباد د وکیل د پیشنهاد په اثر مینځ ته راغی دا حقیقت څرګند کړ چه په رایګیري کښې د مغالطې او مسامحې نه کار اخیستل شوی او د اولسي جرګې موقف دلاحقو وزیرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقي دی.

د ۱۳۴۶ کال بودجه:

د چهارشنبې په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجې د تصویبولو دپاره منعقد شو په بناغلي رئیس باندې داسې اعتراض وشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل وکیل:

اعتراض قانونی من شخصا به اقای رئیس است که بدون اینکه نصاب مجلس تکمیل گردد مجلس را دایر نموده اند طبق اصول وظایف داخلی نصاب از ۱۴۴ نفر است بالفصل در مجلس در حدود (۱۱۰) نفر موجود است...

ښاغلی رئیس:

با اعتراض قانونی رایگیری میکنیم که ایا وارد است یا وارد نیست و کلای محترمیکه اعتراض قانونی را وارد نمیدانند دست بالاکنند این اکثریت است و اعتراض قانونی را با اکثریت فیصله کردیم که وارد نیست.

ښاغلی فرزان د زنده جان وکیل:

من هم به این عقیده هستم که مجلس نصاب ندارد با انهم که مجلس دایر است.

ښاغلی رئیس:

این خارج موضوع است به رایگیري فیصله شد در مورد موضوع گپ بزنید.

میرمن معصومه د معروف وکیله:

من از ښاغلی رئیس سوال دارم که ایا تنها بودجه عادي میتواند بمجلس ایکه نصاب ندارد تیر شود یا نه؟

ښاغلی رئیس:

خارج موضوع است.

سره له دغو اعتراضونو بالاخره ښاغلي رئیس په بودجه باندي داسي رایگیري وکړه:

(وکلای محترمیکه طرفدار پیشنهاد وکیل صاحب بدخشان هستند لطفا دست خود را بالاکنند. تشکر اکثریت است و کلای محترمیکه مخالف هستند لطفا دست خود را بالاکنند. این اقلیت است. رای ممتنع یک تعداد رای ممتنع است، به اکثریت ارا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطقوي و راجع بموازنه بودجه عادي سنه ۱۳۴۶ باکثریت تصویب شد). په دې رایگیري کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالفو تعداد ونه ښود او ممتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوي. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښیي چه ښاغلی رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولی شي.

دلته علاوه په دې چه د بودجې په تصویب کښې د اراو شمېرنه ښیي رایگیري هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنې د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایگیري نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایگیري ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دې په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایگري کوي چه معترض ئې قانوني نه ګڼي.

په دې رایگري کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښیي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایگیري فیصله شوي ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه خوك په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلی رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایگیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادي نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه ومونده. په دې استیضاح کښې ښاغلي اعتمادي ځو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه ویناوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ني واوريدې چه په دغو ويناو کښې يوه مهمه موضوع د انحصاراتو ناوړه استفادې او غلط اجراات وو چه د استيضاح د غونډې په جوړيدو کښې ئې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع کښې د بدخشان د وکيل صاحب ښاغلي عبدالقيوم خان او د مرغاب د وکيل ښاغلي حاجي غلام رباني خان ترمينځ يو څه مناقشه او مشاجره پيدا شوه او وروسته تر دې چه ښاغلي اعتمادي صدراعظم وکيلانو ته توضيحات ورکول، ښاغلي رئيس داسې وويل:

ښاغلی رئيس:

وکلای محترم قبل از انکه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع بجواب استيضاحات وکلای محترم حرف بزنند محض ميخواهم چند کلمه بصورت عمومی بفرمايند. وروسته تر دې ښاغلي اعتمادي داسې وويل:

ښاغلی اعتمادي:

جناب رئيس وکلای محترم! از اينکه جناب رئيس و وکلای محترم فرصت دادند باينکه قبل از اينکه من بجواب استيضاحاتيکه در جلسات قبلی روی موضوع انحصارات سوالات متعددی وارد شده بود و اين موضوع فعلا مورد بحث بين دو نفر از وکلای محترم شوری است اگر بمن اجازه بفرمايند که در توضيحات امروز خود من از توضيحات روی موضوع انحصارات خود داری بکنم و البته بعدا وزير ماليه حاضر خواهد بود که در کميسيون مربوط روی اين مطلب توضيحات ارايه بکنند و اين پيشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بين شوری و حکومت چيز ديگری ندارد.

د ښاغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته ښاغلي رئيس له صدراعظم نه خواهش وکړ چه خپل توضيحات واوروي يعنې بې له دينه چه د مجلس اکثريت دا ومني چه صدراعظم دې د انحصاراتو په باب څه نه وايي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه کميسيون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه انتقـال وومـي، ښاغلـي رئيـس بـې درنـګه صدراعظـم تـه د وينـا اجـازه ورکړه او پـه دغسـې مهارت يـوه مهمـه موضـوع چـه د دولـت پـه اقتصاد کښې ئـې ډيـر اهميـت درلـود او د مطلب ټکـي و لـه مينـځه لاړه يعني پـه حقيقت کښې استيضاح پوچـه شـوه او څه يکـښې پـاتي نشـوه.

د ملاحظـې وړ خبـره لادا ده چـه بې لـه دينـه چـه صدراعظم خواهـش وکړي چه زه غـواړم لـه توضيحـاتو پـه عمومـي صـورت يـو څـو خبـرې کـوم پخپلـه رئيس لـه ده نـه خواهـش کـوي چه لـه توضيحـاتو نـه د مخـه څه ووايـي. تـر دې هـم ډيـره مهمـه خبـره دا ده کلـه چـه ښاغلـي صدراعظـم خپـل توضيحـات مجلـس تـه عـرض کـړل نـو سمدلاسـه ښاغلـي رئيـس وفرمـايل:

وکـلای محـترم! باسـتيضاحات وکـلای محـترم جنـاب صدراعظـم توضيحـات کـافي دادنـد اکنـون اگر رفقـاء موافقـه داشـته باشـند خاتمـه ميدهيم بـا ايـن مجلس، ايـن مجلس خاتمـه يـافت.

د مجلس ختمولـو پـه بـاب کـه څه هـم د رفيقـانو موافقـه وغوښتـل شـوه مـګر چـا لاڅه نـه وويلـې چـه مجلـس ختـم شـو او د صدراعظـم توضيحـات د رئيـس لـه خـوا کـافي وګڼل شـوه.

د اساسـي قـانون د ۶۶ مـادې پـه حکـم چـه وايـي: (مباحثـه در مـورد توضيحاتيکـه از طـرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميـم جـرګه منـوط ميباشـد) رئيس قانونـا مکلف و چـه د مجلس اکـثريت ئـې د رايګيـرې پـه وسـيله معلـوم کړي واې چـه د حکومـت پـه توضيحـاتو مباحثـه کـوي او کـه نـه؟ دا هـم د مجلـس کـار و چـه توضيحـات کـافي ګڼي او کـه نـه؟ د انحصـاراتو موضـوع چـه پـه استيضاح کـښې داخلـه وه، صدراعظـم پـه دغـه مـورد کـښې د توضيحـاتو پـه ورکولـو د اساسـي قـانون پـه حکـم مکلفيـت درلـود چـه بـايد ښاغلـي رئيـس او ښـاغلـي صدراعظـم دواړه دغـو ټکـو تـه متوجـه واې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مجلس خو سمدلاسه بې له دینه چه چاته د څه ویلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه کښې د رئیس په دغه روش باندې داسي اعتراض وشو:

ښاغلی نیك محمد د کوهدامن وکیل:

ښاغلی رئیس محترمو وکیلانو! د وزیر صاحب مالیه راتګ صدراعظم وویلې لیکن رایګیري پې نه ده شوې. فیصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وویل چه دی راشي لیکن زه ګومان کوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سویه باندې تړله استیضاح او د ټولو جوابونه چه صدراعظم ویلي دي صحیح جوابونه نه دي ویلي. مونږ قانع نه یو مباحثه کوو، په ټول هغه باندې چه رئیس صاحب وویل کافي توضیحات ئې ورکړه زه دا کافي نه بولم، دا توضیحات کافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سویه باندې حق لري چه مباحثه وکړي.

ښاغلی رئیس:

وکیل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه.

د اولسي جرګې په جریده کښې د نادعلي وکیل صاحب اعتراض په نصاب باندې ثبت شوی نه دی. که فرضا دغه اعتراض هغه کړی هم وای، رئیس صاحب باید د خپل تعامل په اساس یا رایګیري کړې وای چه اعتراض وارد دی که نه. یا ئې باید وکیلان شمېرلی وای چه نصاب شته او که نه؟ مګر دا خل ئې نه هغه وکړه او نه دا ځکه چه بې د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نیول کېده.

د ۱۳۴۸ کال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره ښاغلي رئیس د دغه کال د اسد په ۱۹ مه رایګیري وکړه. په دې جلسه کښې د بودجې په باب یو فوري توصیه شوې پیشنهاد هم مجلس ته وړاندې شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی رئیس:

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتي مشرانو جرگه و تصویب انجمن مالي و بودجه تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوري توصیه شده را که توسط منشي صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجهء سال ۱۳۴۸ دولت باکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایګیري کښې چه له رایګرو سره سم مجلس ختم شو او د څه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنګه د حکومت په پیشنهاد شوي بودجه هم خانګړي رایګیري ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه.

ښاغلی داکتر فرزان د زنده جان وکیل:

بودجه عادي و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد.... امروز هم قراریکه دیده میشود مجلس نصاب ندارد.

ښاغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د ښاغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانونا صحیح وګڼو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسي اعتراض به د رئیس له خوا یا رایګیري کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیده. د باغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښې ني وویل

" وکیل صاحب ناد علي وایي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".

اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي: "این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا وظیفه وکیل صاحب نادعلي".

ښاغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل: نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې ویل: منشی صاحب وایي نصاب تکمیل دی، د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ني د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به ئې ویلې: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرګې د رویداد ښیني د ملاحظې وړ تکې چه د پارلماني اداري څرنګوالی راښیي او دا څرګندوي، چه د اولسي جرګې ارتباط له حکومت او دولت سره څنګه او څومره ساتل کیده.[1]

---

[1] افغان جریده لومړی کال، اتلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است.

س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محجوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : انچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالا علی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : برای انکه ثلث در میان نه باشد و یک وجودگی یا به عبارت دیگر یگانگی و یکرنگی حفظ شود و برای انکه وجود و عدم وجود معاون دوم مساوی است.

س : در سال جاری که با فقر و فاقه روبرو هستیم صرفه جویی در کدام موارد عملی گردید؟

ج : در جلسات شوری و در تعلیمات پوهنتون.

س : وزیر و معین چگونه میتوانند در صلح و سلم بسر برند؟

ج : که یکی فعال و دیگری غیر فعال باشد و اصول پنجگانه زیست باهمی باندونگ را رعایت کنند.

س : فرق بین رشوت گرفتن و رشوت خوردن چیست؟

ج : اگر خام گرفت گرفتن است و اگر پخته میخورد خوردنست.

س : کدام رشوت است که نه خورده میشود و نه گرفته میشود؟

ج : وجه نیکو و حسن معاشرت که تماس دوستانه گفته میشود.

س : اشتراکیت در کدام موارد معمول است؟

ج : در عیاشی و فحاشی.

س : چرا ولسی جرگه برای جلسات رای اعتماد ۱۷ روز را وقف کردند و برای تصویب بودجه دولت یک روز را کافی شمردند؟

ج : چون برای تعطیل قانونی همین یک روز مانده و بس.[1]

---

[1] افغان جرید. سال اول شماره. ۱۸

۶ جدی ۱۳۵۰

۲۷ دسمبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار «نونویس» نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوسني حکومت ښه او بد

د ښاغلي داکتر عبدالظاهر حکومت په داسې وخت کښې مېنځ ته راغی چه شرایط او حالات له پخوا نه ډېر خراب وو او نور هم مخ په خرابیدو.

نه پوهیږم چه د داکتر صاحب محتاطانه پوهې د ډېر اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډك مسئولیت ومانه او بسم الله مجریها یې شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملګرو ته له ده سره په یوه بیړۍ کښې ناستو خلکو ته چه په ولسي جرګه کښې ۱۷ ورځې هر څه وول شوه هغه تولو واوریده چه قند امیخته با ګل نه و مګر د دوی د زړه دوا یکښېږي وه څکه ئې په اخره کښې د شکریې په ضمن کښې وویل مونږ خوشحاله یو چه په دغسې دیموکراتیکه فضا کښې مو د اعتماد رایه واخیسته.

دې حکومت وروسته تر دې که څه هم تراوسه داسې کوم کار نه دی کړی چه بریتونه پرې تاو کړي لکه چه د ایران حکومت په خلیج فارس کښې وکړ یا د هند حکومت په بنګله دیش کښې سرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورساوه، مګر له خپلي غريبي او بې وسۍ سره ئې مناسب يو څه وکړه چه يادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته ښه او بد دواړه په نظر کښې ونيسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مګر هيڅکله ترينه په جهاني واقعياتو کښې کار نه اخلي.

د حکومت هغه ښه ښه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱ــ د مطبوعاتو قبلي سانسور چه په تير حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترينه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مينځه لاړ او د فکر و بيان ازادۍ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار بايد د حکومت د حسناتو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه ګڼل شي او په درانه نظر ورته وګورو.

۲ــ د غلې د کموالي په وجه له نورو هيوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دي بلکه اجباري مسئله ده مګر بيا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډير تاثير لري او حياتي اهميت ئې ثابت دي.

۳ــ د خپلواکۍ د جشن مراسم او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت يو مناسب کار وو چه يو څه جرئت ئې غوښته او تاثير ئې په خلکو باندې عموما ډير ښه و.

۴ــ د اسلامي ممالکو د وزيرانو جرګه چه په کابل کښې د تير حکومت په منډه په يوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرايطو په تحت کښې جوړيدونکې وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډير پرځاى اقدام و.

۵ــ د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنګسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقليل وعده خلکو ته ورکړه او په نوو تعميراتو ئې هم يو څه بنديز ولګاوه که عملي جنبه ئې پيدا کړي وي ډير ښه کار ورته ويلى شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ د سرکاري موټرو تحدید او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷ـ ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرګې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸ـ بې زمکې خلکو او کوچیانو ته د زمکې ورکولو اعلان هم د امیدوارۍ وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹ـ په لندن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انګلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیره نه وي.

د حکومت دغه کریدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه ګورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعنې د کریدت په مقابل دبت څومره او څنګه دی؟

۱ـ د شورې څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون ـ ولایت جرګو قانون ـ ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنګه چه د تیرو حکومتونو له خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسنی حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې تینګ وساته او د اساسي قانون د شنډولو غیر دیموکراتیك سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه ددیموکراسۍ او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دی، که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا) ضرب المثل ګرزیدلی دی. دلته باید دا هم ووایو هغه داکتر صاحب چه د اولسي جرګې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوري پــه خاتمــه كــښې د احزابــو وجــود ډيــر ضــرور او لازم وګڼــه اوس سې دغه ضرورت هېر كړى دى.

۲ـ د اولسـي جـرګې د استيضاح پـه بـاب هـم دا حكومـت لـه پخوانـي حكومـت نـه څه فـرق نلـري او مجلـس لـه نصابـه غـورځول يـو عنعنوي سياست دى چه هـر حكومت ئې صادقانه پيروي كـوي.

۳ـ د بنګلـه ديـش پـه جريـان كـښې هغـه طلايـي موقـع چـه د پښتونسـتان د مطـالبې د پـاره ئـې د اب حيـات مثـال درلـود او د سياسـي پوهـې خـاوندانو ترينـه ډيـره لويـه ملـي او تـاريخي اسـتفاده كولى شوه د دې حكومت لـه لاسـه وريـا لاړه او هيـڅ تـرې بـود نشـوه.

۴ـ د متواترو اوريدلـو لـه مخـې هغـه تجـاوز چـه د ايـران لـه خـوا د افغانسـتان پـه حيثيـت او ملكيـت بـاندې شـوى او كيـږي د دې حكومت خاموش سياست چـه د رضـا او تسـليم معنـى لـري حكومت شديدا محكومـوي او مسـئوليت ئـې د يـوې تـاريخي لكـې پـه حيـث د تاريخ لمنې تـه سپارې.

۵ـ د پوهنتـون پـه مقـابل كـښې د حكومـت عـاطل او بـې نتيجـې دريغ هم د بناغلـي اعتمـادي لـه لومړنـي حكومـت نـه ډيـر فـرق نلـري او لـه عرفاني ركود سره ډيره مرسـته كـوي.

۶ـ د مـامورينو عـزل و نصـب تغيـر او تبديـل هـم د قنـاعت وړ نـه دى يعنـې لـه اهليـت او ليـاقت نـه پكـښې شـخصي روابـط او امرانـه سفارشـونه ډيـر دخـل لـري. كـه سـړى مقرريـو تـه ښه ځيـر شـي او كـوم داسې مثال پيدا كړي چه يـوه چوكـۍ لايـق او مسـتحق شـخص تـه وركـړ شـوې وي هلتـه هـم دا وينـې چـه دغـه وركـړه د اهليـت او ليـاقت پـه اسـاس نـه ده بلكـه د شـخصي مـهربانۍ او احسـاس لـه مخـې ده يعنـې حـق د حـق د پـاره نـه دى وركـړ شـوى بلكـه د شـخصي پيرزوينې پـه بنـاء د بخشـش پـه ډول وركـول كيـږي چـه بـايد پـه مرهونيـت او ممنويـت معاوضـه شـي او د عبوديـت رنګ واخلـي.

۷ـ پـه جـهاني سياسـي فعـاليتونو كـښې هـم دا حكومـت د پخـوا پـه شان بې برخې او بې علاقې پاتې دى پـه دنيـا كـښې هـر څه پيـښ شـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه دوی پکښې د ازاد قضاوت حق نلري او په حق السکوت قانع شوی دی.

۸ـ په دغه مغتنم فرصت کښې چه د پاکستان حکومت ته د پښتونستان په باب د څه منلو اجبار متوجه و چه باید د افغانستان حکومت پرې څه سیاسي فشار وارد کړای وای بالعکس ئې د ترانزیټي سهولت په باب عرض شکران وکړ چه هر چاته له توقع نه خلاف او عجیب و غریب ښکاره شو او د ډیر منحط سیاست نمایندګي ئې کوله.

۹ـ د دې لاامله چه د اساسي قانون تطبیق او تعمیل د حکومت وظیفه ده د قانوني ایجاباتو له مخې د دوو نورو قواو تکمیل او قانوني موجودیت ډیر عاجل او فوري اقدام ته ضرورت لري مګر حکومت د اساسي قانون دغه مهمه غوښتنه بیخي هیره کړې او داسې معلومیږي چه څوك قانوني احکامو ته هغومره توجه او التفات هم نلري لکه چه خپلې نکتائې ته لري. دا و د حکومت ځینې هغه فروګذاشتونه چه د مسئولیت پیټی ئې ډیر درنوي او د خلکو په اذهانو کښې محکوموي. اوس د ښاغلي لوستونکي کار دی چه د دې حکومت حسنات او سیئات پرتله کړي، وګوري چه کومه خوا سپکه او کومه خوا ډیره درنه ده.[۱]

---

[۱] افغان جریده. لومړی کال. نولسمه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې د ځلوېښتو وکيلانو مطالبه

هغه څه چه د شورى په تالار کښې ۱۷ ورځې په قبل الظهر او بعد الظهر کښې د اعتماد د څرګندولو په مناسبت بناغلو وکيلانو حکومت ته مخامخ وويل، باور لرم چه د راديو له څپو نه به د وطن ډيرو ګڼو خلکو هم اوريدلي وي، مګر ډير پوه او مستعد دماغونه به هم په دې نه وي موفق شوي چه په محض اوريدو ئې په مقايسوي ډول د وکيلانو د غوښتنو درجه بندي کړې وي او په دې پوه شوي وي چه غير له محلي مطالباتو په عمومي مسايلو کښې څه شي خومره وکيلانو له حکومت څخه په شدت او جديت غوښتي او د فشار مهم نقاط کوم کوم دي؟.

د وکيلانو دغه بيانيې چه اوس د اولسي جرګې په ۶ جلدونو کښې په ډېرو طويلو او عريضو پاڼو کښې ځاى لري د هغو مطالعه او مقايسه هم ډيره زياته حوصله او ډير وخت غواړي.

هغه مهم او د مطلب اساسي ټکي چه په دغو پاڼو کښې مدفون دي تشخيص او استخراج ئې د هر چا کار نه دى او هر څوک ورسره علاقه هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنايـي چـه حكومـت تـه هـم پـه صحيـح ډول دا نـه وي معلومـه چـه د احزابـو د قـانون. د ښاروالیـو قـانون او د ولایـت د جـرګو د قـانون د انفـاذ او اعـلام مطالبـه كومـو كومـو وكيلانـو پـه څه راز الفـاظو او كلمـاتو كـړي ده او د دې غوښتنـې وزن هـم د اشـخاصو پـه لحـاظ او هـم د وينـا د قوت پـه لحـاظ پـه څه انـدازه دی.؟

د صـدارت عظمـى د دفـتر كـاتب ګمـان نـه كـوم چـه د حكومـت د صحيـح فـهم د پـاره دغـه زحمـت پـه خان منلـى وي او پـه لازم دقـت ئـې دغـه ارزيـابى كـړې وي.

د دې د پـاره چـه دا خدمـت څه نـه څه مـا سـرته رسـولی وي او د چـا سترګې يـا غوږونـه مـې خـلاص كـړي وي غـواړم د خپلـې تتبـع محصـول نشـر تـه وسـپارم او دغـه راز همكـاري ونـه سـپموم، كـه چيرې حكومـت د (۴۰) تنـو وكيلانـو غوښتنـې تـه پـه اعتنـاء ګوري او بـې ارزښتـه ئـې ونـه ګڼي، د حكومـت د خـط مشـى دا برخـه بـه صـدق پيـدا كـړي چـه وايـي:

(حكومـت ارزو دارد در سـاحه روابـط ذات البينـى قـواى دولـت و در مرحلـه اول در سـاحه روابـط بـا شـورى اساسـات متيـن همكـارى و اعتمـاد متقابلـه ايجـاد شـود تـا ايـن حكومـت و حكومـات آينـده از ناحيـه نارسـائيها و عـدم ثبـات موسسـات سياسـى و فقـدان همكـارى و مفاهمـه بـه نتـايج اسـف انګيزيكـه بسـر نوشـت آينـده ديموكراسـى تـاثير منفـى دارد مواجـه نشـود.) كـه حكومـت پـه رښتيـا دغـه ارزو لـري او غواړي چه لـه شورى سره ښه رابطـه قايمـه كـړي او پـه دغـه مـورد كـښې د اساسـي قـانون د احكـامو پـه مقـابل كـښې منفـي حساسـيت ونلـري.

د وكيلانـو دغـه جـدي تقاضـا بـه نـه ردوي او د هغـه څه مخـه بـه ونيسـي چـه د ديموكراسـئ پـه آينـده سرنوشـت منفـي تـاثير لـري. راشـئ چـه اوس د محترمو وكيلانـو دغـه غوښتنـه د دوی پـه وينـاو كـښې ولـټوو.

ــ محمـد اسـحق علومـي د ارغسـتان وكيـل: بـراى حـل معضلـه هـاى كنونـى تشـكيل احـزاب سـالم و مـترقى را يګانـه وسـيله ميدانيـم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سید ظاهر شاه د شکر دري وکیل: ما انتظار داشتیم که جناب شما راجع به عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگه ها و خط مشی خویش به ملت امیدواری میدادید و شاروالیها را که در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رهایی یافتن می بخشید ولی با کمال تاسف مشاهده نمودیم که حکومت شما با این مسایل کلیه که موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی که قانون اساسی پیشبینی کرده است ممکن نیست کوچکترین اهمیتی قایل نگردیده اید.

ـ حاجي محمد آصف د کندهار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرگو قانون، د ښاروالیو قانون باید ژر تر ژره د اساسي قانون له هدایت سره سم مینځ ته راشي.

د پغمان وکیل: طبقات حاکمه بیدادگر و حکومتهای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی درکشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیك مشی ارتجاعی دارند

ـ نور محمد اکبري د کندهار وکیل: شایسته نمیدانم که در نظام دیموکراسی ما خلای عدم قانون احزاب موجود باشد.

ـ محمد عوض خواجه عمري د غزني وکیل: یك دوره قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگه از همین خانه ملت یك سلسله قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتاندید که از عدم توجه حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشده در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیه و روش های دیموکراتیك شما طی مراتب نهایی همان قوانین وضع شده به اسرع ترین وقت خواهد بود.

ـ امیر محمد بهسودوال دسره رود وکیل: د احزابو قانون چه د دیموکراسۍ محور دی باید ژر تر ژره د عمل ډګر ته راواوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهـم د ښاروالیـو قـانون ځکـه چـه سـر پرستان د اساسـي قـانون (۷۷) مـادې پـه ضـد تاکـل شـوي دي. د ولایتـي جـرګو قـانون چـه دمشرانو جرګه د دې قـانون د نشتوالي لـه کبلـه د يـو ثلث غـړو څخـه نيمګړې پاتې ده.

ـ سراج الدين منګل د څمکنيو وکيـل: د احزابـو قـانون څو کلونـه تير شوي او نـور بـه هـم څو تـير شـي او تراوسـه پـورې ئـې عملـي څنـډه هيڅ نه ده ښکـاره شـوې.

د ښاروالیـو د قـانون پـانه نـه اړول کيـږي او خپلـو پخوانيـو ټيکـه دارانـو او اجـاره دارانـو تـه سـپارل کيـږي. د ولایتـي جـرګو قـانون هـم کومـه پتـه نلـري.

ـ محمـد اسحق عثمـان د کـابل وکيـل: موضـوع ديگريکـه نـزد مـن لاينحـل و قـابل تشـويش عميـق ديـده ميشـود و روحيـه ديموکراسـي نويـن افغانسـتان را صدمـه مـيزند عـدم تطبيـق بعضـي قوانيـن مـهم است کـه ممـدو متمم و حتـي جـزء لاينفـك ديموکراسـي شـمرده ميشـود ، مخصوصـاً قـانون احـزاب، بـدون بوجـود آمـدن قـانون احـزاب هيچـگاه و در هيـچ مملکـت ديموکراسـي تکـامل نيافتـه.

ـ عبدالکريـم عمرخيـل د لغمـان د مرکـز وکيـل: د ولايتـي جـرګو او ښاروالیـو د قـانون او ورسـره د انتخابـاتو ځنـډول، د ګوندونـو قـانون او ورسره د ګوندونـو رسـميت تالـول او داسـې نـور اسـتبدادي اعمـال کـه اختناق او د اساسي قـانون پـه حريـت بـاندې بيشـرمانه تجـاوز نـه دی نـو څه شـی دی؟

ـ محمـد هاشـم مشـواني د اسـمار وکيـل: د اساسـي قـانون (۱۰۹) مـادې د حکـم مطـابق د ولايتـي جـرګو جـوړول او د (۱۱۱) مـادې د حکـم پـه بنـاء د ښاروالیـو د انتخابـات او د (۴۵۱) مـادې د دوهمـې فقـرې د حکـم مطـابق د ولايتـي جـرګې نـه مشـرانو جـرګې تـه د يـو تـن غړي انتخاب آيا د عمـل جامـه اغوسـتې ده او کـه نـه؟

ـ محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث میخواهم توجه شما و رفقای کابینه تانرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل وبمیان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شاروالیهاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعیکه احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خوبتر درك و احساس کنند بطائت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شاروالیها در حال اسفناکی بسر میبرند. وجود مامورین عالیرتبه حکومت بحیث شاروالیهای سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

ـ عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: څرنگه چه دیموکراسي بې له احزابو او بې د احزابو د قانون څخه کوم مفهوم نلري، نو ښایي چه د دیموکراسۍ سره د وفادارۍ او د موفقیت د پاره د احزابو د ولایتي جرگو او داسې نور قوانین ژر وایستل شي.

ـ عبدالروف بېنوا د موسی قلعه وکیل: قانون اساسی افغانستان در موارد (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچك محلی تا درجه قریه ها و ښاروالیها را بحیث سازمانهای دیموکراتیك بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن ښاروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اساای بشکل غیر دیموکراتیك جریان دارد مژده هم داده نشده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر جناب شما توانستید که قانون احزاب، قانون ولایت جرگه و قانون شاروالی را بمرحله تنفیذ قانون برسانید کار بزرگی را انجام داده خواهید بود.

بناغلی صدراعظم موظف! بیانیه، وداعیه شما که در ختم دوره (۱۲) ولسي جرگه در این تالار ایراد گردید پیش روی من است و جناب شما در آنوقت چنین گفته بودید: (مشکل اساسی دیگر دوره دوازدهم ولسی جرگه عدم موجودیت احزاب سیاسی بود. این مسئله علاوه بر اینکه در تطبیق اساسات دیموکراسی از ضروریات است در سیر نظام پارلمانی نیز نقش مهم و بارز دارد) حالا در خط مشی شما در مورد احزاب کوچکترین ذکری نیست.

ـ لعل محمد اکبري د دایکندي وکیل: من به عقیده خود وجود احزاب سیاسی را در افغانستان بمنزله روح در پیکر دیموکراسی میدانم بنا بر این از حکومت شما خواهشمندم زمینه ظهور احزاب سیاسی را هر چه زوتر فراهم سازید.

تا وقتیکه ولایت جرگه ها در مرکز ولایات بوجود نیاید نمی توان از خود سریهای مامورین محلی، قضات و حکام جلوگیری گردد.

وقتیکه ما دیموکراسی نداشتیم ظاهراً شاروالیهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون که دیموکراسی تا اندازه، رشد کرده چه دلیلی دردست است که کار شاروالیها را شاروال های باصطلاح سرپرست انجام بدهد.

ـ بسم الله د شینکئ وکیل: تاسو د خط مشي په دریم بند کښي ویلي دي چه د مملکت د ژوندانه په ځینو ارخو کښي د موضوعی قوانینو نشتوالی.

څرګنده خبره ده چه د مخکني حکومتو په شپږ کالو کښي بعضي ترتیب شوي قوانین چه له دوارو جرګو څخه ئې خپل مراحل طی کړي حکومتو د شخصي غرض په بنا په طاق د نسیان کښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واجوړ او بعضي قوانین چه پر شخصي ګټو بنا، وو په طور د قاچاق سره تقنیني فرمان منظور کړل

ـ عبدالحسین مقصودي د ننګرهار وکیل. جناب صدراعظم موظف شما از عدم قوانین حرف میزنید ولی توجه نکرده اید که قوانین پاس شده از شوری مانند قانون احزاب. قانون شاروالیها قانون ولایتی جرګه وغیره قوانین که از مدت ها قبل باید نافذ میشد چرا از طرف حکومت ها در طاق نسیان گذاشته شده است.

جی سنګ د کابل وکیل: پنځم د پارلماني دیموکراسۍ له ایجاباتو سره سم د احزابو قانون مینځته راوستل.

ـ عبدالرحمن زهري د بلوڅي ریګستان د کوچیانو وکیل. آقای دکتور صدراعظم موظف! همانطوریکه شما در خط مشی خود اشاره فرموده اید ولسی جرگه هم وجود قوانین فرعی را که مکمل و متمم قانون اساسی بشمار میرود اشد ضروری میداند ولی چنانچه شما هم اطلاع دارید برخی از این قوانین ضروری امثال قانون احزاب سیاسی، قانون ولایت جرگه ها، قانون شاروالیها قبلاً از شوری گذشته که بعد از توشیح برای انفاذ آماده می باشند ولسی جرگه بانفاذ این قوانین شدیداً احتیاج حس میکند اگر قانون احزاب سیاسی نافذ نمیگردد و احزاب سیاسی تشکیل نمیشود حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قانون شاروالیها سالها شد از شوری گذشته لیکن هنوز هم شهرهای ما در دست همان شاروال های سرپرست و فعال مایریدو دست شانده حکومت شهر داری میشود.

قانون ولایت جرگه ها در سال دوم دوره دوازده از شوری گذشته ولی تا حال هم نافذ نگردیده و جرگه های ولایت که اصلا نظام دیموکراسی ذریعه آنها در ولایات رونق میگرفت و مجلس سنا ذریعه، آنها اکمال میشد تا حال تشکیل نگردیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیک قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

ـ میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تامین دیموکراسی توجه جدی شما را میخواهم.

ـ خیرالله منور د خوگیانو وکیل: کوم وخت چه مې ستاسو خط مشي مطالعه کوله د سترگو کوښښ مې دا وو چه د اساسي قانون د (۱۲۶) مادې له حکم سره سم او د شورې د مخکینیو تصویبو په اساس د گوندونو د قانون په هکله څه ووینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلی وروسته مې بیا دا کوښښ کولو چه د ښاري چارو او ښاروالیو قانون د اساسي قانون د (۱۱۱) مادې په استناد څه پیدا کړم چه خدای مو له دې سر پرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ مې ونه لیدل. بیا مې په حتمي توگه دا ضرور گڼلو چه د اساسي قانون د (۴۵) مادې سره سم د ولایت د جرگې د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس رانغلل.

د گوندونو قانون چه د دیموکراسۍ ریښا هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنگه چه زړه د وجود یو فعال ماشین گڼلی شوو همداسې د گوندونو موجودیت په دیموکراسۍ حتمي دی.

د ښاروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامۍ د پاره د یوې عادلې تلې حیثیت لري.

د ولایت جرگې قانون چه د مشرانو جرگې یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشي کښې نشته.

ـ اسدالله صافي د تگاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

(c) ketabton.com: The Digital Library

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

ـ وزیر محمد د شرنې وکیل: باید تاسو پخپله تګ لاره کښې په ځرګند ډول د ښاروالیو او ایالتي جرګو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو ته اشاره کړی وای خو متاسفانه تاسو په تګ لاره کښې دا شی نه ولیدل شو. د افغان ټول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او ایالتي جرګو ته توجه وشي. تاسو د اساسي قانون د روحیې سره سم د سیاسي احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړې او په دیموکراسۍ کښې د سیاسي احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار ګڼل کیږي.

ـ جنت خان د جاني خیلو وکیل: س ـ رسمي حزبونه به کله اعلان شي؟

ج ـ کوم وخت چه ګلوګیر حزب له موره وزیږي

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب قانونی باعث بسا نابسامانیها گردیده است. احزاب در یک رژیم دیموکراسی حیثیت روح را در یک بدن دارد آرزو دارم که این روح در کالبد مردم ما نیز بدمد.

ـ محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل. تشویش من از این است که جلالتماب شما از قانون احزاب. قانون اتحادیه محصلین. جرگه های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند. من به نمایندگی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و صدیق توجه حکومت شما را درینمورد آرزومندم چه در غیر آن سهل انگاری حکومت شما درینمورد روزی سلسله همکاری بین ما را از هم خواهد شکست.

ـ حاجي فقیر محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید. اگر حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دموکراسی میخواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بآن معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته میتوانیم که متمم آن می باشد. اگر مقصد شما از فقدان قانون ښاروالی آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما همنوا... می باشیم.

محمد حکیم صدیقی د ینگی قلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین متمم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین ښاروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجي محمد احسان د ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یک سلسله خواسته های ملت تامین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد.

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون ښاروالیها و قانون احزاب بالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یک ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یک ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من نمیدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بوده.

حاجي عبدالعلي تیموري د اوبی وکیل: برای تطبیق دیموکراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیازمند نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون ښاروالیها بوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد غوث اسحق زی د لاس وجوین وکیل: واقعیت اینست که یك نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۳۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب بر سر اقتدار یا حزبیکه حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت داشته باشد ولی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانیست و با هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومتهای افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین ښاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکری بعمل نیامده است.

- سید امیر د خان آباد وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تا په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې د رياست افتخار درلود څو قوانين د اولسي جرګې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه درې قوانين ډير ضرور وو: د احزابو قانون، د ولايت جرګې قانون، د ښاروالۍ قانون هيله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانين د عمل ميدان ته را واوزي.

- حاجي عبدالستار د ملاخيل د اجرستان وکيل: د ولايتي جرګې د قانون معطلي او ځنډ د اساسي قانون ارزښتونو سره مخالف دي ځکه چه د مشرانو جرګې يو ثلث ئې کم کړی دی، بايد د اساسي قانون په حکم د مشرانو جرګې يو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعاويب او فيصلې قانوني بنه غوره کړي.

- حاجي فدا محمد د زنده جان وکيل: بيمورد نيست ياد آور شوم تا شما و آن عده وزرای تان سعی نمائيد که قانون اساسی مملکت و اين وثيقه ملی افغان را طوريکه در طرح آن کوشش نموده ايد در راه تطبيق مواد مندرجه آن نيز از هيچگونه فداکاری دريغ نفرمائيد. بوجود آوردن قانون ولايتی جرگه. قانون ښاروالیها امری است حتمی و قابل تذکر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد کریم صحرائي د دهراوړ وکیل: ستاسې د حکومت څخه زموږ جدي هیله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه د احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولایتي جرګو قانون او د ښځو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسئ.

ـ میر احمد میوند د میوند وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم! تاسې پخپله خط مشي کښې دیو شمیر قوانینو نشتوالي اول ذکر کوئ دلته دا سوال پیدا کیږي هغه مهم او ډیر ضروري قوانین چه شوری ډیر پخوا تصویب کړیدي لکه د احزابو قانون، د ښاروالۍ قانون، د ولایتي جرګې قانون او داسې نور څه شوه او ستاسو حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنیني انسداد چاره به څه وي؟ هغه غیر مطبوع قوانین چه د شوری په ارشیف کښې پراته دي تدفین او تجهیز به ئې د چا په غاړه وي؟.

ـ عبدالقیوم د اندراب وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف! برای مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترین علت آنرا فقدان قوانین بیان نموده اید. در این جا سوال پیدا میشود که قوانینیکه از طریق شوری در دوره دوازده و سیزده به تصویب رسیده است تا حال در معرض تطبیق گذاشته نشده است و قوانینیکه موجود است پنج فیصد هم مورد تطبیق قرار نمیگیرد.

ـ سید مبین شاه امیر د هلمند د مرکز وکیل: د احزابو قانون د دیموکراسۍ د اساسي تشکیل او تکامل اصلي بنسټ او تهداب ګڼم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مینځ ته رانشي. د دیموکراسۍ د صحیح او سالمې ودې امکان نشي موجود یدلای.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، تسلسه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومې ۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنورې ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجریـد

یو سـړی چې خپلـو نـاوړو اعمـالو پـه وجـه د اولـس لـه خـوا پـه تجرید محکـوم شـي نو بیـا ورسـره خلـك راشـه درشـه پریـږدي، پـه مـړي او ژوندي ئې نـه خـبروي. سـلام ئـې نـاخلي او سـلام نـه ور اچـوي. د یـوه نـا ملمـوس یـا جذامـي مریـض پـه شـان ګوښی اوسـي او د هـر چـا علاقـه ورسـره قطـع وي.

بنـدي خـو ښه وي خلـك ئـې خـبر اخلـي او پوښتنـه ئـې کـوي، مـګر تجرید شـوی سړی د هر چـا لـه زړه وتلـی او لـه نظـره لویدلـی وي.

څنګه چه یو فـرد پـه فـردي حیـات کـښې تجریـد سـره مخـامخ کیـږي حکومت هـم کله کله د خپلـو خلکـو لـه خـوا پـه تجریـد محکـوم کیـږي یـا د نـورو حکومتـونـو د علاقـې پـه قطـع کیـدو تجریـدي حـالت اختیـاروي او مـنزوي کیـږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت تجريد په داخل کښې وي او که په خارج کښې د سياسي انتحار حکم لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه تلافي کېدونکي خسران او خزلان سره مواجه کيږي

که يو حکومت په داخل کښې د خپلو خلکو له قطع علاقې سره مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مينځ ډېره فاصله پيدا شي نو بيا دغه حال په داخل کښې محصور نه پاتې کيږي خارج ته هم سرايت کوي او په خارجي سياست کښې هم ګوښې کيږي او يوازې کيږي.

هغه حکومت چه خلك ورته په کرکه ګوري د جهان په نظر کښې هم خوار او بيمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له څو مودې راهيسې په بيړه د تجريد خوا ته درومي او په داخل او خارج کښې له ملي او بين المللي انزوا او ګوښي توب سره غاړه غړۍ دی يو حکومت چه د ملت له حمايت څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئې نه وي جلب کړې هغه په حقيقت کښې په تجريد محکوم دی

څوك چه د وطن په حال کښې يو څه مطالعه لري هغه پوهيږي چه منورين او ترقي غوښتونکي خپنې له حکومت سره د مجادلې په حال کښې دي، خينو ورسره مقاطعه کړې او خينې نور ورسره بې علاقې پاتې شويدي (و ذالك اضعف الايمان) د شورى وضع هم له حکومت سره له چانه پټه نه ده او هر څوك په دې پوهيږي چه يوازې د اعليحضرت معظم همايوني حمايت او عنايت دی چه حکومتونه ئې په بست کښې ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شورى تيره د وخته ماته دا او خوسي ئې سره نه څري.

ملايان او روحانيون هم د ديني او مذهبي امورو په وجه له حکومت سره د تصادم او مخالفت په حال کښې دی او د پل خښتې زړه دردوونکې خاطره هيڅکله نه هيروي.

د حکومت مامورین هم چه یو لږ شمیر ترینه مستثنی کړو عموماً له حکومتونو څخه خفه نه کې او ناراضه دي

هغه بې قانونی احتیاجات او په ماموریتونو کښې مالکانه تصرفات چه لوی کار داران یې وخت په وخت د شخصي ملاحظاتو په وجه په دوایرو کښې کوي ماموریت یې د عبودیت او شخصي مالکیت درجې ته راټیټ کړی چه تحمل یې د شخصیت خاوندانو ته ډیر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورته ښه نه دی او دلته هم یوه مجبوره خاموشه کرکه موجوده ده.

سرمایه داران. ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط ویني خپل هر څه په خطر کښې ویني ځکه معناً او مادتاً له دې ځایه تللي او ظاهراً دلته د پښو په سر ناست دي یعنې له دې ناحیې نه هم حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هرې خوا تجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په داخل کښې یې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسیدلې ده چه کله صدراعظم. کله معاون. کله یو وزیر او کله بل د تجرید په حال کښې لیدل کیږي او د ځان ځانۍ په وجه د تجرید او مقاطعې چاره هڅوکي ته رسیدلې ده

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز تجرید څخه نجات ومومي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې کړي چه خلک یې غواړي او د خلکو په ګټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي یې په اولسي جرګه کښې په سلو کښې لس هم سه خوښوي او اکثریت یې د قناعت وړ نه ګڼي هغه ځنګه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید په دې بنه پوه شي چه د یوه رسم په حیث د اولسي جرګې په تش لاس جګولو غیر حقیقي اعتماد په طفیلي ډول حاصلول د استناد وړ نه دی.

ترڅو چه یو حکومت عملا په صادقانه ډول یو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماري او ارتجاعي سیاست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورین له خان سره نشي ملګري کولی او له تجرید نه نشي راوتلی.

حکومت باید کاملا او حقیقتا ملي او غیر انتصابي شي.

د یوه حکومت د ملي کیدو د پاره یوازې ملي څېره پیدا کول کافي نشو ګڼلی.

ملي حکومت باید ملي طبیعت، ملي خاصیت او ملي روحیه ولري او قلب و دماغ ئې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کښې شخصي او په ظاهره کښې ملي وي یعنې لکه خامسوزه دوډۍ مغز ئې خام او مخ ئې سوی وي څوک ئې نه خوښوي او په صحیح معنی پخه دوډۍ ورته نشو ویلی.[1]

[1] ـ ولس جریده، لومړی کال، ۲۱ ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ دجنوري ۱۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکرونو مخه کومې خوا ته

د ګرزیدو په حال کښې ده؟

دلته خو ملي تشکیلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم چه سړی د حزبي اکثریت له مخې د خلکو تمایلات او عامه افکار ځانته معلوم کړي.

یوازینی مرجع چه د اساسي قانون په حکم ئې د افغانستان د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شو ملي شوری او خصوصاً ولسي جرګه ده.

سږ کال چه د ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر کابینه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډیو کښې د ښاغلو وکیلانو ویناوې شروع شوې ما دغه فکري جریان له ځو خواو په ځو لحاظه تعقیباوه.

لومړی نوبت د ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واورېده "باوجود امدن قانون اساسی اعمال بدتر از دوره های دکتاتوری این مرز و بوم بیادگار دارند" دفعتاً راته دا فکر پیدا شو چه زمونږ دیموکراتیک حکومتونه د دیموکراسۍ په ناکامولو او بدنامولو کښې څومره موفق دي چه چا د مجبوریت له مخې چا قصداً او چا د بې کفایتۍ په وجه له دغه تحول یا نهضت څخه خلك زړه تورن کړیدي.

دغه وکیل صاحب دا هم ویل "قانون صامت ما اگر ناطق میبود از طبقه بندیها و قانون شکنی های انانیکه خود را نزدیکتر بقانون یا مطیع قانون یا اورنده این قانون میدانستند بزبان فصیح و بچشم گریان یاد میکرد" دغو خبرو زړه تور هم متحسس کړم او دا راته ضروري ښکاره شوه چه د وکیل صاحبانو دغه راز خبرې تعقیب کړم او وګورم چه څومره وکیلان له دغې دیموکراسۍ نه چه زمونږ ئې لرو سرټکوي او ناراضه دي

دلته راته دا اندیښنه هم پیدا شوه هسې نه چه مایوسي هغه حد ته رسیدلي وي چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د خلکو په نظر کښې د مملکت د تباهۍ او بربادۍ عوامل ګڼل شوي وي او دغه راز دیموکراسي نوره د تحمل وړ نه وي.

په دغه فکر مې د افکارو څارنه شروع کړه او د ښاغلو وکیلانو په وېناو کښې مې دا مطلب په ډېرو صریحو الفاظو کښې وموند چه دغه دیموکراسي اوس هر چا پیژندلې ده او له دکتاتورۍ نه هم ورته بده ښکاري.

دا دیموکراسي چه نه پکښې د دیموکراسۍ رنګ شته نه خوند نه بوی یعنې دریواړه صفته ئې بایللي دي او بې حزبه. بې قانونه. بې قدرته او بې عدالته دیموکراسي ورته ویلی شو د هیچا نه خونبېري او هیڅوك پرې نه غولیږي. څوك ورته قلابي او سالوسانه وایي. څوك سر او دم بریده بولي او نیم بنده دیموکراسي خو یوه اصطلاح ګرزیدلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغـه څه چـه دا خل پـه ولسـي جـرگه کـښې د ديموکراسـۍ او بـې قانونۍ په باب وويل شـوه ځنې مثالونـه ئـې دا دي.

ديموکراسـي کـه در مملکـت مـا بعـد از انفـاذ قـانون اساسـي مـورد تطبيـق قـرار گرفتـه روی عوامـل متعـد دی چـه از نـگاه تعبـير هـای اشـتباه اميز و چـه از روی تخلـف از ايجابـات ان شـکل عجيبـي بخـود گرفتـه اسـت.

(ابلاغ د بگرام وکيل)

ـ دا څنـگه ديموکراسـي ده چـه مـخ ئـې د قـدرت خـاوندانو تـه دی او شا ئې مظلومې طبقې تـه

(صفر محمد خروټی)

ـ نه دا شان ديموکراسي چـه تش تشـريفاتي او ظـاهري شـو ولـري.

(حاجي محمد اصف د کندهار)

ـ ديموکراسي د يـو څو کسـو او يـو څو کورنيـو د پـاره ده نـه د عـام ملت د پـاره.

(سراج الدين منگل)

ـ ديموکراسـي هغـه ډيـره ده چـه ولاړه د يـو چـا پـه مـخ او واك ئـې د بل چـا وي.

دا تشـه پـه نامـه ديموکراسـي نـه ستاسـې پـه درد خـوري نـه د مملکت او نه زمونږ د خلکـو، دا د ديموکراسۍ گناه نـه ده دا د هغـو ارتجاعي قوتونو گناه ده چه ديموکراسـي ئـې خلکـو تـه بدنامـه کـړه.

(بينوا د موسی قلعه وکيل).

ـ وقتـی کـه مـا ديموکراسـی نداشـتيم ظـاهرا ښاروالیـهای انتخـابی وجـود داشـت ولـی اکنـون کـار ښـاروالیها را ښـاروالهای سـرپرسـت انجام ميدهـد.

(لعل محمد اکبري).

ـ مونـږ وينـو او گورو چـه د ممتـازو اشـخاصو لپـاره يـو قسـم ديموکراسي او په ملي مسـايلو کـښې ديموکراسـي بيـل شـکل لـري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(علي محمد د اچين وكيل)

ـ لـه هغـې ورځې چـه اساسـي قـانون پـه هيـواد كـېنبې نـافذ شـوي د خلكـو هيلـې نـې د تطبيـق لـه املـه ورځ پـه ورځ پـه نـا اميـدئ بدلـې كړې او نژدې ده چـه د هغـو اعتمـاد پـه بـې اعتمـادئ سـره بـدل شـي.

(عبدالله احمدزى)

ـ اساسـي قـانون پـه مملكـت كـېنبې نـدى تطبيـق شـوى د خلكـو مشـكلات لا هـم پسـې زيـات شـوي دي.

(حاجي محمد د گرمسير وكيل)

ـ اساسي قانون چـه د هـر ظـالم تـر پـنبو لانـدې چيغـې او نـارې وهـي د مسـتبدانو او ليوانـو لـه منگولـو راخـلاص كـړئ.

(بهاوالحق د وازې خوا وكيل)

ـ بـا وصفيكـه قـانون از طـرف مـامورين جـگر خونسـت زيـر پـاى متحد المال هاى ضـد و نقيـض هـم قـرار دارد.

(سيد محمد رفيق نادم)

ـ زمونږ ملي وثيقه د ظالمو او خود غرضـو حكومتـو لـه پلوه تراوسـه پـورې پـوازې د خولې د ويلو څخه پورته د عمل په صحنه كېنبې تطبيق شوې نه ده.

(مولوى سيد اكبر د پل علم وكيل)

ـ يكـى از خواسـته هـاى مـردم افغانسـتان انسـت كـه بقـانون عمـل شـود متاسفانه قـانون بكلى جنبه عملى نداشـته بـايد شـكل عملـى ان عـام باشـد.

(عبدالحفيظ د نهرين وكيل)

ـ يكـى از عوامـل بسـيارى از مشـكلات مـا تطبيـق نشـدن قـانون اساسى ميباشـد.

(كمال الدين د سرپل وكيل)

ـ نظـام ادارى مملكـت نسـبت بـه زمـان قبـل از قـانون اساسـى بيـش از پيـش بسـوى فسـاد كشـانيده شـده اسـت. قـانون نـه تنـها تطبيـق نميشـود بلكـه بـالاى ان تمسـخر ميشـود.

(عبدالقيوم د اندراب وكيل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د دیموکراسۍ دوري حکومتونو د سرې وعدې وکړې خو لــه بده مرغه یوه نې هم عملي نکړه

(عبدالله د سیداباد وکیل)

ـ دیموکراسی طبقاتی موجود شما اصلا وسیله مظالم و تاخت و تاز برای مستبدین، مرتجعین. متنفدین محلی است. دیموکراسی طبقاتي موجود دیموکراسي سرودم بریده جعلی و سالوسانه ایست که برای توانگران در حکم سعادت و برای رنجبران و زحمتکشان در حکم دام فریب است بیقین که نور چشمی های فاسد طبقات حاکم از هر گونه ازادی تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخور دارند.

(د کابل وکیل)

ـ طبقات حاکمه بیداد گر و حکومت های متکی بر ان خود مانع تکامل دیموکراسی در کشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، شاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیک مشی ارتجاعی دارند و با اعمال ضد دیموکراتیک و ضد قانونی خود زمینه را برای حاد تر شدن ارتجاع بیشتر مساعد میسازد.

(د پغمان وکیل)

د ډیرو ښاغلو وکیلانو لــه دغسې خبرو نــه دا معلومیده چه لــه اساسي قانون نــه وروسته حکومتونه د دیموکراسۍ په تمثیل کښې ډیر نامطلوب نقش لري او د خلکو په ذهن کښې په بې کفایتۍ، قانون شکنۍ، اسلام دښمنیو او د اداري او سیاسي فهم و قابلیت په فقدان سخت محکوم شوي دي چه د مملکت د شئونو ساتنه لــه دوی نــه پوره نــه بولي. بلکه یو ډیر عظیم خطر ملك او وطن تــه د راتلو پــه حال کښې وینې چه لــه دغسې زمامدارانو نــه نې د مخنیوي هیلــه نشي کولی او پــه دوی نــې سترګې نــه ډکیږي.

ځینو ښاغلو وکیلانو د دغې سابقې پــه تحت کښې د اساسي قانون لــه حد فاصل نــه هغــه خوا نظر وځغلاوه او پــه داسې حال کښې چه پــه نوي رنګ کښې راوتونکو حکومتونو تــه بــد ویل کیده د ښاغلي سردار محمد داود نوم پــه ښه ډول داسې یادیده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ښاغلي سراج الدين منګل د ځمکنيو وکيل د ځمکو د اصلاح قانون د منځني ځنيځ په اکثرو هېوادو کښي عملي شو مګر په افغانستان کښي چه د دې نهضت اوازې د ښاغلي سردار محمد داود د صدارت په وخت کښي وې نه تنها دا چه دا نهضت قوي نکړی شو بلکه لا پسې خپه کړی شو.

۲. ښاغلي ميرزا محمد دقيق د ګلستان وکيل: د پښتونستان موضوع ځرنګه چه نورو د ملت نمايندګانو هم ياده کړه زه د ښاغلي سردار محمد داود د مخني صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظيفه ګڼم

۳ ښاغلي حاجي محمد اقبال د خاځيو وکيل: ښاغلي سردار محمد داود د افغانستان د پاره د ديموکراسۍ بنسټ کېښود. همدا رنګه په وازې سردار محمد داود و چه د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سياسي او نورو اړخونو کښي ئې ځرګند تحول راوست او هغه څه شي چه په افغانستان کښي ليدل کيږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خير غوښتونکي سنجش. ايمانداری، غيرت، پاك احساس، زحمت کښنې او د سياسي شعور محصول دی نو زه هيله کوم چه د پښتونستان حياتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقيده خاصه پاملرنه وشي.

۴ ښاغلي علي محمد د شينوارو د اچين وکيل: کوم وخت چه ښاغلي سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ايجاباتو سره سم ئې د افغانستان په ټولو چارو کښي سمون يعني فرهنګي، زراعتي، اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مينځ ته راوړ او به هغه وخت کښي نه قاچاق بر او نه رشوتخور معلوميده او نه احتکار او اختلاس کار و.

۵. ښاغلي حاجي فقير محمد د جلال اباد وکيل من يقين دارم که پروژه انکشاف وادی ننګرهار براى پيشرفت و تحول سويه حياتى

(c) ketabton.com: The Digital Library

واجبستني مردم در وقت حکومت سردار محمد داود رویدست گرفته شده است اگر زمین ها بمردم غریب که زمین ندارند بقیمت مناسب و قسط های معینه داده شود در بهبود حیات مردم نقش بسزایی خواهد داشت

۶ ښاغلی عزیز الله واصفي: د پښتونستان او بلوچستان د ازادۍ موضوع د افغانستان په سرنوشت مستقیم تاثیر لري.

د دې موضوع تاریخي سیر د والاحضرت سردار محمد داود د حکومت په دوره کښې په ملي توګه د افغانستان د ملي سیاست جزء و چه ورو ورو د حکومتونو سیاسي ملعبه وګرزیده.

۷ ښاغلی ولي محمد رحیمي د چاربولك وکیل: اولین بار در زمان صدارت والاحضرت سردار محمد داود توجه جدی بطرف انکشاف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق رعایت سیستم اقتصادی مختلط رهبری شده وطرح پلان های پنجساله اقتصادی بعمل امد.

۸ ښاغلی ننګ یوسفزی د دشت ارچي وکیل: د پښتونستان موضوع چه د والاحضرت سردار محمد داود په وخت کښې چه یو باشهامته او شریف افغان و دحکومت د پالیسۍ روحي او بنیادي جزء و

دغه راز یادونې په دې لحاظ د اعتناء وړ معلومیدې چه په یوه لوی ملي مجلس کښې چه څو حکومتونه په عمومي ډول تقبیح کیدل او د لعن و طعن بازار تودویو شخص چه تقریبا لس کاله پخوا صدراعظم و او د بحث موضوع سره چه ډیر بعید تعلق درلودپه ښه نامه یادیده او ستاینه ئې کیدله.

په دغو یادونو پسې څه موده وروسته د مشرانو جرګې یوه پوه غړي چه په نوي جریان کښې ئې مهمه برخه درلوده او په قصه ښه خبر ویعنې ښاغلی سید شمس الدین مجروح د ښاغلي سردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد داود په باب پخپله يوه مقاله کښې خپل فکر او نظر داسې څرګند کړ:

قربانيان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالې يوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسير تاريخ به دو راهی رسيد ه بايست يک طرفی را اختيار کند. عراده بيک سوی معينی براه افتاد و ما اين حرکت را تحول ناميديم.

حکومت والاحضرت سردار محمد داود مقدمات اين تحول را چيده بود(که ان موضوع جداګانه است و چون من خود شاهد اين حوادث بودم در فرصت ديګری از ان بحث خواهم کرد) سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع يک تجربه نوی در راه ديموکراسی و تفکيک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که اين حکومت مستعفی شد تمام جريانات از خاطرها فراموش ګشت و ګويا تاريخ تحول و تاريخ سياسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد اغاز شد.

جريان طوری براه افتاد که از پشتيبانی و حمايت سردار موصوف محروم و بی نصيب شد او می توانست برای پيشرفت اين جريان مددګار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غير رسمی بکند.

بهر حال خواه جريان او را از خود بيګانه ساخت ويا او بيګانګی اختيار کرد اما امداد او ميسر نشد اين خساره نخستين بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخير تاريخ سياسی و اداری ما نقش بس بزرګ و مهمی بازی کرده بود بګوشه انزوا رفت و نامی ګاهی از و ګرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازينست:

که او توانست افغانستان را در جريان سياست بين المللی وارد کند و مملکت را از سياست انزوا و سربسته ګی بدر ارد. و ثانيا او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثا هم او بود که راه را برای جريان دموکراسی و اين

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربه نو باز کړ (د افغان ۸مه ګڼه). په دې مقالې پسې اوس یوه بله مقاله د ښاغلي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله کښې سردار محمد داود داسې بیان شوی دی:

... په دغه وخت کښې بې د عسکري سوقیاتو او جنګ څخه تش په صادقانه سیاسي هڅو د پښتنو او بلوڅو ورونو د پاره مونږ ډېر زیات سیاسي امتیازات حاصلولی شول.

... خو د دې طلایي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو ځکه چه د پاکستان حکومت زمونږ د بمباریو نه پاتې غنم د کرایي په مقابل کښې د اورګاډي په ډېو کښې پېښور ته راورسول او د افغانستان حکومت د دې لوی احسان له کبله دا مناسب ونه ګڼله چه په ډې طلایي وخت کښې د پښتونستان په نفع اواز پورته کړي.

ما اوریدلي دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې د پاکستان حکومت د امریکې په وساطت افغانستان ته ډېر داسې پیشکشونه کړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دې تېر شي، پاکستان به د تورخم په لاز تر جلال اباده او د سپین بولدك په لار تر کندهاره د ګاډي خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتیاوې برابرې کړي حتی ویل کیږي چه د بحیره عرب د کوم بندر پورې ئې ورته د یو کریډور پیشکش هم کړی و خو د هغه وخت حکومت نه و منلي او ویلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل ځانته امتیازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه ګڼه)

ښاغلي صداقت د پښتونستان ټینګ او وفادار غوښتونکی چه له اوسني حکومت او غنم غوښتونکي ګندم نما سیاست څخه بېخي نا امیده کیږي نو ښاغلي سردار محمد داود ئې ستړګو ته دریږي او د تېر وخت په یاد و لږ غوندې خپل زړه ښه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مطلبې په لحاظ او هم د سوړه جهاني او ملي مسايلو په لحاظ ډير با اهميت ښکاري او د حسو احتمالاتو په مقابل کښې دغه راز حکومتونه چه موږ ني لرو بيوسه او بي کسه معلوميږي چه د هيچا د اميد ستړکي نه وراوړي سړی چه په مجلسو او محفلو کښې خصوصاً د پښتونستان نه نظره څه اوري داسې معلوميږي چه هر څوك دلته يوه ډيره لويه خلا ويني او حيران دی چه دا به څنګه او په چا ډکيږي؟

حکومت د غلي د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه د شخصيتونو فقر ډير وارخطا کړي دي. زموږ مختنقې رندي کښې ديموکراسي خو د احزابو د فقدان په وجه نوي ملي شخصيتونه پيدا نکړې شوه او خلمي استعدادونه چا سر جګولو ته پرې نښوده.

خلك فکر کوي چه دغسې مغتنم طلايي فرصت کښې که کوم د عزم او ارادي خاوند او د سياسي او اداري قابليت لرونکې شخصيت د حکومت په راس کښې واقع وای يو ملي او تاريخي افتخار به لاس ته راغلی وای. په دغسې وختونو کښې که يو ملت ملي او سياسي فداکار او صادق شخصيتونه ولري او په حکومت کښې د زعامت او امامت اهليت موجود وي چه د فکر او عمل ابتکار پکښې وي په خلکو کښې نوي روحيه او روحي قوه پيدا کولی او ښيې لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پيدا کولو او جوړولو کښې ډير دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا مسمومه نه وي.

خلك غواړي چه يو څوك پيدا کړي يا څوك پيدا شي د اميد سترګي ور واوړي خکه يو پلو بل پلو ګوري او په بناغلي سردار محمد داود ني سترګې نيبلي.

که څوك په خان کښې څه ويني او د خلکو تمايلات جلبولی شي که له دغه وخت نه استفاده نه کوي ګناه کوي.

که مخلصي سردار محمد داود د پښتونستان د ملي او تاريخي افتخار کملو د پاره څه کولى شي او بې له دې چې څوك دغه کار ته جوړ نه دې نو د اساسي قانون په چوکاټ کښې هم دغه خدمت سرته رسولى او بو څه کولى شي په دې شرط چې د معظم اعليحضرت مستعدت ورسره ملګرى وي.

د دې لامله چې همايوني اعليحضرت له هر جانبه زيات د وخت په ايجاب او ضرورت ډېر ښه پوهيږي بعيده نه ده چې د دوى په لارښودنه دا تاريخي افتخار په هره وسيله او په هر قيمت چې وي د افغانستان د پاره حاصل شي او ډېر امکان لري چې له سياسي او ديپلوماسي لارې د افتخار ور څه حاصل شوي هم وي چې مونږ ته نه وي معلوم او زمونږ له فهم او توقع څخه پورته وي.

په دې مقاله کښې زما اصلي او اساسي منظور دا دى چې لوړ مقامات د نوي جريان او تحول په مقابل کښې د خلکو مايوسي او نا اميدي بې اهميته ونه ګڼي او دغه مخالف نظر چې د دغسې حکومتونو په نسبت د نشو و نما په حال کښې دي له نظره ونه غورځوي او عواقبو ته ني په جدي توګه متوجه شي يا متوجه وي.[1]

[1] افغان جريده لومړى کال ۲۲ مه ګڼه
د ۱۳۵ د سلواغې ۴ مه
د ۱۹۷۲ د جنورۍ ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبعیض او امتیاز یعنې څه؟

دوه ماموران دي چه يوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصیلاتو داکتري ترلاسه کړې ده.

کله چه لومړی مامور په مکتب کښې معلم و دا بل متعلم و مګر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د داکتر د پلار په ځای دی د خدمت په تمدید د لوړې څوکۍ خاوند دی.

اوس پوه شوئ چه تبعیض او امتیاز څه ته وايي او څنګه عملي کیږي؟.

زه د دې دوارو نومونه ځکه ناخلم چه شخصي رنګ پیدا نکړي او د دوی په نوم اخیستلو زه پخپله د تبعیض مرتکب نشم ځکه چه د دغسې فوق العاده اجرااتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه یادول او دوی یادول پخپله یو ډول تبعیض او امتیاز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سري دلته او هلته خيني مشـيخ ويني چه په دفترونو کښې ناست دي او بالعکس خيني نور تر هغو کشران د ماموريت د عمر په لحاظ ځوانيمرګان يعني متقاعد شوه.

زمونږ په اول رتبه او فوق رتبه کارداراڼو کښې همدغه اوس خيني داسي بيسواده محترم شخصيتونه شته چه يو کوچنی ليك هم بې له ډيرو املايي، انشايي، لغوي او ګرامري غلطيو نشي ليکلی مګر په مقابل کښې ئې د لوړو تحصيلاتو خاوندان يا وزګار ګرزي او يا په ټيټ کار موظف دي چه د تبعيض او امتياز ډير برجسته مثالونه ورته ويلی شو (که څوك ئې نه مني د بهسوداۍ قوي اسناد ئې ښودلی شوو) مګر غلط فهمي بايد پيښه نشي او هر څوك په دي پوه شي چه دا هغه تبعيض او امتياز نه دی چه اساسي قانون تحريم کړيدی بلکه قانون پخپله دغه تبعيض منلی دی.

د اساسي قانون په (۳۷) ماده کښې د ماموريت اساس اهليت ګڼل شوی دی نه سواد او تعليم.

که اوس په افغانستان کښې خيني خلك د تذکرو نلرلو په وجه له عسکري مقدس خدمت څخه محروم وي او نور خلك چه تذکرې لري د وطن د دفاع په خدمت کښې برخه اخلي دا هم هغه تبعيض او امتياز نه دی چه اساسي قانون منع کړی او ويلي ئې دي (تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوی دارند) کيدی شي چه حکومتونو داسې فکر کړی وي چه بې تذکرې خلك د افغانستان تبعه نه دي ځکه چه د تابعيت سند نلري نو هغه تبعيض او امتياز چه د افغانستان په خلکو کښې مردود ګڼل شوی دلته صدق نه پيدا کوي.

زمونږ خينو وکيل صاحبانو دا هم تبعيض او امتياز وګاڼه چه د افغانستان خيني طبقات په وزارت خارجه کښې ماموريت نلري او له دوی څخه څوك کوم سفارت ته نه دي استول شوي.

•

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دومره دقت او تعمق ونکړ چه تبعيض او امتياز په داخل يعني افغانستان کښې منع دي نه په روډيشيا او امريکا کښې.

موږ بايد په دي ښه پوه شو چه اساسي قانون تبعيض او امتياز رټلى او له هيواد څخه ئې په تبعيد محکوم کړى دى.

تبعيض او امتياز هيڅکله له ديموکراسۍ سره نشي يوځاى کيدى او د اور او اوبو مثال لري. چيرته چه اجتماعي عدالت او مساوات تسلط لري هلته د تبعيض او امتياز پل په ايرو کښې هم نه معلوميږي

په دې وطن کښې ديموکراسۍ غخونې وکړې او د تاجپوشۍ مراسم ئې به ځاى شوه. زمونږ تاجداره ديموکراسي د افغانستان له راديو څخه ټولې دنيا ته اعلام شوه.

زه نه پوهيږم چه د ديموکراسۍ له لرلو سره د اولسي جرگې محترمو غړو ولې له تبعيض او امتياز، بې عدالتۍ او قانون شکنۍ څخه دومره شکايتونه او حکايتونه کول او د اعتماد په جلسو کښې داسې ويل

ښاغلى حاجي سليمان وکيل حصه اول بهسود :- در وزارت خارجه باوجود امدن قانون اساسى و مبارزهٔ دنياى امروز با تبعيضات نژادى و رژيم طبقاتى باز هم مسئله تبعيض و طبقات وجود دارد و حتماً بايد اشخاص معين با شرايط خاص در وزارت مذکور کار کنند.

اين جريان فوق العاده در مردميکه از شمول و ايفاى وظيفه در وزارت خارجه محرومند عقده روحى توليد کرده و ميکند.

ښاغلى ابلاغ وکيل بگرام: تبعيض هاى نژادى و تفرقه هاى عنصرى از بد ترين عوامل عقب ماني حساب ميرود.

علت نارسايى حکومت انست که کار به اهلش سپرده نميشود اين اشتباه حکومت ها در انتخاب کارکنان بحيث مبداتمام بدبختيها بشمار ميرود

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید وضعی اتخاذ کند که دانشمندان یکباره دانش و دانشی درد وطن فراموش شوند و اتش انزجار را روز بروز شعله ور میسازند

ښاغلی محمد اسحق علومي وکیل ارغستان: مراجع ذیصلاح حکومتی اکثرا متشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لیاقت به اساس خویشخوری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لیاقت در راس ادارات قرار گرفته اند

ښاغلی نور محمد اکبري وکیل مرکز کندهار: در سیستم اداری کار به اهل ان سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لیاقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

ښاغلی محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی: قانون اساسی که وثیقه مسلم همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میداند اما متاسفانه در عمل تا جائیکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۳ وجود ندارد.

ښاغلی سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره متې رانغړلې دي او د عام ولس د ښېګنو او منفعو هېڅ پ ملرنه نه شوې ده او نه ئې کوي.

د مامورینو په تقرر کښې خاص د خپلوۍ او خپل پاللو اصول مراعات کیږي لکه چه په وزارت خانو کښې ئې برجسته مثالونه موجود دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی عبدالحمید سالنګیار وکیل جبل السراج ـ به زانو افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها فجایع دیگر مشاهده رسید

مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و قصدا به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.

ښاغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش:ـ ما می بینیم که خرابیها و بی انتظامی های امروزه از شخص پرستی و قوم پرستی بیجاست باید یك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.

ښاغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو:ـ انتصاب مامورین دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفسانی، واسطه بازی مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که متاسفانه از تحصیلات عالی و مسلکی بی بهره و بعضا هم بیسوادند.

ښاغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس:ـ اگر وظیفه و کار بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری امکان پذیر نیست.

ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل:ـ اهل د کار ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت ډیر طبیعي عادي او حتی لازم کار ګڼل د اوسني خوسا اداري له مشخصاتو شمیرل کیږي.

ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:ـ نن ورځ ملت د تباهئ خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه اندازه علانیه میدان ته ځان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور سره اشنا وي باید د هغو د کور له ځنګه نې کور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناغلی محمد احمد وکیل قرقین:ـ کار به اهلش سپرده نشده بلکه ملحوظاتیکه دخیل گردیده اشخاص پر کار و با درد دست شان از کار کشیده شده در گوشه، عزلت گزیده اند.

در مقرریها از ملاحظات شخصي و تبعیضی کار گرفته میشود.

بناغلی لعل محمد اکبري وکیل دایکندي:ـ مردم ما از همه اولتر به عدالت اجتماعی و اینکه کار به اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بی عدالتی ها و خرابی اوضاع اداری مملکت از ان نشئت میکنند که بعضی اشخاص مطابق به لیاقت و اهلیت مقرر نشده اند.

بناغلی حاجي عبدالوهاب وکیل پرچمن:ـ اشخاص نالایق و رشوت خور و شرابی از طرف حکومتهای وقت تا امروز حمایه و نوازش شده و میشوند. به رتبه کم چوکی های بلند را صاحب شدند. اشخاص صادق و پاك و با ناموس مملکت اول چوکی برایش داده نشده و اگر چوکی داده شده صاحبان قدرت بچشم حقارت برایش پیش امد نمودند.

بناغلی عبدالحسین مقصودي وکیل ناور:ـ یکعده، محدود که از ارتباط و خویشاوندی با افراد موثر حکومتی برخور دارند در ناز و نعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان با سویه زندگی اروپائیها برابری میکنند ولی در مقابل گروه کثیری از مردم در نهایت پریشانی و احتیاج روز و شب خود را میگذرانند. در وزارت خارجه بروی بعضی از اقوام بکلی بسته است.

بناغلی سید رسول فکور وکیل مرکز هرات:ـ امروز نه تنها گریبانگیر ظلم هاي ناشی از اعمال طبقه حاکمه و متکی برقدرت میباشیم بلکه بوسیله، این اعمال نمکهای دیگری نیز بر زخم باستخوان رسیده، ما علاوه می گردد که ان عبارت است از کلمه، منفور تبعیض. تبعیض به نژاد، به قوم، به منطقه و حتی به زبان که هر گاه این اصل عمده نباشد خالي از اهمیت نیست. امروز مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشماری از مملکت ما در زیر پنجه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند

ښاغلی محمد اکبر وکیل پنجاب . ستم ملی به بدترین و جهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غورات، ارزگان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

ښاغلی محمد اسمعیل نورستانی وکیل نورستان:_ ارزوی من اینست که هیچگونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

ښاغلی سید امیر خان وکیل خان اباد:_ تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجراات بمیان می اید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

ښاغلی بهاوالحق د وازی خوا وکیل:_ باید کار اهل کار ته وسپاري نه په واسطه بازئ او رشوت.

ښاغلی غلام حسین یوسفي وکیل شهرستان:_ توجه جدی بعمل اید که تا دراینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته مامورین در مقابل خیانت مجازات گردد.

ښاغلی عزیز الله واصفي د ملي ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کړې ده او دا اشباع ملت ته تکان ورکوي.

ښاغلی شیر محمد خوستی د خوست وکیل_ په یوه داسې تولنه کښې چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دي او په سلو کښې پنځه نوي له فقر، جهل او مرض سره لاس په ګریوان دي ستاسې لیبرال دموکراتیک خط مشي افراط او تفریط له مینځه نشي وړی. د مرتجعینو په نظر د یوې جامعې د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار ته ونه سپاري. زما په عقیده ځون چه پخواني حکومتونه بې کفایته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بې کفایته نه وو بلکه بدنیته و. خیني امران د استعداد په وژلو کښې خاص مهارت لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و هغه صحب نظره وکیلان چه د تبعیض او امتیاز نیلی او رسنبي ئي په سیاست او اداره کښي ونبولي او اداري دستګاه ئي په قانون شکني، تفرقه افګني، بي عدالتي، قبیله پرستۍ او شخص پرستۍ محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعیض او امتیاز په ضد غږ پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتیاز، داخلي استثمار ئي وراته د ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او هغسي نشي لکه چه یوه ښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:

"جلالتماب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت نمایندګان ستاسي د تنګ لاري په باره کښي خبري کوئ، خدای دي وکړي چه تاسي د دردونو او انتقادونو په مقابل کښي معافیت نه وي پیدا کړی ښکه چه هر څه چه له حده زیات شي حساسیت له مینځه وړي."[1]

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۲۳ ګڼه
د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟

... وايم چه له قانون شکنۍ نه بې قانوني ښه ده ځکه چه دواړه ... او د يوې معنى دوه تعبيره دي. قانون که هر څومره ښه او ... وي چه معمول نه وي او مهجور وي په عملي لحاظ وجود ... او بې قانوني ورته ويلى شو.

قانون که جوړېږي او چليږي نه، يعني ناچله جعلي نوټ غوندي وي جوړول يې ګناه ده. ناچله نوټونه که څا ... څومره ډېر وي بيا هم خوار او نادار ورنه ويلى شوو ځکه چه په حقيقت کښې هيڅ نلري

هغه څوک چه بې قانوني يوازې د کاغذي قانون فقدان او نلرلو نه وايي بنايي چه قانون ماتول له قانون نه لرلو څخه بد وګڼي.

يو بې قانونه هيواد که د کاغذ په مخ په قانون لرلو ځان قانوني مملکت ښيي نو علاوه په معلقيت دروغ او تګي هم هلته حاکميت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري يعنې بې قانونه حکومت قانوني بڼه بدل کیږي او استبداد ته پارلماني رنګ ورکول کیږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چا نه ښه دي چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوی وي.

که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروك وي. ځینې مواد ئې تطبیقیږي او ځینې نه. بیا هغه خطرناك مار ته ورته دی چه یوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعیض که په دیني احکامو کښې هم وي نو د پاك خدای دا خطاب ورته متوجه دی: "اتومنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض" که په یوه هیواد کښې قانون اصلاً موجود نه وي خلك باید د قانون د موجودیت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مګر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لا ډیر زیات دی.

که قانون پیدا کول ضروري کار وي د پیدا شوي او جوړ شوي قانون حمایت به تر هغه لا زیات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئولیت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبیقیدو په وجه د عدم مبارزې مسئولیت هر چاته متوجه کیږي.

زه نه پوهیږم ځینې اشخاص چه په اساسي قانون خان ډیر معتقد ښیي او ملي مقدسه وثیقه ئې ګڼي د اساسي قانون دغه نیمژواندی نامراده حالت څنګه زغمي او په بې علاقګي ورته ګوري.

هغه ډیر محترم شخصیتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسوید) کښې ئې د قهرمانانو او تخنیکرانو په حیث بریتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالي دماغ مرهون باله اوس دا سې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظیفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارك مولود د پیدا کیدو ګلونه د یو او بل په سر کینودل شوه یا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه وویشل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که حوی پیدا کول ضرور وي لوبول به یې هم ضرور وي. که حوی کړی حوی مري " خدای دي نه کا دا غم د هغه چې نه غمه ډیر حد او سوزوونکی دی چه د خوی پلارشوی نه دی

که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بیخي بې علاقې وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قایل وي دغه راز دروند نظر له بنکي نه هم سپك دی.

هغه د نظر خاوند چه اساسي قانون سرماتی او لاس ماتی وینې او اقلاً یوه اوبنکه ئې هم له سترګو څخه نه تویېږي له رانده هم بدتر دی.

مونږ هر یو دا وینو چه مونږ اساسي قانون د سرپرست ښاروال په اندازه وزن نلري او څوك ئې په خوله پیاز هم نه خوري.

که قوانین لکه د بامیانو بتان د خارجي سیاحانو د جلب نظر دپاره جوړېږي هغه بیله خبره ده.

که قانون جوړوونکي. قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه مات کنډول په مخکښې پروت وي تعبیر به ئې همدغه وي چه کلال د بل د پاره روغ کنډولی جوړوي او پخپله په مات کنډول کښې اوبه څکي.

که له دینه ښه تعبیر غواړئ نو وبه وایو " پښې د بل پښو ته زولنې جوړوي نه خپلو پښو ته".[1]

[1] افغان جریده لومړی کال ۲۴ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۲ مه
د ۱۹۷۲ د فبرورۍ ۲۱ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پریښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهي ځای پارلماني قوانین ونیسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني یا ملي حکومت ورته ویل کیږي.

دا ځکه چه قوانین د ملت د نمایندګانو په تصویب یعني د ملت په اراده مینځ ته راځي او په دغه وسیله د خلکو حکومت په خلکو باندي تحقق پیدا کوي. دا و د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئي بدل کړ او د فعتاً په یوه بل فکر کښي ولویدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئي ځو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئي زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده ګان په دي نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په ګوړه ویلو خوله نه خوږیږي.

خدای دي دا وطن بي هوښیارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په یوه جامعه کښي د سترګو په شان وي چه نور د دوی له برکته یو څه ویني او بالاخره په یو څه پوهیږي.

د ښاغلي داکتر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښیارانو کابینه ده ولسي جرګي ته ئي پخپله خط مشي کښي یو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډیري لوئي اشتباه څخه ئي مونږ ته نجات راکړ.

دا مهم راز د قوانینو په فقدان کښي د علت غائی په حیث پټ و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دې ټکي ته بنه ملتفت نه وو چه د قانون حاكميت د قوانينو وجود ته ضرورت لري او ترڅو چه يو شي موجود نشي حاكم كيدى نشي. بلكه حاكم لاځه چه محكوم كيدى هم نشي. د قوانينو فقدان اود قوانينو حاكميت دوه داسي خبرې دي چه كه يوه صحيح وي بله به ارومرو غلطه وي.

هغه قوانين چه د عدم په نطفه كښې محصور او مسدود دى او هيڅ وجود نلري څنګه به حاكميت پيدا كړي؟. بنايي ځوك داسې فكر وكړي چه اساسي قانون خو نږدې اته كاله كيږي چه په مملكت كښې نافذ دى او څوك ئي له مبارك وجود څخه انكار نشي كولي.

كه نور فرعي قوانين د نشتوالي په وجه ولسوالان، لوى ولسوالان او واليان نشوه اساسي قانون خو صدراعظم كيدى شي كه څه هم ټول وزيران ورسره مخالف وي او څوك ئې په خوښه څه نه كوي.

ما پخپله هم همدغه راز فكر كاوه او د اساسي قانون حاكميت مې په ټينګه غوښته. دې غوښتنې ته اوسني حكومت پخپله خط مشي كښې داسې ځواب وركړ.

"احكام مندرج قانون اساسى حاوي اصول كلى بوده تنظيم شئون مختلفه را به قوانين فرعى مربوط ميسازد و تا زمانيكه اين قوانين وضع نشود رسيدن به همه اهداف قانون اساسى ناممكن خواهد بود. پس از وضع قوانين ضروريه حكومت خواهد توانست حاكميت قانون را بمعناى اصلى آن متكى به متن و روحيه قانون اساى تامين نمايد."

اوس پوه شوئ چه د قانون حاكميت تر ډيره وخته امكان نلري يعني د نوح (ع) عمر او د ايوب (ع) صبر غواړي.

دا هم د حكومت د ډير دقت دليل دى چه (پس از وضع قوانين) وائي يعني (پس از تصويب قوانين) نه وائي.

د قوانينو د انسداد، تعقيم، خناق او اختناق مراحل خو هر چاته معلوم دي او د شورى د تقريباً دوه دورو تجربې دا وښودله چه د يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون راویستل او ټول مراحل ئې طی کول اوبیا د ستني له سیم څخه تیرول دي یعني د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی.

که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چه د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چه د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني.

له اساسي قانون نه پخوا چه قوانین مطیع او خاضع وو یعني د حاکمیت خوبونه ئې نه لیدل تولیدات او صادرات ئې ډیر اوضایعات ئې لږ و.

اوس چه قانون حاکمیت غواړي حال به ئې د احزابو د قانون، د ولایت د جرګو د قانون او د ښاروالۍ د قانون په شان وي چه هر حکومت ئې لکه ښاغلی عبدالملك عبدالرحیم زي، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ئې هم نشي خلاصولی.

د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته څو حکومته چه یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ئې اتفاق نظر درلود او لري ئې.

د قانون حاکمیت همدومره وکړه چه قوانین ئې په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ئې د قوانینو سر وخوړ.

مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپل زوړ حاکم ترډیره وخته په ځان حاکم وګڼو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ئې سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحي نه وه لکه چه ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وګڼله او دسیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.

دغه راز غامض مطلب تیرول او ضمناً ئې په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخو ماهرانو کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال. ۲۵ ګڼه
د ۱۳۵۰ دکب ۹ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۸ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به ئې پخپل لاس کښې لکه خچه ګوته ګڼله.

هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت روان دی مګر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.

د یوه کوچني کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه د تحول او بدلون سیر ډیر ګړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې بدلوي.

مونږ ته ښایي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر وکړو او نوې عینکې په سترګو کړو.

هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیرې ماشوم لویه غیرې پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که زمونږ سیاستمداران د سیاسي حالاتو سمه پیشبیني نشي کولی او له جریان سره موافق حرکت نه کوي د تاریخ په مخکښې به ئې سرونه ټیټ وي

تاریخي پېښې دفعتاً په آني او فوري ډول له عدم نه وجود ته نه راځي او نښې نښانې ئې دمخه د نظر خاوندانو ته معلومیږي.

که څوك د اثارو او علایمو له مطالعې سره اشنا وي او ډیر ظاهربین نه وي د علت او معلول سلسله او رابطه پټه نه ده او د باد و باران حتی د سیلابونو پیشبیني په صحیح ډول کیدی شي. مګر سیاسي جبن که په چا مسلط شي نو بیا عقل او شعور ړوند او کوڼ شي او له پښو لاندې هم څه نه ویني. څنګه چه د شمال له خوا سړې او تودې څپې، د ایران جوی اوضاع او د هند برساتونه زمونږ په هوا او فضا بې تاثیره نه دي، د شاوخوا لرې او نژدې هیوادونو سیاسي جریانونه هم افغانستان ته وړاندې او وروسته یو څه له ځانه سره راوړي چه پوهیدل ئې یو حیاتي ضرورت دی او غفلت تباهي ده.

که زمونږ سیاسي رجال هغه وي چه د بنګله دیش له جوړیدو نه څو ورځې دمخه په هیڅ خبر نه وو او د هند و پاکستان په فضا کښې ئې هیڅ نه لیدل بلکه د خیر و خیریت راپوروونه ئې واکمن مقام ته وړاندې کول (نو خدای دې نه کا) کامه به وړانه وی او مونږ به نه یو خبر، یا به پښتونستان جوړ وي او مونږ به ئې په رسمیت نه پیژنو.

اوس مونږ یوازې د پښتونستان په باب سیاسي بصیرت او بصارت ته اړ نه یوو. د افغانستان حال او مستقبل په لومړۍ درجه او جدي ډول له مونږ نه سیاسي بیداري او هوښیاري غواړي او زمامدارانو ته ډیرې لویې اندیښنې په مخکښې پردي.

د دنیا سیاسي وضع او پټ او ښکاره فعالیتونه په افغانستان باندې مستقیم او غیر مستقیم تاثیرات لري.

هغه څه چه راتلونکي دي مونږ ورسره مخامخ کیدونکي یو. دا به ډیره بده وي چه څوك لاس تر زنې لاندې کښیني او وایي " ته مه کا چه دی څه کا". په دې وخت کښې بې ثمره بې اثره غیر فعال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست اختیارول او سر په بوټو ننویستل په حقیقت کښې له مرګ نه پخوا ښښې غځول او ځان طوفان ته سپارل دي.

همدغه راز وختونه دي چه باید حکومت د شورى فوق العاده اجلاس غوښتى واى او د وخت له ایجاباتو سره سم د دولت په سویه ملي تصمیمونه د ملت د نمایندګانو په اراده نیسول شوى واى. مګر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلي دي ګمان نه کیږي چه عادي اجلاس هم پخپل وخت شروع شي او که بالغرض ښاغلي وکیلان د وخت د اهمیت په درك کولو پخپل ټاکلي وخت حاضر هم شي نو مجلس له نصابه غورځول خو زمونږ زوړ عادت دى.

نه پوهیږو چه زمونږ سیاست به کله ملي کیږي او څه وخت به په ملت پورې تعلق پیدا کوي؟

د یوه هیواد سیاسي دستګاه چه د ملت د نمایندګانو په قول ملي نه وي اشرافي وي، سیاسي پوهه به هم یوازې په تشریفاتو پوهیدل وي او بس.

په سیاست کښې ابتکاري پوهه او له ابتکار څخه کار اخیستل د هغو کسانو کار نه دى چه د ممثلینو په حیث د نورو دیپلوماتانو پیښې کوي. له جهاني سیاست نه انتباه اخیستل، د تاریخ د تولیداتو پیشبیني کول، د حوادثو له مقدماتو څخه نتیجه معلومول سیاسي ابتکاري پوهه غواړي.

څوك چه د دقیق تحلیل د پاره وخت نلري او له لویو اندیښنو نه تېښتې هغه جهان ته متوجه نه وي ځان ته متوجه وي او سیاسي نظر ئې ډیر محدود وي.

په دې وخت کښې چه نظامي حرکتونه تر ډیره حده خپل ځاى سیاسي فعالیتونو ته پرېښى دى د وطن په دفاع او د ملي حیثیت په ساتلو کښې له عسکري قوت نه سیاسي قدرت زیاته برخه او د اولیت حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـوم مملکـت چـه دْ سیاسـي فـهم او مـهارت فـاقد وي نظـامي قـوت بـه ئـې لکـه د پاکسـتان عسـکر لـه نـه تلافـي کیدونکـي شکسـت سـره مخـامخ وي...

بنـایـي چـه اوس د جـهان سیاسـي نمـایندګان د یـوه مملکـت وزن او توان لـه اقتصاد نـه وروسـته پـه سیاسـت کـښي ولـتوي او لـه جنرالانو نـه دمخـه د خارجـه چـارو پـه وزارت کـښي سیاسـي پرسـونل او کـار کوونکـو تـه متوجـه شـي او وګوري چـه پـه سرونو کـښي ئـې څه شـته او که نه.؟

مونـږ اوس لـه هـر وخـت نـه زیـات د سیاسـي لیـاقت او کفـایت پیـدا کولـو او ښودلـو تـه ضـرورت لـرو مـګر متاسـفانه چـه لیـاقت، کفـایت او اهلیـت لـه بـل هـر ځای نـه دلتـه ډیـر خـوار و زار دي او شـخصي پیرزوینو دغـه دسـتګاه فلـج کړیـده.

خـدای دي خیر کړي چـه څه بـه کیـږي؟ ځکـه چـه د څه کولـو امیـد خو نشـته.

یعنـي د څه کـوي؟ ځای، څه کیـږي؟ نیولـی دی او مونـږ عـلاوه پـه دې چه څه نشـو کولی څه چه کیږي پـه هغـه هـم نشـو پوهیدلـی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۶ مه ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست سراب

سیاست اصلاً لکه سراب نظر غولوونکی پیدا شوی او په ختنه کښې ئې عوا مفریبې پرته ده.

خلك په هغه دغه غولول او په هیڅ خوشحالول یا مشغولول سیاسي مهارت دی.

وایي چه سیاسي ماهران سړی سیند ته تږی بیایي او تږی بیرته راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فریب او دوکه ورکول، یو شی بل راز یا څو رازه ښودل یا له نه څه هر څه جوړول یوازې د مداریانو کار نه دی سیاستمداران هم بلاتشبیه لکه مداریان پړی مار او هګۍ چرګه کاندي. فرق همدغومره دی چه مداري د لږ وخت د پاره په یوه محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سیاستمدار د مملکت په لویه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار کوي او خپل فریب ته د خضر عمر بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت و چه سياست په ډېرې بې رحمۍ بيناسترګې ړندولې چه ظلم او وحشت ئې ونه وينې مګر اوسني مترقي حکومتونه سترګې نه ړندوي بلکه غولوي ئې او حقايق ورته بل راز ښيي او د ظلم ځاى غدارئ او نظر غولولو نيولى او د سترګو ړندولو طرز بدل شويدى.

زمونږ ظاهربيني سترګې يوازې دا نه چه ظلم نه ويني بلکه ظلم ورته رحم ښکاري او د سياست سراب له هر واقعيت نه زيات واقعي ګڼي. نظر غولوونکى سرابي سياست سترګې نه ړندوي ځکه چه د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسې فرمانبرداري سترګې ئې په کار دي چه غړول او پټول ئې د سياست د سترګو په اشاره وي.

داسې سترګې چه کله په توره تياره کښې تور مېږي په توره تيږه ويني او کله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي ليدلى يعنې نه څه ويني او ډېر څه نه ويني. داسې سترګې چه د ورځې په شنه اسمان کښې پيروني او سپينه سپوږمۍ هغه وخت ويني چه څوك ورځې ته شپه وايي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سياست منظورالنظر واقع کيږي او هغه واقع بيني سترګې چه سياستمداران ئې بدبينه بولي دغه حرم ته لکه نامحرم لاره نشي پيدا کولى، دلته يوه قصه را په ياده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:

وايي چه يو وخت چا وويل: زه د عافيت ډير ښکلى فاخر لباس جوړوم چه اغوستونکى له هر راز آفاتو او بلياتو نه ساتي او سعادت ئې په برخه کوي مګر دا لباس هغه څوك ويني چه شريف او اصيل وي او عفيفې ممور راوړى وي.

د وخت حاکم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونکي د قد او اندام اندازه واخيسته او څه موده وروسته راغى چه هيڅ ورسره نه و مګر حاکم ته ئې ويل ستا لباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې دغه دی راوړی ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوی لباس در واغوندم.

حاکم که څه هم هیڅ نه لیدل مگر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاینو ئې شروع وکړه او پخوانې کالي ئې له ځانه لرې کړه.

حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا ځان مجبور ګاڼه چه د غیر مرئی لباس صفتونه وکړي او ځان شریف وښیي.

حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ ځان ملبس وګڼي او د نالیدو جامو مبارکي واخلي. په خینو هیوادو کښې سرابي او بې حقیقته دیموکراسي چه حکومتونه ئې سیاستاً خپل فاخر لباس ګڼي د هماغه خیالي جامو مثال لري چه هیڅوك ئې ویني نه مگر ستاینه ئې کوي.

هماغسې چه یو تږی په سراب غولیږي او په وچه د اوبو ګمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهرو تیر اوزي او د سیاست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهیږئ! دا سراب څنګه جوړیږي او په څه نامه یادیږي؟

هغه کاغذي قوانین چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافیت لباس د نظر د فریب دپاره جوړیږي، خلکو ته عدالت، مساوات او دیموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامین زیری ورکوي.

د دغسې سرابي قوانینو په رڼا کښې د ژوند واقعیتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پیدا کیږي چه ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه، میلونر وي که لنډغر، غریب وي که معتبر، نر وي که ښځه او که نر ښځې د قانون په نظر کښې یو شان د آزادۍ او بشري کرامت خاوندان دي.

که یو سړی له خوارۍ او ناچارۍ د چا د سپي خدمتګار وي ځان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دی.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلی شو اکثره په اکثرو هيوادونو کښې غولوونکي جوړيږي چه خلکو ته له لرې ښيي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقيد کړی وي يا ئې په نورو داسې قوانينو حواله ورکړی وي چه لکه د انځرگل هيڅ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سړی چه د دغسې قوانينو عمق ته پريووزي پوهيږي چه دغه بې اوبو وچې خاگانې د چا واقعي تنده نشي ماتولی.

که فرضا يو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقي ئې هر چا ته نه ورکوي او (مگر خود بخورد) همدغلته صدق پيدا کوي.

قوانين که ډير ښه وي چه چلوونکی ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښو لاندې کيږي او څه گټه ترينه نه اخيستل کيږي.

زمونږ اساسي قانون چه د سياست سراب نه دی او واقعيت دی اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مگر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسيده. همدارنگه انتخابي ښاروالۍ د اساسي قانون نوی ارمغان نه و بلکه د زړې وثيقې او ذواليدۍ تائيد او تثبيت و مگر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځای ونيو او زړه ديموکراسۍ په نوي ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولايتي جرگې، دهاتي جرگې او د مشرانو د جرگې يو ثلث غړي د اساسي قانون جديد او لذيذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزيتي لاره ئې ترلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شنډولو په استناد ويلی شو چه زمامداران او سياستمداران په رښتيا سړي تږي سيند ته بيايي او تږي ئې راولي. هغه قبيلوي تبعيض او امتياز چه د ملت نمايندگان ئې د ملي ستم مورينه گڼي يوازې په دې نه ورکيږي چه د کاغذ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ ولیکو: د افغانستان ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظایف لري.

دلته طبعاً دا سوال پیدا کیږئ چه د کوم قانون په مخکښې؟ او جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطقه ئې لا د غنم په دانه کښې هم نه ده پیدا شوې او تر (بین الصلب والترائب) پورې ډیره اوږده لاره په مخکښې لري.

دانو شدارو که په اینده کښې وجود هم پیدا کړي ښایي چه پس له مرګه سوراب ته ورسیږي او وجود و عدم وجود یې مساوي وي.

د حقوقو مساوات او د تبعیض و امتیاز له مینځه وړل په ټول افغانستان کښې یقیناً ډیر مشکل کار دی او د قیامت د ورځې په شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلاً د افغانستان ټول خلك پریږدو یوازې د کابل ښار به په نظر کښې ونیسو. خیر دی د کابل ښار به هم پریږدو شهرنو ته به راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزیرانو مجلس ته به سر دننه کړو. هلته به څوارلس یا پنځلس وزیرانو کښې هم تبعیض او امتیاز له ورا ناري وهي او هر څوك پوهیږي چه مـن پکښې څوك دی او چارك څوك دی.

د چا رایه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبروا یا اولی الابصار.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۹ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د وري ۷مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګه روژه

ځوك چه د چا سره خبري نه كوي او د نورو خبري بې جوابه پريږدي خلك وايي چه ګونګه روژه ئې نيولې ده.

ګونګه روژه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې ښه او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځكه ډيري خبري نه كوي چه زيات وخت په فكر كولو او مراقبه كښې تيروي مګر اشراف او اعيان كه لږې خبري كوي او د چا خبرو ته اعتنا نه كوي علت ئې كبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبري كول د خپل حيثيت او وقار منافي ګڼي او عوام ورته كالانعام معلوميږي ځكه د هغوی خبري بې جوابه پريږدي او ګونګه روژه نيسي. وائي چه خبري له خبري پيدا كيږي نو كه څوك د چا خبرو ته جواب نه وركوي په حقيقت كښې د خبرو نسل قطع كوي او له خبرو سره دښمني كوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوږونه کښول او خبره نه اورېدل وينا وژل دي.

که د غوږونو لاره بنده وي او غږ غوږ ته نه رسيږي د وينا ازادي څه معنی لري؟ څه غوږ بند څه ژبه بنده نتيجه يوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحيح ګڼل ښه کار نه دی.

سړي بايد غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصديق او تائيد وکړي.

مګر هغه څوک چه د جانب مقابل خبرو ته هيڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانيت توهين کوي او بشري کرامت ته زيان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه ګرځي تعبير به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دينه لوړ ګڼي چه له ځانه کم سړي ته په سړيتوب قايل شي او جواب ئې ووايي.

د صحيح انتقاد منښه او په حقيقت باندې اعتراف اخلاقي فضيلت دی. په دغسې مواردو کښې چوپ پاتې کيدل له حق او حقانيت نه غاړه غړول دي.

ځينې ازاد جرايد چه په اجتماعي چارو کښې ځينې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هيچا هيڅ اعتراض ته هيڅوک هيڅ جواب نه وايي.

د دې حکومت ډير بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کاني غږ خيژي او له دوی نه نه. غږ له دومره لويوالي سره بيا هم د يو چا اواز بيرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانګه بيرته اوري مګر انتقاد کوونکی به دا ارمان ګور ته له ځانه سره يوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا ترديد او تائيد وکړي.

داسې معلوميږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شيخ فريده پته خوله بهتري ده) دغه دايمي سکوت چه د حکومت پاليسي ګڼلی شوو ځينې جرايد بې حوصلې کړي دي او د دې بې اعتنا سياست تحمل ورته ډير ګران شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کــاروان پــه ۱۱۴ گڼه ۲۳-۱۱-۵۰ کــښې هغـــه ســـرمقاله چــه عنــوان ئــې دی (ایــن خاموشــی تــا بــه کــی؟) د دې چپوالــې درنـــښت او فشــارډیر ښه منعکــس کــوي.

د گهیــځ جریــدې د تــیر کــال د دلــوی پــه لســـمه لــه دې عنــوان لانــدې (گوش دارنــد ولــې بــدان نمیشــنوند) د حکومــت پــته خولــه پــه ســوك ووهله مگر د خولې قلف ئــې ورمــات نکړی شــو. د پیکــار پــه لســمه گڼه کښې هم یو کاریکاتور چاپ شــو چــه یــوه سرې تبنگ پر سر ایــښې او بــل ترینه پوښتنه کــوي:

ـ پــه تبنــگ کــښې څه دي؟

ـ ســترگې، غوږونــه او مــاغزه.

ـ چیرتــه ئــې وړې؟

ـ ور ورم ئــې چــه پــه دې ســترگو وویــنــې، پــه دې غوږونــو واوري، پــه دې مغزو فکر وکــړي او بیــا جــواب ووائــې.

د تبنــگ والا هــم څه درك معلــوم نشــو چــه هلتــه ورسیده کــه نــه؟ کــه فرضــا رسیدلی هــم وي متاسفانه چــه پــه تبنگ کــښې ژبــه نــه وه مــگر هلتــه خــو د ډوډۍ پــه خونــه کــښې ژبــه او مــاغزه وي خــو یــو ئــې بــل تــه وراندې کــوي او پخپلــه ئــې نــه خــوري.

پــه ښتیــا چــه د درنــو خلکــو غوږونــه هــم درانــه وي او کومــه خــبره چــه دوی تــه ســپکه ښکــاري هغــه هیڅکلــه نــه اوري.

چاچــه د اخلاقــو پــه کتــابو کــښې د خاموشــۍ فوایــد لوســتي وي او د غوږونو کڼولــو پــه حکمت پــوه وي هغــه هیڅکلــه خپلــه گونــگه روژه نــه مــاتوي او د حــال پــه ژبــه وایــې: رهیــن منــت گوش گران خویشــتنم.

هغــه پوهیــږي چــه صــامت جــواب لــه نــاطق جــواب نــه ډیــر قــوي دی او هیــڅوك پکــښې ضعیــف تکــی نشــې موندلــی. لــه حکومــت ســره هــره ملاحظــه وي مــگر ازاد جرایــد دغــه مطلــق ســکوت د ځان ســپکاوی او لــه مفاهمې نــه تیښتــه گڼي.

ښائــې چــه دا غلــط فــهمي وي او حکومــت د ډیــر احــترام پــه وجــه چاتــه جــواب نــه گرزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت یوې ولسوالۍ ته تفتیش ورغی او هلته یو سوال یوه مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه باید جواب ئې ولیکي مګر مامور صاحب قطعي انکار وکړ او د تفتیش هئیت ته ئې وویل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بې ادبه ښکاره شوم چه تاسو ته به جواب درګرزوم زه او ستاسو جواب ویل؟.

دا خو د هغه مامور طرز تفکر و ښائي چه حکومت سره بل راز فکر وي چه مونږ باید ښه تعبیر ورته پیدا کړو او د غرور او تکبر نخښه ئې ونه ګڼو بلکه د تسلیم او رضا او د حیا علامه ئې وبولو. کیدی شي جواب نه ورکول د جواب نلرلو په وجه وي.

مونږ باید صبر او حوصله، دروغ نه ویل او حق ته تسلیمېدل اخلاقي فضیلت وبولو.

ښایي د حکومت او خلکو ترمینځ ډیره مکاني یا زماني فاصله موجوده وي او همدغه لیریوالی د دې باعث دی چه د چا غږ د دوی غوږ ته نه رسیږي.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۳ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غویي ۴ مه
د ۱۹۷۲ د اپریل ۲۴ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متهتی

دا لغت په پښتو قاموس کښې نشته ښائسي چه تراوسه ئې د جرایدو مخ هم نه وي لیدلی مګر په محاروه کښې شته.

دې لغت ته عامیانه هم نشو ویلی ځکه چه خواص ئې د نورو د پاره استعمالوي.

که غواړئ! د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شئ دې قصې ته غوږ کېږدئ.

یو سړی نا اشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته خان صاحب معرفي کړي ځکه نې یوه داسې خدمتګار ته ضرورت درلود چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار د خان په تذليل خوندي وساتي يعنې پخپل تحقير د هغه توقير وپالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما متهتی شه! زه به دې په نس موړ او په تن پټ ساتم او ښه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: متهتی يعنې څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلکو سره خبرې کوم ته به هم يو څه وايې، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټټيږه يعنې بيهوده او بيمعنی خبرې مه کوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلکو ته ثابته وي او ته به زما متهتی ئې.

معتبر سړی هر څوك چه وي، خان وي که حاکم، ميا وي که پير و پيشوا متهتی خلکو ته ضرورت لري.

د سرکار له کوره نيولې د خان او ملك تر حجرې پورې په هر ځای کښې يو يا څو تنه متهتي موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو صاحبي ساتي او ځانته ډوډۍ پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۳۴ مه ګڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۱۱ مه

د ۱۹۷۲ د مې لومړۍ.

دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تبليغ

مونږ هر وخت او مخصوصاً په دې وخت کښې ديني او مذهبي تبليغاتو ته ډېر شديد ضرورت لرو. ديني علماء چه په تفسير او حديث کښې د فقاهت او بصيرت خاوندان دي او د ديني تبليغ صلاحيت لري خپلې دغې مقدسې وظيفې ته له هر چانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) ډېر ښه پوهيدلي دي. (تو براى وصل كردن امدى - نى براى فصل كردن امدى).

دا راز اشخاص هيڅکله ته خصمانه نظر نلري او محضاً لله د خير خواهۍ په منظور د يوې لوړې اخلاقي غايې او پايې په بنا خلکو ته د سمې لارې رهنمايي کوي او د پاك خداى له کتابه ئې د قول لين درس اخيستى دى ځکه په جارحانه ډول د عناد او خصومت له مخې څوك په شخصي توګه خپل هدف نه ګرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقين ئې په نظر کښې وي او بې له خدايه له بل چانه خپل اجر هم نه غواړي.

دين نصيحت دى او موعظه لاربنودنه ده چه ځانته خاص سبك او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملګرى وي ځکه د ديني علماو بې شايبې امر معروف او نهي عن المنكر د سياسي اغراضو له تاثيره مبرا ګڼو او په ښه نظر ورته ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګهيځ جريده او دغه راز نوري نشريې چه د ديني او مذهبي تبليغاتو وظيفه ئې په غاړه اخيستې ده مونږ ورته له لوی خدايه توفيق غواړو چه دغه مقدسه وظيفه په ښه شان سرته ورسوي او د وظيفې تقدس په ډير ښه شان وساتي.

که زه دغه صلاحيت په ځان کښې نه وينم چه په ديني او مذهبي مسايلو کښې ثقه ليکنې وکولی شم دا علاقه خو حتما لرم چه د علمي صلاحيت خاوندان دغه روښانه مشعل بل وساتي.

هغه څه چه د ګهيځ د محترمې جريدې په پنځمه ګڼه کښې د ثور په لسمه نيټه د (کاروان) په حواله زما په باب نشر شوه که څه هم د سبك و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بيا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه ګورم او نه غواړم چه په معارضه او مجادله کښې ورسره واقع شم يا په سوال او جواب خپل او يا د بل وخت ضايع کړم.

زه د يو ليکوال په حيث له هغه سياست او اقتدار سره په مجادله کښې واقع يم چه په ديني لحاظ او هم د ديموکراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په کار ده.

دا په د تفرقه اچوونکي سياست د پاره ډير لوی موفقيت وي چه دغه هدف رانه پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چه زه ورته په ديني خدمت کښې توفيق غواړم او اصلاحاتو ته د حکومت په مجبورولو کښې ورسره په يوه محاذ کښې دريدلی شم، په دې مرحله کښې ليکوالو ته ښايي چه د حاکمه طبقې اصلاح او سمون مشترك هدف وګڼي او پخپل مينځ کښې په مجادله اخته نشي حتی چه له ځانه دفاع هم د دې باعث نشي چه اصلي مرام ترينه پاتې شي او په غير شعوري ډول استعمال شي[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۳۵ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۱۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۸ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوقي مساوات

د افغانستان ټول خلك د قانون په نظر كښې مساوي دي او هيڅوك په هيڅا باندې حقوقي امتياز يا تفوق نلري.

هغه تبعيض او امتياز چه د عدالت او مساوات ملا ماتوي په افغانستان كښې لا دغه بد بوټي نه دی زرغون شوی او لغړ و ببر، سره او خشره ساهو او سپېره برابره برخه لري.

كه يو مليونر وي او بل د پولۍ تك ته ناست وي، د يوه لستوني غوړوي او بل بيخي لستوني بلكه لاس نلري. يوه ته خلك لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار ليتۍ كښې څوك نه حسابوي. بيا هم قانون دواړو ته په يوه ستر‌ګه ګوري او د عدالت په تله كښې لكه سنډا غټ ملك او لكه ورغومي ناڅانه انسان په ټول كښې برابر خيژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد دا خبرې د اساسي قانون په ډاډګيرنه په مزه مزه کولې او په دغسې حقوقي مساوات ئې ځان د هر چا سيال ګڼه.

محمود وويل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډيره سطحي ده.

زه نه وايم چه قانون غولوونکی دی مګر دا وايم چه ته غوليدونکی ئې او اشتباه دې کړيده، ستا مثال داسې دی لکه چه سړی "کلو او اشربوا" واوري او "ولاتسرفوا" ته ئې پام نه وي يا ئې "ولاتقربوا الصلواة" لوستې وي او "و انتم سکاری" نه خبر نه وي.

د دې دوو ملګرو بحث ډير تود شو او دغه ديالوګ ترينه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په **۲۵** ماده کښې په ډير صراحت وايي: "تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوي دارند."

وګوره! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلك مساوي ګڼل شويدي چه هيڅ راز تخصيص پکښې نشته. تبعيض او امتياز هم په مطلق ډول نفي شوي او د استثنی نخښه نښانه پکښې نه وينو.

محمود: د اساسي قانون دغه ماده په رښتيا همدغسې ده چه هيڅ راز قيد و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو مسوادو او احکامو ته څه اشاره شويده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نه ده ورکړ شوې او د افغانستان ټول خلك صغير او کبير، نر او ښځه، عالم او جاهل په حقوقو او وظايفو کښې بې له تبعيض او امتيازه په مطلق ډول برابر ګڼل شوي دي. مګر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځينې قيد او شرايط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی ګانې قبلوي چه تخصيص بعدالتعميم ورته وايي.

احمد: که مقنن په دغه ماده کښې استثناګانو ته قايل واى او په نورو موادو کښې ئې څه شرايط او قيود وضع کول دلته به ئې حتما ورته اشاره کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استثنی باید په همدغه ماده کښې موجوده وای چه د تناقض مخه نیول شوې وای. اوس چه دغه ماده په کلي او مطلق ډول بې له هیڅ راز استثنی تثبیت شوې ده که د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقیده کوي او محدودوي ئې نو استثنی ورته نشو ویلی تناقض یا تضاد ورته ویلی شو.

محمود: بنایي چه د فقاهت او علمي أصولو په لحاظ ستا خبره صحیح وي او قانوني سبك همدغه تقاضا ولري مگر واقعیت همدغه دی چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو موادو ځینې حقونه ځینو ته ورکړي او ځینې ئې محروم کړي دي. "بنایي چه دغه استثناآت معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احکام چه حقوق د ځینو دپاره محدود وي او د دغې مادې عمومیت او مطلقیت له مینځه وړي کوم دي او څنگه دي.؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شوری د عضویت حق د افغانستان خلکو ته ورکوي ټولو ته ئې نه ورکوي.

صغیران او بلوغ ته نارسیدلي خلك خو شرعا هم له ځینو حقوقو محروم دي او باید د شوری له عضویته هم محروم وي.

له دینه چه تیر شو لیکل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دی او د دې شرط په وضع کولو د افغانستان خلك په سلو کښې له نوي زیات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو کښې هم له ۲۰ کلو نه د کم عمر خاوند د اولسي جرگې غړي کیدی نشي. او چه عمر ئې پوره "۳۰" کاله نه وي په مشرانو جرگه کښې نشي شاملیدی.

یعنې اساسي قانون علاوه په شرعي اهلیت او علمي لیاقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او کشر پیژني او ځلیریشت کلن ته هغه حق نه ورکوي چه پنځه ویشت کلن ته ئې ورکوي. همدارنگه پنځه ویشت کلن هغه حق نلري چه دیرش کلن ئې لري. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تبعه چه د تبعیت نې لس کاله نه وي پوره شوي د شورى له غړيتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس یعنې صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوی وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي

د ستري محکمې اعضاء د "۱۵۰" مادې په ایجاب باید له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضات باید له څلویښتو کالو نه کم او له شپیتو نه زیات نه وي.

دا دي ځینې هغه تبعیضونه او امتیازونه چه اساسي قانون په سر او سترګو منلي دي او ۲۵ ماده ئې حکما او معنا داسې تفسیر کړې یا تعدیل کړېده.

"مردم افغانستان باستثنای تبعیضات و امتیازاتیکه در این قانون اساسی تصریح گردیده در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند."

مګر سره له دغه تفسیره بیا هم دې ټکې ته توجه په کار ده چه حقوق او وظایف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۳۷) ماده کښې وايي:"کار حق و فریضه هر افغانیست که قدرت اجرای انرا داشته باشد.... اتباع افغانستان به اساس اهلیت و بموجب احکام قانون بخدمت دولت پذیرفته میشوند." مګر سړي چه عملا په رسمي دوایرو کښې ځینې په کار کښې شامل کسان ویني چه له خپلي اصلي رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکیو خاوندان دي او ځینې نور چه علمي سویه ئې له هغو نه ډیره لوړه ده په ډیره ټیټه رتبه کار کوي یا بیخي وزګار ګرزي پوهیږي چه:

"به نادانان چنان روزی رساند ـ که صد دانا دران حیران بماند."

همدغه اوس په اوله رتبه یا فوق رتبه داسې بیسواده سړي وینو چه سواد اعظم ئې له حکم لاندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خوك سترګې پټې نكړي داسې كسان ليدی شي چه پخپله هيڅ اهليت نلري او د اهل بيت او كورنۍ په اهليت چليږي.

ښاغلي احمد چه دغه ټولې خبرې واوريدې بالاخره پخپله اشتباه پوه شو او ښاغلي محمود ته ئې وويل:

ايا داسې حق نشته چه ټول خلك يكښې بې تبعيض او امتيازه برابره برخه ولري او ټول پكښې مساوي وي.

محمود: ولې نه د وطن هوا.

احمد: لكه چه زما سادګي تاته درغله او ستا هوښياري ماته راغله.

محمود: څنګه؟

احمد: هغه صافه معطره هوا چه د بډايانو او صاحبانو په بڼ ماڼيو كښې وي په دغو نمجنو غوجلو كښې نشته چه دهقانان او غريبانان پكښې اوسي.

تاته دا نه ده معلومه چه هغوی په بله هوا كښې دي او موږ په بله كښې.

محمود: نو راځه! چه د ازاد تنفس د پاره ازادې هوا ته والوزو او په همدې ځای ئې ختمه كړو[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی كال، ۳۶ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۲۵ مه.
د ۱۹۷۲ د مۍ ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست بوالعجبي

سیاسیت ډیر عجیب و غریب رنګونه لري او کولی شي چه د سیاسي مصلحت په غوښتنه تور، سپین وښیئ او سپین د خلکو په نظر کښې تور یا برګ کاندي.

په سیاسي صحنو کښې کله تضادونه او تناقضونه د ګډ ژوند په اصولو غاړه غړئ کیږي او احسان و عصیان د وحدة الوجود یا وحدة الشهود په ګمان یو وجود او یا یو نمود پیدا کوي.

کله بیا د یوې عقیدې او یوې ایدیالوژئ پیروان په خپل مینځ کښې غوښه او چاړه شي چه یو له بله په دښمنئ نه مړیږي.

یو وخت د مبارزې میدان ته رستم او سوراب راباسځي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو، په غشو او د وروځو په لیندو د زړونو ملکونه تسخیروي.

کله د صلح د پاره جنګ کوي او کله د جنګ د پاره صلح غواړي، په دوستئ کښې دښمني کوي او په دښمنئ کښې دلبري او دلربائي. شیعه او سني د مذهب په نامه یو له بله جنګول او کفر و اسلام پخلا کول یا د کاپیټالیستئ او سوسیالیستئ تر مینځ ریباران ګرزول د سیاست شهکاري ده. تناسخ یا مسخ او فسخ په سیاست کښې عادي او معمولي کار دی چه کله له ایاز څخه جلالتماب جوړوي کله بیا له عالیقدر جلالتماب څخه احقرالعباد سازوي. کله د معشوقو زلفې لنډوي او کله ئې اوږدوي.

یو وخت د دیموکراسئ عقد له دکتاتورئ سره په ډنګ و ډول تړي او بیا ئې د بدنامولو او شرمولو د پاره د انارشي ارموني پیدا کوي. د دین په توره له دین سره دښمني او د ارتجاع ونو بوټو ته د ارتقا او نهضت کیمیا وي کود ورکول د سیاسي ماهرانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه زمکـه کـښې د نفـاق او شـقاق تخمونــه کـرل او د اتفـاق او اتحـاد حـاصل ترینــه غوښتــل د سیاســت زرنـګي ده. د سیاسـت مذهــب (کــه فرضـا ونــې لــري) لــه نــورو مذاهبونــو جــدا دی لکــه دسیاسـت نظـر او عمل چه لـه نورو نـه ډیر فرق لـري.

د سیاسـت د سـر خـیرات هـم د نـورو خـیراتونو پـه شـان نـه وي یعنـې اجر ئې یسو پـه لســه یـا یـو پـه سـله سمدلاسـه پـه همدغـه دنیـا کـښې وي بلکه لـه خـیرات نـه دمخـه وي.

اوس چــه د خـیرات خـبره د مضمـون خولــې تــه راغلـه یـوه پخوانــۍ قصه راپـه یـاده شــوه.

وائـې چـه محمـود غزنـوي یـو وخـت ډیـرې پیسـې د خـیرات دپـاره خپـل وزیر تـه ورکـړې چـه پـه اصلـې مسـتحیقینو ئـې د عدالـت لـه مخـې وویشــې.

وزیـرلاړ او دغـه کـار ئـې وکـړ کلـه چـه بیرتـه راغــی سـلطان پوښتنـه وکـړه چـه ویـش پـه څه ترتیـب و او څنـګه و؟.

وزیر وویل لـه هر چـا نـه بـه مـې پوښتنـه کولـه چـه څه لـري او څومره لري که چا بـه ډیر څه لـرل ډیرڅه مې ورکول کـه لـږ بـه ئـې درلـوده لـږ مـې ورکـول کـه هیـڅ بـه ئـې نـه لـرل هیـڅ مـې نـه ورکـول. سـلطان پـه قـهر غونـدې شـو او ویـې ویـل مـا امـر کـړی چـه د خـیرات ویشـل بـاید عـادلانـه وي او د استحقاق لـه مخـې حـق حـق دارتـه ورسـیږي.

وزیـر عـرض وکـړ چـه مـاد پـاك خـدای ورکـړه دعدالــت اسـاس وګڼـه څه چـه هغـه چاتـه ورکـړي و مـا هـم هغومـره ورکـول چـا تـه چـه هغـه څه نـه و ورکـړي مـا هـم نـه ورکـول. دا پخوانـۍ زړه قصـه اوس بیـا نـوې شـوه او زمونـږ حکومـت د امـدادي غلـې پـه ویـشـلو کـښې هـماغسـې وکـړه.

پروسـږ کـال چـه وچکـالۍ او بـې ابـۍ خپلـه مهیبـه څیـره ډیـره بـې رحمـه اوخطرناکـه وښودلـه نـو سیاسـت د ګدایـۍ کچکـول غـاړې تـه واچـاوه او د افغانسـتان د وړو تـړو د(یـاالله خـیر) غـږ ئـې د ټولـې دنیـا غوږتـه ورسـاوه. هماغـه وچـه پـه سـلهاو زرو ټنـه ډالـر او نورنقـد و جنـس د غیبـې بابـا (حکومـت) پـه کچکـول واچـول شـوه چـه ځینـې وړیـا و.

د حکومت وظیفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خیریه امدادونه هر ځای ته د امانتدارۍ له مخې ورسوي او دقوت لایموت په حیث ئې په ډیر احتیاط حقیقي مستحقینو ته بې له غدر او خیانته وسپاري. مګر د اداري دستګاه د فساد په وجه ډیرې ناوړه استفادې مینځ ته راغلې او په نتیجه کښې ډیر بډایان پرې قارونان شوه او ډیر وږي له لوږې مړه شوه

دغه غنم او کنجارې چه د حاکمه طبقې له سهمیونه باقي پاتې شوه نو بیا حکومت په لاریو لاریو غنم او په سلهاو ټنه کنجارې دسیاسي رشوت په حیث ځینو وکیلانو ته ورکول چه له یوې خوا د ملت نمایندګان د خلکو خولو کې ولویږي او د سرکار غدر وخیانت د وکیلانو په بدنامۍ کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکیلان د دغه احسان په مقابل کښې مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استیضاح ګانو مخه ونیسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دایمې بې نصابۍ د قرضې اخیستلو دپاره فورا نصاب پوره کیږي او په یو دوه مجلسو کښې ئې قرارداد تصویبیږي. مګر ځنګه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کیږي نو بیا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابۍ مرض بابیرې کوي. د دې دپاره چه د دغه سیاسي تجارت انعکاس په افغانستان کښې دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه ښانته معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو ځخه به یو څه اقتباس کړو.

۱ـ ښاغلی رحمتیان د هرات د ښار وکیل د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې د غلې ویشلو او ورکولو په باب داسې وویل: (ګندم کمکی و قرض داستان غم انګیزی دارد. یک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرګان را تکافو کرد. باقی یک حصه در کابل مرکز دولت استعمارګر برای اقایان و بیروکراتهای غیر مولد نوکران و محافظان سرزیادی شان از روی احتیاج ذخیره شد با قیمانده که بعد از حقداریها، دزدیها و راه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گیریـهای والـی هـای چپـه شـاخ بولایـات رسـید اول مـامورین فاسـد . متنفذیـن شـریر بیـن خـود و خویشـان خـود تقسـیم کـرده باقیمـانده بـه کـل مـردم و زحمـت کشـان و دهـاقین بـرگی بـه بـزی نرسـید ... روزگار، شـماره ۸.

۲ـ د افغانسـتان د غلـې پـه توزیـع بـاندې د بـي بـي سـي تبصـره چـه د اتحـاد ملـي پـه (۹۸) گڼه کـښې اقتبـاس شـویده پـه دې ډول ده: (بـی بی سـی در سـرویس اردوی شـام پنجشـنبه (۴ مـی) راجـع بـه توزیـع غلـه در افغانسـتان تبصـره کـرد کـه مفـاد ان ذیـلا تقدیـم میـگردد: در اغـاز زمسـتان سـالیکه گذشـت حکومـت افغانسـتان نظـر بـه خشـک سـالی دو سـال متواتـر حـالت اضطـرار را اعـلام و از دول دوسـت و موسسـات بیـن المللـی خواهـش کمـک و مسـاعدت نمـود کـه بـالاثر کمـک هـای نقـدی و مسـاعدتهای مختلـف از قبیـل ارسـال غلـه وغـیره صـورت گرفـت مـع الاسـف تـا جائیکـه فعـلا دیـده میشـود ایـن کمـک بـه مـردم محتـاج در نقـاط دور دسـت مملکـت طوریکـه توقـع بـرده میشـد توزیـع نگردیـد و قسـمت اعظـم غلـه بـاثر سواسـتفاده هـای مـامورین حیـف و میـل گردیـد. قحطـی چنـان بیـداد کـرد کـه اطفـال، زن و مـرد اعـم از پیـر و جـوان تلـف و هـلاک گردیدنـد. برعـلاوه تعـداد زیـاد مواشـی بـاثر عـدم توجـه متناسـب در نقـاط مختلـف مملکـت از بیـن رفـت کـه خـود مشـکل بزرگ اقتصـادی را بـزرگتـر سـاخت.

۳ـ د کـاروان ورځپـاڼه پـه (۱۹۹) گڼه کـښې پـه لومـړي مـخ اول سـتون کـښې د غلـې د توزیـع پـه بـاب داسـې لیکـي: (راپورهـای دلخـراش از ولایـات کشـور ناشـی از عـدم توجـه مقامـات مسـئول بـه توزیع غلـه و اختلاسـهای بـزرگ درینمـورد شـایع شـد.

محـاقل خبـیر کـابل خـاطر نشـان میکننـد بـهمان انـدازه ایکـه مقامـات مسـئول حکومـت در عـدم توزیـع عادلانـه غلـه در ولایـات و نرسـانیدن غلـه در وقـت مناسـب مسـول هسـتند اکـثریت اعضـای ولسـی جرگه نیز درایـن هـرج و مـرج دسـت دارنـد زیـرا انـها بـر حکومـت فشـار وارد کردنـد تـا مقـادیر معتنابـه غلـه را بخـود شـان بـه نـرخ ارزان بفروشد و بعد انـرا در بـازار سـیاه بمفـاد فروختنـد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی اغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست انها را تطمیع کند).

دا څه پټه خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجاړې چه در مو او زیاتو څارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وې ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لرې ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاړه کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امرونو په خرڅولو په لکونو روپۍ د سیاسي رشوت په حیث ترلاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله څکه ئې د دغسې نشراتو په باب غوږونه کاڼه کړیدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي ګدایي چه د خپلو خلکو د غمخورۍ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوږې مري او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پرې خپلې سرمایې او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لویږي.

وایي چه یو له لوږې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراتې لتولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خیز او احسان چه دغې وې نورې معاملې به ئې څنګه وې؟ دا ئې لاغور دی جاغور ئې بل دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۸ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح او توضیح

مـرا معنیٔ تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسي قـانون پـه (۶۶) مـاده کـښې وايـي: (اعضـای ولسـی جـرگه میتواننـد از حکومـت استیضاح نمـایند مباحثـه در مـورد توضیحـی که از طرف حکومـت داده میشـود بـه تصمیـم جرگه منوط میباشد).
د دې مـادې تعبیر او تفسیر یـا توجیـه او تـا ویـل د حکومـت او ولسي جرګې ترمینـځ لـوی درز پیـدا کړ او معارضـه مجادلـه شـوه.
د دوارو قـواوو ترمینـځ دغـه اختـلاف یـو ځل د ښاغلي اعتمـادي پـه حکومت کښې لـه همدغـه جرګې سره پـه همدغـه دوره کښې پیـښ شـو او دا ځل بیـا د ښاغلـي داکـتر عبدالظـاهر د حکومـت او د اولـسـي جرګې ترمینـځ دغـه دشکانه غشي خپـل اثر څرګند کړ.
څنګه چه هغه حکومت دیته حاضر نـه و چـه د هـر وکیـل استیضاح تـه سمدلاسه پـه هماغـه مجلس کښې توضیح ورکـړي دا حکومـت هم دغـه کـار تـه غـاړه نـږدي او غـوارې چـه د استیضاح او توضیح ترمینـځ د وصـل پـه ځای فصـل موجـود وي.
د دوارو حکومتونـو مدعـا یـوه ده مـګر پـه اسـتدلال کښې څه فـرق او تفاوت شـته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه حکومتونه په ډیرو شیانو کښې د نظر او عمل اختلاف لري مګر په توضیح ورکولو کښې د یوه فکر او موقف خاوندان دي او د اولسي جرګې په مقابل کښې ئې خط مشي څه فرق نلري یعني الان کما کان ورته ویلی شو.

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر وایې استیضاح د وکیلانو کار دی او توضیح ورکول د حکومت متبوعه وظیفه ده.

حکومت د اساسي قانون د (۸۵) مادې له مخې متشکل دی له صدراعظم او وزیرانو څخه او په همدغه وجه صدراعظم په انفرادي ډول نشي کولی چه بې د وزیرانو له شورې او مفاهمې څخه وکیلانو ته توضیحات ورکړي.

د وزیرانو مشوره او موافقه دا ایجابوي چه دوی خپله جلسه دایره کړي او د استیضاح په مطرح کولو په ګډه خپله توضیح په تحریري ډول تهیه او جرګې ته ئې وړاندې کړي.

د حکومت دا استدلال چه صدراعظم یوازې یا یو وزیر حکومت نه دی بلکه صدراعظم او وزیران په مجموعي ډول حکومت بلل کیږي تر یو حده سمه خبره ده.

موږ دا منو چه حکومت د یوه کل په حیث رئیس او اعضاء لري چه هر وزیر د دغه کل جزء دی مګر بحث په دې کښې دی چه د یوه صدراعظم فرمانونه او د یوه وزیر امرونه د حکومت اجراات ګڼلی شو او که نه؟

دلته دا سوال هم پیدا کیږي چه هر څه چه حکومت ته منسوب وي حتما به ټوله کابینه پکښې ګډون لري او یوازې صدراعظم به هغه کار نشي کولی.

مثلا د اساسي قانون په (۵۶-۷۵-۱۰۷) مادو کښې وایې (حکومت میتواند در جلسات هر یک از دو جرګه اشتراک ورزد، حکومت مکلف است اقلا یک ماه قبل از تقدیم طرح بودجه حساب قطعي بودجه یک سال قبل را به ولسي جرګه تقدیم کند. بودجهء قوهء قضائیه از طرف قاضي القضات به مشوره حکومت ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

گردید بعد از موافقه ستره محکمه به حیث یک جزء بودجه دولت توسط حکومت به شوری تقدیم میشود.) په دغو درې مادو کښې چه د حکومت کلمه راغلې ده آیا معنی ئې دا ده چه یوازې صدراعظم ـ یو وزیر نشي کولی چه د دواړو جرګو په جلسو کښې اشتراک وکړي ځکه چه حکومت په مجموعي ډول کابینې ته ویل کېږي نه یو وزیر یا صدراعظم ته.

آیا قطعیه حساب به ټوله کابینه ولسي جرګې ته وړاندې کوي او یوازې د مالیې وزیر به دغه کار نشي کولی؟ آیا قاضي القضات به د ټولې کابینې یعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتیبوي که یوازې د صدراعظم او وزیر مالیه مشوره به کافي وي.

ښائي ددې ټولو پوښتنو ځواب همدغه وي چه د کل اطلاق په جزء باندې یا په بل عبارت د جزء تسمیه د کل په نامه معموله ده او په عامه محاوره کښې ډیر مثالونه لري.

مثلاً د یوه سړي د کمیس لستوڼی شکیدلی وي او وائي کمیس مې شکیدلی دی بلکه کالي مې شکیدلي هم وایي. یا د چا یوه ګوته ژوبله وي او وایي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرګو ته له یوه یا دوو وزیرانو سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملګرې نه وي جرګې ته نشم تللی ځکه چه په جرګې کښې اشتراک د حکومت حق دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرګې رئیس و یوه ورځ صدراعظم له یوه وزیر سره ناڅاپه مجلس ته راغی او ښاغلي رئیس ورته ونه ویل چه جرګې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له یوه وزیر سره نشي راتلی.

راځئ چه د اساسي قانون د مطالعې په رڼا کښې دا خبره له بلې خوا هم وڅیړو اساسي قانون په (۳۳-۳۵-۳۶) مادو کښې وایي: (دولت مکلف است برای تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروگرام موثری وضع و تطبیق نماید ، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره، موسسات تعلیم عالی و عمومی تنها حق و وظیفه دولت است . دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنرا به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند .)

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلې ده او دولت د یوه کل په حیث په دریواړو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضاییه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پورې تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه ګڼل شوې وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووائي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالي او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حال دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرګه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول ګڼي. د ښوونې د انکشاف او تقویې د پاره د پروګرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه په متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنې صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت ګڼل شوېدی د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه غرې پورې تعلق نیسي نو بیا صدراعظم څنګه د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟.

آیا د تعجب وړ نه ده چه یو وزیر د دولت نماینده کیدی شي او یو صدراعظم د خپل حکومت د رئیس په حیث د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟.

که د حکومت دلیل د استیضاح په مورد کښې د منلو وړ وي او صدراعظم په همدغه دلیل د هر وکیل استیضاح ته توضیح ورکول بې د وزیرانو له مشورې نه له خپل صلاحیت نه پورته ګڼي نو بیا کولی شي چه د دولت وظایف او مکلفیتونه دولت ته حواله کړي او حکومت په انفرادي ډول له دغو مسئولیتونو نه خلاص کړي.

یعنې له همدغه منطق څخه کار واخلي چه دغه کارونه د دولت په صلاحیت کښې دي حکومت یوازې په دغه باب کښې څه نشي کولی او په تنهایۍ دا مسئولیت په غاړه نشي اخیستی.

په دغسې تاویل او تفسیر د اساسي قانون اساس نړیږي او حکومت له ټولو قانوني مسئولیتونو او مکلفیتونو نه ابراء ذمه کولی شي.

په دغه منطق خلك هم ویلی شي چه د اساسي قانون په (۳۸) ماده کښې واتې:

(هر افغان مکلف است بدولت مالیه و محصول تادیه کند...) نو مالیه او محصول اخیستل هم د دولت حق دی نه یوازې د حکومت او بالاخص د مالیې وزارت.

راشئ! چه له دغسې عندي توجیهاتو او تاویلاتو څخه تیر شو او نتایج او عواقب ئې په نظر کښې ونیسو. د یوه ډیر جز ئې مطلب د پاره اساس او بنیاد نړول د سر وینټه ساتل او له سره تیریدل دي.

د اساسي قانون په (۶۶) ماده کښې د توضیح په باب ویل شوي: (توضیح که از طرف دولت داده میشود) او دا نه دي ویل شوي: (توضیحی که حکومت میدهد) بالفرض که همدغسې هم ویل شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واي بيا هم صدراعظم حق درلود چه د حکومت د رئيس په حيث توضيح ورکول خپله وظيفه وګڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده کښې د وزيرانو د مجلس او د باغلي صدراعظم وظايف او صلاحيتونه په دې ډول بيان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسی سياست حکومت را تعين ميکندو مقرراتی را که وضع آن از صلاحيت حکومت ميباشد تصويب مينمايد.

صدراعظم از مجلس وزراء رياست مينمايد.

فعاليت حکومت را اداره و رهنمونی ميکنند و در اجراآت آن هم اهنگی را تامين مينمايد.

حفظ رابطه حکومت با پادشاه و شوری نيز وظيفه صدراعظم ميباشد وزراء وظايف خود را به حيث آمرين واحدهای اداری و بحيث اعضای حکومت تحت امر و رهنمائی صدراعظم در داخل حدوديکه اين قانون اساسی تعيين ميکند اجراء مينمايد).

د دې مادې په حکم د وزيرانو مجلس په مجموعي ډول د صدراعظم له رياست لاندې د حکومت د سياست اساسي خطوط تعينوي او هغه مقررات تصويبوي چه وضع ئې د حکومت په صلاحيت کښې وي.

د سياست د اساسي خطوطو په تعيين او د مقرراتو په وضع کولو کښې که صدراعظم د طرح کوونکي او موجد په حيث فعاله ابتکاري برخه ونلري کامله اطلاع خو بايد حتماً ولري.

علاوه په دې د حکومت د فعاليت اداره او لارښودنه، د حکومت په اجراآتو کښې هم آهنګي ساتل شخصاً د صدراعظم وظيفه ده

وزيران قانوناً موظف دي چه د صدراعظم له امر لاندې د ده په هدايت خپل وظايف اجراء کړي.

که صدراعظم خپل دغه وظايف په رښتيا سرته رسولي وي او وزيران ئې خپل سرته نه وي پريښي حتما به د حکومت د فعاليتونو او اجراآتو په باب پوره معلومات او کامله اطلاع لري چه د توضيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولو په وخت کښې به د انجام شوو کړنو په باب په کلیاتو او عمومیاتو کښې د وزیرانو مشورې ته نه وي محتاج او په جزئیاتو کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکي فی المجلس یاداشتونه ورکولی شي

د اساسي قانون په همدغه ماده کښې د حکومت رابطه له شورى سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده او وکیلانو ته توضیح ورکول د دغې رابطې په ساتلو کښې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم وزیران د صدراعظم او امرو او لاربنودنو ته اړ دی او دی د حکومت د تیرو اجراآتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدایت عملي شوي وي د وزیرانو شورى ته قانوني ضرورت نلري. که له واقعیت نه سترګې پټې نکړو هر څوك پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له توضیحاتو ورکولو څخه تښتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړۍ جلسه کښې ښاغلي سید ظاهر د شکر درې وکیل له حکومت نه د احزابو د قانون او د ښاروالیو او د ولایتي جرګو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل مجلس کښې ئې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کښې چه صدراعظم همدغه دلیل ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کیدو په باب ئې وویل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو ځان مکلف ګڼي نو بیا ولې د خپلې وعدې په خلاف یوه هفته وروسته چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ئې ځنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

دغه باب توضیح ونه غواړي یا د حکومت په اشاره دغه توضیح لازمه ونه ګڼي آیا حکومت قانوناً کولی شي چه ښاغلي سید ظاهر ته له توضیح ورکولو نه استنکاف یا انکار وکړي له دغسي خبرو څخه معلومیږي چه حکومت په بیل کښې شودې تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول ګڼي سیاسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئولیت نه وتښتي او د وزیرانو مشوري د ځان د حمایت د پاره د پناه ګاه په حیث وګڼي.

د قیادت او رهبرئ تقاضا دا ده چه وزیران باید د صدراعظم د سیوري لاندې وي نه دا چه صدراعظم د وزیرانو په سیوري کښې ځان وساتي. یعنې هغوی باید د ځان د پاره د وقایې په حیث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقایه شي او خپل شهامت وښیي.
له سیاسي زعامت سره دا نه ښایي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبرې قرائت کړي یعنې ګوینده نه وي خواننده وي.

که د مملکت چارې په دغه ډول جریان ولري چه د هر وکیل استیضاح ته ذ توضیح برابرولو د پاره د وزیرانو مجلس دایر شي نو د سرعت په دغه عصر کښې به د حکومت دغه راز اجراآت د میږي ټګ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که یو صدراعظم د (این المفر) په فکر کښې وي له هغه نه د مسئولیت قبلولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.[1]

افغان جریده. لومړی کال. ۴۱ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۹ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت او ولسي جرګه

د تیرې سه شنبې په ورځ چه حکومت د استیضاح د پاره ولسي جرګې ته غوښتل شوی و د دوارو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبیر او تفسیر کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استیضاح په طرز او طریقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بیخي مغشوشه کړه.

ښاغلي ډاکتر عبدالظاهر هم لکه ښاغلي اعتمادي نه غوارې چه د هر وکیل استیضاح ته سمدلاسه په همدغه مجلس کښې توضیحات ورکړي بلکه وایي چه وکیلان دې یو بل پسې خپل صرف میر ګردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولي چه سل تکه د زرګر او یو تك د اهنګر شي یا لکه فرهاد (یکی ګوید و شیرین ګوید). ښاغلي وکیلان وایي: د هر وکیل استیضاحیه وینا چه ختمه شي حکومت دې سمدلاسه توضیح ورکوي او د هیچا سلام دې بې علیکه نه پریږدي.

د ښاغلي اعتمادي د حکومت له سقوط نه دمخه عینا همدغه جنجال د دوارو قواوو ترمنځ پېښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه سیوری روان دی او هماغه پېښې کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه ښاغلی میوندوال صدراعظم و او ښاغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود د استیضاح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مینځ ته راغی چه ښاغلي میوندوال به هر وکیل ته سمدلاسه توضیحات ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د ځان دپاره نه خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه ښاغلي میوندوال ولې سمدلاسه جواب وایه او دغه جناب یا هغه جناب هغسې ونکړه ښایي چه یو علت به ئې دا وي چه میوندوال له خبرو ځخه نه ویریده. په ځان ئې باور درلود، د خپل فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلې خبرې بې ربړېدو او خولې کیدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد له تبارز ځخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندې چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې رښا ورځ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله کلې شي او سره لرې پرې راشي هغه مجبور دی چه د کاغذ له مخې څه ولولي نه دا چه له ځانه څه ووائي. د قاري او ناطق فرق همدغه دی.

بلـه دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او د دیالوګ په صورت ځان له بل سره مقابل وګڼي.

اصلي علت هر څه چه وي، وي به مګر حکومت ظاهراً خپل عجب یا عجز پټوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه وزیران او صدراعظم په ګډه حکومت ګڼل کیږي حکومت ته باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقع ورکړه شي چه نه کېدا: استیضاح د پوره توضیحات برابر کړي او بیا ئې جرګې ته په تحریري ډول وړاندې کړي.

له دې خبرې څخه دا راوزي چه توضیح باید حتما تحریري وي نه تقریري

راشي؟ چه موږ او تاسې هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وګورو چه د اساسي قانون (۶۶) مادده څه وایي؟ چه متن ئې دا دی. (اعضای ولسی جرگه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وجنګوو دا ترینه هیڅکله نه معلومیږي چه حکومت دې د یوه وکیل استیضاح ته توضیح نه ورکوي او حتماً دې د(یك تیر و صد فاخته) مصداق پیدا کړي.

کیدی شي چه د استیضاح غونډه اصلاً د یوه وکیل د توضیح غوښتلو(١) کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضیح ورکاندي مګر په توضیح باندې مباحثه البته د یوه وکیل یا څو وکیلانو کار نه دی بلکه د اکثریت په تصمیم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرګې ته د استیضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضیح ورکولو مکلف کړی دی چه تحریري او تقریري دواړه پکښې راځي د استیضاح تنظیم او تفصیل د اصول وظایف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرګې د اصول وظایف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استیضاح موضوع داسې تشریح کړې ده:(هر عضو ولسی جرگه میتواند در جلسه استیضاح از حکومت به طور کتبی یا شفاهی استیضاح کند. صدراعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضیح کتبی و یا شفاهی بدهند) د ولسي جرګې د مجلس د اداري پروسیجر په باب اصول وظایف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عیناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه مني قانون شکن ورته ویلی شوو. اصول وظایف داخلي په دغه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې واضحاً صدراعظم او وزیران د هر وکیل د استیضاح په مقابل کښې په توضیح ورکولو په کښې یا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه یوه وکیل ته له توضیح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (۲) یا څو وکیلان د استیضاح غوښتونکي وي او هر استیضاح له صدراعظم او وزیرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه باید د هر وکیل د توضیح د پاره د وزیرانو عالي مجلس دایر شي او توضیح د تصویب په صورت ولسي جرگې ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزیرانو سره استیضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کښې حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابینې د رئیس په حیث مجلس ته توضیحات ورکړي یا هغه وزیر چه موضوع وریپوري ارتباط لري یا په مطرح شوي موضوع کښې د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضیح ورکولو مامور کړي.

کیدی شي چه حکومت خپل مشاورین او متخصصین له ځان سره د استیضاح جلسې ته راولي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کښې د توضیح د پاره تحریري یاداشتونه وړاندې کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضیحات ورکړي لکه چه دا کار په تیره دوره کښې معمول و او هر چا لیده چه وزیران او د دفتر کارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او یادداشتونه ورته تهیه کوي. دا هم کیدی شي چه د استیضاح د ځینو برخو توضیح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډیر دقت ایجابوي بل مجلس ته پریږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دې عقیده وي چه صدراعظم یا وزیر د حکومت له خوا د حکومت په نمایندگۍ څه نشي ویلی او حکومت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسوبې چارې بلا استثنی حتما د کابینې تصویب ایجابوي ډیره لویه اشتباه کوي.

که دا اصل ومنل شي نو صدراعظم یا وزیر به په رسمي سفرونو یا په کنفرانسونو او رسمي محافلو کښې پټه خوله ناست وي او د حکومت له خوا به داسې څه نشي ویلی چه د وزیرانو په مجلس کښې نه وي مطرح شوی.

په دغه اساس باید صدراعظم د شوری په انجمنونو کښې هم د وکیلانو د پوښتنو جوابونه د وزیرانو مجلس ته محول کړي او د انجمن وخت په شخصئ صحبت تیر کړي.

که د استیضاح په غونډه کښې چه ټول وزیران ناست وي یو وکیل له صدراعظم نه توضیح وغواړي چه د احزابو، د ښاروالیو او ولایتي جرګو قوانین ولې د شوری له تصویب نه وروسته دا څو کاله په ارشیف کښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونیول شوه؟.

یا ولې پوهنتون شپږ میاشتې وتړل شو ښاغلي صدراعظم ته د دیموکراسۍ او د بیان د ازادۍ له برکته قانونا دا حق حاصل دی چه د حکومت مجبوریت څرګند کړي او د عیان له بیان نه ونه ویرېږي. که دي په دې فکر وي چه پوهنتون خو په وزیر معارف ارتباط لري او هغه اوس مستعفي دی نو دا توضیح باید تر هغه وخته وځنډیږي چه مستعفي وزیر بیرته کابینې ته راشي یا ئې په ځای بل څوك مقرر شي دا فکر صحیح نه دی او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

که چیرې ښاغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه کښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره کښې ښاغلي اعتمادي د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استیضاح کوونکو وینا وې په سکوت واوریدې او په اخره ورځ ئې یوه توضیح ټولو ته ورکړه مګر بې له دینه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضیح څوك مباحثه کوي او که نه؟. د مجلس ښاغلي رئیس وویل توضیحات کافي و مجلس د لوی خدای په نامه ختمو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دغه ډول نباغلي اعتمادي د مباحثې له جنجاله خلاص شو او استیضاح شنډه او بې اثره شوه مګر اوس نه د مجلس رئیس له هغه هنر او مهارته کار اخلي او نه صدراعظم هغه صدراعظم دی کیدی شي چه دا ځل مجلس "که فرضا له صدراعظم سره دا ومني چه وکیلانو له ټولو ویناوو نه وروسته لیکلي توضیحات ولولي" په توضیحاتو باندې د مباحثې تصمیم ونیسي او تحریر خپل ځای تقریر ته پریږدي یعني دغه قند مکرر د مکالمې په صورت نقل مجلس شي او له خبرو نه خبرې پیدا شي.

که دغسې وشي نو له بارانه تښتیدونکی به له ناوې لاندې کښیني او دا متل به صدق پیدا کړي چه هوښیاره مرغۍ په دوه لومو نښلي.

که کابینه له حاضر جوابۍ څخه بې بهرې نه وي او علاوه په څه لوستلو د څه ویلو توان ولري بهتره به وي چه د حکومت د استقرار او د سیاسي ثبات د پاره د اولسي جرګې غوښتنه ومني او د اصول وظایف داخلي او قانون اساسي په احترام هر وکیل ته په توضیح ورکولو شروع وکړي او د پارلمان له اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملګري کړي. وعلینا الاالبلاغ[3]

کیدی شي چه دغلته. زما په ماخذ کښې. د طباعتي غلطۍ په وجه. څه عبارات پاته شوي وي. (ټولوونکی)

[2] دلته هم د عبارت نارسایي ماته طباعتي غلطي ښکاري (ټولوونکی)

[3] افغان جریده. لومړی کال. ۴۰ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟

کوم حق چه اساسي قانون د نوي سوغات په حیث ولسي جرګې ته ورکړی او شیخ میر هم منلی دی یوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حیث هم دشوری اعتماد ته محتاج نه و مګر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړیدو کښې د یوه شرط په حیث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مینځ ته راغلې ده.

راشئ! چه د رای اعتماد ماهیت او کیفیت ځانته معلوم کړو او وګورو چه د ملت وکیلان حقیقتا په حکومت باندې د زړه له کومې اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جګول دي او بس. آیا دغه اعتماد پخپله خوښه څرګندوي او که ځان مجبور او مکلف ګڼي چه د مافي الضمیر په خلاف بې مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جګولو څرګند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کښې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رایګیري کیدله په مجلس کښې ۱۹۵ وکیلان حاضر وو چه د رایګیرئ نتیجه د لاسونو جګولو له مخې داسې اعلان شوه. موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱).

وروسته تر دې بناغلي داکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنانیه وینا کښې داسې وویل: (مباحثات چندین روزه در تالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشي از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشي ما تائید وحکومت موظف مورد اعتماد ولسی جرگه قرار گرفت.)

د ښاغلي داکتر بیانیه او د ده خط مشي د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسي جرګي ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه ومونده یعني د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځي ونیولي څکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځي وه.

په اوله وځ چه خط مشي ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښي خط مشي مطالعه کړي.

دا دوه ورځي چه د دري جمعو له ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځي د حکومتونو په اجرااتو، د دیموکراسئ په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشي په نوعیت او ماهیت څو کتابه خبري وشوي.

دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د څینو سره اعضاو په لحاظ داسي ګڼل کیده چه په اولسي جرګه کښي به ډیر ښه چانس ولري مګر سره له دغه خوشبینئ د دي کابینې اعتماد له تیرو کابینو څخه زیات وخت ونیوه.

په داسي حال کښي چه د هندوستان او پاکستان جګړه له شروع نه تر ختمه پوري (۱۱) ورځي نیسي او د بنګله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوی جوړیږي، زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتي نوري هم ورسره حساب کړو څو میاشتي غواړي، د اولسي جرګي دغه اعتماد چه (۱۸) ورځي عمومي مجلس پري وشو که د اولسي جرګي په عادي حساب ورته وګورو چه په هره هفته کښي دري ورځي عمومي مجلس وي د پنځه خلویښتو ورځو کار ئي ګڼلی شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښي ونیسو او دیته وګورو چه دوی کله په دوه میاشتو کښي هم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلس ته يې دا يرولى نو د خو مياشتو يا د يوه كال كار ورته ويلى شوو خبر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په ركود او عطالت بحث نه دى بلكه د خط مشي او اعتماد ځرنګوالى او په دغه مورد كښې د محترمو وكيلانو نظر. اصلي منظور دي چه د پارلماني مطالعې او تبتع په لر كښې ښاغلو لوستونكو ته په تحقيقي ډول وړاندې كيږي.

ښاغلى ډاكټر صاحب خو وويل چه په ازاده ديموكراتيكه فضا كښې زمونږ خط مشي تائيد شوه او حكومت د اعتماد وړ وګرزيده.

د كميت په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وكيلانو شمير په رښتيا دا ښيي چه د حكومت غړو او د حكومت خط مشي په ولسي جرګه كښې ډير لوى اكثريت وګاټه. د هغه په اساس چه وايي (حب القلب يظهر باليد) دا ثابته شوه چه دا حكومت هم د نورو تيرو حكومتو په شان يو محبوب او مطلوب حكومت دى.

مګر كه ديته وګورو چه څه په زړه كښې وي هغه په خوله راځي او (اقرار باللسان) هم يو مهم شرط دى نو بيا د كيفيت په لحاظ دغه اعتماد د ازادې ديموكراتيكې فضا مونږ ته دى بلكه د مجبوريت محصول هم دى او په ځينو مواردو كښې داسې مثال لري لكه چه يو بډاى له ناكامه چا ته څه وركوي مګر دا وركړه د زړه وركړه نه وي د لاس وركړه وي لكه چه ځينې وكيلان دغه مجبوريت ته پټپلو ويناو كښې څه نه څه اشارې هم كوي او ځينې نور صراحتا وايي چه د اعليحضرت په خاطر د اعتماد رايه دركوو.

دلته مونږ ښاغلي وكيلان په درې صنفو ويشلاى شوو:

۱ ـ هغه چه واضحا ئې وويل مونږ اعتماد نلرو ځكه د اعتماد رايه نه دركوو.

۲ ـ هغه چه اعتماد ئې نه درلود مګر د اعتماد رايه ئې وركړه.

۳ ـ هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئې اعتماد وركړ.

راشئ چه اوس د ځينو محترمو وكيلانو د بيانيو ځينې ټكي وړاندې كړو او وګورو چه دوى د حكومت خط مشي او وزيرانو ته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ىضر كوري" افغاني ديموكراسي څنګه ګڼي؟ د قوانينو د تضبيق په باب څه وائي؟ او بالاخره خپل اعتماد څنګه تمثيلوي. او د اداري نظام په باب څه قضاوت كوي؟

ښكاره دي چه د ښاغلو وكيلانو اقوال په دغو مواردو كښي رانقل كړو دا بايد ووايو چه په خط مشي كښي ځيني داسي نقاط موجود وو چه د حكومت د ژوبلو ګونو په حيث هرچا فشار وركوه

پدغه جمله كښي يوه د كوچيانو مسئله وه چه حكومت په خط مشي كښي بيخي هيره كړي وه او دغه خلا د دي باعث شوه چه حكومت په كوتاه نظرئ او فرو ګذاشت محكوم كړي او ډير زيات انتقادونه له دغي ناحيي وارد شي.

بله مهمه مسئله د دين خبره وه چه حكومت د خپلي خط مشي په شروع كښي ويلي و: (اجراات حكومت من متكي به اساسات دين مقدم اسلام... خواهد بود" دا خبره د څه هم ډيره ښه خبره وه چه د خلكو له عقيدي سره ئي اساسي تعلق درلود او د حكومت مسلماني. دينداري او دين پرستي ئي ښودله مګر د دي د پاره چه وكيلانو خپل هغه مشاهدات نشوه هيرولي چه د دين په خلاف دي او حكومتونه له دين سره په بي علاقګئ په مخالفت محكوموي نو هر چا دغه تكي غولوونكي وګڼله او د دولت يا د حكومت هغه كارونه او اجراات ئي رايه ياد كړه چه هر چا ته په ديني لحاظ بد ښكاري لكه د پل خشتي د مسجد صحنه. د شرابو فابريكه. د برښډ مدنيت بي باكي او ځيني بي شرمه كلپونه او داسي نور

دريمه خبره چه پارلماني انتقادونه ئي راوتو رول د قوانينو نشتوالي ته اشاره وه چه ښاغلي صدراعظم پخپله خط مشي كښي د اقتصادي او اجتماعي مشكلاتو د عواملو په ښودنه كښي د لومړني مهم عامل په حيث تر هر څه دمخه قانوني فقدان په دي ډول ښودلي و:

"مشكلات اقتصادى و اجتماعى كه در حال حاضر دامن گير ما شده ناشى از عوامل مختلف است كه مهمترين ان عبارتند از

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ فقدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور." د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له ډیرو حیاتي او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه د اساسي قانون تعمیل او د دیموکراسۍ تطبیق ورته ډیر شدید او فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مګر خبره دلته ده چه د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خو د قوانینو فقدان دی، عامل ئې څوک دی.؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شوری تصویب شوي قوانین ولې مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.

له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصا ښاغلي داکتر عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط مشي ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله ګوته دا وه چه د تیر لویدلي حکومت ځینې غړي چه ولسي جرګې ئې په مقابل کښې ډیر حساسیت درلود بیا راغله او د پرونې سلب اعتماد سهمداران د نوي حکومت سهمداران شوه هو! د کابینې د ځینو اعضاو انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره ضعیفه وښیي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته ګورو او ضمنا د اولسي جرګې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په وینا او کښې مطالعه کوو.

ـ ښاغلی محمد یوسف بینش د کابل وکیل:" نمیتوانم که امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومتهای دیروز ندادم امروز هم این بار سنګین را نمیتوانم ارایه کنم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بناغلی محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل: "متاسفانه با تحلیل اوضاع اقتصادي کشور که در صفحه (۹) خط مشي شما توضیح شده کاملا موافق نیستم."

ـ بناغلی محمد غوث د قادس وکیل: "خط مشي شما با خط مشي حکومت سابق فرقي ندارد و نکاتی که بتواند فصل ممیز باشد در ان دیده نمیشود، طوریکه مکرر دیده شده این خط مشي ها برای یک دفعه و ان هم از تالار شوری شنیدني دارد که میپرس و همینکه از تالار شوی قدرم بیرون گذاشت، دچار فراموشي گردیده و وجود را پدرود میگوید."

ـ بناغلی سید ظاهر شاه د شکردري وکیل: "ایا در ذواتیکه مسئولیت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گردیده اند بملاحظه سوابق ایشان چنان ایمان به دیموکراسي و اهلیت و کفایت در کار را میتوان سراغ کرد که از عهده این وظیفه مهم بخوبي بدر شده بتواند و مواد قوانین را بصورت عندي تفسیر و توجیه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حریت هاي قانوني افراد و اجتماعات نگردیده.

بناغلی وکیل شهرکابل: این خط مشي پادر هوا که بیشتر بیک مقاله عادي جراید حکومتي شباهت دارد تا بخط مشي حکومت. شما حکومتي ها در تبلیغات دروغین تان، در پروگرامها و خط مشي پر از نیرنگ و عوامفریبانه تان از ازادي، عدالت، دیموکراسي و حاکمیت قانون دم میزیند در حالیکه عملا قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

ـ بناغلی مولوی عنایت الله ابلاغ، د بگرام وکیل: "خط مشي طویل و عریض حکومتها پیوسته طوری تنظیم شده که ما را بیک زنده گی و همین نوید میدهد اما در میدان عمل دیده شده که قانون شکني ها قدرت ارایيها، کبر یا غرور، دروغ و عوامفریبي حکومتها طوری بسرنوشت ملت بازی کرده که انرا تاریخ فراموش نخواهد کرد.

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بر دارد."

- ښاغلی مولوی عبدالمهیمن روحانی د کاپیسا وکیل:" طوریکه در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند.

چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم."

- ښاغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل:" میدانیم که اعلیضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکنند او رارئیس حکومت معرفی نمیکنند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم."

- ښاغلی محمد انور د رستاق وکیل:" از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسي جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم."

- ښاغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل:" نظر و خط مشی د تاته، رایه د اعتماد دما و تا ته، مناسب نه ده او نظر ارادی پاکي د اعلیحضرت معظم همایوني ته چه ته ئې په وظیفې د صدارت ټاکلی ئې... رایه د اعتماد درکوم."

- ښاغلی حاجي محمد عثمان د شیرین تګاب وکیل:" بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم."

- ښاغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل:" هر څوك چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرګې د اعتماد رایه وغواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اولسي جرګه هم د ډيرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رايه ورکړي که څه هم د ژبې په سر وي، موږ په دې څو وختونو کې چه څو حکومتونه وليدل نو د ترکيب او تاليف په لحاظ راته داسې ښکاري چه د کابينو په تشکيل کښې شخصي ملاحظات، محيطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زيات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده."

ـ ښاغلي حاجي عبدالوهاب د حصارك وكيل:" قاچاق په لوړه پيمانه روان دی په هوا او په ځمکه جلوګيري ئې ډير زور په کار لري او په چا به ئې وکړي که چيرته مامورين ورسره شريك نه وي نو د ايران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزانې پاسبان شي ګمان نه کوم چه خير ترې وګوري.

د کوچيانو اسکان کول د تعليم او دوا سرشته کول په نظر کښې ونيسئ نه ورته په وزارت دفاع کښې جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښې ماموريت نه په کابينه کښې وزارت."

ـ ښاغلي محمد زمان د بکوا وکيل:" در خاتمه مشکلات موکلين خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من رای اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نيز تقديم ميدارم."

ـ ښاغلي مولوي سيد اکبر د پل علم وکيل:" دا حکومت او پخواني حکومت کوم فرق نلري يو څو څيرې ئې بدلې شوي عيب ئې نه دی بدل شوی."

ـ ښاغلي يارمحمد د ليلي د اندړو وکيل:" ستا د کابينې ځينو غړيو په پخوانيو وظيفو کښې ډير بد شهرت ګټلی او څو کسه ئې د خلکو په نظر ډير ضعيف النفس او سست عنصره ښکاري ويل کيږي چه د پچې او قالبين په توګه انتخاب شويدي."

ـ ښاغلي سيد شاه موسی رضوی د مالستان وکيل:" ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نويد کار کردن در حکومات گذشته و حکومت شما به بهترين شکل خود داده شده و ميشود اما کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بستن و عمل یکی از محالات تجربوی است که مردم این مملکت نموده اند."

ـ ښاغلی میر محمد عثمان د پروان وکیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است."

ـ ښاغلی عبدالحفیظ د نهرین وکیل:" یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت."

ـ ښاغلی اقا محمد د نوزاد وکیل:" دغه ځینې معرفي شوي غړي چه د ښاغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئې ګډون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئې نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کړنه بریالي وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومي مجلس ته نه وای وړاندې شوی."

ـ ښاغلی محمد اسحق عثمان د کابل وکیل:" بنا بر تجربهء تلخ قناعت مراجعلات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند."

ـ ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان وکیل:" متاسفانه د هغې ناکامه کابینې اکثر غړي ستاسو د کابینې اکثریت هم تشکیلوي(از موده را ازمودن خطاست)."

ـ ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:" دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لارې اعتماد ورکړو."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی محمد جنید د کوهستان وکیل:" در زندگی اجتماعی امنیت و حیثیت فامیل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که میتواند چنین تضمین را بکند وجود ندارد."

ـ ښاغلی روح الله حبیب د روداتو وکیل:" ښاغلی موظف صدراعظم! کسانیکه خود را اعمار می کنند مملکت را نمیتوانند اعمار کنند چون هر تعمیری به تخریب نیز احتیاج دارد و اعمار او شان باعث تخریب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تتبع و مطالعه بیش از جنایتکاران و قاچاقبران و استفاده جویان مجرم و گنهگار شمرده میشوند از همین حالا در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی تولید و پیشرفت جامعه می باشد که در راس ان میبایست بزرگترین و با تجربه ترین مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار میداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن پیشتر بدون استحقاق قسم طفیلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسیله مقرر شدند فعلا کاربجایی رسیده که بعضی وزیر ها بواسطه و وسیله مقرر شوند.

انهائیکه افتخار کودکستان را به حکومت اقای اعتمادی بخشیدند و یگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهدیدات و تحریکات محلی و منطقوی چنین مقامات بزرگ را اشغال میکنند... منطقه ها به وزیر داشتن ها اباد نمیشود و اگر میشد فعلا مردم ولایت فقیر، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دایمی و همیشگی و پر قدرت خود و بعد از ان ولایت لغمان یکی از ولایات پیشرفته کشور میبود."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی شیرین خان د پنجوائي وکیل: "ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کښې د ملت د امید ځراغ وژلی دی او هغه مو چه ویلی دي په سلو کښې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته."

ـ ښاغلی سید انبیاء د قلعه کا وکیل: "ایا از روی انصاف بهمچه حکومات رای دادن لازمست و یا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ایه شریفه که خدای پاک فروده (اطیعوالله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد میدهم."

ـ ښاغلی محمد نبی محمدي د لوګر وکیل: "باید په صراحت سره ووایو چه اصل سبب او علت العلل د دي دربدرئ د افغانستان د حکومتونو خیانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان ډك مدعا سیاسته!... ای د افغانستان د غیور ملت زمامداره! له خدایه وویریږه له وجدانه وشرمیږه د غفلت له خوبه ویښ شه او شاوخوا لږ سترګې وغړوه. په دین او مذهب دي څه حال دی؟ په رعیت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملك او مملکت څه حال دی؟... دا حقایق او واقعیت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکړه. رشوت په دوی کښي، قاچاق په دوی کښي، ظلم په دوی کښي، کبر په دوی کښي، خیانت په دوی کښي خداعت په دوی کښي، شراب په دوی کښي، قمار په دوی کښي، سود او ربا په دوی کښي، غلا په دوی کښي، غدر په دوی کښي... عیاشي او فحاشي په دوی کښي."

ـ ښاغلی عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: "ایا د دي د پاره کوم دلیل او حتی ډیر ضعیف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دي خوار ملت د پاره به څه وکړی شي په داسي حال کښي هغه څه چه ئي د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کښي ئې د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تیر کړی. دا به عجیبه وي چه د دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکارئ او ناعاقبت اندیشئ سره زما څخه د اعتماد د رايې ورکولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئوليت او قومي امانت د ده د خوښئ او يوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. نو ځکه په زغرده وايم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رايه نه درکوم."

ـ ښاغلی عبدالروف بينوا د موسی قلعه وکيل:" بخط مشی شما در ائينه اصول علمی خود توجه کرديم و انرا بررسی نموديم با تاسف بايد ياد اور شوم که شما به اين خطمشی قادر نخواهيد بود نقشی را در تحول حيٰات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنيد.

در هيچ جای از خط مشی شما در مورد ازادی های ديموکراتيک قانون اساسی يعنی انچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصريح شده ذکری به عمل نيامده."

ـ ښاغلی محمداعظم د شينوارو د مرکز وکيل:" تر کومه حده پوري چه مونږ ليدلي دي حکومتو په خپلو تګلارو کښې ويلي يو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منځ ته راغلی دی د اساسي قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دين ساتنه او حمايه. متوازن معارف، اجتماعي عدالت، سياسي او اقتصادي ديموکراسي برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق بريئ او احتکار د مخنيوي وعدې ورکړي او په پای کښې د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل ميدان کښې د دې ټولو خبرو خلاف نتيجې راوتلي دي."

ـ ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکيل:" حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت ميکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درينجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نيست."

ـ ښاغلی عبدالعزيز کوشانی د بدخشان د مرکز وکيل:" خط مشی شما را مطالعه نموديم اما بهتر بود که قوهٔ اجرائيه بجای اينکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غير قابل اجراء را پيش کند و قوهٔ مقننه بالای چنان خط مشی تشريفاتی بحث و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشـجره کنـد در بـارهء امکانـات و عـدم امکانـات قـانون اساسـی جدیـد مـانند یـک سیمینار مباحثـه میکردنـد و تعـهدات در ایـن بـاره بـدوش میگرفتنـد."

ـ بناغلی محمـد علي قـاضي زاده د پښتـون زرغـون وکیـل: "اقـای دکتـور عبدالظـاهر صدراعظـم موظـف بـا پیروی از روش معمولـی در خـط مشـی خویـش بیماریـها راجسـته جسـته تشـخیص داده ولـی نـامبرده هیچ نسـخه و حتـی کمـترین قـرار خـود را هـم بـرای رفـع و از الـهء ان در خـط مشـی مرتبـه پیشـبینی نتوانسـتند."

ـ بناغلی عبدالحسـین مقصـودي د نـاور وکیـل: "ایـن خـط مشـی هـا اگرچـه بـا حفـظ پالیسـی خـود حکومـت هـا و بـا در نظـر داشـت سیاست پنهان کـاری و ظـاهر سـازی تهیـه میشـود بـا ان هـم پنـج الـی ده فیصـد ان در سـاحه تطبیـق و عمـل وارد نمیشـود."

ـ بناغلی غـلام دسـتگیر وطنیـار د بغـلان د مرکـز وکیـل: عبـارت ارائـی و تذکـرات بـدون وانمـود سـاختن راه اصلاحـي بزعـم مـن خـط مشـی نیسـت بلکـه تذکراتیسـت فورمالیتـه کـه تطبیـق ان عمـر نـوح و صبر ایـوب میخواهـد."

ـ بناغلی امـان الله شـیرزاد د اصـل چغانسـور وکیـل: "مـن فکـر نمـی کنـم کـه ایـن همـه مشـکلات بـدون داشـتن دانـش اختصـاصی صـرف باظـهار کلمـات هـر نـوع امکانـات سـهم گیـري فعـال و یـا همکـاری متقابلـه حـل شـده بتوانـد. و کـلا بسـیار مسـرور میشـدند اگر در هرقسـمت یـا تشـخیص مسـایل و مشـکلات راه حـل و طـرق چـاره جویـی ان توضیـح میگردیـد.

بـا انکـه فـهمیده شـد کـه جنـاب شـما نـود فیصـد رای اعتمـاد را حـاصل میکنید ولـی من به هیچ امیـد بـه شـما رای اعتمـاد نمیدهـم."

ـ بناغلی سـید رسـول فکـور د هـرات د مرکـز وکیـل: "اقـای دکتـور عبدالظـاهر! نمیدانـم کـه بـا در نظـر گرفتـن سـوابق و مـاهیت تـاریخی شـما و اعضـای کابینـهء معرفـی شـده تـان کـه شـما و امثـال شـما راسـبب اصلـی بدبختـی هـا و عـامل اساسـی پسـماندگی هـای مدنیـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان میشمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده، شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره، این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم."

ـ ښاغلی امان الله شینڼدی د شینډنډ وکیل:" به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم اگاه نیستید. شما اصلا مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلا یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟ وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه اقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حالا در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و ان موضوع کوچی هاست که اقلا ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا برابلم بزرگ مملکت میباشند."

ـ ښاغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل:"... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومات سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد از صداقت میزنید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملا شما را با چهره های فریبنده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان ازموده را ازمودن خطاست."

ـ ښاغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل:" در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب ان مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوهء علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

ـ ښاغلی وزیر محمد د شرنې وکیل:" ما چه ستاسو تګ لاره مطالعه کړه د افغان د نجیب ملت د ډاډ ور نه دی څکه چه ستاسو په تګ لاره کښې په لاندینې ډول نیمګړتیاوې دي..."

ـ ښاغلي حاجي نادر علي الله داد د سرخ پارسا وکیل:" خط مشي پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

ـ ښاغلی سعدالله کمالي د مهمندرې وکیل:" ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و اگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرګه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با ګامهای موافق و مقتضی بزمان پا بګذارد."

ـ ښاغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل:" خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس ګرفته ولی طرق رسیدن به اهداف ورفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

ـ ښاغلی محمد حکیم صدیقي د ینګي قلعه وکیل:" نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارګردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به ګفتهء اهل نظر علمی و همه جانبه نیست. ستاسې خط مشي د پښتونستان د ازادۍ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتنې په اساس کافي نه بولم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی محمد اکبر د پنجاب وکیل: " از مطالعه خط مشی شما اصلا مفهوم شده نمیتوانند که چه پالیسی عملی در قبال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید.

جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را دربرابر شوری متعهد نشده اید."

ـ ښاغلی فخرالدین د تیوري وکیل: " بشخصیت شما و بعضی همکاران تان احترام دارم.... متاسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما انچه ارزو بود براورده نمیشود.

از همچو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."

ـ ښاغلی عبدالبصیر د ادرسکن وکیل: " باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر اورده سازید."

ـ ښاغلی بهاوالحق مریانی دوازي خوا وکیل: " تاسو پخپله تنګ لاره کښېږي د افغانستان د اقتصاد په نامه څو ټوکي کړیدي او یا دا چه واقعا ستاسو د کابینې درک او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسایلو په باره کښي همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمایندګان به څنګه وکولای شي وزیرانو ته د اعتماد رایه ورکاندي."

ـ ښاغلی غلام حسین یوسفي د شهرستان وکیل: " گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل انها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."

ـ ښاغلی عزیزالله واصفي د ارغنداب وکیل: " تاسو غونډي هوښیار سړي دا درونډ او غیر قابل تحمل بار ته څرنګه تن ورکوي او په کومو شرایطو د دي خدمتګذاریٔ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملګرو په مصلحت انتخاب کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفت یک داکتر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها ، رکود اقتصادي، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستیاری رفقای مشهور بفضیلت تا انچنان تحلیل نمائید که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی ان اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله رابشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید ایا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موتلفهء قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشئید نفرت ملی میدانیم."

ـ ښاغلی دستګیر د شاه جوی وکیل:" تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبري یوازي زمونږ خبري دي او یا خو د بل چا له خوا را ښودل شویدي دا خبري زمونږ په باندو، مسجدو او ټولنو کښي هره ورځ ګرزي راګرزي. منم چه د خبرو ترتیب به ني دا ډول نه وي مګر په لنډه لنډه او حکمي توګه زمونږ خلك داسي وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بلا او زمونږ د ټولو شتمنیو چپاولګران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښي نفاق او شقاق، تفرقي او بدبیني اچوي ځو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سیاست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه ووايي: مونږ نور نه غولیږو، پر چا باور نلرو، پر هیچا اعتماد نشو کولای. د دي غیر قابل انکار واقعیتونو په درك کولو سره سره که چیرې زه تاسو او ستاسو ملګرو ته د اعتماد رایه درنکړم نو به څه وکړم؟"

ـ ښاغلی محمد شاه رحمتیان د هرات د ښار وکیل:" اقای داکتر عبدالظاهر! انجام اینگونه کارهای مهم از شما ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمي خالی از محتویات ملی و مترقی میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد."

ـ ښاغلی سید محمد رفیق نادم د تولك وکیل: "خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول باصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول باستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملا دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط ان ارزو را که بر امدن گل است و امدن بهار."

ـ ښاغلی وزیر محمد ځدران د ارگون وکیل: "که ستاسو تګ لاري ته ښه ځیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی ځکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشي ترمینځ تضاد واقع دی.

ـ ښاغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل: "خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلی که امروز افغانستان به ان مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف بعمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود اید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

ـ ښاغلی شهنواز خروتی د غزني د کوچیانو وکیل: "څرنګه چه تاته د صدراعظم خطاب کیږي بیا هم د قانون په سویه د یوې لویې طبقې حق دې د ښو لاندې کو (مقصد ئې کوچیان دي)."

ـ ښاغلی الله نظر د ننګرهار د کوچیانو وکیل: "په خط مشي کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کښې یو کوچې وزیر نشته چه د کوچیانو له حاله خبر وي مګر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوك وي باید ټول افغانستان په نظر کښې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غوارم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پرې نږدي او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي."

ـ ښاغلي شیر احمد خوستي د خوست وکیل:" موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسې د حکومت په جوړولو موظف شوئ د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانئ تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مګر لباس ئې بدل شویدی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کښې د زړو حکومتونو دوام دی یعنې هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتئ او محافظه کارئ محکوم شویدي. د خلکو پیشګوئي په هماغه لومړئ مرحله کښې درسته ثابته شوه څکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کښې هماغه څیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو دول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسې تګلاره د پخواني حکومت له تګلارې څخه یوازې لفظي او شکلي فرق لري."

دا و د حکومت د خط مشي او اعضاو په باب د وکیلانو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسیږي او دا ښیي چه د اعتماد اصلي ماهیت له مینځه تللی او په زړه کښې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس.

که دلته سړی ووائي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي.

اعتماد[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۵ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبــو فيصله

د اساسي قانون په دريمه ماده کښې پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې گڼل شوي او د دې مادې تطبيق دا ايجابوي چه پښتو هم لکه دري د دفتر او ديوان ژبه شي او په رسمياتو کښې دواړه ژبې بې له تبعيض او امتيازه مساوي حق ولري.

د اولسي جرگې د پنځه اتيا وکيلانو پيشنهاد چه د مامورينو د قانون په (۷) ماده کښې د دواړو ژبو زده کړې او سواد د ماموريت د شرط په حيث شاملوي او يوازې يوه رسمي ژبه کافي نه گڼي په حقيقت کښې د اساسي قانون دغه حکم ته د عمل ساحه پيدا کوي.

مگر دا پيشنهاد د يو شمير وکيلانو له شديد عکس العمل سره مخامخ شو او دې احتجاج په داسې وخت کښې د شورى له تالار نه د عمومي جلسو جنازه په اوږو کړه چه د استيضاح جلسې شروع شوې وې او اولسي جرگه له حکومت سره د معارضې او مبارزې په حال کښې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح که له خورو لاندې شوه دومره مهمه نه ده مګر د دولت بودجه او د مملکت مالي او اقتصادي وضع په دغسې بحراني حال کښې د وکیلانو فوري او جدي توجه ته شدید ضرورت او د عمومي جلسو انعقاد ته مبرم احتیاج لري

د محترمو وکیلانو دغه سوړ او تود جنګ او پارلماني رکود په ولسي جرګه کښې دننه محصور پاتې نشو او هنګامه ئې دباندې په ځینو ازادو جرایدو کښې په ډیر شور و زور منعکسه شوه او په لومړي سر کښې ځینو د افکارو منحرف کولو په غرض نامطلوب رنګونه ورکړه.

دوی دا پیشنهاد خونین او له تعصبه ډك د نفاق او شقاق اور بلوونکی وګڼه مګر دا فکر ئې ونکړ چه وینې په وینو نه مینځل کیږي او تعصب په تعصب نه ورکیږي.

که څوك دا طفائیې په حث د اور د وژلو اراده لري باید اوبه پرې وشیندي. د پترولو په شیندلو یا په لاړو توکولو باندې اور نه مړ کیږي. زمونږ ځینې ناشرین د دې په ځای چه په سړه سینه د منصف او حکم په حیث د حل لاره ولټوي یا اقلا د جنګ سړولو د پاره د ناصح دریځ اختیار کړي په ډیر عصبانیت میدان ته راووتل او خلاصوونکی له تبنتونکی څخه ډیر تاوده دي.

د همدغه عصبانیت په تقاضا ځینې داسې یو اړخیز پاروونکې مقالې خپرې شوې چه د منطق او استدلال ډېره نیمګړتیا بلکه مغالطه پکښې له ورا ځلیږي. یوه مقاله د روزګار په (۸۶) مسلسله ګڼه کښې خپره شوه چه عنوان ئې و: (مسئله زبان یکی از مسایل مهم اجتماعی است که میتوان انرا با حسن نیت و تفاهم حل کرد) دې مقالې د تحریك جنبه نه درلوده او لیکوال په حسن نیت د تفکر له مخې د یوه منصف په حیث په موضوع کښې وارد شوی و.

مګر ځینو نورو جرایدو خلك جبهه ګیرئ او مقابلې ته راوبلل او د دغه مقدس جهاد دپاره ئې سنګر نیول د دې وخت فرض عین وګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی په نظر د ژبو مسئله مطرح کول د ملي اتحاد او د مملکت د عالي مصالحو په ضد یو ناوړه حرکت دی چه د طبقاتو ترمینځ عداوت او خصومت پیدا کوي او د افغانستان تمامیت ته خطر پیښوي.

دوی دا نشي منلی چه په افغانستان کښې د ژبو مسئله د اختلافاتو منشاء ده چه حتما حل و فصل غواړي اوالی الابد په دغه حال نشي پاتې کیدی.

غیر له پښتو او دري ژبو چه اساسي قانون رسمي ګڼلي نورې ژبې هم په افغانستان کښې ویونکي لري چه هغوی هم د خپلو محلي ژبو حق غواړي لکه چه د شوری په همدغه دوره کښې د اعتماد په غونډو کښې ډیرو وکیلانو د ازبکي او ترکمني ژبو مطالبه کوله او دا مطالبه چا د تعصباتو او تفرقې په بنا د ملي وحدت په ضد نه ګڼله بلکه د اتحاد او ورورئ ساتلو وسیله ئې ګڼله خکه ئې هر چا تائید کاوه او بالاخره د اکثریت په غوښتنه د افغانستان په راډیو کښې نشراتي برخه ورکړه شوه چه موقتا د قناعت وړ ده او بنایي چه په اینده کښې کافي ونه ګڼل شي او تدریجا ابتدايي تعلیمات په ځینو محلي ژبو ومنل شي.

پښتو او دري چه ملت په رسمیت منلي دي او اساسي قانون دواړو ته مساوي حق ورکړی په عمل کښې تراوسه دغه قانوني حکم نه دی تطبیق شوی او ضرورت دا ایجابوي چه په فرعي قوانینو کښې د پښتو رسمیت واقعیت پیدا کړي او شکل و صورت طرز او طریقه ئې تثبیت شي. دلته ځینې مهم سوالونه پیدا کیږي چه قانع کوونکي جوابونه غواړي

یو له دغو سوالونو څخه دا دی چه د دوو ژبو رسمیت یعنې څه؟

که یو دري زبان چه په پښتو نه پوهیږي یوه رسمي مقام یا شخص ته په رسمي چارو کښې مراجعه کوي او هغه ورسره په پښتو غږیږي مطلب به څنګه حل شي؟ ایا هغه ویلی شي چه پښتو رسمي ژبه ده ما د مملکت په رسمي ژبه ځواب درکړ، زه دا مکلفیت نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه نا په دري ژبه پوه کړم یا زه په دري نه پوهیږم نه باید په پښتو راسره خبرې وکړي

همدارنګه که یو پښتون په دري نه پوهیږي او یو رسمي دفتر ته د رسمي کار د اجراء د پاره ورځي هغه دفتر به مکلف وي چه د ده په مطلب خان پوه کړي او د ده په ژبه د ده قناعت حاصل کړي که نه؟

هغه اشخاص چه رسمي مامور د دواړورسمي ژبو پسه زده کړه مکلف نه ګڼي او د یوې رسمي ژبې پوهیدل د ماموریت د پاره کافي بولي دغه سوال ته څه ځواب لري او دا مشکل څنګه حل کوي؟ په یوه مملکت کښې چه اداره د اساسي قانون د (۱۰۸) مادې په حکم د مرکزیت په اصل اتکا لري او مامورین له مرکز څخه ولایاتو ته مقررېږي او له یوه ولایت څخه بل ته بدلیږي که د دولت مامور په دواړو رسمي ژبو په زده کړه مکلف نه وي نو بیا باید د افغانستان ټول خلك د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مجبور شي یا دا اصل ومنو چه حاکمه طبقه باید په داسې خلکو حکومت او امریت ولري چه د هغو په ژبه نه پوهیږي او هیڅ مفاهمه ورسره نلري.

که څوك دا وایي چه په پښتو مناطقو کښې دې حاکمان او ماموران پښتانه وي او په دري مناطقو کښې دې دري زبان مقررېږي دا تجویز که څه هم ټول مشکلات نه حل کوي بیا هم قانوني فیصلې ته ضرورت لري او دا فیصله هغه وخت مینځ ته راځي چه د وکیلانو دغه راز پیشنهاد مطرح شي او اکثریت ئې په همدغه ډول تصویب کړي

په یوه هیواد کښې چه قانونا دوه ژبې رسمي وي او عملا یوه ژبه عام و تام رسمیت ولري او بله د تطبیق په ساحه کښې بې برخې وي یا ئې برخه ډیره ناچیزه وي مثال به ئې داسې وي لکه یو چرګ چه په یوه پښه ولاړ وي او سړی وایي چه (مرغ من یك لنګ دارد)

که ښه عمیق او دقیق فکر وکړو دلته اصلي سوال د اساسي قانون د (۳) مادې تطبیق او تعمیل دی، چه باید دواړه رسمي ژبې په رسمیاتو کښې برابره برخه ولري او تبعیض و امتیاز له مینځه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي د پښتو ويونکي او دري ويونکي وروري او ملي اتحاد د مساوي حق په ورکولو تحقق پيدا کړي او د اجتماعي عدالت په قبولو د مليت اساسي قوت ومومي. که څوك بل راز فکر کوي او د سوء مشکل حل کول د بل مشکل خلق کول ګڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افګنۍ تعبيروي ښه نه کوي.

د پښتو او دري ترمينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلې هيڅ ترجيح ونلري او ناسکه پکښې نه وي د افغاني جامعې د بقا دپاره حتمي او ضروري کار دی چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه ګڼل شوی دی.

مګر دا هم بايد ووايو چه د دغسې مهم کار توقع له دغسې شورى نه له زانو څخه کتوري غوښتل دي.

د څو کالو تجربې دا ثابته کړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرګې ته وړاندې شوې (د خارجي قرضو قراردادونه او د بانك صنعتي قانون مستثنى ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس کښې پرې مياشتې او کلونه تير شوي او په هر تکي باندې د مکررو بحثونو په مدوجزر کښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او کله چه له ډيرو شخړو او ډير ځنډ نه وروسته بلې جرګې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس کښې له ډيرو تغيرونو او تعديلونو سره ډيره موده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوي او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

: همدغه ځنډونو، بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د تيرې دورې په سر کښې ئې کار شروع شوی و دې دورې ته په ميراث پاتې شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلګيو کښې ده مګر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين کښې هم نه معلوميږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه کښې د اولسي جرګې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتې دي او د بودجې درونډ کار لا شروع شوی نه دی. د اينده کال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخبونو نيريږي دا امکان هيڅ نه ليدل کيږي چه ولسي جرګه په دې دوره کښې د مامورينو قانون پای ته ورسوي او د کل په حيث ئې تصويب کړي بلکه په يقيني ډول ويلی شو چه دا نيمګړی کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرګه له سره رانيسي او بالاخره بيا له دغسې جرګې نه بلې جرګې او له هغې جرګې نه مختلط انجمن ته د څنځې په تګ انتقال کوي مګر د نافذ کيدو انتظار ئې د حضرت ايوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولايتي جرګو قانون، د ښاروالیو قانون او ځينې نور قوانين د دې مدعا ډير ښه شواهد او اسناد دي چه هيڅوك ترينه انكار نشي کولی.

د دغو واقعيتونو په نظر کښې نيولو سره سړی حيرانيږي چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانيت راپاروي.

يو اغاز چه انجام نلري او بې نتيجې وي ولې به څوك پرې خپه کيږي يا خوشحاليږي.

د شورئ په تيره دوره کښې به په ځينو مواردو کښې وکيلانو فکر کاوه چه زمونږ تصويبونه او فيصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډيره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفې ډلې ترمينځ جر و بحث، ساړه او تاوده جنګونه شروع شوه او په ډيرو چيغو او عصبانيتونو به غاړې تمپې شوې او د غاړو رګونه به وپړسيدل، مګر اوس هغه کسان چه تير نه هيروي په دې ښه وپوهيدل چه هغه عصبانيتونه څومره بيځايه و او هغه بې نتيجې مجادلې څومره بيهوده او طفلانه وې. په همدغسې مواردو کښې سړی ويلی شي وروسته عقله که رومبی وای

ترڅو چه سياسي احزاب تشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثريت لري د شورئ په دواړو جرګو کښې د فيصلې قدرت او د خپلو تصويبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسې مهمو مسايلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سياسي جريان تقاضا وي.

خولکه چه د سیاست له مزاج او طبیعت سره لږ غونډي اشنه وي او د اداري اجرااتو پسې تې تعقیب کړی وی پوهیږي چه زمونږ د سیاست په اصول اساسي کښې ستاتسکو ساتل ډیر مهم اصل دی او د دغه اصل له مخې د اختلافاتو مبداء او منشاء له مینځه وړل مصلحت نه دی[1]

مصلحت نیست کـه از پـرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

پای

افغان جریده. لومړی کال. ۴۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۱۹ مه.
د ۱۹۷۲ د جولای ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library